

**A NYITOTT
HATÁR**

**Bécs - Győr
1990**

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
REGIONÁLIS KUTATÁSOK KÖZPONTJA
ÉSZAK-DUNÁNTÚLI OSZTÁLYA

A NYITOTT HATÁR

(A gazdasági és szellemi erőforrások innovációorientált fejlesztése
az osztrák-magyar határmenti régiókban)

Szerkesztette:
Rechnitzer János

Győr, 1990

Az Österreichisches Institut für Berufsbildungsforschung és az MTA Regionális Kutatások Központjának Észak-Dunántúli Osztálya közös kutatását magyar részről támogatta az Észak-Dunántúli Regionális Gazdasági Kamara és Győr-Sopron Megye Tanácsa. Az összefoglaló tanulmánykötet megjelenetéséhez a Belügyminisztérium adott hozzájárulást.

A magyar kutatócsoport tagjai:

Lados Mihály, Kocsis Zsolt, Kranner Edit, dr. Rechnitzer János (témavezető), dr. Sas Béla.

Az osztrák kutatócsoport tagjai:

Regina Berger, Brigitta Dax, Günther Denk, Peter Eitzenberger, Stefanie Herzog, Maria Hofstätter, Hans Hrubá, Ingrid Kammerer, Ilan Knapp (témavezető), Gabriele Pawlik, Helmuth Starlinger, Lisbeth Verzetnitsch.

ISBN 963 8371 54 4

Készült az MTA RKK nyomdájában
Felelős kiadó: Csefkó Ferenc
Munkaszám: 91/01, 50,2 (A/5 ív)

TARTALOM

Bevezetés	11
-----------------	----

I. RÉSZ

1. A kérdőíves mintavétel főbb jellemzői	15
1.1. A kérdőíves felmérés ismertetése	17
1.2. A megfigyelések területi jellemzői	17
1.3. A mintába bevont szervezetek ágazati és tulajdonforma szerinti megoszlása	18
2. A gazdasági helyzet megítélése és a termelés/tevékenység színvonala	22
2.1. A gazdasági kilátások	22
2.2. A termelés/a tevékenység színvonala	23
3. A telephelyi és térségi tényezők	24
3.1. A telephelyi feltételek	24
3.2. A térségi faktorok	25
4. A szakképzettség és a foglalkoztatottság, mint innovációhordozó	28
4.1. Szakképzettség	28
4.1.1. A szakképzettség változásainak iránya a múltban	30
4.2. A foglalkoztatottság várható irányai	32
4.2.1. A munkacsőhiány területei	34
4.3. A munkacsőkeresletet befolyásoló tényezők	35
4.3.1. Szakmai felkészültség	36
4.3.2. A különböző oktatási szintek ismeretanyagának értékelése ..	39
4.4. Szakmai továbbképzés	40
4.4.1. A szakmai továbbképzés főbb irányai	42
4.4.2. Az át- és továbbképző tanfolyamok	44
5. A szervezeti és termelési szerkezet	45
5.1. Értékesítési és beszerzési kapcsolatok	45
5.1.1. A külkereskedelmi jogosítványok	47
5.1.2. A nyelvismeret	48
5.2. A helyi termelési kapcsolatok	49
5.3. A termék szerkezet és változásai	50
5.3.1. A szerkezetváltás formái	51
5.3.1.1. A licenevásárlások	51
5.4. A kutatás fejlesztés bázisai	52
5.4.1. Kapcsolatok a kutató-fejlesztő intézményekkel	53
5.4.2. A központi fejlesztési támogatások igénybevétele	54

5.4.3.	A termelés/tevékenység automatizáltsága	55
5.4.3.1.	A számítástechnika jelenléte	55
6.	A gazdasági és a fejlesztési stratégiák	57
6.1.	Az innovációs magatartás megítélése	57
6.1.1.	A szervezetek innovációs képessége	57
6.1.1.1.	Az innováció-fogadás akadályai	58
6.2.	A fejlesztések szempontjai	59
6.2.1.	Az innováció-orientált fejlesztések gazdasági környezete	61
6.2.2.	Az akadályok valósága	62
6.3.	A speciális termelés/tevékenység	64
6.4.	A szervezeti átalakulások	65
6.4.1.	Vegyesvállalatok	66
6.4.1.1.	Az alapítást befolyásoló tényezők	66
6.4.1.2.	Vegyesvállalat alapítási szándékok	68
6.5.	Térség megújító elképzelések megítélése	70
6.5.1.	Innovációs park	71
6.5.2.	Szabad vámterület	72
7.	Osztrák-magyar együttműködés	73
7.1.	A határok megnyitásának megítélése a vállalatok szemszögéből	73
7.2.	Alapvető határmenti együttműködések	75
7.2.1.	Infrastrukturális együttműködések	75
7.2.2.	Kishatárforgalom.....	75
7.3.	Az együttműködés létező és tervezett formái az osztrák-magyar kapcsolatokban.....	77
7.3.1.	Üzleti kapcsolatok Burgenlandban működő gazdasági szervezetekkel.....	77
7.3.2.	A legfontosabb ismeretek az osztrák partnerrel kezdeményezett gazdasági kapcsolat esetén.....	80
7.3.3.	A legkedvezőbb lehetőségek a vállalatok számára, osztrák partnerrel kezdeményezett együttműködés esetén.....	81
7.3.4.	Készség osztrák munkaerő foglalkoztatására	83
7.3.5.	Készség munkaerő közvetítésére Ausztriába	85
7.3.6.	Együttműködések kiépítésének kezdeményezése az elkövetkező három évben osztrák szervezetekkel	86
7.3.6.1.	Az együttműködés tervezett tevékenységei.....	87
7.3.6.2.	Tervezett vállalkozási működési formák	88
7.3.6.3.	A tőkésesedés kívánt mértéke az osztrák partnertől	88
7.3.6.4.	A vállalkozás tervezett telephelye	89
7.3.6.5.	A felajánlható üzleti, gazdasági vonzerő	90
7.3.7.	Az osztrák gazdasági partnernek, üzletfelek megítélése magyar szemmel	90
7.3.8.	Az osztrák-magyar kapcsolatok kialakítását akadályozó tényezők	92

7.3.9.	A hivatalos (állami) szervek magatartása	93
7.3.10.	Tennivalók a kapcsolatok bővítése érdekében.....	94
7.4.	A Bécs-Budapest Világkiállítás-EXPO 1995	95
7.4.1.	Az EXPO 1995 témakörei	95
7.4.2.	Részvételi szándék a kiállítók között, a kiállítás helyszínei ..	96
7.4.3.	A világkiállítás hatása a vállalatra és a térségre.....	96

II. RÉSZ

1.	A mintavétel ismertetése	97
1.1.	Az üzemek földrajzi elhelyezkedése	98
1.2.	Ágazati struktúra	98
1.3.	A megfigyelt egységek a foglalkoztatottak szám alapján.....	100
2.	A gazdasági helyzet	102
2.1.	Az ágazatok és üzemek gazdasági helyzete és a jövő megítélése	102
2.2.	A kapacitások kihasználtsága.....	103
3.	A telephelyi tényezők és az infrastruktúra	104
4.	A foglalkoztatási és szakképzettségi struktúra	108
4.1.	Szakképzettség	108
4.2.	A foglalkoztatottság szintjének változásai	110
4.2.1.	A foglalkoztatottság változása a munkavállalók végzettsége szerint	111
4.3.	A foglalkoztatottak képzettségével kapcsolatos elvárások	113
4.4.	A munkaerőfelvétel.....	115
4.4.1.	A munkaerőfelvétel problémái	115
4.4.2.	A munkaerő-szükséglet és a munkakörülmények összefüggése	117
4.4.3.	A munkaerőállomány bővítésének stratégiái.....	120
4.4.4.	Az elvándorolt, ill. ingázó munkerő „visszaszerzése”	121
4.5.	Munkahelyi továbbképzés.....	122
4.5.1.	A továbbképzésekben részt vevők végzettség szerinti csoportosítása	123
4.5.2.	A továbbképzések időtartama.....	124
4.5.3.	A továbbképzések szervezése és tartalma	125
5.	Szervezeti és termelési struktúra.....	126
5.1.	Vállalati formák	126
5.2.	Tevékenységi- és termelési struktúra.....	126
5.2.1.	A tevékenységi- és termelési struktúra változásai.....	126
5.2.2.	Az üzemek termék-, szolgáltatási választékának bővülése ...	128
5.2.3.	Az innováció a termelő üzemekben	129
5.2.4.	Az automatizáltság foka	129
5.3.	A szervezeti struktúra változásai.....	130

5.4.	Innovatív technológiák felhasználása.....	132
5.4.1.	A számítástechnika alkalmazása.....	132
5.4.2.	Modern kommunikációs technológiák.....	133
6.	A megújítás várható irányai.....	135
6.1.	Az innovációs magatartás feltételei.....	135
6.2.	Támogatás és finanszírozás.....	138
6.3.	Kutatás és fejlesztés.....	139
6.4.	Az információk, mint az üzemi fejlesztések előfeltétele.....	140
6.5.	A kül- és belpiaci kapcsolatok.....	142
6.6.	Értékesítési és forgalmazási formák.....	144
6.7.	EXPO 95.....	146
7.	Az osztrák-magyar együttműködés.....	149
7.1.	A határok megnyitásának megítélése az üzemek szemszögéből.....	149
7.2.	Infrastruktúra, kishatárforgalom.....	150
7.3.	A megkérdozett üzemek motiváltsága az osztrák- magyar együttműködésben.....	152
7.4.	Az osztrák-magyar együttműködés létező formáira irányuló alapvető készség.....	153
7.4.1.	Magyar munkaerő foglalkoztatása.....	154
7.4.2.	Az együttműködés létező és tervezett formái a termelés, gyártás területén.....	156
7.4.3.	Az együttműködés létező és tervezett formái a kereskedelemben.....	156
7.4.4.	Az együttműködés létező és tervezett formái az idegenforgalom területén.....	157
7.4.5.	Az együttműködés létező és tervezett formái a szolgáltatások területén.....	157
7.5.	A Magyarországgal folytatott együttműködéstől várt gazdasági előnyök.....	158
7.5.1.	A munkavállalókkal szemben támasztott szakmai igények az osztrák-magyar együttműködésben.....	159
7.5.2.	A tervezett vámmentes területtel szembeni várakozások.....	159
7.5.3.	A határon túli együttműködés kibővülésétől várt gazdasági változások.....	160

III. RÉSZ

1. Munkaerőpotenciál és szakképzettség	161
1.1. A munkaerő cseréje	162
1.2. Kooperáció a munkaerőpiacokon, a munkaerőközvetítő hivatalok együttműködése	165
1.2.1. Együttműködés a munkahelyek teremtésében, a foglalkoztatás növelésében	165
1.3. Együttműködés az oktatásban és a képzésben	166
1.3.1. Nyelvismeret	167
1.3.1.1. Az alsó-, közép- és felsőfokú iskolák nyelvi képzésének támogatása	167
1.3.1.2. A nyelvi ismeretek oktatása a szakmai (tovább)képzésben	167
1.3.2. Az együttműködés lehetőségei az középfokú és felsőoktatásban	168
1.3.2.1. Az iskolák kooperációja	168
1.3.2.2. Az egyetemek, főiskolák együttműködése	169
1.3.2.3. Javaslatok az üzemi továbbképzések területén a kooperációra	170
2. A gazdaság és településhálózat, mint innovációhordozó	173
2.1. A térségek együttműködésének strukturális feltételei	173
2.1.1. A közlekedési infrastruktúra javítása	173
2.2. A gazdasági együttműködések	174
2.2.1. Az általános és az innovációorientált gazdasági kapcsolatok támogatása és közvetítése	174
2.2.2.1. Információcsere és tercierfunkció bővítése	175
2.2.2. Együttműködés a környezetvédelemben	176
2.2.3. Az innovációs aktivitás feltételei és akadályozó tényezői	177
2.2.4. Motiváció és érdekelttség a gazdasági egységek együttműködésében	178
2.2.5. A gazdasági együttműködés előfeltételei és lehetőségei	179
2.2.5.1. Együttműködés a kereskedelemben	181
2.2.5.2. A szolgáltató szektorban adódó kooperációs lehetőségek	181
2.2.5.3. Együttműködés az idegenforgalomban	182
2.3. EXPO '95	183
3. A társadalmi kapcsolatok dimenziói	185
4. Egy központi koordinációs szervezet alapítása az osztrák- magyar együttműködés előmozdítására	186

IV. RÉSZ

1. Beschäftigungsstruktur und -Entwicklung	187
2. Qualifikationsanforderungen aus der Sicht der Betriebe	187
3. Personalrekrutierung	188
4. Infrastruktur und Standortfaktoren	188
5. Tätigkeits- und Produktionsstruktur	189
6. Rahmenbedingungen für innovatives Verhalten	189
7. Marktkontakte	190
8. Weltausstellung-EXPO '95	191
9. Österreichisch- ungarische Zusammenarbeit	192
10. Massnahmen	195

BEVEZETÉS

Burgenland és Nyugat-Dunántúl történelmileg összetartozó régiók, fejlődésükben számos azonosság mutatható ki, de ugyanilyen, vagy talán még nagyobb számban alakultak ki az elmúlt fél évszázadban a különbségek is. Sokoldalú vizsgálatokkal kísérelte meg az Österreichisches Institut für Berufsbildungsforschung (ÖIBF) és az MTA Regionális Kutatások Központja Észak-dunántúli Osztálya (Győr) feltárni a két határmenti térség jelenlegi gazdasági és foglalkoztatási szerkezetében ezen azonosságokat és eltéréseket. Törekedtünk arra, hogy az elemzéseinkben azokat a tényezőket emeljük ki, amelyek hordozzák a két régió megújítását, kiinduló pontok lehetnek egy innovációorientált, országhatárokon átnyúló együttes fejlesztési és együttműködési program további kiszélesítéséhez.

A két régiónak és az azokat alkotó államigazgatási egységeknek a példamutató együttműködése már az elmúlt évtizedekben kialakult. Ezeknek a sokoldalú kapcsolatoknak a Kelet-Közép-Európában és azon belül is Magyarországon megindult alapvető politikai és gazdasági változások új dimenziót adhatnak. Kutatásainkat már erre a nyitott szellemű, vasfüggönytől és politikai korlátoktól mentes szemléletére építettük, azonban nem vonatkoztathatunk el a két régió – és természetesen a két ország – sajátosságaitól.

Burgenland Ausztria perifériára szorult határmenti tartománya, amelynek a felzárkózásához az új kelet-európai politikai viszonyok alapján a társadalmilag és gazdaságilag demokratizálódó Magyarország is hozzájárulhat. Nyugat-Dunántúl, a határmenti régió viszont egy válsággal terhelt relatív centrumtársaság, amelynek nemcsak a gazdasági szerkezete fejlettebb, mint a magyar átlag, hanem a népessége is iskolázottabb, képzetesebb, és településhálózata viszonylag magasabb szintű, jobban felszerelt, mint az ország keleti régiói.

A viszonylagos azonosságok mögött azonban egy alapvető és meghatározó különbség is meghúzódik, éspedig az, hogy Magyarországon csak megkezdődött a piacgazdaság kialakítása, a reprivatizálás, a bürokratikus tervgazdaság maradványainak elbontása. Ezen folyamatok első látásra akadályozhatják a gazdasági kapcsolatokat, azonban olyan sajátos és megismételhetetlen gazdaságtörténeli helyzetben vagyunk, amikor alapvetően megváltozhatnak a két régió kapcsolatai és együttműködésük a korábbiaktól lényegesen eltérő, új alapokon épülhet tovább. Lehetőség kínálkozik a régiók aktív egymásba kapcsolódásához, egy újszerű együttműködési forma, a határokon átnyúló regionális integrációk megalapozására.

Az osztrák-magyar kapcsolatok jelentős hagyományokkal rendelkeznek, ebben a határmenti térségeknek a szerepe meghatározó volt, mivel közvetítették, segítették, és számos esetben serkentették az országok közötti együttműködéseket. Alapvető változás figyelhető meg ezen kapcsolatokban az elmúlt években, erősödött a magán vagy társadalmi érintkezések száma, megváltozott azok minősége, így a gazdaság szférájában is előtérbe kerültek az intenzív egymásraépülések, az integrációk.

A határmenti térségek eddigi vizsgálatai az ellátottságra, az infrastrukturális viszonyokra terjedtek ki. Megmaradtak ezen fontos kutatások a helyzetfeltárásoknál, a lehetséges kapcsolatok háttérrendszereinek számbavételénél, illetve ezekből kialakítható közös fejlesztések irányainak kidolgozásánál.

Mi más utat választottunk. Nemcsak a mennyiségi erőforrásokat elemeztük, hanem megkíséreltük a határmenti térségek gazdaságának, településhálózatának minőségi faktorait is számbavenni. A választott utunk járatlan volt, hiszen a térségek gazdaságát az innovációs potenciál, a megújítási képesség jelenléte alapján próbáltuk meg elemezni. Kerestük Győr-Sopron megye és Vas megye kiválasztott gazdasági egységeiben, és ezek által meghatározó településeiben a modernizáció módjait, a termelési és tevékenységi formák átalakulásának formációit, egy új, a korábbiaktól eltérő fejlődési pálya kiinduló pontjait.

Az osztrák oldalon Burgenlandban kollégáink, az Österreichisches Institut für Berufsbildungsforschung munkatársai is ezt vizsgálták, hasonló tematikával, módszerekkel. Ezeknek az eljárásoknak az alapja egy felmérés volt, amelyben a térség meghatározó gazdasági egységeit az innováció fogadás és alakítás különböző tényezőiről faggattuk ki. A vizsgálatunk főbb irányai megegyeztek az osztrák féllel, azonban a magyar gazdaságban meglévő sajátosságok miatt számos helyen el kellett térnünk az azonos szemlélettől. Összességében a kérdések lényege, szemlélete viszont nem különbözött egymástól, sőt éppen a térségek gazdasági kapcsolatainak feltárásában kimondottan azonos elemeket használtunk.

Célunk tehát kettős volt. Egyrészt feltárni egy valós piacgazdaságban és egy átmeneti, de inkább centralizált gazdaságban az innovációs magatartás alapvető faktorait, ezzel értelmezni a megújítás, a modernizáció lehetséges módozatait, bejárható útjait és motiváló faktorait. Másrészt kimutatni két ország szomszédos térségeiben a gazdasági fejlődés irányait, keresve a lehetséges csomópontokat az együttműködésre, a jövőbeli esetleges integrációra.

A tanulmánykötetben elsőként a magyar oldalon végzett vizsgálat eredményeit adjuk közre, majd azt követi a Burgenlandban elvégzett elemzés összefoglalása. Ezen szerkesztési elvet azért tartottuk fontosnak, hogy mindkét térség gazdaságának és településhálózatának jellemzőit megismertessük, hiszen így nemcsak az összevetés, hanem már az együttműködések kidolgozása is jóval egyszerűbb.

A harmadik fejezetben közösen kidolgozott ajánlásokat ismertetünk a felmérések és a szakértőkkel folytatott elemzések alapján. Az ajánlások célja az is, hogy a kutatások finanszírozói számára gyakorlatilag is használható, értékesíthető formában közreadja az eredményeket. Ezáltal is információkat szolgáltatunk a határmenti térségekben a gazdaság és a területfejlesztési politika részére, továbbá felvázolhatjuk a határon túli együttműködés eljövendő formáit.

Ezen térségekben minden szükséges rövid vagy hosszú távú szociális, ill. gazdasági intézkedést abból a szempontból is kell értékelni, hogy azok mennyiben szolgálják a

határon túli együttműködést. Tudatosulnia kell annak, hogy az ilyen kooperáció nem adomány, hanem a térségi, sőt az országos gondok enyhítésének eszköze is.

Kutatásunkat nem tekintjük befejezettnek. Vizsgálataink eredményeként számos elképzelést, lehetséges együttműködést vetettünk fel, amelyek új dimenzióba helyezhetik ezen térségek fejlődését, innovációs adottságaik aktivizálását. Ehhez további, már jobban a részletekre utaló vizsgálatokra van szükség.

I. RÉSZ

AZ INNOVÁCIÓS POTENCIÁL FŐBB ELEMEI A HATÁRMENTI TÉRSÉGEKBEN (GYŐR-SOPRON ÉS VAS MEGYE)

I. A KÉRDŐÍVES MINTAVÉTEL FŐBB JELLEMZŐI

Magyarország és Ausztria határmenti térsége lényegében Burgenlandra és a vele határos Győr-Sopron és Vas megyékre terjed ki.

1987-ben a határmenti két megye lakónépessége:

Győr-Sopron megye	426300 fős
Vas megye	276900 fős
Összesen:	703200 fős

A foglalkoztatási viszonyok a két megyében az országos átlaghoz viszonyítva, főbb ágazati bontásban 1987-ben az alábbiak szerint alakultak:

Ágazat	Győr-Sopron m e g y e	Vas	Magyar- ország
Mező- és erdőgazdaság	20,8	25,3	22,2
Ipar	48,8	40,2	41,8
Építőipar	9,1	5,4	8,4
Kereskedelem, közlekedés és szolgáltatás	21,3	29,1	27,6

Forrás: KSH 1987.

A mintavétel kialakításánál a megyei nagyságrendek mellett, főként az *ágazati szerkezet különbözőségei* voltak a meghatározó faktorok, mivel közös kutatási programunk szerint a felmérésben a mezőgazdasági ágazat vállalatait nem vehetjük figyelembe. Ennek oka az, hogy ebben az ágazatban az országaink közötti eltérések éppen a szervezeti méret, a vállalati nagyság miatt óriásiak, így összehasonlításra nem adhatnak módot.

1. sz. táblázat: A megfigyelésre kerülő vállalatok száma

Ágazat	Vállalati nagyságrend a foglalkoztatottak létszámában (fő)				
	1-50	51-100	101-500	501-	Összesen
Győr-Sopron megye					
Ipar	11	5	15	26	57
Építőipar	3	2	3	1	9
Közlekedés	3	-	-	1	4
Kereskedelem	4	3	7	5	19
Idegenforgalom	2	-	-	-	2
Szolgáltatás	3	1	1	2	7
Összesen:	26	11	26	35	98
Vas megye					
Ipar	1	1	3	10	15
Építőipar	-	1	-	1	2
Közlekedés	-	1	-	1	2
Kereskedelem	-	-	2	2	4
Idegenforgalom	2	-	-	-	2
Szolgáltatás	2	-	-	-	2
Összesen:	5	3	5	14	27
Mindösszesen:	31	14	31	49	125

A mintavétel kialakításánál továbbá figyelembe kellett vennünk a kutatásokat támogató Észak-dunántúli Regionális Gazdasági Kamara *tagvállalatainak* megyei megoszlását, valamint az utóbbi három évben erőteljesen *növekvő magán- és csoportos vállalkozásokat*. A mintavétel során meghatározó szempont volt tehát a kutatási programban rögzített *ágazati bontás*, valamint a vállalati nagyságrendek.

Az előzőekben vázoltak alapján a megfigyelésbe bevont vállalatok számát indulásként 125-ben határoztuk meg, Győr-Sopron megyében 98, Vas megyében pedig 27 szervezeti egységben. Megyei bontásban az 1. sz. táblázatban mutatjuk be a tervezett mintavételt.

Fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a vállalati nagyságrendekből adódó nagyfokú eltérések a közös kutatás párhuzamosításának igényét erősen deformálták, hiszen a *burgenlandi és a határos magyar megyék gazdaság szerkezete és szervezeti struktúrája számos elemükben lényeges különbségeket mutatnak fel*. Ezért a teljes egységesítés igényét nem tudtuk érvényesíteni. A magyar megfigyelésben kifogásolható a létszámadatok alapján történő csoportosításnál az 500 fő feletti egységek magas aránya, de az iparban pl. a medián – a tervezett vállalati körben – 1420 fős értéket mutat. Ugyanakkor az osztrák oldalon – Burgenland gazdasági szerkezete következtében – az alsó osztályközök irányába tolódott el a minta.

1. 1. A kérdőíves felmérés ismertetése

A kérdőíves felmérést 1989. szeptember elejétől október közepéig, részben intézetünk munkatársai, részben külső szakemberek végezték el. A felmérés a kutatás ismertetésével indult, majd az interjút a megfigyelt gazdasági egység vezetőjével, ill. megbízottjával bonyolítottuk.

Tapasztalataink szerint – ezzel a módszerrel – sikerült áthidalni a kérdőív általános és ágazati szerkezetéből fakadó értelmezhetőségi gondokat, valamint a megfigyelt gazdasági egységek speciális, egyedi helyzetének értékelhetőségét is.

A felmérés folytán 102 értékelhető és feldolgozható válasz érkezett be. Megyei bontásban ebből Győr-Sopron megyére esik 81, Vas megyére pedig 21.

A megíúsult felmérések lényegében három okra vezethetők vissza. A megkérdezettek körében, a kisvállalkozók esetében már nem, vagy még nem volt értékelhető szervezeti egység. Így az instabilitásuk miatt a felvétel idejére megszűntek vagy fordított helyzet alapján a rövid működésük miatt a kiválasztott egységek nem tudtak érdemleges választ adni a kérdésekre. A megíúsult felmérések mintegy harmada a megkérdezettek „*érdektelenségére*” vezethető vissza. Itt felmerült többek között a gazdasági helyzet tisztánlátásának ágazati vagy vállalati bizonytalansága és a perspektívák kedvezőtlen megítélhetősége, valamint a kutatással kapcsolatos bizalmatlanság. Tapasztaltunk még az elutasítás indoklásaként olyat is, hogy a felkért vállalat adminisztratív nehézségeire hivatkozva nem adott választ. Indoklás nélkül csupán két tervezett vállalati felmérés nem készült el.

1. 2. A megfigyelések területi jellemzői

A beérkezett 102 kérdőív 79%-a jut Győr-Sopron megyére, illetve 21%-a Vas megyére. A megfigyelt szervezeti egységek településenkénti megoszlását a 2. sz. táblázat tartalmazza.

A táblázat jól tükrözi a megfigyelt egységek telephelyeinek településhálózati jellegét. Lényegében a két *megyeszékhelyen* található a megfigyelt vállalatok 64%-a, de a további vállalatok 27%-a is a városokban működik. A nagyközségi és községi vállalatok aránya csupán 9%. Ez a kép nem a mintavétel területi torzításából ered, hanem kifejezi a szervezetek erőteljes koncentrációját a központi településekbe. Természetesen torzulást jelenthet az a tény is, hogy nem szerepelnek a mezőgazdasági egységek. Hiszen ezen ágazat majdnem teljes mértékben a falvakba települt, és az állami gazdaságok nagy része is itt található a magánszektor (sajnos) elenyésző hányada mellett.

2. sz. táblázat: A megfigyelt vállalatok településenkénti megoszlása

A vállalat telephelye	A település jellege	A megfigyelt vállalatok	
		száma (db)	aránya (%)
<u>Győr-Sopron megye</u>			
Győr	megyeszékhely	51	50,6
Sopron	középváros	16	15,6
Mosonmagyaróvár	középváros	6	5,8
Csorna	kisváros	1	0,9
Beled	nagyközség	1	0,9
Bősárkány	nagyközség	1	0,9
Fertőd	nagyközség	3	2,9
Petőháza	község	1	0,9
Rajka	község	1	0,9
<u>Vas megye</u>			
Szombathely	megyeszékhely	15	14,7
Sárvár	középváros	3	2,9
Szentgotthárd	kisváros	2	1,9
Répcelak	nagyközség	1	0,9

Felmerülhet a kérdés, hogy a megfigyelésekből kimaradt magánkisipar és magán kiskereskedelem vajon a városokba koncentrálódik-e? (Itt azonnal el kell mondani, hogy a magángazdság ezen két ágazata kimondottan lakossági szükségletet elégít ki, mind a szolgáltatásban, mind a kereskedelemben. Ezek a tevékenységi formák lassan alakulnak át magánvállalkozásokká, így megfigyelésük a témánk szempontjából most nem meghatározó.) Vizsgálataink szerint az említett két magánszektorról bizony állíthatjuk, hogy a városi telepítettség a meghatározó, községi szinten ellátottsága hiányos.

A kereskedelmi, közlekedési ágazatban és a szolgáltatói szférában ugyanilyen városi koncentráltaságú telephelyi szervezetekkel találkozhatunk. A kereskedelemben az állami és szövetkezeti tulajdonú egységek alapvetően a városokban találhatók, ezeknek van bolthálózata a községekben. A szolgáltatói szférában főleg a személyi, üzleti és pénzügyi ágazatban kimondottan a városi telepítés a meghatározó, csak az egyes lakossági szolgáltatásoknál épültek ki a városi szervezeteknek felvevőhelyei a falvakban.

1. 3. A mintába bevont szervezetek ágazati és tulajdonforma szerinti megoszlása

A minta kialakításánál meghatározó szempont volt, hogy az ágazati szerkezet hűen tükrözze az egyes megyék gazdaságának szerkezetét és az ottani szervezetek jellegét. Ugyanakkor a felmérés kísérelje meg érzékeltetni azt a változást is, amely a magyar gazdaságban és annak egységeiben napjainkban végbemegy. Így a hagyományos és

nagy volumenű állami szféra mellett figyelmünket nem kerülhette el a szövetkezeti tulajdon, az egyre intenzívebb magán- és csoportos vállalkozások, valamint társasági alapon szerveződő új vállalkozások sem.

Ezért a szervezeti ismérv szerint négy kategóriát építettünk be a felmérésünkbe, espedig a következőket:

- állami vállalat,
- szövetkezet,
- kisvállalkozás,
- új tulajdonformák (társaságok).

Az első két kategória lényegében–hazai terminológiánk szerint–az állami, ún. szocialista tulajdont jelenti. A közös kutatás és természetesen vizsgálatunk szempontjainak pontosítása miatt ki kell térnünk a harmadik kategória meghatározására. A kisvállalkozások lényegében olyan magán- vagy csoportos vállalkozások, amelyeket az egyének saját tulajdonukkal hoznak létre, így formái a kisszövetkezetek, a magán gazdasági munkaközösségek és a polgárjogi társaságok. Gazdaságpolitikai értelemben ezek már átmenetet jelentettek, jelentenek a magántulajdon különböző megjelenési formái felé, így ezen szervezettípusban az utóbbi időben erőteljes csökkenés volt tapasztalható. Az új tulajdonformákban már akár a magán (belföldi vagy külföldi), akár állami tulajdonú szervezetek, de mindkettő együtt is részt vehet, így tehát a korlátolt felelősségű társaságokat, a részvénytársaságokat, a betéti társaságokat, a közkereseti társaságokat és a közösvállalatokat együttesen a továbbiakban társaságoknak nevezzük.

A 3. sz. táblázatban az ágazat és a tulajdonforma szerint mutatjuk be a felmérésben szereplő szervezeteket.

A térség gazdaságában az *ipar* a meghatározó ágazat. A felmérésünk *önálló*, saját jogosítványokkal rendelkező szervezetekre terjedt ki, így telephelyeket, önálló gazdálkodással és üzletpolitikával nem rendelkező szervezeteket nem vizsgáltunk. Az ipar *szakágazati* összetétele megfelelően tükrözi ezen rendkívül sokoldalú és jól felszerelt térséget. Domináns ágazatok a gyár-, gép- és elektronikai ipar, illetve a textil- és textilruházati ipar, de jelentős az élelmiszeripari erőforrás állománya is. A szervezetek nagyobbik hányada állami tulajdonban van, de kimutatható már a különböző vállalkozások elterjedése, így a kisvállalkozásoké is (korlátolt felelősségű társaságok, részvénytársaságok, ahol a magán részesedés mellett a külföldi társtulajdon is felbukkan). Az ipar egységei számottevő állóeszközállománnyal, jelentős számú foglalkoztatottal dolgoznak, erős külpiaci kötődéssel. A kis létszámú szervezetek száma még mérsékelt, terjedésük lassú.

3. sz. táblázat: A minta szervezeteinek ágazati és tulajdonforma szerinti megoszlása

Megnevezés	Állami vállalatok	Szövetkezetek	Kisvállalkozások	Társaságok	Összesen	Megoszlás (%)
Gép- és elektronikai ipar	9	2	3	1	15	14,7
Építőanyagipar és vegyipar	4	-	-	1	5	4,9
Fa-, papír- és nyomdaipar	2	-	2	1	5	4,9
Textil- és textilruházati ipar	10	3	2	2	17	16,6
Élelmiszeripar	10	-	1	-	11	10,8
Összesen:	35	5	8	5	53	51,9
Építőipar	5	1	5	2	13	12,8
Mezőgazdaság	4	-	-	-	4	3,9
Közlekedés	1	-	2	-	3	3,0
Kereskedelem és idegenforgalom	15	4	2	1	22	21,6
Szolgáltatás	2	1	-	4	7	6,8
Mindösszesen:	62	11	17	12	102	100,0

Az építőiparban tűnnek fel igazán a kisvállalkozások, de mellettük az ágazat súlyát adó állami nagyszervezeteket is megvizsgáltuk. Ezen utóbbiak korábban egy-egy térséget uraltak, elvégezve az állami nagyberuházásokat, illetve a tanácsai (városi) lakás- és közműépítési programokat. Ezeket a szervezeteket magas eszköz- és szellemi erőforrás koncentráció jellemzi. A jövőben éppen a piaci helyzet alakulása és megváltozása miatt jelentős változáson mennek keresztül az állami vállalatok, így magatartásuk értékelése ma rendkívül fontos.

A *mezőgazdaság* címszóval azokat az állami vállalatokat (és gazdaságokat) szerepeltettük, amelyeknek a tevékenységében az ipari, szolgáltatói-idegenforgalmi elemek kitűnnek, és hosszabb távon az adott térség fejlesztésében meghatározó tényezőként számba vehetők. Az ágazatnál az ipari feldolgozásokra, a szolgáltatásokra helyeztük a hangsúlyt, annak a szempontjai alapján vizsgáltuk az innovációs képességüket. Így persze az iparhoz kellene átsorolni őket, azonban éppen a *speciális termék/tevékenységszerkezetük miatt* külön ágazatként mutatjuk be reagálásaikat.

A *közlekedés* egy monopol nagyszervezeten és két kisvállalkozáson keresztül képviselteti magát. Sajnos a magyar gazdasági struktúrában az úgynevezett infrastrukturális ágazatok pozíciói rendkívül gyengék, így szervezeti rendszereik is döntően egy-egy országos nagyvállalatra, annak térségi képviselőjére terjednek ki. A két kisvállalkozást ezért örömmel vizsgáltuk meg.

A *kereskedelem és az idegenforgalom* ágazata szintén sokszínű képet mutat. A térségben számos nagykereskedelmi és kiskereskedelmi szervezet működik. Ezeknek korábban kötelező ellátási és tevékenységi területük volt, körülhatárolt profillokkal. Az utóbbi időkben ezeket a gátakat a lassan hömpölygő piac áttörte, és így tevékenységük rendkívüli módon *diverzifikálódott*. Megszűntek a profilból- és ellátási előírásokból adódó merevségek és sokszínűvé vált a kereskedelem, így pl. számos

idegenforgalmi funkció kiépítését kezdték meg, illetve várható, hogy ezen irányba is elindulnak a szervezetek. A kereskedelmen belül magas a *szövetkezetek* aránya, ezek egy-egy kisebb térség ellátása mellett jelentős vendéglátási és napjainkra már idegenforgalmi feladatokat is ellátnak amellet, hogy bizonyos szervezetek ipari tevékenységet is folytatnak. A felmérés kiterjedt a speciális kereskedelmi egységekre éppenúgy, mint a lassan gyarapodó kisvállalkozásokra is.

Az idegenforgalomra specializált egységek is itt szerepelnek, ezek között egy kisvállalkozó és egy részvénytársaság is megtalálható a két állami szervezet mellett. Az idegenforgalom szervezeteinél a robbanás az elmúlt időszakban következett be, egyre több kisvállalkozás felbukkanásával. Egy nagy állami (tanácsi) tulajdonú szervezet a térségi idegenforgalom legfontosabb bázisa, emellett vannak még irodák, szervezetek (kirendeltségek), de ezek döntően a *budapesti központok fiókjai*, minimális önmozgással, vállalkozási lehetőséggel.

A *szolgáltató* ágazatban személyi, üzleti, gazdasági és pénzügyi szolgáltatások kerültek megfigyelésre már döntően társasági formában. Azon egységeket próbáltuk letesztelni, akik már nap mint nap a vállalkozásokban élnek és az innovációs gondolkodás, illetve cselekvés a lételemük.

2. A GAZDASÁGI HELYZET MEGÍTÉLÉSE ÉS A TERMELÉS/TEVÉKENYSÉG SZÍNIVONALA

2. 1. A gazdasági kilátások

A magyar gazdaság helyzetének bemutatása dolgozatunkban nem szükséges, hiszen ismeretes, hogy a tulajdonviszonyok, az állam erős szabályozó szerepe, illetve a termelési színvonal mérsékelt volta miatt rendkívül sok zavarral küszködik. Ezek a nehézségek természetesen jelentkeznek a vizsgált térségek gazdasági egységeiben is.

A jelenlegi és a jövőbeli *gazdasági szituációval* kapcsolatos megítélésüket a 4. sz. táblázat tartalmazza. Megállapítható, hogy az egységek a *saját* gazdasági helyzetüket jóval kedvezőbben ítélik meg mint az ágazatukét. A jelenlegi körülmények között 31,3% jónak és 45,1% közepesnek minősít körülményeit. Ugyanez már *ágazati* szinten eltolódik inkább a kedvezőtlen megítélés felé, vagyis a szektoruk állapotát határozottan rossznak minősítik.

4. sz. táblázat: A gazdasági helyzet megítélése (a válaszok %-ában)

	Nagyon rossz	Kedve- zőtlen	Közepes	Jó	Nagyon jó
<u>Jelenleg</u>					
vállalat	4,9	18,6	45,1	31,3	0,0
ágazat	6,8	40,2	44,2	8,8	0,0
<u>Jövőben (1992-ig)</u>					
vállalat	2,9	22,5	39,5	34,3	0,0
ágazat	4,9	41,1	41,1	12,7	0,0

Ha szervezeti formák alapján vizsgáljuk a jelenlegi gazdasági szituációt, akkor az állami vállalatoknál a közepes és a jó minősítések, míg a szövetkezeti és a kisvállalkozóknál a közepes, illetve a társaságoknál a jó értékítélet került túlsúlyba. Ágazatonként a megítélés már jóval szórtaabb, hiszen a kereskedelem és az építőipar a kedvezőtlennek, míg a szolgáltatás és az ipar inkább közepesnek ítéli meg a jelenlegi gazdasági körülményeket.

A *jövőbeli* állapotnál már nem ennyire egybecsengő a kép. A vállalkozások helyzetét 1992-ig 34,3% mondja jónak, ebben az állami vállalatok aránya a meghatározó, de hangsúlyt kapnak a kisvállalkozók és a társaságokban működő szervezetek is. A szövetkezetek helyzet megítélése a jövőt tekintve mérsékeltőbb, inkább a kedvezőtlen irányba mozdult el. A jövőt határozottabban jónak látja a kereskedelem, és elmozdulást jelez az építőipar és a szolgáltatás, az ipar viszont ugyanolyannak tartja a jelenét mint a jövőjét.

A gazdasági helyzet *megítélését* természetesen számos tényező befolyásolja, azonban kitűnt a felmérésünkből, hogy a szervezeti szintű értékítéletek pozitívabbak, mint az

adott ágazat helyzetének minősítése. Ez visszavezethető a minta gazdasági egységeinek *aktivitására*, illetve helyzetértékelésük elfoglaltságára is. *A szervezeti szinten az új vállalkozási formák optimistábban minősítik a jelenlegi és jövőbeli helyzetüket, ugyanaz mondható el a kereskedelmi és szolgáltató egységekre is. Az iparvállalatok kilátásai kedvezőtlenebbek, míg a jelenlegi szituációt negatívnak megítélő építőipar jövőképében már a bizakodás tapasztalható.*

2. 2. A termelés/a tevékenység színvonala

A gazdasági egységek termelésének/tevékenységének megítélése nem egyszerű feladat. Lényeges annak megjelölése, hogy a viszonyítás mihez történjék és annak milyen legyen a mértéke. Természetesnek adódott az osztrák összehasonlító kutatásból, hogy nemcsak *ágazati* szintű egybevetést kérünk, hanem a hasonló típusú *osztrák gazdálkodó egységgel* is végeztetünk szembeállítást. Ugyanígy a *szocialista országban* működő, az adott szervezettel kapcsolatban álló vállalathoz is viszonyítottuk az egységeket.

Az alábbiak szerint alakultak az összevetések az egész mintában:

	Jelentősen rosszabb	Roszzabb	Azonos	Jobb	Kimagasló
Saját ágazat	1,0	7,8	54,9	33,3	3,0
Azonos osztrák vállalat	32,4	55,8	9,8	-	-
Azonos szocialista vállalat	-	9,8	39,2	39,2	9,8

Egyértelmű, hogy az osztrák vállalatokhoz viszonyítva rosszabb a hazai vállalatok termelési/tevékenységi színvonala. Csupán a minta tíz százaléka ítéli meg helyzetét azonosnak és sajnos egyetlen egységben sem minősítik magukat jobbnak. Az ipari vállalatok 54,7%-a jelentette ki, hogy rosszabb az eszközök színvonala, mint Ausztriában működő hasonló szervezeté, és csupán 17,0%-uknál értékeli magukat azonosra. Érdekes a vállalat típus szerint is az „azonosok” megoszlása, hiszen ebben csupán három állami nagyvállalat (ipar, építőipar, győri és szombathelyi székelyűek) és öt további egység a társasági formában, illetve a kisvállalkozásban dolgozik, a fennmaradók már a szövetkezeti szektorhoz tartoznak.

A hazai szervezetekkel való összevetés már jóval pozitívabb, hiszen a megfigyelt egységek egyharmadában a termelési/tevékenységi eszközök színvonala *meghaladja az ágazati átlagot*. A térség gazdaságának ezen kedvezőbb pozícióit más elemzések is megerősítik, vagyis az itt kialakult termelési/tevékenységi bázis felszereltsége jelentős erőforrásokat halmozott fel, amelyek bizonyos esetekben meghaladják a magyar gazdaság átlagos szintjét. (Ezt támasztja alá a táblázat utolsó sora is, amely jelzi a térség gazdaságának jelentős eltérését az azonos profilú szocialista országokban működő szervezetektől.)

3. A TELEPHELYI ÉS TÉRSÉGI TÉNYEZŐK

3. 1. A telephelyi feltételek

A gazdasági egységek működésében a *telephelyi tényezők* szerepe meghatározó, de ezen faktorok clemei folyamatosan át- és újraértékelődnek, kifejezve a változó gazdasági környezet értékítéleteit. Ugyanakkor az ellátottságuk, a színvonaluk és a hiányuk jelentősen befolyásolja a szervezetek innovációs képességét, amely kifejeződik megújító képességükben vagy más gazdasági bázisokkal való együttműködési hajlandóságukban is.

Nézzük át a minta egészének véleményét az egyes telephelyi tényezőkről azok megítélésének sorrendjében:

Telephelyi tényezők	Probléma érték (%)	Összes említés (%)
1/ Szervezeti, érdekeltségi rendszer átalakítása	43,1	83,4
2/ Értékesítési és marketing munka	40,1	87,3
3/ Munkaerő minőségének javítása	36,2	86,3
4/ Számítógépesítés	35,2	88,3
5/ Kommunikáció új formáinak kiépítése	30,3	79,5
6/ Kooperációs kapcsolatok javítása	29,3	80,4
7/ Együttműködés más gazdasági szervezetekkel	26,4	81,4
8/ Szakképzés fokozása	20,5	86,3
9/ Új telephely létesítése	17,6	64,8
10/ Környezetvédelem	17,5	60,8
11/ Szociális helyzet javítása	10,7	64,8
12/ Közlekedés, szállítási feltételek javítása	9,8	37,7
13/ Energiaellátás javítása	0,9	35,7

A probléma értéknek az ötfokozatú skálán az utolsó két érték jelölését tekintettük, hiszen ezen esetekben a szervezetek az említett tényezőkkel határozottan foglalkoznak, azok valamiként befolyásolják, gátolják vagy nehezítik megújításukat. Az összes említés és a probléma értékű jelzések együttesen az adott telephelyi tényezők valószínűbb megítélését segítik.

Az elsőként említett tényező ma szinte minden gazdasági egységet foglalkoztat. A tulajdonreform átfogóan érinti a szervezeteket, így keresik a *legkedvezőbb vállalkozási formát* és ezzel együtt az érdekeltségi rendszereik aktívabb módozatait. Ebben az átmeneti időszakban nemcsak a külföldi tőkének van nagyobb részvételi lehetősége, de a szervezetek maguk is kialakíthatják az eddigiektől alapvetően eltérő megújítási módjaikat.

A magyar gazdaságban a piaci elemek csak elvétve jelennek meg, számos ágazatban csupán kvázipiac van, nem működnek tehát a valós mechanizmusok. Így érdekes, hogy a szervezetek a *marketing és az értékesítés* szerepét határozottan kiemelik. Ez már tükrözi az elmozdulást, a piac kényszerű és előremutató funkciójának lassú felismeréséhez, esetleg érvényesüléséhez.

A harmadik tényezőként a *munkaerő minőségének* javítása emelkedik ki. Véleményünk szerint ez is egy alapvetően új szemléletet tükröz, hiszen kifejezője lehet a korábbi túlfoglalkoztatás korszaka befejezésének, és a minőségi igényű, a magasabban kvalifikált szakemberek iránti kereslet megjelenésének. Ez a mutató a gazdasági egységek innovációs képességével is szoros kapcsolatban van, mivel a gazdaság megújítása alapvetően csak az érdekeltség (a tulajdonosi pozíciók tisztázása) és a szellemi erőforrások bázisán lehetséges.

A sorrendben következő tényezők is az innováció érzékenységet fejezik ki. A *számítástechnika* térhódítása napjaink egyik realitása, azonban a kommunikációs rendszerek köztudott elmaradottsága gátolja a rendszerek elterjedését, de a napi üzleti kapcsolatok gyors lebonyolítását is.

A hatodik és a hetedik helyre sorolt tényezők látszólag egybecsengenek, azonban más-más gazdasági tartalmat fejeznek ki. A sorrendben előbbre álló a *klasszikus szállítói* kapcsolatokat reprezentálja, míg a második a bedolgozói rendszer, a *kisvállalkozói-háttérpári bázisok létesítését* jelöli. A térség gazdasági potenciálja megteremtí feltételét a kooperáció minden formájának, ennek a szükségessége a szervezetek részéről láthatóan elő is bukkan.

A további telephelyi tényezők minősítésében lényeges különbségek nem figyelhetők meg. Kedvezőtlennek tartjuk, hogy a környezetvédelem és ezzel a környezeti faktorok háttérbe szorulnak. Ez magyarázható egyrészt a társadalmi nyomás még nem érzékelhető megjelenésével, másrészt a gazdasági kényszer elmaradásával, annak nem kellő érvényesülésével.

3. 2. A térségi faktorok

Egy-egy térség, település felszereltsége, ellátottsága szoros kapcsolatba hozható az ott működő gazdasági egységek termelési/tevékenységi színvonalával. Ugyanakkor az egyes térségi, település szintű infrastrukturális tényezők, a helyi gazdaság aktivitásának mértéke, a lehetséges piaci kötődések vagy versenyhelyzetek (a konkurenciák) együttesen és külön-külön más-más hatást gyakorolnak a vállalkozásokra. Az

innovációt befolyásoló területi, térségi tényezők számba vétele éppen úgy elengedhetetlen, mint a gazdasági szervezetek telephelyi, közvetlen termelést segítő, vagy akadályozó tényezői.

A felmérésünk során 14 térségi, települési faktort teszteltünk le. Az ítéleteket az egységek egy negatívól induló és pozitív tartományba végződő számskálán jelezhették, így az alábbi három minősítést adhattuk a feltüntetett tényezőknek:

	Hátráltat	Nem befolyásol	Ösztönöz
1/ Osztrák piac közelsége	1,9	31,3	66,8
2/ Kedvező helyi piaci kapcsolatok	3,9	38,2	57,9
3/ Helyi vállalkozói környezet	19,6	39,2	41,2
4/ Helyi termelési kapcsolatok	6,8	57,8	35,4
5/ Pénzügyi szolgáltatások	37,2	31,3	31,5
6/ Üzem elhelyezkedése	29,4	39,2	31,4
7/ Vállalkozói ötletek bősége	20,5	49,0	30,5
8/ Helyi konkurrencia	20,5	50,9	28,6
9/ Helyi szolgáltatás színvonala	24,5	50,9	24,6
10/ Helyi hatalom támogatása	19,6	62,7	17,7
11/ Kommunális infrastruktúra színvonala	39,2	44,1	16,7
12/ Munkaerő szakképzettsége	44,1	31,7	16,4
13/ Kommunikációs rendszerek színvonala	69,2	17,6	12,8
14/ Munkaerő bősége	31,3	64,7	4,0

A térségi, település szintű innovációt befolyásoló tényezők közül kimagasló értékkel áll az élen az *osztrák piac közelsége*, vagyis szinte minden szervezet számol ezzel a ténnyel és gazdasági stratégiájában épít is rá.

Ismét megjelenik a térség jelentős gazdasági erőforrás állománya, hiszen mind a *helyi piaci kapcsolatok*, mind a serkentő hatású *vállalkozói környezet* érzékelhetően ösztönzi az egységek működését. A kisvállalkozói minta értékeli magasra a vállalkozói környezetet és a helyi termelés színvonalát, számukra tehát a helyi piac a valós piac és megtelepedésük, továbbá működésük egyik fő meghatározója is.

A helyi termelési kapcsolatok mérsékeltébb megítélést kaptak mint a piaci, értékesítési lehetőségek, vagyis ez a térség inkább az eladásoknak kedvez, mint a térségen belüli tartós gazdasági együttműködéseknek, egymásra épüléseknek. Sajnos a nagyobb gazdasági központokban kevés az ilyen ágazatok száma, így a kooperációs lehetőségeké is, amelyekkel a vállalkozói mozgásteret éppen a ráfűződésekben, a háttérpári kisvállalkozások további kiterjedésében ösztönöznék.

A következő nagy blokk a *gazdasági és pénzügyi szolgáltatások, illetve a vállalkozói piac* (konkurrencia, innovatív ötletek, új telepítés feltételcinek biztosítása) megítélése. A válaszadók közel egyharmada az utóbbi tényezőket ösztönzőnek érzi (kisvállalkozások, ipar), azonban magasnak találjuk a közömbös, nem érdeklődő egységeket. Sajnálatos az előbbi faktorok minőségénél, hogy az egyre jobban terjeszkedő kereskedelmi bankok szolgáltatásait a szervezetek nagyobbik része kedvezőtlenül ítéli meg, ez szinte mindegyik ágazatra és szervezeti formára érvényes. Látható ennek ellenére, hogy a piaci magatartás aktivitást tükröző elemek csak a gazdasági szereplők egy részében váltanak ki reagálást, a többségük még nem érzékeli a piaci élénkítő eszközök, és ezzel a valós megújítást hordozó tényezők fontosságát.

A negyedik csoportban, a lista végén a *klasszikus* település szinten értelmezhető gazdaság serkentő faktorok állnak. Sajnos ezek színvonala *nem kedvező* a térségben, sőt bizonyos elemek megítélése kimondottan negatív. Felmerül rögtön a kérdés, miként lehet innovációról beszélni, ha alacsony a munkaerő szakképzettsége (szolgáltatás, kereskedelem), nem megfelelő a települések kommunális infrastrukturális ellátottsága (ipar, kereskedelem), és szinte mindenütt hátráltatják kommunikációs rendszerek a gazdasági szervezetek működését (összes ágazat). Fel kellene végre ismerni, hogy a települések, térségek ellátottságának színvonala a gazdasági egységek működését egyre jobban meghatározza, így minden infrastrukturális fejlesztésnek a hatása kimutatható a helyi gazdaságra.

4. A SZAKKÉPZETTSÉG ÉS A FOGLALKOZTATOTTSÁG MINT INNOVÁCIÓHORDOZÓ

Egy térség megújulási képességének vizsgálatakor fokozott figyelmet kell fordítani az ott jelenlévő munkaerő – mint az egyik legfontosabb innovációt hordozó faktor – minőségének, szakképzettségének tanulmányozására. Napjainkban az egész gazdaságra vonatkozó reformtörekvéseink idején, amikor a magyar társadalom számára új jelenségnek számító munkanélküliség is napvilágra tör, a dolgozók egy részének átképzése, új szakmák kialakítása, és ezáltal az egész képzési rendszer átalakítása elengedhetetlen, így természetesen felértékelődik az ilyen irányú vizsgálatok jelentősége is.

A mintában szereplő 102 gazdasági egységet a foglalkoztatottak száma alapján öt csoportra osztottuk: 1-50; 51-200; 201-500; 501-1000 és 1000 fő feletti átlagos állományi létszámúakra. Az üzemek több mint a fele a fenti kategóriák közül kettőben – az 1000 fő felettiben és az 51-200 főt számlálóban – oszlik meg. A *legnépesebb csoportba*, – ahol a foglalkoztatottak száma 1000 fő felett van – tartozó 28 egység többnyire *ipari és építőipari vállalat*, valamint két-két mezőgazdasági illetve kereskedelmi és egy közlekedési üzem, melyek egy kivételével az *állami szférához* tartoznak. A második (51-200 fő) kategóriában található a minta egységeinek negyede, itt az ipari és kereskedelmi vállalatok vannak többségben, az állami cégek dominanciája mellett ebbe a nagyságrendbe tartozik a kisvállalkozások fele is.

A 201–500 és az 501–1000 foglalkoztatottat számláló egységek, az állami és szövetkezeti ipar, a mezőgazdaság, valamint a kereskedelem vállalatait tömörítik, míg a legkisebb (1-50 fő) kategóriába a kisvállalkozások másik fele és a társasági formában üzemelő cégek tartoznak (ebben a csoportban már egy állami vállalat sem található).

4. 1. Szakképzettség

A munkaerő minőségének, mobilitásának és az új iránti fogékonyságának egyik legfontosabb mutatója a *szakképzettség*. Egy vállalat innovációs képessége pedig nem kis mértékben az ott foglalkoztatottak kvalifikációjától, szakmai műveltségének színvonalától függ. Ezért a minta szervezeteit a foglalkoztatottak képzettség szerinti összetétele alapján is átvilágítottuk.

Segédmunkásokat (azaz szakképzetleneket) a vállalatok 88%-a foglalkoztat, *alkalmazásuk gyakorisága az üzemenagysággal együtt nő*: az 50 főnél kevesebbet foglalkoztató egységeknek csak 31%-ában, az 51-200 fő állandó alkalmazottal rendelkezőknek 85%-ában, míg az ennél nagyobb üzemeknek már mindegyikében dolgozik képzetlen munkaerő. Arányuk az egyes üzemekben az összes alkalmazott között általában 25% alatt van (két állami vállalat kivételével) (5.sz. táblázat).

5. sz. táblázat: A foglalkoztatottak szakképzettség szerinti összetétele (db)

Megnevezés	Ipar	Építő- ipar	Mezőgaz- daság	Közle- kedés	Kereske- delem	Szolgál- tatás
<u>Segéd munkások (%)</u>						
1-25	49	13	4	3	20	3
26-50	1	-	-	-	-	-
51-75	-	-	-	-	1	-
76-100	-	-	-	-	-	-
<u>Betanított munkások (%)</u>						
1-25	14	11	-	-	15	3
26-50	26	2	3	2	1	1
51-75	9	-	1	-	1	-
76-100	1	-	-	-	-	-
<u>Szakt munkások (%)</u>						
1-25	12	2	2	1	5	1
26-50	33	5	2	1	5	2
51-75	8	5	-	1	8	-
76-100	2	1	-	-	2	-
<u>Középfokú végzettségűek (%)</u>						
1-25	5	13	4	3	15	3
26-50	1	2	-	-	5	1
51-75	-	-	-	-	2	2
76-100	-	-	-	-	-	-
<u>Felsőfokú végzettségűek (%)</u>						
1-25	5	14	4	3	22	3
26-50	-	2	-	-	-	2
51-75	1	-	-	-	-	-
76-100	-	-	-	-	-	-
Vállalatok száma:	53	13	4	3	22	7

A legtöbb szakképzetlen munkaerő az építőiparban, az élelmiszeriparban és a kereskedelemben található, főként az állami vállalatoknál.

Betanított munkásokat az üzemek a segédmunkásokhoz hasonló arányban foglalkoztatnak, azonban részecsédésük a *vállalatok összes dolgozóján belül jóval magasabb*, mint a segédmunkásoké. A dolgozók több mint fele tehát betanított munkás a vizsgált egységek közül 12-ben, ezek a cipő-, textil- és élelmiszeripari ágazatokhoz tartoznak. Vállalati nagyság és tulajdonforma szerinti említésre méltó különbségek a munkások e kategóriájának alkalmazását tekintve nincsenek.

A *szakt munkások* alkotják a vizsgált egységek döntő többségében a foglalkoztatottak zömét. Arányuk vállalatonként a *tevékenység jellegétől függően változó*: a legtöbb szakt munkás a kereskedelemben dolgozik (ahol a dolgozók legnagyobb része eladóként tevékenykedik, hiszen ezen munkakör betöltése lehetőség szerint már szakt munkásvizsgálathoz kötött), viszonylag magas arányban vannak szakképzett munkások

az építőiparban, a gépiparban (kiemelkedik a járműjavítás), valamint a textiliparban.

A *szövetkezetekben és a társasági formában* üzemelő egységek esetében nagyobb arányt képviselnek a szakmunkások, mint a többi szervezeti forma esetében. Előbbiek súlyát a szövetkezeti formában működő kereskedelmi vállalatok aránytalanul megnövelik. Hasonló tevékenységi kör esetén a különböző tulajdonformák között egyértelmű eltérések nincsenek, mint ahogy területi különbségek sem figyelhetők meg.

Az *ügyviteli, adminisztratív dolgozók*, azaz a középfokú végzettségűek a minta minden egységében jelen vannak, általában az összes dolgozók 25%-ánál kisebb arányt képviselnek. Ettől eltérő, nagyobb mértékben szinte kizárólag a *kereskedelem és szolgáltatás* területén tevékenykednek. A szakközépiskolát vagy gimnáziumot végzettek főként adminisztratív munkát végeznek, azonban egy részük, az *érettségizett szakmunkások* és az érettségivel egyéb területen elhelyezkedni nem tudók a *termelésben* dolgoznak. A középfokú végzettségűek az *átlagosnál magasabb* arányt képviselnek *néhány állami vállalat és társasági formában működő* egységben.

A *felsőfokú végzettséggel* rendelkezők aránya a *legkisebb* az összes foglalkoztatottak között. A vizsgált 102 vállalat közül 64-ben 5%-nál kisebb mértékben vannak jelen. Arányuk az *üzemméret növekedésével fokozatosan csökken*. Különösen kevés diplomás tevékenykedik a textil- fa- és papíripar, a kereskedelem, valamint a kivitelező építőipar területén. Az átlagtól pozitív irányban eltérő vállalatok a szolgáltatáshoz (kiemelkedik a bankszféra és a számítástechnikai szolgáltatás) és az építőipari tervező egységekhez tartoznak. Az átlagnál magasabb számban diplomásokat foglalkoztató üzemek *nagyobb része kisvállalkozási és új társasági* formában működik.

4. 1. 1. A szakképzettség változásainak iránya a múltban

Ahhoz, hogy a munkaerőállomány szakképzettségi struktúrájának változásait nyomon követhessük, meg kell vizsgálni annak az *utóbbi években* bekövetkezett mozgásait. Az alábbi táblázat az elmúlt években végbement változásokat jelzi a megfigyelt egységeknél az egyes csoportokon belül abszolút számokban:

Végzettségi csoportok	Csökkenett	Változatlan	Nőtt
Segédmunkások	38	49	7
Betanított munkások	26	47	20
Szakmunkások	14	28	51
Középfokú végzettségűek	20	60	19
Felsőfokú végzettségűek	3	39	57

A táblázat adatai alapján megállapítható, hogy összességében kedvező folyamat zajlott le: a *felsőfokú végzettségűek* aránya 57 vállalat esetében *növekedett*, és mindössze 3 esetben csökkent. Hasonló változás volt a szakmunkások vonatkozásában is, míg a

szakképzetlen segéd munkások aránya jóval több egységnél csökkent, mint amennyiben nőtt.

Ha *ágazati bontásban* vizsgáljuk az elmúlt 3 év változásait, már nem ilyen egyértelmű képet kapunk. A *segéd munkások* aránya leginkább a *mezőgazdasági üzemekben* (mindegyikben) *csökkent*. Ennek oka lehet, hogy ez a szféra a többiekkel ellentétben *létszámleadó ágazat*, s természetes folyamat, hogy a mezőgazdasági munka fokozatos gépesítésének eredményeképpen elsősorban a szakképzetlenek köre szűkül, illetve azok egy részét betanított, kisebb hányadát viszont szakmunkássá képezik át. Bizonyítékul szolgálhat erre, hogy a megkérdezett mezőgazdasági üzemek felében nőtt a betanított és szakmunkások aránya, ugyanakkor az adminisztratív dolgozók száma stagnál vagy éppen csökken, a diplomásoké növekszik.

A segéd munkások arányának *csökkenése* az összes foglalkoztatottakon belül kiemelkedő még az *építőiparban*: a vállalatok 61,5%-ában csökkenés, míg növekedés sehol sem volt tapasztalható. Erre az ágazatra jellemző a kvalifikált munkaerő (szakmunkások, felsőfokú végzettségűek) súlyának erőteljes emelkedése, és a szakképzetlenek mellett a betanított munkások és az adminisztratív dolgozók létszámának jelentős leépítése.

Szakképzetlen munkaerőt az *ipar* is egyre *csökkenő mértékben* alkalmaz (az ipari vállalatok 37,7%-ában), arányuk kisebb lett az élelmiszeripari, textilipari nagyvállalatok és a gépipari egységek esetében. Ugyanakkor itt még található olyan szervezet, ahol az elmúlt 3 évben a segéd munkások száma nőtt (az üzemek 5,6%-ában), utóbbi jelenség a könnyűipar néhány üzemére jellemző. A segéd- és betanított munkások számának csökkenésével egyidőben jelentős növekedés figyelhető meg a szakmunkásállomány javára (élelmiszer-, textil-, gépipar). Az adminisztratív dolgozók körében nem következett be figyelemre méltó változás, inkább a *stagnálás* jellemző, ám számos esetben – az ipari vállalatok 55%-ában – *nőtt* a diplomások aránya (itt iparágankénti különbségek nincsenek).

Az iparon kívül a kereskedelem az a szféra, ahol az átlagosnál is jóval gyakoribb a *felsőfokú végzettségűek részarányának emelkedése* (a kereskedelmi egységek 68%-ában). Ugyancsak nőtt a szakmunkások (az esetek 50%-ában) és kisebb mértékben az adminisztratív dolgozók részesedése, a szakképzetlenek számának csökkenése mellett.

A *közlekedésben* lényegi változás nem történt a foglalkoztatottak képzettség szerinti összetételében, a stagnálás jelei mutatkoznak, illetve egy-egy esetben nőtt az adminisztratív és a diplomás dolgozók aránya.

A *szolgáltatási szférára* az általános növekedés jellemző, a segéd munkások kivételével minden képzettségi csoportban, a legtöbb esetben a *diplomások aránya* nőtt. Magyarországon éppen az elmúlt években kapott nagyobb lendületet a szolgáltatások körének bővülése, a felsőfokú végzettségűek belépésének magasabb aránya pl. az új bankok és számítástechnikai szolgáltatások megjelenésével (amire korábban nem volt lehetőség) is magyarázható.

A munkaerőállomány összetételének az egységek *tulajdonformája szerinti* vizsgálata alapján kiemelhető, hogy a fent megállapított általános trendektől csak néhány esetben van eltérés: a szövetkezeteknél a leggyakoribb a segéd munkások arányának csökkenése, a kisvállalkozások és az új formában üzemelő egységeknél a legerőteljesebb a szakmunkások részarányának a növekedése, az adminisztratív munkakörökben foglalkoztatottakat az állami és a szövetkezeti szektorban építették le a legnagyobb mértékben, hiszen (a korábbi általános foglalkoztatási politikának köszönhetően itt duzzadt fel létszámuk a szükségesnél jóval magasabbra).

Területi különbség a változásokat tekintve csak a szakmunkások esetében figyelhető meg: az elmúlt három évben 14 egységnél csökkent a szakmunkások aránya a foglalkoztatottakon belül, közülük 11 vállalat a vizsgált térség osztrák határmenti zónájában található (Sopron, Szombathely, Mosonmagyaróvár, Fertőd). Feltételezhető tehát, hogy a magyarhoz képest jobban fizető osztrák munkaerőpiac szívó hatást gyakorol a magyar szakmunkaerőre.

4. 2. A foglalkoztatottság várható irányai

A mintában szereplő gazdasági egységeket megkérdeztük, hogy a jövőbeli eredményes tevékenységük érdekében milyen változtatásokat tartanak szükségesnek a foglalkoztatottak számában 1992-ig. A válaszok alapján megkíséreljük felvázolni a régió foglalkoztatottságának várható trendjeit az elkövetkező három évrre.

Az alábbi táblázat összegzi a kérdésre kapott válaszokat százalékban:

Megnevezés	Megszűnik	Csökken	Változatlan	Nő	Nem tudják
Segéd munkások	0,9	37,2	50,0	2,9	8,8
Betanított munk.	0,9	26,4	45,1	13,7	13,7
Szakmunkások	-	4,9	25,4	61,7	7,8
Középfokú végz.	1,9	37,2	43,1	14,7	2,9
Felsőfokú végz.	-	0,9	30,3	65,6	2,9

Látható, hogy a vállalatok lényegében az *előzőekben vázolt*, az elmúlt három évben a dolgozók összetételében megkezdett változtatási irányokat kívánják *érvényesíteni a jövőben* is, ha lehet, még erőteljesebb mértékben. Különös hangsúlyt kap a *szakmunkások és a felsőfokú végzettségűek számának növelése*. Magas, a segéd munkásokéval azonos számú előfordulásban szerepel a válaszok között a középfokú végzettségűek arányának csökkentése iránti igény, sőt néhány helyen alkalmazásuk megszüntetésével is számolnak. Az ilyen nagyarányú változtatási szándékok megjelenése szükségessé tenné a beiskolázási rendszer struktúrájának felülvizsgálatát, az eddigi gyakorlat szerinti „követő” képzésből a megelőző, a mindenkori vállalati igényeknek megfelelő képzéssé való átalakítását.

Meg kell említeni, hogy az üzemek egy része *nem tudja*, hogy a jövőben milyen irányú változtatások lesznek szükségesek a *munkaerőállomány összetételében*. Ezek általában azok az egységek, ahol a tevékenység jövője a jelenlegi gazdasági körülmények között bizonytalan, vagy szerkezeti átalakítás, vagy leépítés várható. A segéd- és betanított munkások számának tervezett csökkentése a mezőgazdaságban fordul elő a legnagyobb gyakorisággal, az elmúlt években megkezdett folyamatnak megfelelően. Ugyancsak nagymértékben tervezi a szakképzetlenek leépítését az ipar egésze, ezen belül kiemelkedik az élelmiszer- és a textilipar, valamint a szolgáltatói szféra (6. sz. táblázat). Az átlagosnál erőteljesebb szakmunkáslétszám növekedése várható az ipar valamennyi ágazatában, de a kereskedelemben és a szolgáltatásban is.

A felmérések alapján a jövőben lényegesen erősödik az előzőekben már megfigyelt két tendencia: *a középfokú végzettségűek számának csökkenése az iparban, élelmiszeriparban, mezőgazdaságban és közlekedésben, valamint a diplomások arányának emelkedése az ipar, építőipar, kereskedelem és szolgáltatások területén.*

Az állami és szövetkezeti tulajdonformákban működő vállalatok tervezik a leglátványosabban a segédmunkás és az adminisztratív dolgozók leépítését, míg a kisvállalkozások és a társaságok a szakmunkások és a diplomások számának növelése mellett a középfokú végzettséggel rendelkezőket is nagyobb számban kívánják foglalkoztatni. Abszolút értékben azonban a középfokú végzettségűek számára kevesebb munkahely fog rendelkezésre állni mint korábban, hiszen a kisvállalkozások és a társaságok a kisebb üzemi kategóriákba tartoznak, mint az adminisztratív dolgozókat leadó nagyvállalatok.

Némiképp alátámaszthatja az előzőekben említett feltevésünket, miszerint *az osztrák munkaerőpiac szívó hatást gyakorol a határmenti térség szakmunkásaira*, hogy nem tudatos munkaerőcsökkentésekről volt szó az elmúlt években, hiszen ezek a vállalatok a jövőben is inkább növelni szándékozzák szakmunkásaik számát, mintsem csökkenteni.

**6. sz. táblázat: Az 1992-ig várható változások a foglalkoztatottak számában
(az ágazaton belüli egységek százalékában)**

Megnevezés	Meg- szűnik	Csök- ken	Válto- zatlan	Növek- szik	Nem tudják
Ipar = 100%					
segédmunkások	1,8	43,6	47,4	1,8	5,4
betanított munkások	1,8	32,6	43,6	16,6	5,4
szakmunkások	-	7,6	18,2	72,4	1,8
középfokú végzettségűek	-	35,3	53,5	9,4	1,8
felsőfokú végzettségűek	-	1,8	30,6	65,8	1,8
Építőipar = 100%					
segédmunkások	-	29,7	47,8	7,3	15,2
betanított munkások	-	15,2	62,3	7,3	15,2
szakmunkások	-	-	44,8	40,0	15,2
középfokú végzettségűek	15,2	22,9	22,9	22,9	15,2
felsőfokú végzettségűek	-	-	29,7	73,0	7,3
Mezőgazdaság = 100%					
segédmunkások	-	100,0	-	-	-
betanított munkások	-	25,0	50,0	25,0	-
szakmunkások	-	-	-	100,0	-
középfokú végzettségűek	-	100,0	-	-	-
felsőfokú végzettségűek	-	-	75,0	25,0	-
Közlekedés = 100%					
segédmunkások	-	33,3	66,7	-	-
betanított munkások	-	-	66,7	33,3	-
szakmunkások	-	-	100,0	-	-
középfokú végzettségűek	-	66,7	33,3	-	-
felsőfokú végzettségűek	-	-	66,7	33,3	-
Kereskedelem = 100%					
segédmunkások	-	18,8	67,1	4,7	9,4
betanított munkások	-	22,6	50,0	4,7	22,6
szakmunkások	-	4,7	14,4	71,5	9,4
középfokú végzettségűek	-	23,5	67,1	9,4	-
felsőfokú végzettségűek	-	-	23,5	76,2	-
Szolgáltatás = 100%					
segédmunkások	-	50,0	50,0	-	-
betanított munkások	-	50,0	50,0	-	-
szakmunkások	-	-	100,0	-	-
középfokú végzettségűek	-	42,9	-	57,1	-
felsőfokú végzettségűek	-	-	14,3	71,4	14,3

4. 2. 1. A munkaerőhiány területei

Jelenleg a minta egységeink 48%-ában van munkaerőhiány, főként a textilipar, a gépipar, az építőipar és a kereskedelem területén. Ezcknél a vállalatoknál sem álta-

lános a munkaerőhiány, csak bizonyos szakmákban jelentkeznek. A leggyakrabban előfordulók: fonó-szövő, lakatos, ács, kőműves, villanyszerelő, szakács, élelmiszereladó, stb., de gyakran ezen egységeknél más szakmákban munkaerőfelesleg jelentkeznek. A legnagyobb hiány szakmunkásokból és diplomásokból van, az előbbieknél több szakmát említettünk, ugyanakkor figyelemre méltó, hogy a diplomások körében (két kivétellel: számítástechnikai szakember, építész) szinte kizárólag a közgazdászokat keresik. Magyarázatul szolgálhat, hogy nem csak a vizsgált térségben, de az egész Észak-Dunántúlon nincs felsőfokú közgazdasági vagy számviteli jellegű képzés.

Létszámhiánnyal leginkább a textil- és textilruházati ipar küzd, a fonó, szövő és konfekcionáló szakmák fordulnak elő legtöbbször a hiánylistán, kiemelkedik Sopron és Győr, de Mosonmagyaróváron és Szombathelyen is ilyen szakképzettségűeket keresnek. Győrben ezenkívül az építőiparban (kőműves, ács, asztalos), a vendéglátásban (szakács, cukrász, konyhai dolgozó) és a közlekedésben gépjárművezetőkből van hiány. Sopronban, Szombathelyen, Mosonmagyaróváron és Fertődön, tehát a határmenti városokban, településekben nincs elegendő élelmiszerbolti eladó, hentes – érzékelhető a bevásárlóturizmus hatása. Sopronban lakatos és esztergályos szakmákban is keresnek még munkaerőt. A minta vállalatai alapján jelenleg Győr mellett Sopron rendelkezik a legnagyobb munkaerőfelvevő-piaccal.

Gazdaságunk szerkezetének átalakításával megjelent az idáig ismeretlen jelenség, a munkanélküliség is. Ez a tényező az innováció egy jegyeként is felfogható, igaz negatív jegyeként, de a vállalatok azon törekvéseit mutatja, hogy igyekeznek megszabadulni gazdaságtalan tevékenységeiktől és az ilyen területeken foglalkoztatott dolgozóiktól.

Létszámleépítéssel a közeljövőben (1992-ig) az egységek egyharmadában kell számolni, elsősorban a gépiparhoz, kereskedelemhez, építőiparhoz és textiliparhoz tartozó vállalatoknál. Nem véletlen, hogy nagyrészt ugyanazokban az ágazatokban terveznek létszámesökkentést, ahol ma bizonyos szakmákban munkaerőhiánnyal küszködnek, hiszen a vizsgált üzemek közül 20-ban mindkét irányú mozgás megfigyelhető. A leépítést jelző egységek kivétel nélkül az adminisztratív munkaköröket, a segéd- és betanított munkások számát kívánják csökkenteni, a leépítés mértéke általában vállalatonként 10 és 50 fő között mozog. Jelentős területi és ágazati differenciák nem figyelhetők meg, inkább az üzemméret és tulajdonforma szerinti összefüggés állapítható meg: a nagyobb állami és szövetkezeti vállalatok csökkentik elsősorban a korábbi időszak foglalkoztatáspolitikájának és bérszabályozásának eredményeképp indokolatlanul felduzzadt ügyviteli és segédmunkási réteget.

4. 3. A munkaerőkeresletet befolyásoló tényezők

Az oktatási rendszer nem mindig a vállalatok igényeinek megfelelő szakmákban, mennyiségben és minőségben képzik a szakembereket. A hosszú évek alatt kialakult gyakorlat szerint történik az oktatás, pedig a gazdaság megújítását az iskolarend-

szernek is támogatnia kellene, hasznos ismeretekkel rendelkező innovatív személyiségek képzésével, új szakmák oktatásával.

A mintában szereplő egységek véleménye és igényei iránt érdeklődve felmértük, hogy milyen mértékben elégítik ki munkaerőkeresletüket a különböző képzési formák. A válaszokat az alábbi táblázat foglalja össze (%-ban):

Képzési formák intézmények	Nincs válasz	Kevésbé elégítik ki	Ma jndem elégítik ki az igényeket	Megfelelően
Szaktunskásképzők	20,5	17,6	22,5	37,2
Szakközépiiskolák	15,6	21,5	29,4	32,3
Technikumok	27,4	18,6	20,5	32,3
Tanfolyamok	16,6	19,6	23,5	39,2
Főiskolák	7,8	17,6	24,5	49,0
Egyetemek	9,8	15,6	20,5	52,9

A megkérdezett vállalatok kb. egyharmada találja megfelelőnek az első-négy formát, csupán a felsőfokú oktatást, mint képzési formát ismerik el megfelelőként átlagosan a minta felében, ezen belül az egyetemeket részesítik többen előnyben. Az iskolai rendszerekben zajló képzésnél kedvezőbb megítélést kapnak a tanfolyamok, míg a középszintű iskolai formák közül a szaktunskásképző intézményeket tartják jobbnak. A szaktunskásképzési formát a kereskedelemben, az élelmiszeriparban, a fa-, papír- és nyomdaiparban, a szakközépiiskolait a kereskedelemben, a gépépítő- és élelmiszeriparban, és végül a technikai képzést a kereskedelmi és építőipari vállalatok tartják megfelelőnek. A tanfolyamok és a felsőfokú képzési formák megítélésében nem különülnek el az egyes ágazatok véleményei.

4.3.1. Szakmai felkészültség

Míg kérdőívünk előző pontjában a vállalatoknak az egyes képzési formákról alkotott véleményére voltunk kíváncsiak, addig jelen kérdésnél a különböző iskolatípusokból kikerülő fiatalok szakmai felkészültségének értékelését kértük. Sajnos a válaszadók nem minden esetben tudtak különbséget tenni a két vizsgálati szempont között, így a szakmai felkészültség értékelésénél nagyrészt az előzőhöz hasonló képet kapunk:

Végzettségi csoportok	Mínősít- hetetlen	Gyenge	Közepes	Jó	Kiváló
Szaktunskások	4,0	26,0	45,0	20,0	-
Szakközépiisk.	2,0	22,0	47,0	26,0	-
Gimnáziumot v.	8,0	20,0	45,0	22,0	-
Főiskolát v.	1,0	2,0	44,0	49,0	-
Egyetemet végz.	-	2,0	33,0	59,0	1,0

Az üzemek nagyobb része a *fiatalok szakmai felkészültségét közepesnek* ítéli meg, ettől *negatív irányba eltérően a szakmunkásképzőt, szakközépiskolát és gimnáziumot* végzetteneket minősíti. Az átlagosnál jobb véleménnyel a felsőfokú végzettségűeket illetik.

Az egyes ágazatokon belül a különböző iskolatípust végzetek megítélése eltérő (7. sz. táblázat).

Az *iparon* belül a legtöbb *bírálat a gimnáziumi érettségivel rendelkezőket* érte (az iparvállalatok 7,5%-ában minősíthetetlennek ítélik felkészültségüket), ennek az iskolatípusnak alapvető célja az előkészítés a felsőoktatásra, emellett semmiféle szakmai képzést nem nyújt, így az érettségizettek konkrét szakterületen történő alkalmazása nehézkes.

Az egységek közel egyharmadában a szakmunkások és egynegyedében a szakközépiskolát végzetek képzettségével is elégedetlenek. Jónak a diplomásokon belül is a legtöbb esetben az egyetemet végzetteneket minősítik.

Az *építőiparban* a foglalkoztatottak többségét a szakmunkások alkotják, felkészültségüket az ágazat vállalatainak több mint háromnegyedében közepesnek tartják. A *szakközépiskolát és gimnáziumot* végzettenek megítélése a *leggyengébb*. Az egységek kiemelkedően nagy számában jó minősítést kapnak az egyetemi diplomával rendelkezők.

A *mezőgazdaságban a gimnáziumot* végzettenek megítélése a *legkedvezőtlenebb*, míg a többi ágazattal szemben itt a főiskolai végzettségűek kapják az esetek nagy részében a jó értékelést.

A *közlekedési* vállalatoknál egyértelműen a következő trend rajzolódik ki: az *iskolai végzettségi szint növekedésével emelkedik a megítélés értéke is*.

A *kereskedelmi* egységek nagy többsége dolgozóinak felkészültségét – a gimnáziumi érettségivel rendelkezőket kivéve – közepesnek illetve *jónak* értékeli. Itt is az egyetemet végzettenek minősítése a legkedvezőbb, a minta összes vállalatai közül egy kereskedelmi egység ad kiváló értékelést, és azt az egyetemi végzettségűekre vonatkozóan teszi.

7. sz. táblázat: A fiatalok szakmai felkészültségének értékelése
(az ágazatokon belüli egységek százalékában)

Megnevezés	Minősít- hetetlen	Gyenge	Közepes	Jó	Kiváló
Ipar = 100%					
szakmunkások	1,8	32,0	39,6	26,6	-
szakközépiskolát végzettek	1,8	22,6	53,0	22,6	-
gimnáziumot végzettek	7,5	16,9	49,0	26,6	-
főiskolát végzettek	1,8	1,8	47,3	49,0	-
egyetemet végzettek	-	-	35,8	64,2	-
Építőipar = 100%					
szakmunkások	-	23,1	76,9	-	-
szakközépiskolát végzettek	-	37,7	54,6	7,7	-
gimnáziumot végzettek	7,7	7,7	76,9	7,7	-
főiskolát végzettek	-	7,7	38,4	46,1	-
egyetemet végzettek	-	-	23,1	76,9	-
Mezőgazdaság = 100%					
szakmunkások	-	50,0	50,0	-	-
szakközépiskolát végzettek	-	25,0	75,0	-	-
gimnáziumot végzettek	-	75,0	25,0	-	-
főiskolát végzettek	-	-	25,0	75,0	-
egyetemet végzettek	-	-	50,0	50,0	-
Közlekedés = 100%					
szakmunkások	33,3	-	66,7	-	-
szakközépiskolát végzettek	-	33,3	33,3	33,3	-
gimnáziumot végzettek	-	33,3	33,3	33,3	-
főiskolát végzettek	-	-	66,7	33,3	-
egyetemet végzettek	-	-	66,7	33,3	-
Kereskedelem = 100%					
szakmunkások	-	22,8	45,4	31,8	-
szakközépiskolát végzettek	-	18,7	31,8	49,5	-
gimnáziumot végzettek	9,0	27,3	40,9	22,8	-
főiskolát végzettek	-	-	54,6	45,4	-
egyetemet végzettek	-	4,5	31,8	59,2	4,5
Szolgáltatás = 100%					
szakmunkások	28,6	-	71,4	-	-
szakközépiskolát végzettek	14,3	-	57,1	28,6	-
gimnáziumot végzettek	14,3	14,3	57,1	14,3	-
főiskolát végzettek	-	-	14,3	85,7	-
egyetemet végzettek	-	-	14,3	85,7	-

A *szolgáltatások* területén *éles határ* húzható a felsőfokú és az annál alacsonyabb iskolai végzettségű csoportok között. Utóbbiak megítélése – különös tekintettel a szakmunkásokra – negatív, míg a diplomások felkészültségét az összes vizsgált egység közül ez a szféra értékeli a legjobbnak, különbséget nem téve a főiskolai illetve egyetemi diplomával rendelkezők között.

Az egyes végzettségi csoportokat a *kisvállalkozások* és a *társasági alapon működő egységek szigorúbban minősítik*, vagyis a rugalmasabb, innovatívabb szervezeteknél nemcsak a végzettség, hanem az ismeret is döntő tényező.

4. 3. 2. A különböző oktatási szintek ismeretanyagának értékelése

A korábbi elemzéseknél egyértelműen kiderült, hogy a különböző oktatási intézmények ismeretátadásai más-más mértékűek és színvonalúak. Az innováció szempontjából lényeges az, hogy a különböző oktatási szintek *új ismereteket*, a modern teremtés és tevékenység elvégzéséhez szükséges tudással ruházzák fel a kibocsátott tanulókat.

A vizsgálatunkban nyolc *ismeret minősítését kértük* meg az egységektől a hat képzési szintnek megfelelően. A 8. sz. táblázatban ezeket összefoglalva kimutatjuk az egyes esetek gyakoriságát a jelenlegi és jövőbeli tevékenységük alapján. Egyértelműen kiderül ebből, hogy az ismeretszintekben jelentős eltolódás figyelhető meg a *szakmunkás- és szakközépiskolákban* a technikai és az *aktuális szakismeretek* felé, de a szakközépiskolákban már jelentős pontértékkel a *számítástechnikai* ismeretek átadása is elengedhetetlen.

Érdekes az, hogy a vállalatok a korábbiak szerint nem kedvezően minősítették a *gimnáziumi végzettségűeket*, de most kiemelkedően magasra értékelik az *idegennyelv tudás szükségességét és látványosan magasra helyezik az általános* (helyesírás, viselkedés, stb.) *ismereteket*.

A *technikumi képzésben* már sokkal koncentráltabb a vélemény nyilvánítás, magas pontértékkel szerepelnek itt is az idegennyelv, a szakismeret, a számítástechnikai és gazdasági ismeretek.

A *főiskolai képzésnél* az előzők még karakteresebben tűnnek ki, szinte ugyanilyen sorrendben. Végezetül az egyetemi képzésnél az idegennyelvi, számítástechnikai és gazdasági tájékozottságot tartják fontosnak a szervezetek.

Ágazati szinten lényegesen *eltéréseket* nem tapasztaltunk a szervezetek ismeret megítélése között, természetesen a sajátosságaik miatt bizonyos faktorokat kiemelnek, másokat alul értékelnek. Így pl. az iparban a számítástechnikai, technikai és idegennyelvi ismeretek dominánsak, vagy az építőiparban a gazdasági és idegennyelvi, a kereskedelemben az általános ismeretek szerepét emelik ki egyértelműen és az idegennyelv tudást. A szolgáltatásokban már első helyre kerül az idegennyelv, és kitüntetett helyet kapnak a gazdasági ismeretek, szinte minden oktatási szinten.

Megvizsgáltuk azt is, hogy az *egység egy változó gazdasági szituációban*, erőteljesebb innováció fogadásánál, eszköz- és tevékenység modernizálásánál, magasabban kvalifikált szakemberek alkalmazásánál *milyen ismeretek igényével* jelentkeznének az oktatási intézmények különböző szintjei felé.

8. sz. táblázat: A különböző ismeretek fontossága az egyes oktatási intézményeken belül (említések száma db)

Ismeretek	Szakmunkás- képző	Szakközép- iskola	Gim- názium	Technikum	Főiskola	Egyetem
<u>a jelenlegi termelési struktúrában</u>						
általános ismeretek	41	41	57	35	32	38
magyar nyelv kezelése	25	30	39	26	27	27
matematikai ismeretek	23	31	30	32	41	40
gazdasági ismeretek	14	15	21	60	80	75
számítástechnikai ismeretek	16	46	45	60	81	76
technikai ismeretek	50	53	16	49	38	30
aktuális szakismeretek	74	72	24	62	74	63
idegennyelv ismeretek	23	47	68	65	89	89
<u>változó tevékenységi kör esetében</u>						
általános ismeretek	28	30	46	28	31	35
magyar nyelv kezelése	18	22	24	19	20	22
matematikai ismeretek	13	18	21	21	25	31
gazdasági ismeretek	12	37	26	51	66	65
számítástechnikai ismeretek	15	43	47	57	67	64
technikai ismeretek	40	43	15	41	34	31
aktuális szakismeretek	64	61	28	65	65	56
idegennyelv ismeretek	57	72	77	81	89	88

A 8. sz. táblázat alapján megállapítható, hogy a strukturális változások iránya elsődlegesen az idegennyelv oktatás, szinte mindegyik képzési formánál.

Más képzési irányok az előzőekhez képest nem kerültek kiemelésre, illetve a különböző oktatási intézmények ismeretátadási formái sem változtak a jelenlegi gazdasági körülmények megítéléséhez képest.

Egybecsengő az a megállapítás a válaszokból, hogy szinte mindegyik ágazatnál, minden egyes tulajdonformában az idegennyelvnek primátusa van.

4. 4. Szakmai továbbképzés

Már az előzőekben láthattuk, hogy a *tanfolyamokat*, mint a szakmai továbbképzés formáit a vállalatok nagyobb része tartja *megfelelőnek igényei kielégítésére*, mint az iskolai szintű képzési formákat. A munkaerő munkavállalási pozíciójának, mobilitásának javítása érdekében ma, a munkaerőkínálat növekedésének időszakában a foglalkoztatáspolitikai egyik fontos eszköze a munkaerőpiaci képzés, illetve átképzés. Tehát tovább növekszik a tanfolyamok szerepe az oktatási rendszerben.

A megkérdezett vállalatok *nagy része él* a tanfolyami keretekben történő továbbképzés adta lehetőségekkel. Az összes egység közül 48-ban a dolgozók időközönként,

34-ben pedig rendszeresen részt vesznek szakmai továbbképzéseken, hiszen a munkakörök többségében ilyen formában nyílik mód az adott szakma fejlődésének követésére, új ismeretek megszerzésére. Az egyes ágazatokhoz tartozó üzemek a tanfolyamokat az alábbiak szerint veszik igénybe:

Ágazat, alágazat megnevezése	A D O L G O Z Ó K			
	Nem	Néha	Időnként	Rendszeresen
	V E S Z	N É H A	I D Ő N K É N T	R É S Z T
Ipar:	1	6	31	13
-gép- és elektronikai	-	-	9	4
-építőanyag- és vegyipar	-	1	1	2
-textil-, textilruh. i.	1	1	16	1
-fa-, papír-, nyomdaip.	-	1	1	2
-élelmiszeripar	-	3	4	4
Építőipar	1	5	4	5
Mezőgazdaság	-	1	1	2
Közlekedés	2	-	-	1
Kereskedelem	3	1	7	11
Szolgáltatás	-	-	5	2
Ö s s z e s e n	7	13	48	34

A gép- és elektronikai iparban, valamint a szolgáltatási szférába tartozó vállalatok mindegyikében a dolgozók rendszeres vagy időközönkénti tanfolyamokon való részvétele a jellemző. Az építőanyag- és vegyiparban, a fa-, papír-, és nyomdaiparban és a mezőgazdaságban dolgozók is nagy gyakorisággal vesznek részt továbbképzésben. A kereskedelemben szélsőségek figyelhetők meg: a nagyobb létszámú egységek rendszeresen igénybe veszik a tanfolyamokat a kisebbekkel ellentétben. A továbbképzés ilyen formájával a kisvállalkozási szférában működő cégek élnek a legritkábban.

A szakmai továbbképző tanfolyamokon *minden iskolai végzettségű csoport képviselői magát* (9. sz. táblázat). Részvételük aránya ágazatonként változó, a *felsőfokú végzettséggel rendelkezőké a legmagasabb minden szférában*.

Az iparon belül a különböző tanfolyamokra beiskolázottak között a szakmunkások és a szakközépiskolát végzettek aránya magas még a diplomások mellett. A szakmunkások és a felsőfokú végzettségűeken kívül kiemelkedik a technikumot végzettek, a kereskedelemben, az építőiparban a gimnáziumi érettségivel rendelkezők aránya. A szolgáltatások területén egyenletes eloszlás figyelhető meg, míg a mezőgazdaságban a diplomások és a technikumot végzettek járnak gyakrabban tanfolyamokra.

9. sz. táblázat: Az egyes iskolai végzettségű csoportok részvétele a továbbképzésben ágazatonként (vállalatok száma, db)

Dolgozók aránya	Ipar	Építő- ipar	Mezőgaz- daság	Közle- kedés	Kereske- delem	Szolgál- tatás
Szakkunskáképzőt végzettek (%)						
1-25	28	7	2	-	10	-
26-50	6	2	2	-	2	-
51-75	2	1	-	-	2	1
76-100	1	-	-	-	-	-
Szakközépiskolát végzettek (%)						
1-25	35	6	2	-	14	2
26-50	5	4	2	-	1	1
51-75	2	-	-	-	-	-
76-100	-	-	-	-	-	-
Gimnáziumot végzettek (%)						
1-25	26	7	3	-	9	2
26-50	3	1	-	-	2	1
51-75	3	-	-	-	1	-
76-100	-	-	-	-	1	-
Technikumot végzettek (%)						
1-25	34	9	1	-	7	2
26-50	2	3	1	-	1	1
51-75	-	1	-	-	-	-
76-100	1	-	1	-	-	-
Felsőfokú végzettségűek (%)						
1-25	24	9	1	-	10	3
26-50	11	3	1	-	2	1
51-75	4	3	1	-	1	-
76-100	4	2	1	-	3	-

4. 4. 1. A szakmai továbbképzés főbb irányai

Abból, hogy egy vállalat a továbbképzések indításánál, illetve támogatásánál *milyen ismereteket részesít előnyben*, képet kaphatunk fejlesztési stratégiájáról, innovációs törekvéseiről. A mintában szereplő gazdasági egységek a kérdőívben megadott ismereteket az alábbiak szerint rangsorolták (a válaszok százalékában):

Ismeretek megnevezése	Nem fontos	Fontos	Meghatározó
Szakmai, technikai	7	26	63
Gazdasági, jogi	20	56	19
Kommunikációs (pl. számítástechnikai)	21	60	14
Általános ismeretek	41	50	5
Társadalmi- politikai	81	14	1
Idegen nyelvek	9	58	28
Vezetési- szervezési	15	58	21

Messze a legtöbb és egyben meghatározó szerepe van a szakmai-technikai ismereteknek. Ennél kevesebb számban ugyan, de a rangsorban a következő helyen a nyelvismeretek, majd a vezetési-szervezési és a gazdasági-jogi ismeretek szerepelnek.

Az üzemek nagy része fontosnak ítéli meg a kommunikációs (ez alatt elsősorban a számítástechnikát értjük) tájékozottságot, azonban itt némi ellentmondás figyelhető meg a korábbiakban (4.3.2. fejezet) leírtakkal szemben. Az egyes oktatási intézmények képzésében a vállalatok jóval előbbre sorolták a számítástechnikát. Ez az innováció szempontjából is rendkívül fontos terület a tanfolyamok indításánál nem szerepel az elsőként felsoroltak között.

Az egységek meghatározó többsége legkevésbé fontosnak a társadalmi-politikai ismereteket tartja, amelyekre a beiskolázás a pártállam leépülésével minimálisra csökkent.

A szakmai-technikai ismereteket minden szférában meghatározónak tartják, de kiemelhető az építőipar, a mezőgazdaság és a szolgáltatás, ahol az egységek mind-egyike kitüntetett jelentőséget tulajdonít ezeknek.

A gazdasági-jogi tájékozottságot a mezőgazdasági üzemek részesítik előnyben, míg az ipari és kereskedelmi vállalatok kevésbé fontosnak tartják.

A számítástechnika meghatározó jelentőséggel a gépipari és élelmiszeripari területén bír, valamint a kereskedelmi ágazaton belül az idegenforgalmi egységeknél, a szolgáltatások területén csak a szervezési és információs vállalatok minősítik szerepét meghatározónak, nem fontosnak csupán az építőipari és ipari cégek némelyike illeti.

Az üzemek nagy része az általános ismereteket, ami alatt elsősorban az intelligenciát és általános tájékozottságot értjük, a kevésbé fontos kategóriába sorolja, ugyanilyen a véleményük a továbbképzések támogatásánál a társadalmi-politikai ismeretekről néhány építőipari és ipari egység kivételével.

Az idegennyelvi tanfolyamokat az ipari, építőipari és kereskedelmi vállalatok támogatják első sorban. A vezetési és szervezési tanfolyamokat szintén a kereskedelmi és ipari egységek részesítik előnyben.

Szervezeti jelleg szerint lényeges különbségek az üzemek magatartásában nem figyelhetők meg, csupán a nyelvi ismeretek területén, ahol a kisvállalkozások és társaságok szinte mindegyike fontosnak vagy meghatározónak tartja a nyelvi képzést.

4. 4. 2. Az át- és továbbképző tanfolyamok

Amint azt már az előzőekben jeleztük, a gazdaság szerkezetének erőteljes átalakítása elengedhetetlen, amely a munkaerőkínálat megnövekedésével együtt a jelenlegi szakmastruktúrában is jelentős változásokat indít meg. Ezt vizsgálataink is alátámasztják, hiszen az 4.2. fejezetben láthattuk, hogy a minta egységeinek döntő hányada – miközben egyes szakmákban munkaerőhiánnyal küzd – munkaerőleépítéssel is számol a közeljövőben. Ilyen körülmények között a megújítás érdekében rendkívül fontos szerepet kell kapnia az át- és továbbképző tanfolyamoknak, mint a munkaerőpiaci képzés eszközének.

Kérdőívünk „Indítanak-e az esetleges termékszerkezet-váltás miatt át- vagy továbbképző tanfolyamokat?” kérdésére kapott válaszok alapján azonban a szándék és a gyakorlati megvalósítás között óriási ellentmondást mutathatunk ki. Míg a vállalatok többsége a szakmastruktúra megváltoztatását tervezi, valójában a gyakorlatban ennek érdekében nem sokat tesz. A minta 102 gazdasági egysége közül csupán 4 jelezte, hogy át- és továbbképző tanfolyamokat indít a munkaerőállomány megújítása érdekében. Mind a négy vállalat az iparban tevékenykedik, kettő a faiparban, egy-egy pedig a textil-, illetve vegyiparban. Közülük 3 állami vállalat, egy társasági formában működik. Mindegyik nagy számban szakmunkások – varró, épületasztalos, forgácslapgyártó – képzését tervezi.

Ezek alapján látható, hogy az üzemek nagy része a változtatás híve ugyan általános-ságban a tervei szerint, azonban konkrét cselekvési stratégiával a munkaerőpolitika területén nem rendelkezik, ilyen irányú innovációs készsége igen csekély, illetve az átképzést az állami szervektől várja. Véleményünk szerint ezt csak közösen lehet megoldani, az állami támogatás és szervezés mellett gazdasági egységek intenzív részvételével, hozzájárulásával. Rendkívül fontosak lehetnek számunkra ebben az osztrák tapasztalatok is.

5. A SZERVEZETI ÉS TERMELESI SZERKEZET

5.1. Értékesítési és beszerzési kapcsolatok

A gazdasági egységek közül 36-nál nincs export kapcsolat és 42 esetben pedig nem történik külföldről beszállítás. A szállítások illetve a felhasználások értéke nagyságrendi kategóriák szerint az alábbiakban oszlik meg (%-ban):

Értéke (millió Ft-ban)	Export	Import
10 - alatt	14,7	15,6
11 - 100	23,5	23,5
101 - 1000	21,5	17,6
1001 - 2000	2,9	0,9
2001 - fölött	1,9	0,9
Ö s s z e s e n :	64,5	58,5

A gazdasági egységek *külkapcsolatai intenzívek*, hiszen a térségben a minta alapján közel 20 milliárd Ft export és csupán 12 milliárd Ft import realizálódik. A külkereskedelmet folytató szervezetek átlagosan 301 millió Ft-ot exportálnak és 194 millió Ft-ot importálnak. Az egyes ágazatok külkereskedelmi intenzitása az alábbiak szerint alakult az elmúlt évben (az előfordulás alapján):

Ágazat	Nincsen 10-alatt 11-50 51-200 201-1000 1001-felett m i l l i ó f o r i n t					
GÉPIPAR						
export	6	1	2	2	3	2
import	4	6	-	4	1	-
ÉPÍTŐANYAG-ÉS FA, NYOMDAIPAR						
export	2	3	4	1	-	-
import	3	1	5	-	1	-
TEXTIL-ÉS RUHÁZATIIPAR						
export	1	2	3	3	6	2
import	6	1	2	2	6	-
ÉLELMISZERIPAR						
export	2	1	3	2	3	2
import	2	3	4	2	-	-
ÉPÍTŐIPAR						
export	8	1	3	1	-	-
import	11	1	1	-	-	-
MEZŐGAZDASÁG						
export	-	-	2	-	2	-
import	1	1	1	1	-	-
KÖZLEKEDÉS						
export	1	2	-	-	-	-
import	2	1	-	-	-	-
KERESKEDELEM						
export	9	1	3	1	1	3
import	7	2	1	6	-	2
SZÖLGAÉLTATÁS ÉS IDEGENFORGALOM						
export	5	3	2	-	1	-
import	9	-	1	-	1	-

A térség ágazatai közül a jelentős külkereskedelmet folytató szervezetek az iparban és a kereskedelemben koncentrálódnak. Az alacsonyabb értéktartományokban gyakoribb a kisszervezetek (szövetkezetek, kisvállalkozások, társaságok) előfordulása, döntően az export relációjában. A térség szervezeteinek a *külpiaconhoz való kötődése rendkívül aktív*.

A 10. sz. táblázatban összefoglaltuk a *külkereskedelmi kapcsolatok* legfontosabb irányait mindkét viszonylatban. Kimutatható a magas belföldi szállítások aránya, hiszen a minta háromnegyedénél a magyarországi beszerzések és értékesítések a kapcsolatok 70%-a körül mozognak. Külföldi viszonylatban kiemelkedő a Közös Piachoz tartozó országok magas aránya, míg az EFTA országokba ugyan mérsékeltebben, de inkább szállítanak a térség gazdasági egységei.

Az *osztrák kapcsolatokban* az exportálók vannak többségben, és szinte mindegyik szervezet a legalsó érték kategóriában található. Két kisvállalkozás (kereskedelmi és szolgáltató) és egy társaságként működő szervezet (ipari) viszont az összes értékesítésnek döntő hányadát Ausztriával bonyolítja, míg csak egyetlen kisvállalkozás (ipari) beszerzéseinek közel a fele származik innen. Az alacsonyabb érték kategóriába tartozó, de jelentős volumenű ausztriai kapcsolatok túlsúlyát az állami iparvállalatok adják. Az ágazati szerkezetük rendkívül megosztott, és szinte minden jelentős nagyvállalatnak van ausztriai beszerzése illetve értékesítése. A 54 osztrák szállítási kapcsolatból 34 az iparvállalatok száma, vezető helyen áll a gép- és elektronikai ipar, az élelmiszeripar, valamint a textil- és lakberendezési ipar (6-6 egységgel), követik ezeket a papír- és faipar, jelzi szállításait a cipő- és vegyipar is.

10. sz. táblázat: Az értékesítések és a beszerzések főbb irányai
(a válaszok %-ában)

Reláció	Nincs kapcsolat		1-25%		26-50%		51-75%		76-100%	
	a részesedés mértéke									
	Ex- port	Im- port	Ex- port	Im- port	Ex- port	Im- port	Ex- port	Im- port	Ex- port	Im- port
Belföld	5,8	12,8	6,0	3,0	5,0	7,8	12,7	7,8	70,5	68,6
Közös Piac országai	51,9	49,5	41,1	41,5	3,9	4,9	2,0	2,0	1,0	2,0
EFTA országok	55,8	69,6	38,2	27,4	4,9	2,9	-	-	1,0	-
Ausztria	56,8	68,6	40,2	29,4	1,0	2,0	-	-	2,0	-
Szocialista országok	63,7	62,7	31,3	33,3	3,0	2,0	2,0	2,0	-	-
USA és Japán	88,2	96,0	10,8	4,0	1,0	-	-	-	-	-
Hongkong, Dél-Korea	97,0	98,0	2,9	2,0	-	-	-	-	-	-
Közél-Kelet	90,2	97,0	9,8	3,0	-	-	-	-	-	-
Egyéb	91,1	90,3	8,8	8,8	-	0,9	-	-	-	-

A másik három szervezeti formából, és ágazati körből az állami kereskedelem alkotja a tömeget (n=10), de az építőipar (n=2), a mezőgazdasághoz sorolt ipari

termelő szervezetek is (n=2) élénk kétirányú kapcsolatokat alakítottak ki. A maradékon az említett szolgáltatáshoz tartozó kisservezetek és egy közlekedési vállalat osztozkodik nem számottevő volumenben.

A szocialista országokból történő beszerzések meghaladják a kiszállításokat, míg a tengeren túli kapcsolatok éppen olyan gyengék mint a távol-keleti kis országokkal kialakított együttműködések.

5. 1. 1. A külkereskedelmi jogosítványok

A magyar gazdaságirányításban hosszú időszakon keresztül a külkereskedelem centralizált volt, amelyet döntő mértékben csak nagy budapesti központú vállalatok végeztek. Így nem alakult ki a szervezetek közvetlen kapcsolata a piaccal, nem épülhetett ki olyan szakembergárda, aki a termelés/tevékenység helyén a külhoni együttműködések szervezni tudta volna, továbbá ez a forma rendkívül bürokratikusá tette az ügyintézkést, gátolta a *közvetlen piaci kooperációt*. A nyolcvanas évek közepétől a gazdasági szervezetek fokozatosan, egyre nagyobb külkereskedelmi jogosítványhoz juthattak, aminek a liberalizálása napjainkra már teljessé vált.

A külkereskedelmi tevékenység *önálló* folytatása az *innovációs magatartás fontos kifejezője*, közvetítője a piaci szemléletnek, jelenlétnek. A megfigyelésbe bevont szervezetek 23,5%-a rendelkezik önálló külkereskedelmi joggal, azonban 34,1%-a alakított ki külkereskedelmi szervezeti egységet (osztály, csoport), felkészülve a tevékenység átvételére illetve annak zökkenőmentes bonyolítására. A többieknél nem található semmilyen egység, így külkapcsolataikat valamelyik erre szakosodott vállalattal végzetik.

A külkereskedelmi szervezetekkel rendelkezőknél a szakemberek száma a következők szerint alakult:

Dolgozók száma (fő)	Előfordulás (%)
1 - 5	22,5
6 - 10	8,8
11 - 20	0,9
21 - fölött	1,9
nincs szervezet	55,9

Győr-Sopron megyében az egységek 22,2%-ában, míg Vas megyében már 28,7%-ában rendelkeznek közvetlenül külkereskedelmi joggal, így szervezettel is. Az állami vállalatok jelentős mértékben képviselik magukat, így a meghatározó iparvállalatok mindegyikének kiépült szervezete és jogosítványa van. Ugyanez mondható el a nagykereskedelmi vállalatokra is, de már két-két kisvállalkozás és társasági formában működő ipari és kereskedelmi egység is jelezte, hogy saját maga szervezi és bonyolítja a külkereskedelmét.

5. 1. 2. A nyelvismeret

A magyar nemzet egyik legszebb ékköve a magyar nyelv. Egyetlen hibája, hogy egyedülálló Európában, csupán a finn nyelvvel áll hangzási és származástani rokonságban. Sajnos a magyar iskolarendszer évtizedeken keresztül ideológiai megfontolásból az orosz nyelvet favorizálta, így generációk nőttek fel európai igényű kommunikációs ismeretek nélkül. A térség, de egész Magyarország erősen kötődött a német érdekerületekhez, így a *német nyelvnek* mindig elsőbbsége volt.

A minta szervezeteinek 35,4%-ában nem mutatható ki minősített nyelvismeret, azaz nincs állami nyelvvizsgálóval rendelkező munkatárs. (A minősített nyelvvizsgálóhoz különböző anyagi preferenciák járnak, így az azzal rendelkezők száma ismert, és ebből következtethetünk a szervezet idegennyelvi kommunikációs szintjére.) A *nyelvvizsgálóval* rendelkezők előfordulásának megoszlása a szervezetek között az alábbi:

Dolgozók száma (fő)	Megoszlás (%)
1 - 5	43,1
6 - 10	11,7
11 - 20	2,9
21- fölött	6,8
nem rendelkezik	35,4

A minta több mint a felénél minősített nyelvismeret regisztrálható, azonban *jelentős elterjedésről nem adhatunk számot* (az ipar és a kereskedelem alkotja a döntő hányadot). Sajnos nagyon magas a minősített idegennyelvi ismerettel nem rendelkező egységek aránya, ez jelzi, hogy a külföldi gazdasági kapcsolatokat *önmaguk nehezen tudják ellátni*, kiépíteni (mezőgazdaság, szolgáltatás, közlekedés kevésbé az építőipar).

Az idegennyelvek közül a pálmát az első helyen történő említésben természetesen a *német nyelv* vitte el. Aránya rendkívül magas 85,2% (sorrendben: ipar 42,1, kereskedelem 19,6, építőipar 9,8, szolgáltatás 6,8, mezőgazdaság 3,9, közlekedés 2,9). Fontos annak is regisztrálása, hogy az állami tulajdonú szervezetek után magán- és vegyesvállalkozások sorolják előre a német nyelvet.

A második helyen történő említésben az *angol* szerepel első helyen, már csak 68,6%-ban, és végezetül a harmadik említésnél tűnik fel csak az *orosz a franciával* karöltve 20,5 és 18,6%-ban.

A minősített idegennyelvi ismeret mellett számosan értik és beszélnek a német nyelvet. Itt lényeges annak ismerete is, hogy az *irányítás és a termelés/tevékenység különböző szintjein* milyen mértékű ezen kommunikációs eszköz *jelenléte*, elterjedtsége. A minta szerint a német nyelvismeret foka a következő (%-ban):

	Érti	Beszéli	Tárgyalóképes
Felső vezető	70,6	56,9	37,3
Középvezető	68,7	60,8	39,2
Dolgozók	55,8	50,9	27,4

Megítélésünk szerint a *becslések túlzóak*. A más irányú empirikus tapasztalatokkal szemben nagyon kedvező helyzetet mutatnak adatsoraink. Ez magyarázható azzal, hogy a vállalat vezetők pozitív képet akartak szervezetükről festeni, másrészt ezen idegennyelv elterjedtségét éppen az élénk határmenti kapcsolatokból származó hamis illúziók is táplálhatják. Bárcsak a magyar gazdasági szervezetek vezetői és dolgozói ilyen szinten és mértékben tudnának érintkezni a külföldiekkel!

5. 2. A helyi termelési kapcsolatok

A helyi, térségi gazdasági kapcsolatok kifejezik a kötődés mértékét, illetve utalnak a helyi termelési/tevékenységi bázisok specialitására, egymásrautaltságára. A mintában 60 egységnél jelezték, hogy térségi, esetünkben megyei szintű gazdasági kooperációval rendelkeznek.

11. sz. táblázat: A megyén belüli termelési/értékesítési kooperáció jellege és mértéke

Megnevezés	Nincs kapcsolat	A meglévő kapcsolatok mértéke (%)			
		1-25	26-50	51-75	76-100
Helyi anyagellátás	68,5	20,5	6,0	2,0	3,0
Helyi félkész, résztermék beszállítása	73,5	23,5	2,0	-	1,0
Helyi értékesítés	62,7	29,4	3,9	2,0	2,0
Közös értékesítés	77,5	20,5	1,0	-	1,0

A 11. sz. táblázat alapján a *helyi értékesítés* a legjelentősebb, de ennek a mértéke csak egy-két esetben, véletlenszerűen haladja meg az árbevétel 25%-át. A vizsgált térségek helyzete, a kialakult árrendszer és a kereskedelmi kultúra magasabb szintje alapján érthető, hogy a szervezetek jelentős szerepet szánnak a helyi értékesítésnek. Természetesen ezen megítélés csak időleges állapotokat tükröz, mert a körülményekben bekövetkező változások alapvetően átforgalmazhatják a helyi kapcsolatok irányait és arányát. (Gondolunk itt a bevásárló-turizmus hirtelen csökkenésére az ártámogatások megszüntetése esetén, ez már érezhető az 1990 elején bevezetett szabad élelmiszerárak hatására is. Természetesen a két szomszéd ország bérrendszerében még akkorák a különbségek, hogy a bevásárlóturizmus nem tűnik el, hanem mérséklődik, illetve gyorsan átstrukturálódik.)

A termelési kooperáció igazi területe az *anyagellátás és a félkész-, résztermék beszerzés* ennek mértéke az egységek közel egyötödénél mutatható ki (ipar, építőipar), de már jelentkeznek olyan szervezetek is, ahol ennek nagysága eléri az anyagköltség vagy a termelési érték felét is (alapvetően a kisvállalkozásoknál figyelhető meg). Mérsékelték a helyi gazdasági kooperációk, értékesítési együttműködések. A kedvező helyi piaci lehetőségeket az egységek kisebb része használja még ki, illetve a kereskedelmi szervezetek járnak ebben az élen.

5. 3. A termék szerkezet és változásai

A szervezetek *innovációs képességét a termék/tevékenység szerkezetének változásaival* kiválóan *mérhetjük*, hiszen ezek az értékek kifejezik az alkalmazkodókészséget, a piaci változásokra való reagálást vagyis az üzleti pozíciók megtartásának és erősítésének törekvéseit.

A szervezetek 68,5%-a az *elmúlt három évben* változtatta a termék/tevékenység szerkezetét, míg 81,1%-nál várható, hogy a következő években változtatni fogja. (Ellenőrző kérdésként másutt beépítettünk egy hasonló kérdést. A jelenre az egységek 47,0%-a, a jövőre viszont 58,8%-a adott csak igenlő választ.) Az *új termék* kialakításának, bevezetésének, illetve a szolgáltatási skála bővítésének, vagy átalakításának a mértéke a múltban és a jövőben a következők szerint alakult:

Mérték (%)	Múlt	Jövő
1 - 25	43,1	35,2
26 - 50	19,2	38,2
51 - 75	2,9	5,8
76 - 100	2,9	0,9
nem változtat	31,5	19,9

Kitűnik az adatsorból, hogy a múltban a termék/tevékenység kisebb hányada változott, míg a jövőben – talán a tudatosabb piacpolitika miatt – a szervezetek nagyobbik részében (közel 40%-ában) a profilok több mint a felét módosítani akarják.

Az *állami iparvállalatok voltak aktívabbak* a váltásban, mellettük a kereskedelem is érzékelhetően lépett az új tevékenységek irányába. A kisvállalkozásoknál is tapasztalható elmozdulás, szinte mindegyik szervezet jelezte a struktúra módosítását valamilyen mértékben.

A *jövőkép* már megosztottabb. Az *iparvállalatok* tevékenységük kisebb részében *tervezik* a termék/tevékenység módosítást, ellenben az állami szférához tartozó egységek növelni akarják ajánlati skálájukat. Így mindjárt érthetővé válik az építőipar és a kereskedelem részesedésének növekedése. A kisvállalkozóknál már nem mutatható ki karakteres megújítási igény, itt a piachoz való gyors, azonnali alkalmazkodás dönti majd el a tevékenységek új szortimentjét.

5. 3. 1. A szerkezetváltás formái

A szerkezetváltásnak számos módzata van, vizsgálatunkban azokra voltunk kíváncsiak, amelyek szoros kapcsolatba hozhatók az innovációval, a termék/tevékenység megújítással.

A mintában a kijelölt típusok megítélése a múltban és a jövőben a 12. sz. táblázat szerint alakult. Mindkét időszakban az egységek döntően a *saját fejlesztésre* építik, építették szerkezetváltásaikat. Szinte mindegyik forma igenlése növekszik a jövőben, a *leglátványosabban* azonban a *licencvásárlás* iránti igény emelkedik.

12. sz. táblázat: A **termékszerkezet/tevékenység** váltás formái
(a válaszadók %-ában)

Megnevezés	Múlt		Jövő	
	Igen	Nem	Igen	Nem tudja
Külföldi licenc vásárlás	10,7	89,3	26,4	73,6
Saját fejlesztés	53,9	46,1	62,7	37,3
Hazai fejlesztőintézet, tanácsadó szervezetek segítségével	20,5	79,5	24,5	75,5
Egyéni innovátorok találmányainak bevezetése	19,6	80,4	23,5	76,5

A saját fejlesztéseknél az iparvállalatok szerepe meghatározó nemcsak a jelenben, hanem a múltban is. A kereskedelem és az építőipar fejlesztési igénye kitapintható, és a kisvállalkozások, valamint a társaságok jeleznek még a jövőben érdemleges saját fejlesztést.

A hazai fejlesztő intézetekhez szintén az ipari egységek fordulnak, ám a jövőben a kereskedelem és a szolgáltatás keresletére is lehet számítani. Végezetül az *egyéni innovátorok* ötleteit, találmányait az ipar mellett a szolgáltatás használta fel, de a jövőben az előbbiektől a kereskedelem is érdeklődik a javaslatuk iránt.

5. 3. 1. 1. A licencvásárlások

Az elmúlt három évben 11 szervezet vásárolt licencet a térségben a minta alapján. A 9 ipari vállalat, és az egy-egy építőipari és szolgáltató szervezet alapvetően az állami szektorban tevékenykedett, illetve két-két egységgel a szövetkezeti és kisvállalkozásokban. A következő időszakban az iparvállalatok kétszerese (n = 18), két építőipari, egy mezőgazdasági, négy kereskedelmi, és kettő szolgáltatói szervezet gondolkodik licenc vásárláson. A szektorok közül szinte mindegyik aktívabb lesz, kivéve a társaságokat.

A licenc vásárlások döntően az *NSZK-ból* (n = 5) származtak, azt követi Ausztria (n = 3), majd Svájc és a belföldi beszerzés zárja a sort.

Az *ausztriai vásárlások* forint összege 10 és 100 millió között mozgott, és 1988. illetve 1989. években bonyolódtak. A licencek két esetben az összes értékesítés 25%-ánál kisebbek és egy esetben az árbevétel döntő részét adják. Mindegyik vásárlónak a kapcsolata folyamatos az értékesítővel.

A *jövőben* hangsúlyt az *értékesítővel való kapcsolatban a vegyesvállalat* szervezésére kívánják helyezni Magyarországon, és még jelezték, hogy – esetleg – a harmadik piacon is együtt lépnének fel. Érdekes, hogy a szervezetek határozottan elvetették a vegyesvállalat alapítását Ausztriában és egy harmadik országban, továbbá nem támogatták a közös termékfejlesztés, illetve az intenzív termék kooperáció gondolatát sem.

A nem Ausztriából vásárolt licencek értéktartománya 5 és 10 millió forint között mozog, az árbevétel 25%-ánál kisebb az arányuk a termelésben és az esetek nagyobbik részében belföldi piacra kerülnek.

5. 4. A kutatás-fejlesztés bázisai

A kutatás-fejlesztés intézményesített jelenléte a vállalatoknál elvben lehetőséget ad a *termék/tevékenység innovációk kidolgozására*, a piaci hatásokra való igazán gyors reagálásokra. A megfigyelt szervezetek közül csak a termék előállítóknál vizsgáltuk a kutatás-fejlesztést, hiszen a szolgáltatást végzőknél a fejlesztés, és az egész innovációs magatartás másként alakítható.

A termelő szervezetek közül 21 jelezte a *K+F önálló egység* (osztály, csoport) jelenlétét, ezek többségében ipari (illetve ipari tevékenységet végző mezőgazdasági) állami vállalatok (egyetlen az építőipari), amelyekből 19 Győr-Sopron megyében és kettő Vas megyében található. Két kisvállalkozás (elektronikai ipar és élelmiszeripar) is van köztük, ami jelzés értékkel már a változásokat tükrözi.

A *K+F szervezettel rendelkezők* az elmúlt években 22 új terméket fejlesztettek ki, ezek az újdonságok napjainkban az árbevételük közel az egynegyedét adják. Három szervezetnél ez az arány eléri a 100%-ot, itt bukkanunk rá ismét a két magánvállalkozásra, a fennmaradó egy viszont lakberendezési eszközöket gyártó állami nagyvállalat. *A saját fejlesztések exportból való részesedése* a következők szerint alakult:

Részesedés (%-ban)	Előfordulás a K+F szervezetek között (eset és %-ban)
1 - 10	7 31,8
11 - 20	3 13,6
20 - 50	2 9,1
51 - fölött	2 9,1
nem exportál	8 36,4

A szervezetek exportjában tehát a saját K+F tevékenység eredménye nem meghatározó. Ennél jóval kedvezőtlenebb a *saját szellemi termékek értékesítése*, hiszen a mintában két szervezet adta el ilyen termék előállítását belföldre.

A K+F ráfordításokat már az előzőknél több egység jelezte (26 egység), belépett a kereskedelem és a szolgáltatás is. Az összeggek 10 millió forintot 38,4%-nál (10 egység), 1 és 10 millió közötti értéket 34,1%-nál (9 egység), és 1 millió alatt pedig 27,5%-nál (7 egység) érnek el. Kiemelendő az, hogy két magánvállalkozásnál 1 és 10 millió között van a K+F ráfordítás, míg egyéni pedig 1 millió forint alatt marad.

A K+F munkakörökben közvetlenül dolgozók száma is kifejezheti ezen tevékenység értékelését. Egy szervezetnél van 50 főnél nagyobb apparátus, hatnál 11 és 25 fő között mozog, míg a maradéknál 10 fő alatt dolgoznak ezen a területen. (Ebbe a kategóriába tartozik a két kisvállalkozás is.)

5. 4. 1. Kapcsolatok a kutató-fejlesztő intézményekkel

A közvetlen K+F apparátusokon kívül természetesen vizsgáltuk a különböző innováció közvetítő kutató-fejlesztő *külső szervezetekkel* a kapcsolatokat is, amelyben szerepelnek már a tevékenység (szervezés, számítástechnikai szolgáltatás, marketing-piacutatás, reklám és propoganda) fejlesztő intézmények is.

13. sz. táblázat: A termék/tevékenységfejlesztéshez igénybe vett külső szervezetek és azok munkájának megítélése (a válaszok %-ában)

Szervezetek	Kapcsolat jellege			Hasznosulás, a termelés		
	nincs	eseti	folymatos	változtatlan	csökkent	nőtt
Égyetem(ek)	59,8	23,5	15,6	59,0	2,5	38,5
Főiskola(k)	66,6	22,5	9,8	66,6	6,0	27,4
Kutatóintézet(ek) (MTA egységei)	79,4	12,5	5,8	57,8	-	42,2
Kutató-fejlesztő vállalat(ok)	59,8	23,5	15,6	46,1	5,1	48,7
Más vállalat kutató- fejlesztő egysége(i)	73,5	19,6	4,9	52,0	-	48,0
Innovációkat közvetítő szervezet(ek)	32,3	10,7	4,9	66,6	11,1	22,2
Kisvállalkozói K+F szervezet(ek)	88,2	9,8	-	83,3	-	16,4
Magánvállalkozó(k)	88,3	13,7	1,0	47,2	5,8	47,0
Saját dolgozókik talál- mányainak hasznosítása	61,7	20,5	16,6	34,2	2,6	63,1
Piacutató intézmények	63,7	26,4	7,8	61,7	2,9	35,2
Reklám-propaganda szervezet(ek)	46,0	38,2	13,7	64,1	1,8	33,9

A 13. sz. táblázatban a kapcsolatok jellegét és hasznosulásuk mértékét foglaltuk össze. Kimutatható, hogy a szervezetek egynegyedének eseti, közel tíz százalékának pedig folyamatos együttműködése van külső megújítást segítő intézményekkel. Mindezek ellenére érdekes, hogy a fejlesztéseknél legintenzívebben a *saját dolgozóikra építenek*, akik ötleteinek a hasznosulása is a legeredményesebb. (Az állami ipari vállalatokra, és ugyanebben az ágazatban a magánvállalkozókra érvényes ez legszembetűnőbben.) Hasonlókat mondhatunk az egyetemekre, a K + F ágazati vállalatokra, és magas hasznosulással az akadémiai kutató intézetekre, de eredményes még – az alacsony igénybevétel mellett – a más vállalatoktól átvett fejlesztések hasznosítása is.

A *piackutató és reklám tevékenységek* fogadásában az ipari szervezetek előbbre járnak, de az építőipar, valamint számszerűen magasabb arányban a kereskedelem és a szolgáltatás jelzi vissza, hogy üzleti elképzeléseikben jól hasznosultak ezen külső intézmények javaslatai. Az állami tulajdonú szervezetek jelentős aránya mellett feltűnik a társaságok a folyamatos kapcsolat építésében, és azok kedvező hasznosításában.

5. 4. 2. A központi fejlesztési támogatások igénybe vétele

A szervezetek fejlesztésükhöz számos esetben támogatásokat vehetnek igénybe különböző központi alapokból pályázatok, vagy egyéb igénylések útján. Az innovációkat támogató alapok iránti „kereslet”, illetve azok *elnyerése* kifejezheti az egységek megújítási törekvésének *elismertségét*, kvázi bizonyítékként szolgál elképzeléseik kedvező irányairól.

A fontosabb fejlesztési támogatásokra beadott pályázatok és azok sikeressége a következő (%-ban):

Pályázat	Igény benyújtás	Sikeres
Világbanki hitelakciók	10,7	8,8
OMFB fejlesztési támogatások	20,5	16,5
IPM fejlesztési támogatások	17,6	14,7
ÁBMH munkahelyteremtő támogatásai	1,9	0,9
Területfejlesztési Alap	3,9	3,9
Idegenforgalmi Alap	6,8	4,9
Megyei Tanács alapjai	5,8	4,9
Ágazati támogatások	23,5	22,5
Egyéb alapok	17,6	17,6

A gazdasági egységek közül a legtöbben az ágazatok (minisztériumok) által kiírt pályázatokra reagáltak, rendkívül kedvező sikerrel. A Győr-Sopron megyei állami ipari vállalatok nyerték el a támogatások nagyobbik hányadát, de a szövetségi kereskedelem is eredményes volt. A másik jelentős támogatási formából, az OMFB mű-

szaki fejlesztési pályázatából a térségben szinte csak az említett vállalati kör részesedett.

Nagyon *alacsony a kisvállalkozói részvétel* mindegyik pályázati formában, talán az információk hiánya, vagy félelem a más vállalatok által kijárt, kiismert utaktól eredményezheti a központi támogatások iránti igénytelenséget. (Természetesen ezen alapok egész mechanizmusa nem a kisvállalkozóra programozott, így a potenciális jelöltek nehezen találják meg az utat a sikerhez.)

5. 4. 3. A termelés/tevékenység automatizáltsága

A termelés/tevékenység *automatizáltsága* további kifejezője az *innovációnak*, hiszen ezen felszereltségi szintje már a magas színvonalú eszközöket éppennygy megköveteli mint a munkaerő igényes képzettségét.

A mintánkban elsőként az egész termelés/tevékenység automatizáltságának *összevetését* kértük a hasonló profilú hazai illetve az azonos nyugati szervezetekkel, ennek eredménye a következő (%-ban):

	Jóval rosszabb	Roszzabb	Azonos	Jobb	Kedvezőbb
Hazai	3,9	14,7	50,0	21,5	4,9
Nyugati	42,1	43,1	8,8	1,0	--

Az eredmény nem valami lelkesítő, hiszen korábban egy magasabb színvonalú termelésről/tevékenységről írtunk és ebben a megvilágításban tompítanunk kell megállapításainkat. A kedvezőbb helyzetben lévő szervezetek döntően az iparban és a kereskedelemben működnek és a nyugati szinthez csak egy-két kivételesen jól felszerelt nagyvállalat sorolja magát. A kisebb vállalkozások és a magán, illetve a társasági formában működők inkább azonosnak és rosszabbnak tartják felszereltségüket elsőként a hazai átlaghoz, másodikként a nyugati szervezetekhez viszonyítva.

5. 4. 3. 1. A számítástechnika jelenléte

A számítástechnikai eszközökkel való ellátottság elemzésével közelebb kerülhetünk az *automatizáltság színvonalának* értékeléséhez, összetevőinek pontosabb felvázolásához.

Magyarországon a számítógépesítés igazi lendületet a *személyi számítógépek* elterjedésével vett, ami a nyolcvanas évek közepére helyezhető. A gazdaság kompjuterekkel való ellátottsága napról napra növekedett, hiszen olyan vámrendeletek voltak érvényben, amelyek a lakossági magánimportot ösztönözték, és szinte ez volt az egyetlen beszerzési forrása a vállalatoknak részint nyugati valuta hiánya, részint a beszáll

litási tilalom miatt (COCOM-lista). A szervezetek gépesítése tömegesen egyszerű eszközökkel indult (kisteljesítményű gépek), azonban ezek megalapozták a nagyobb teljesítményű, de már egyszerűbben kezelhető kompjuterek (PC típusok) beállítását. Ekkorra már oldódtak a behozatali korlátok, ugyan visszafogottabb lett a magánimport, de piacszerűen megjelentek a kisebb-nagyobb vállalkozások az egyre csökkenő árajánlatukkal. Mindezekhez egy nagyon gazdag szoftverpiac is kapcsolódott, így elmondhatjuk, hogy a számítástechnikai eszközök és programok Magyarországon jól elérhetőek.

A minta a fenti fejtegetésünket alátámasztja, hiszen a térségben *magas gépesítésről* beszélhetünk. Az egységek 80,3%-a rendelkezik számítógéppel, aminek a terjedése igazán 1986-tól dinamikus (14. sz. táblázat). Az adminisztráció felszereltsége az iparban kimagasló, követi ezt a kereskedelem (19,6%), majd az építőipar (9,8%) és a szolgáltatás (5,8%). A termelés és az értékesítés számítógépesítése szintén ezen előző ágazatokban az érdemleges, de sorrendben az eladások gépesítésében a kereskedelem már szükségszerűen megelőzi az építőipart. Sajnos alacsony a kutatás-fejlesztés (szerkesztés) gépesítése, ez a korábbiakban bemutatott helyzetéből is adódik.

14. sz. táblázat: Számítógépek használata és megjelenése az egyes tevékenységi/termelési területeken (a válaszok %-ában)

Szakterület	Használ	Megjelenés éve					Nem használ
		1970	1971-75	1976-80	1981-85	1986-89	
Adminisztráció	80,3	2,9	-	9,8	13,7	53,9	18,7
Termelés	46,0	-	1,9	3,9	9,8	30,4	54,0
Kutatás-fejlesztés	9,8	-	-	2,9	3,9	3,0	90,2
Szerkesztés	12,7	-	-	0,9	-	11,8	87,3
Értékesítés	42,9	1,9	-	5,8	8,8	26,4	57,1
Egyéb	5,8	-	-	-	1,9	3,9	94,2

A számítógépek *területi elhelyezkedése* is értékes információt közöl az innováció fogadásáról. Településtípusonként és tevékenységenként az alábbi a gépek eloszlása (a megfigyelt egységek %-ában):

	Adminisztráció	Termelés	Értékesítés
Győr	78,4	47,1	47,1
Szombathely	86,6	73,3	46,6
Középvárosok	81,8	31,8	45,4
Kisvárosok	66,6	50,0	16,6
Községek	87,5	37,5	12,5

A terjedést alapvetően már nem a településhálózatban elfoglalt helyzet befolyásolja a térségben, hanem a szervezet gazdasági aktivitása, nagysága és nem utolsósorban az innováció fogadóképessége.

6. A GAZDASÁGI ÉS A FEJLESZTÉSI STRATÉGIÁK

6. 1. Az innovációs magatartás megítélése

Az innovációt mint fogalmat és mint magatartás módot, illetve ezen gondolkodási forma meglétét a szervezetek különböző mértékben ítélik meg. Álljon itt egy értéksskála, amiben a *saját* szempontjukból, az *ágazatuk* és a *térségük* viszonylatából értékelik az innovációt:

	Egyáltalán nem fontos	Kevésbé fontos	Inkább fontos	Fontos	Nagyon fontos
Vállalat	-	9,8	12,7	41,1	34,3
Ágazat	-	6,8	17,6	44,1	30,3
Régió	0,9	7,8	13,7	45,1	31,3

A vállalati szintű innováció megítélésében az állami ipari és kereskedelmi egységek jártak elől, a hangsúlyt a nagyon fontosra viszont döntő mértékben a kisvállalkozások helyezték. Ugyanezen szemléletet képviselik a Vas megyei szervezetek is, ott úgy látszik a megújításnak aktívabb a szerepe mint a másik megye sokkal több színnűbb gazdaságában. Az ágazatban a szemléletet már ugyanezen kör a fontosra helyezte. Az ágazati megítélések jobban eltolódnak akár az egyes szektorokban, akár a szervezeti típusokban a fontos minősítés felé. A régió innovációserkentő hatása érzékelhetően a kereskedelemben, az építőiparban, a szervezeti formáknál a kisvállalkozásoknál hangsúlyozottabb, mindezen túl a Vas megyei szervezetek nagyon fontosnak ítélik a térség megújítást ösztönző hatásait.

6. 1. 1. A szervezetek innovációs képessége

A szervezeteknek azon kívül, hogy működésük szempontjából minősíteniük kellett az innovációs magatartást, célszerű *viszonyítani* magukat másokhoz, illetve egy *elérni kívánt állapothoz*. Ennek a hasonlításnak az eredménye a következő (%-ban):

- kedvezőtlen, rossz	0,9
- várakozás alatt van	1,9
- közepes, nem kimagasló	28,4
- jó, eléri a hazai átlagot	32,3
- meghaladja, sőt túllépi a hazai átlagot	29,4
- nemzetközi szinten is megállja a helyét	4,9
- nem válaszolt	1,9

A mintából öt ipari vállalat tartja úgy, hogy innovációs képessége nemzetközi szinten is kedvező, ezek között egy magánvállalkozás is szerepel. A hazai átlagot meg-

haladók felét az ipari szervezetek teszik ki, de kimutatható részesedéssel jelen vannak a kereskedelem és a szolgáltatás dinamikus szervezetei is. A kereskedelmi vállalatok nagyobbik hányada inkább a két megelőző kategóriát uralja, hasonlóan az építőiparhoz. A szervezeti formák nem mutatnak szignifikáns különbségeket, talán kiemelés érdemel a társaságokból két szervezet, amelyek kimagaslónak ítélik innovációs képességüket.

6. 1. 1. 1. Az innováció-fogadás akadályai

Az innováció-fogadás belső és külső akadályaira nyitott kérdéssel kerestünk választ, mondván a szervezetek maguk határozzák meg azokat a tényezőket, amelyek megítélésük szerint az innováció kérdéskörébe tartoznak, és egyúttal a szervezetük szintjén *hátráltatják a megújításukat.*

Az egyes problémákat az alábbiakban kategóriákba soroltuk, de jelezzük az említés helyét is, hiszen ez utalhat azok fontosságára is:

	Első h	Második e l y	Harmadik e n
PIAC			
- marketing, piacutatás	24	8	12
- külkereskedelmi tev.	3	2	3
TERMELES			
- műszaki színvonal	20	18	8
- kapacitások kihasználása	2	-	1
- kooperációk	2	-	1
- termék, anyag minőség	-	-	-
FEJLESZTÉS			
- új termékek, tökékenységek hiánya	12	5	6
- új anyagok, környezet-kímélő technikák	5	2	-
- K+F hiánya	1	1	-
- tőkehiány	-	3	2
MENEDZSMENT			
- szervezés, irányítás	10	9	10
- számítógépes információs rendszerek	6	4	3
- szervezet átalakítás, új vállalkozási formák	4	3	6
- bürokrácia	-	-	2
NYELVÉRTÉK			
- érdeklődés	3	7	6
- szellemi kapacitás kihasználása	2	-	-
- bérszínvonal	2	-	-
- nyelvtudás	1	2	-
ÖSSZES VÁLASZ	97	77	65

A szervezetek számára a legnagyobb problémát a *marketing, piackutatás* jelenti, ami egyértelműen következik abból, hogy ezen a területen nincsenek ismereteik, illetve a nem piaci szituáció miatt erre nem volt korábban szükségük. Ugyancsak mondható el a külkereskedelmi tevékenységre is.

A *termelés területén* a műszaki színvonal elavultságára, annak korlátozott fejlesztésére panaszkodnak. Itt kiérződött a válaszokból, hogy egy állandó *beruházási kényszerben* élnek a vállalatok, folyamatosan növelni, bővíteni akarják termelésüket, közben pedig a megújítás sokkal olcsóbb eszközeit elhanyagolják. Ez jellemzően bukkan fel a következő kategóriából is, hiszen az új termékek bevezetését hiányolják, közben csak elvétve kifogásolják a K + F elmaradását.

A *menedzsment* hiányosságai között a *szervezés* a legnagyobb gond, de az informális rendszerek kiépületlensége is innováció akadályozó. Hangsúlyosan kiugrik a szervezetek átalakítási igénye (új társasági formába való átalakulása), megítélésünk szerint ez csak a kerete lehet az innovációnak, helyettesítője nem.

A *munkaerőnél az érdekelttség*, a bérszínvonal mellett valós megújítás hordozóként előjön a nyelvismeret és a szellemi kapacitások kihasználásának igénye is.

Kitűnik a válaszokból, hogy a szervezetek *keverik az innováció hordozó elemeket és az extenzív termelés/tevékenység bővítő fejlesztési eszközöket*. Nem tapasztalható a minta egészében, csak az egyes szervezeteknél, hogy felismerték volna a megújítás módszereit, a piacérzékenység új eszközeinek szükségességét.

6. 2. A fejlesztések szempontjai

A korábbiak megerősítése, vagy újabb szempontok feltárása miatt *tizenöt innováció közvetítő faktort* soroltunk fel a szervezeteknek és kértük, hogy minősítsék azokat a fejlesztéseik szempontjából.

A 15. sz. táblázatban a válaszonkénti megoszlást csoportosítottuk aszerint, hogy az egységek azokat nem veszik számba, mérlegelik szerepét, vagy alapvető fejlesztési célnak tekintik.

15. sz. táblázat: A tevékenység/termelés fejlesztésénél figyelembe vehető szempontok megítélése és rangsorolása (%)

Megnevezés	Nem számolnak vele	Mérlegelés-ként számba veszik	Alapvető szempontnak tartják
Új piacok felderítése	8,8	67,7	23,5
Új vállalkozások szervezése, azokban részvétel	12,7	68,7	18,6
Új termékek, szolgáltatások bevezetése	11,7	74,6	13,7
A szervezeti rendszer átalakítása	14,7	71,6	13,7
Átfogó piacfeltárás és reklámkampány	16,6	69,7	13,7
Új tevékenységi formákba való bekapcsolódás	17,6	68,7	13,7
Új érdekeltségi formák bevezetése	5,6	81,7	12,7
Új termelési eljárások bevezetése	26,4	60,9	12,7
Telephely, épületbővítés, új üzletek nyitása	27,4	60,9	11,7
Szakemberek ismereteinek bővítése	5,8	83,5	10,7
Kapcsolódás a dinamikus ágazatokhoz	30,3	62,9	6,8
Munkaerőállomány képzettségének gyarapítása	4,9	89,3	5,8
K+F tevékenység	43,1	52,0	4,9
Energiatakarékosság	26,4	69,7	3,9
Nyersanyagok másodlagos felhasználása	45,1	53,0	1,9

A legtöbben az új piacokban látják az innováció meghatározó faktorát. Az iparban és a kereskedelemben működő kisvállalkozások reagálása is élénk a piac megújító szerepéről. Minden egyes ágazatban működő társaságok az új vállalkozási formákat, és az új szervezetek alakítását szintén preferálták.

Érdekelhetően leszakadnak a következő csoport tagjai, de még mindig kitűnnek értékeikkel. Az új termék bevezetését az iparvállalatok, a korábbiaktól eltérő szervezeti rendszert a kereskedelem és az építőipar, az átfogóbb piacfeltárást az építőipar és a szolgáltatás, és végül az új tevékenységek bevezetésének szükségességét az állami, valamint a kisvállalkozói kereskedelem, szolgáltatás jelezte, mint alapvető szempontokat az innovációban.

A maradék tényezők közül a kereskedelem és az ipar emeli ki az új érdekeltségi formákat, az ipar egyedül marad viszont az új termelési eljárások bevezetésével, telephelyet ellenben a szövetségi kereskedelem, és kisebb részben a kisvállalkozói ipar kíván nyitni. A szakemberek ismereteinek bővítése az utolsó kiemelendő tényező, ezt az állami ipar és építőipar tartja fontosnak.

Számos tényező kedvezőtlen megítélést kapott, így elvetették a dinamikus ágazatokhoz való kapcsolódást, a nyersanyagok másodlagos hasznosítását és a szakemberállomány képzettségének gyarapítását. Ezeknek a puha innováció közvetítő faktoroknak az elvetése, vagy pontosabban nem értékelése jelzi, hogy a vállalatok még csak elindultak azon módszerek megismerésének irányába, amelyek egy piac szemléletű fejlesztési stratégia kialakításához vezethetnek.

6. 2. 1. Az innovációorientált fejlesztések gazdasági környezete

A gazdasági környezet vajon miként inspirálja az innovációt, ösztönzi vagy serkenti, hol vannak azok a csomópontok, amelyek körül kikristályosodnak a megújítást hor-
dozó magatartás-formák főbb akadályozó tényezői?

A 16. sz. táblázatban felsorolt 13 tényező közül csupán kettőt tartanak a *fejlesztéseket erősen akadályozónak*, ezek pedig: a *tőkehiány és a hitelkondíciók* kedvezőtlen mértéke. A tőkehiány minden ágazatot jellemez, lényeges különbséget köztük tenni nem tudunk. A banki kamatfeltételek az iparon kívül még súlyosan érintik a kereskedelmet, és az építőipart. A szervezetek közül a *kisvállalkozások* ezen ágazatokon belül is kedvezőtlenebb helyzetben vannak, hiszen az alacsony tőkeállományukat csak hitelek folyamatos felvételével mobilizálhatják.

A következő kategóriába – ami szembetűnően gátolja még a fejlesztéseket – tartozik a szervezetek *erős függése a beszállító vállalatoktól* (kereskedelem), továbbá az állandó *devizahiány* miatt az importanyag és alkatrészek szállításának akadozása (ipar). A gazdasági környezet fenti negatívumai az előző két szemponttal együtt alapvetően gátolják a megújítások kiteljesedését. Ugyanezt mondhatnánk el a központi támogatások hiányáról és az export lehetőségek korlátozott voltáról is, azonban ezen utóbbiak már a *belső tényezőkhöz* állnak közelebb és inkább a szervezetektől függenek mint a szabályozóktól. (Gondolunk itt a korábban elemzett piacutatás hiányára, vagy elhanyagoltságára, de a kényelmes központi támogatásokat kereső vállalati magatartás termék/tevékenység konzerváló szerepét is újra megemlíthetjük.)

A szervezetek büszkén állítják, hogy az *innováció műszaki feltételei minden szinten adottak*, így tehát rendelkeznek kezdeményező, gondolatgazdag szakemberekkel, az új iránt fogékonyak a dolgozóik, és minden szférában megfelelő információkkal bírnak. (A fejlesztési támogatásoknál viszont kimutatható az elégedetlenség, ez alátámasztja a korábbi fejezetekben írtakat!) Érthetetlen mindezek alapján, hogy miért alacsony a K+F ráfordítások aránya, miért jelentéktelen ezen munkahelyen dolgozók száma, miért kismértékű a külső intézmények igénybevétele. Vagyis itt egy sajátos *magatartást regisztrálhatunk*, amelyben az *erőforrások (pénzügyi) nagysága, ellátottsága az innováció legfőbb mozgó tényezőjeként tűnik fel, a többi elem ennek megléte esetén kezdhet el csak működni*. Azt hisszük, hogy ez a szemlélet valahogy visszavezethető a *centralizált gazdaság kényelmes termelgetésére és a tulajdon nélküli állami szektor egyre nagyobb elnehezülésére, elkényelmesedésére*.

16. sz. táblázat: A fejlesztéseket befolyásoló tényezők megítélése
(a válaszok %-ában)

Megnevezés	Egyáltalán nem	Kismértékben	Közepesen	Erőteljesen
	g á t o l j a			
Saját fejlesztési források mértéke	5,8	3,9	15,7	74,6
Bankhitel kondíciói	9,8	18,6	21,6	50,0
Új technikai, technológiai ismeretek hozzáférhetőségének hiánya	31,4	37,3	20,6	10,7
Műszaki fogadókészség hiánya	53,9	26,6	15,6	3,9
A fejlesztési, megújítási ötletek hiánya	50,0	34,3	11,8	3,9
A kezdeményező, innovatív személyek hiánya	40,2	35,2	18,8	5,8
A dolgozók rugalmatlansága és elzárkózása az újításoktól	44,1	31,4	20,6	3,9
Az információhiány:				
- az új technológiákról	41,1	36,3	17,7	4,9
- az új termékekről, szolgáltatásokról	37,2	37,4	23,5	1,9
- az új értékesítési formákról	38,2	42,3	17,6	1,9
- az új szervezeti, érdekeltségi rendszerekről	41,1	33,5	17,6	7,8
- az új támogatási módokról	40,2	31,3	17,8	10,7
Az export lehetőségek hiánya	30,3	28,4	21,7	19,6
Függőség a beszállító üzemeiktől, vállalkozóktól	22,5	20,5	29,5	27,5
A környezetszennyezési megkötöttségek	45,1	34,4	15,6	4,9
Központi, állami támogatás hiánya	31,3	26,5	21,6	20,6
Importanyag, alkatrész hiánya (devizahiány)	25,5	30,5	23,5	20,5

6. 2. 2. Az akadályok valósága

A fejlesztéseknél jelentkező konkrét *akadályozó* tényezők rendkívül sokszínűen fogalmazódtak meg. *Rangsort* is kértünk a problémákról, amelyet a felsorolások fontossági sorrendje jelez, ezek alapján a következő tényezőkben látják a szervezetek a „hétköznapi korlátait”:

	Első helyen	Második törtéző	Harmadik előfordulás
PIAC			
- értékesítési nehézségek	12	12	5
- marketing és piacismeret hiánya	-	3	4
- monopóliumok uralma	-	-	2
TERMELES/TEVÉKENYSÉG			
- elavult eszközök és temékek	10	9	1
- alapanyag mennyiségi, minőségi hiánya,	8	7	4
- kooperáció, háttéripár hiánya	-	1	2
- beruházások elhúzódása	-	1	3
- magas költségek, rossz költség-gazdálkodás	3	-	3
- elavult szervezet, szervezés és irányítás színvonala	-	2	3
- fejlesztési ötletek hiánya, korszerűtlen szemlélet	2	4	3
- számítógépesítés elmaradása	1	3	3
MUNKAERŐ			
- minőségi szakemberhiány	3	6	7
- létszámhiány	2	-	1
- érdekeltség hiánya, kedvezőtlen bérezés	2	4	11
KÖRNYEZET			
- bürokratikus szabályozás	11	4	4
- devizahiány (eszköz, anyag)	-	6	-
- adórendszer	-	5	3
TŐKE			
- magas elvonások, tőkehiány	36	14	8
- kedvezőtlen hitel és kamat	4	4	2
- jelentős korábbi lekötöttségek, magas hitelállomány	3	4	2
NEM VÁLASZOLT	5	13	44

Egyértelmű, hogy a szervezeteknek a legnagyobb problémát a *tőkehiány* okozza, amely a *magas állami elvonásokból* származik. Nincs elég tőke az új fejlesztésekhez, nyomasztóan magasak a korábbi hitelek terhei és újabbak felvételénél a kamatkonidíciók teljesíthetetlenek. A bürokratikus szabályozás (elvonások, bérkorlátozások, tőkés gép és anyag import engedélyezése stb.) hátráltatja a működést, akadályozza és lassítja a piaci kapcsolatokat. Természetesen a szervezetek *belső feltételei sem kedvezők*. A fejlesztési kényszereket az igénytelen – sajnos számos esetben a bel-földi – szocialista piac nem motiválja, így elavult a termékszerkezet, a technológia műszaki színvonala korszerűtlen és természetes, hogy magasak a költségek. Mindezt tetézi a szervezetek rugalmatlansága, a korszerű szervezési és irányítási módszerek hiánya, a vezetői presztízsek és féltékenység. A munkaerőnél sem jobb a helyzet, a minőségi szakemberhiány növekszik, az érdekeltségi rendszerek idejétmúltak. Végezetül mindezek alapján nem szabad csodálkozni, hogy a piac értékítélete megváltozott, és nem akarja felvenni a termékeket, befogadni az elavult szolgáltatásokat.

A legsürgősebb fejlesztést támogató *intézkedések* felmérésekor lényegében a fentiek ismétlődnek meg, már jóval aktuálisabb formában. Az egységek a pénzügyi forrásukat akarják gyorsan bővíteni, a szervezet átalakításával a tulajdonosi érdekelt-ség megteremtését keresik, alapanyag-hiány feloldásán fáradoznak, a piackutatás élénkítésével próbálkoznak az új értékesítési lehetőségeiket felderíteni.

Megállapítható mind a napi, mind pedig az alapvető problémák elemzéséből, hogy *átfogó fejlesztési stratégiával kevesen rendelkeznek*, tudatos innováció-orientált termék/tevékenység alakítás jegyeivel csak néhány, kellő piaci kapcsolattal és megfelelő tőkeerővel rendelkező nagy ipari és kereskedelmi vállalatnál találkozhatunk. A *kisebb szervezetek innováció fogadóképessége magas*, azonban erőforrásaik lekötöttek, és a környezet (adók, bankkamatok) olyan mértékben terhelik őket, hogy csak a rövid távú elképzeléseiket, a fennmaradásukat állítják céljaik középpontjába.

6. 3. A speciális termelés/tevékenység

A vizsgált mintában 46 egység rendelkezik olyan termékkel/tevékenységgel, amelyek sajátosak, és a régióban történő előállításuk egyrészt a szervezetek hírnevét, „good will”-jét alapozzák meg, másrészt a térség megkülönböztettségében is fontos szerepet játszanak.

A 17. sz. táblázatban nemcsak azokat a szervezeteket jelöltük, amelyek rendelkeznek *sajátosságokkal*, hanem azokat is, ahol tervezik újabbak kifejlesztését, bevezetését.

17. sz. táblázat: Sajátos termékek/tevékenységek megjelenése az egyes szervezeti formákban (db)

Ágazat	Állami váll.		Szövetkezet		Kisvállalat		Társaságok		Összesen	
	van	terv	van	terv	van	terv	van	terv	van	terv
Ipar										
gépipar	4	3	4	3	1	1	-	-	9	7
vegyipar	1	-	1	-	-	-	-	1	2	1
textil, textilruh.	6	3	1	2	1	1	-	1	8	7
élelmiszeripar	12	4	-	-	1	1	-	-	13	5
Építőipar	2	1	1	-	-	1	-	-	3	2
Kereskedelem	-	1	2	-	-	1	1	-	3	2
Mezőgazdaság	1	-	-	1	-	-	-	-	1	1
Szolgáltatás	3	3	1	-	-	1	3	-	7	4
Összesen:	29	15	10	6	3	6	4	2	46	29

Az állami vállalatok 63,0%-ban részesednek a specialitásokból. Ebből az ipari szervezetek aránya jelentős, kimondottan az élelmiszeriparban (édesipar, húsipar, hűtőipar), a könnyűiparban (textilipar, fa- és bútorigar, lakberendezési ipar) és még számottevő a gépiparban (robottechnika, finommechanikai ipar, elektronikai ipar) a

sajátos termékek aránya. Az állami tulajdonú szolgáltató szervezetek (idegenforgalom, kommunális ellátás, számítástechnika) is rendelkeznek speciális tevékenységekkel, de az építőipar és a mezőgazdaság (ugyan ipari termékkel) is jelentkezett.

A szövetkezeti szektorban az egyedi termékeket előállító kisebb gépipari egységek és a kereskedelmi vállalkozások (ÁFÉSZ-ek) rendelkeznek sajátos ajánlattal, de megjelenik egy bank is a különleges szolgáltatásaival. A kisvállalkozói és a társasági szféra nem alakíthatott még ki speciális kínálatot, azonban aktivitása magas, hiszen ezen szervezetek fele napjainkban és a jövőben jelentkezni fog ajánlataival. Pozitív fejlemény, hogy a szolgáltató ágazatban erősebb az élénkülés, ezzel lassan oldódhat a rendkívül magas keresleti túlsúly.

6. 4. A szervezeti átalakulások

A gazdasági egységek többször felvetették, hogy innovációs tényezőnek tekintik a *szervezetük átalakítását*, más, új formában történő felállítását. Törvény írja elő, hogy az állami tulajdonú szervezeteknek a megfoghatatlan tulajdonát nevesíteni kell, és ehhez valamilyen társasági formát kell kialakítaniuk. Természetesen ezzel párhuzamosan megindult a szélesebb tulajdonosi kör kiformalása is, részben a korábbi állami szervezetek (beszállítók, bankok, főbb vásárlók stb.), részben magánszemélyek felé, de nagy aktivitással a külföldi tőke irányába is.

A mintában 82 szervezet válaszolt az átalakulással kapcsolatos kérdésre, ebből 18 (21,9%) nem kíván változtatni a szervezeti formáján, és 6 (7,3%) pedig még nem tudja a lehetséges változtatás irányát. Az átalakulni akarók döntő része korlátozott felelősségű társaságban (23,7%), vagy részvénytársaságban (26,4%) gondolkodik. A fennmaradók a szövetkezeti (7,3%) és kisszövetkezeti formát választanák (7,3%), és azonnal külföldiekkel szerveződő vegyesvállalati átalakulást kezdeményezne 5 egység (6,1%).

A *külföldi tőke részvételét* az új szervezetben társasági alapon 61 egység tervezi, a legtöbb az ipari vállalat (52,3%), a kereskedelmi (21,2%), az építőipari (16,4%), a mezőgazdasági (4,8%), a szolgáltató szervezet (3,2%), és végül kismértékben a közlekedési (1,5%) vállalatok. A külhoni tőke nagyságát a nem ipari ágazatok 25% alatt jelölik meg, míg az ipari és építőipari szervezetek már 50% közelében. Az *osztrák tőke fogadásának lehetőségét* az ágazatok az alábbiak szerint értékelik (az összes megfigyelés %-ában):

- ipar	32,3
- építőipar	11,7
- mezőgazdaság	2,9
- közlekedés	0,9
- kereskedelem	13,7
- szolgáltatás	3,9
Összesen	65,6

A legnagyobb aktivitást az állami vállalatok tanúsítanának az osztrák tőke fogadásában, de tíz kisvállalkozás is jelezte ez irányú szándékát. Területi szempontból Győr-

Sopron megye jelentősen (80,6%) megelőzi Vas megyét (19,4%), ez érthető is a nagyobb minta aránya és a jelentősebb gazdasági potenciál alapján.

6. 4. 1. Vegyesvállalatok

A minta vállalatai közül 20 helyen jelezték, hogy vegyesvállalattal rendelkeznek, ebből tíz az ipari szervezet, három építőiparral foglalkozik, egy-egy a mezőgazdaságban és a szolgáltatásban, és végül öt a kereskedelemben érdekelt. Az alapítók között az állami vállalatok vannak túlsúlyban (60%), ám a két-két szövetkezeti és kisvállalkozói szervezet mellett már négy egység a társasági formában működik.

Az alakulásuk időszaka 1986 utánra datálódik, de a többség az utóbbi két év liberalizált légkörét használta ki, hogy az *osztrák* (n=13), a *nyugatnémet* (n=6) és a *dán* (n=1) partnerével a társaságot létrehozza. Az új vállalkozások nagyobbik hányadában a tőke részesedés (63,1%) ötven százalék körül van és termelésük iránya a belső piac (42,8%). Míg a nyugati piacra közel ugyanilyen arányban (41,6%), de már valamivel kevesebben szállítanak (a többségnél 25% alatti a részesedés), elenyésző viszont a keleti országokba történő értékesítés (két egységnél 25% alatti), végül elhanyagolható a visszaszállítás a partnereknek.

6. 4. 1. 1. Az alapítást befolyásoló tényezők

A vegyesvállalatok *alapítását* számos tényező *befolyásolta*, azok hatása is különböző mértékű, erősségű. Az általunk felvázolt befolyásoló tényezőket – a három fokozatú skála alapján – a szervezetek a következők szerint minősítették (a válaszok %-ában):

	Nem befo- lyásolta	Befolyá- solta	Erősen befo- lyásolta
Piacok bővítése	10,0	25,0	65,0
Korszerű technológia beszerzése	40,0	25,0	35,0
Korszerű termék elő- állítás	10,0	25,0	65,0
Kapacitás kihasználása	50,0	20,0	30,0
Magasabb munkakultúra	40,0	30,0	30,0
Foglalkoztatás bizto- sítása	50,0	30,0	20,0
Új értékesítési formák	45,0	35,0	20,0

Látható, hogy a szervezetek döntően a piacbővítés (ipar, kereskedelem-állami vállalatok, társaságok) és az új termék gyártása (ipar-állami vállalatok, társaságok) miatt kezdeményezték a vegyesvállalatok alapítását. A kutatás korábban ismertetett ered-

ményeivel ezek a tények egybeeszenek, hiszen a szervezetek a piac hiányára, a termék és a technológia színvonal elavultságára hivatkoztak, így a vegyesvállalat alapítással egycsapásra megoldhatták nehézségeiket. A *korszerű technológia* (kereskedelem, ipartársaságok) mint befolyásoló tényező még felbukkan, azonban a többi faktor szerepe mérsékelte, inkább lényegtelen, mellékes.

A *másik fél magatartásáról* alkotott vélemény is nagyon fontos, érdekes kitapogatni az *alapítás indítékait*, illetve a magyar fél által lényegesnek ítélt külföldi szempontokat. Ennek fényében már a magyar oldal alapítási motivációi is pontosabban megérthetőek, illetve a gazdasági viszonyaink értékelése is jobban nyomon követhető.

Álljanak itt a *magyar felek* által fontosnak vallott *szempontok a vegyesvállalat alapítására* a másik fél szemszögéből (a válaszok %-ban):

	Nem befo- lyásolta	Befolyá- solta	Erősen befo- lyásolta
Alacsony termelési költségek	10,0	35,0	55,0
Új piacok	10,0	40,0	50,0
A vállalati good-will	10,0	75,0	15,0
A kevésbé szigorú kör- nyezetvédelmi szabályok	90,0	10,0	-
Kedvező áron jutott jelentős kapacitáshoz	40,0	50,0	10,0
Az ország demokráti- zálása	55,0	30,0	15,0
Régi partneri kapcsolat	45,0	25,0	30,0
Kedvező adózás, egyszerű elszámolás	50,0	35,0	15,0
Helyismeret, eligazo- dás a szabályozókban	25,0	25,0	50,0

A külföldi fél szempontjai között a szervezetek megítélése alapján az *alacsony termelési költségek* állnak (ipar, kereskedelem-állami szféra, szövetkezetek) kimagaslóan az első helyen, az új piacokon való megjelenés lehetősége (kereskedelem, ipar-állami szervezetek, társaságok) követi ezt közel hasonló intenzitással. A magyar vállalatok good-will-je nem erősen ugyan, de határozottan jelentős motivációs elem (ipar, építőipar, kereskedelem-állami egységek, társaságok, szövetkezetek). Ugyancsak nem lényegtelen faktor a vegyesvállalatok alapításánál, hogy a partnerek kedvező feltételek mellett juthatnak termelési kapacitáshoz, vagy valamilyen termelési tényezőhöz (kereskedelem-társaságok), és a magyar partnernek kellő helyismerete, eligazodási tapasztalata van a szabályozók dzsungelében, a hivatalok, engedélyek rengetegében (ipar-kisvállalkozások). Említést érdemel még a régi termelési kapcsolatok szerepe is (ipar-állami szféra), de az adórendszer, vagy az ország kedvező politikai helyzete, esetleg a lazább környezetvédelmi szabályok ebben a mintában nem befolyásolják a külföldi partnert a vegyesvállalat telepítésénél.

6. 4. 1. 2. Vegyesvállalat alapítási szándékok

A vállalatok üzletpolitikájában, megújítási elképzeléseiben már az előző fejezetek alapján is kirajzolódott, hogy a *külföldi tőke bevonását* a termelés/tevékenység korszerűsítésébe vegyesvállalatok alapításával képzelik el. A felmérésbe bevont szervezetek közül 69 esetben (ipar 35,2%; építőipar 11,7%; mezőgazdaság 2,9%; közlekedés 1,9%; kereskedelem 12,7%; szolgáltatás 2,9%; összesen 67,6%) jelezték ezt a szándékot. Az alapításhoz az alábbi *termelési erőforrásokat* kívánják felajánlani (az előfordulás számában):

	Első helyen	Második helyen
Telephely	30	21
Termelő kapacitás	5	12
Tőke, vagyon	29	4
Termék/tevékenység	3	9
Munkaerő	-	3
Piac	1	8
K+F	1	-
Összesen	69	57

A *telephelyek* adják a legnagyobb arányú erőforrást szinte mindegyik ágazatnál, a termelő kapacitások, a gépek, berendezések már visszafogottabban csak a második említésben tűnnek ki, elsődlegesen az ipari és az építőipari szervezeteknél. A korábbi elemzésekben magas tőkeszegénységre panaszkodtak a vállalatok, itt pedig számosan felemlítik, hogy *tőkével*, vagyonnal részt vennének vegyesvállalat alapításában. Az ellentmondás feloldását abban látjuk, hogy egyrészt a tőke, vagyon alatt a szervezetek eszközállományukat, termelési/tevékenységi helyeiket értik (pl. iparban a telephelyet, kereskedelemben az üzletet illetve az üzleti kapcsolatokat), másrészt a mobil, vagy hitelből adódó tőkéjüket inkább fektetik külföldiekkel szerveződő vegyesvállalatba mint saját beruházásaikba.

A második említések között apportként a vállalkozásba a *termék/tevékenység és a munkaerő* is megjelenik, a többi tényező már elhanyagolható.

A *szervezeti formának* a társasági megoldást választanák, akár korlátolt felelősségű (n=21), akár részvény társaság (n=8) formájában (n=40 nem tudja), és változó tőkerészesedési aránnyal (döntően azonban az 50-50%-os részvétel mellett voltak).

Lényeges viszont a *főbb tevékenységek* számbavétele, hiszen igazán ez adhat tájékoztatást az innovációs magatartásról, azon termékek/tevékenységek megtelepítéséről, amelyek a térség gazdaságát átalakíthatják. Az előfordulás sorrendjében a *következő területek* tűntek ki a vegyesvállalat alapításra:

	Tervezik	Tárgyalnak
Textil és ruházati cikkek gyártása	11	9
Élelmiszeripari cikkek gyártása	10	6
Gépipari cikkek gyártása	9	8
Építőanyaggyártás	8	5
Szolgáltatások	6	2
Kiskereskedelmi tevékenység	6	6
Idegenforgalom	5	2
Vegyipari cikkek gyártása	4	4
Faipar, lakberendezési ipari cikkek gyártása	3	1
Egyéb (elektronika, csomagolóanyag gyártás hulladékanyag feldolgozás, nyomdatermékek)	7	4

A térség gazdaságának profilja egyértelműen kirajzolódik ezen tervezett külföldi együttműködésekben, hiszen az elképzelések a termelés/tevékenység modernizálását, alapos megújítását szolgálják mindig az adott termelési/tevékenységi ismeretek bázisán.

A tervezetek között szólni kell arról is, hogy mely országokban lévő szervezetekkel gondolják az együttműködést. Az esetek többségében *Ausztria* szerepel (n=44), majd az *NSZK* (n=13), továbbá említik még *Olaszországot* (n=3), és *Svájcot* (n=2), de egyszer-egyszer megjelenik az *Amerikai Egyesült Államok*, *Nyugat-Berlin*, *Franciaország*, *Nagy-Britannia*, és néhányan nem tudták esetleges partnerük származási országát (3 egység).

A tervezettek mellett már ma (a felmérés időpontjában) 46 vegyesvállalat megalapításáról *folytatnak tárgyalásokat* a szervezetek. Ezek döntően a *térség nagyközpontjaiba* települnének, de mindazok a telephelyek, és így települések megjelölésre kerültek, amelyben az illető egységnek valamilyen érdekeltsége van. Érdekes, hogy egyetlen esetben említették a külföldi telephelyet, és számos válaszban konkrét települést nem adtak meg.

Aktív tárgyalások folytak az *ipari* szervezeteknél mind az állami (52,9%) mind pedig a *kisvállalkozói szférában* (18,3%), de nagyon élénk megbeszélésekről számoltak be az *építőiparban* (20,4%) és a *kereskedelemben* (12,1%) is. A *szolgáltatási szféra* már visszafogottabb (6,1%), a *mezőgazdaság*, a *közlekedés* csak jelzi tárgyalásait. Fontos kiemelni, hogy a *vegyesvállalatok* alapítása *milyen termékekre/tevékenységekre irányul*. A tervezetek megvalósítását szorgalmazzák az egységek, így az előző felsorolásból látható, hogy a *textil- és textil ruházati iparban*, a *gépiparban*, a *vegyiparban* és a *kereskedelemben* az elképzelések már a tárgyalások szintjén vannak. A *szolgáltatások és az idegenforgalom* területén még *nem sikerült kellő kapcsolatokat kiépíteni*, de több termelő szektorban sem indult meg a partnerek kiválasztása. Lényeges még kimutatni azt, hogy a *tárgyaló felek származási országa* milyen kört foglal magába. Itt

is az *osztrák* vállalkozók vezetnek ($n=27$), majd leszakadva *NSZK* ($n=7$), *Svájc* ($n=3$), a többi korábban említett országok egy-egy szervezettel képviseltetik magukat.

6. 5. Térségmegújító elképzelések megítélése

Számos elképzelés került kidolgozásra a térség adottságai alapján olyan ágazatok fejlesztésére, amelyek az innovációt testesíthetik meg, és megtelepítésükkel újabb és újabb lendületet adhatnak az itteni gazdaságnak. Természetesen ezen dinamikus ágazatok hagyományokkal vagy kötődésekkel rendelkeznek a térségben, így megjelenésük, illetve a gazdasági egységek ilyen irányba való elmozdulása már nem idegen az itteni erőforrásoktól.

A 18. sz. táblázatban tizenöt olyan termelési/tevékenységi irányt soroltunk fel, amelyek a fenti kritériumoknak megfeleltek, a szervezetektől az érdeklődés intenzitását kértük.

A *termelés* területéről az első helyre került a *természetes alapanyagok* felhasználására vonatkozó kérdésünk, itt döntően az ipar jelezte szándékát, de mindegyik ágazat érdeklődik (állami szervezetek, kisvállalkozások, társaságok). *Kiemelést érdemel az autógyártásba való bekapcsolódás* inkább alkatrészek előállításával (állami és kisvállalkozói ipar), de jelzések vannak az *elektronikai ipar* irányába, és a *biotechnológián* alapuló élelmiszeripar fejlesztésére is (állami ipar). Az *idegenforgalomban* a szervezetek nagy fantáziát látnak. A felsorolt hat tényező szerepéről a vélemények alapvetően eltérnek egymástól. A legtöbben a *szállodaépítést* (állami és kisvállalkozói építőipar, ipar), és a *határmenti bevásárló központok* létesítését (ipar, kereskedelem mindegyik szervezeti formában) támogatják. A termálturizmust már kevésbé emelik ki (kereskedelem-állami, kisvállalkozói kör), a belföldi turizmusban is csak a speciális ágazatok látnak fantáziát (kereskedelem-állami, kisvállalkozók). Egyáltalán nem, vagy csak elenyészően jelzik érdeklődésüket a falusi turizmus és a folyók, tavak hasznosítása iránt.

A *szolgáltatások* egy széles szortimentjét ajánlottuk a szervezeteknek, azonban ezekre nagyon visszafogotton reagáltak. Egyedül a *személyi és lakossági szolgáltatások* voltak szimpatikusak (ipar, szolgáltatás, mindegyik szervezeti forma), a többinél nagyon eseti igények jelentkeztek. Érdeklődés szintjén kitűnik, hogy a *középfokú oktatás* vállalkozói szemléletben történő bonyolítása (ipar, szolgáltatás-szövetkezet, társaságok) de a további oktatási és kommunikációs formák hidegen hagyják a szervezeteket.

A szabad vámterület és a nemzetközi kereskedelmi központ alapítása a szervezetek döntő hányadának fantáziáját átmozgatta (ipar, kereskedelem-állami, kisvállalkozások, társaságok).

18. sz. táblázat: Innovációhordozó vállalkozások fogadókészsége
(a válaszok %-ában)

Megnevezés	Nem érdekli	Érdeklődik	Biztosan bekapcsolódna
Autógyártás	88,2	5,0	6,8
Autógyártáshoz alkatrész előállítás	73,5	17,7	8,8
Elektronikai ipar alkatrészgyártás	85,2	9,9	4,9
Biotechnikán alapuló élelmiszergazdaság	79,4	26,4	5,8
Természetes alapanyagú termékek előállítása	55,8	21,0	,
Idegenforgalom			
- termál-turizmus	70,2	15,0	8,8
- szállodaépítés	67,6	20,7	11,7
- belföldi turizmus	77,4	11,9	10,7
- falusi turizmus	83,3	10,9	5,8
- folyók, tavak, vízek hasznosítása	79,4	18,7	1,9
- határmenti bevásárlóközpont létesítése	45,1	41,2	13,7
Személyi, lakossági szolgáltatások fejlesztése	49,0	36,3	14,7
Regionális bank létrehozása	82,3	16,8	0,9
Tanácsadó, vállalkozás- szervező irodák létesítése	75,4	20,7	3,9
Innovációs park alapítása	78,4	18,7	2,9
Egyetemi, főiskolai hálózat bővítése	88,2	10,9	0,9
Magán, illetve társulati alapon működő középfokú oktatási egység létesítése	73,5	21,6	4,9
Szabad vámterület kialakítása	29,4	52,0	18,6
Regionális TV-hálózat kiépítése, üzemeltetése	77,4	19,7	2,9
Nemzetközi kereskedelmi központ létesítése	45,1	43,2	11,7

6. 5. 1. Innovációs park

Az innovációs park alapítása egy-egy térségben az ottani gazdaságnak lendületet adhat, közvetlen kapcsolatot alakíthat ki a termelők és a kutató-fejlesztők, az egyéni feltalálók között, miközben ezen innovatív szervezetek, egyének szabad, akadályoktól mentes működésüket megteremthetik.

A megfigyelt szervezetek közül 24 esetben *jelezték érdeklődésüket a park mint intézmény iránt*. A részvétel formája döntően a tőkére (n=11), a *vállalkozás szervezésére* (n=7), és *ingatlan* (n=3) átadására terjedne ki, ezen kívül számítástechnikai kapacitást, gépeket, szellemi erőforrásokat (szakembereket) ajánlottak fel.

6. 5. 2. Szabad vámterület

A mintában az egységek a szabad vámterület gondolatát intenzíven támogatták, hiszen 76 esetben jelezték, hogy alapításában részt vállalnának. Az állami ipari szervezetek döntő súlya mellett a kereskedelem és az építőipar jelezte aktív szándékát. Pozitívnak tartjuk, hogy a magánvállalkozások nagyon érdeklődnek, és szinte mindegyik támogatóként lépett fel.

A szervezetek egyöntetűen, ugyan árnyalatnyi különbségekkel, de a *vállalkozás* alapján felálló szabad vámterület mellett nyilatkoztak. Természetesen jelezték azt, hogy ezen forma az állami preferenciák kialakítása mellett képzelhető csak el. Nem volt ilyen egységes a vélemény a *hely kiválasztásában*, hiszen mindenki arra törekedett, hogy hozzá minél közelebb kerüljön az elképzelt objektum. Ennek ellenére a döntő hányad *Sopron és környékét* (38,8%), illetve *Győr és környékét* (34,7%) jelölték meg optimális telephelynek, a többiek Szombathely és térségére gondoltak (16,8%), illetve a fennmaradók csak azt jelezték, hogy az osztrák határ közelében, megfelelő infrastrukturális bázison jöjjön létre a vámszabad terület.

Alapvető kérdés, hogy mire kívánják a szervezetek *használni* a szabad vámterületet, miként értelmezik annak jelentőségét, működését. Két típust különíthetünk el. Az egyiknél a *termelés* a meghatározó (50,7%), vagyis szervezetük működésének egy újabb terét látják ebben, természetesen érzékelve annak előnyeit (vámmentes anyag behozatal, nagyobb lehetőség vegyesvállalat alapítására, korszerűbb eszközök olcsóbb beszerzése stb.). A másik csoport már egy *vállalkozásnak* tekinti a szabad vámterületet, így földterületet adna át (11,6%), a létesítmények építését végeznék (15,9%), tőkével társulna be (11,6%), illetve szervezést, tervezést vállalna (7,2%), a fennmaradók szolgáltatásokat végeznének.

A szabad vámterület fontos *kapocs* lehetne a térségben a határmenti gazdasági együttműködések élénkítésére, új alapjainak kialakítására.

7. OSZTRÁK-MAGYAR EGYÜTTMŰKÖDÉS

7. 1. A határok megnyitásának megítélése a vállalatok szemszögéből

A vizsgálatunkban felmértük a vállalatok véleményét a *határok megnyitásának hatásáról*, a térség, a települések fejlődése, ill. a saját vállalatuk fejlődése szempontjából:

Értékelés típusa	A térségre/településekre gyakorolt hatás a válaszolók az összes vállalat százalékában	A vállalatra hatás
Pozitív	94,1	72,5
Negatív	52,9	24,5

Mind a két esetben lényegesen meghaladja a pozitív értékelések száma a negatív tartalmúakét. A válaszok aránya azt is mutatja, hogy a vállalatok megítélése szerint a nyitottá váló osztrák-magyar határ *nagyobb hatással van a térségre, az egyes településekre, mint az egyes vállalatokra*. Míg az előbbi kérdésnél a vállalatok közel teljes körűen voltak pozitív, és több, mint felének negatív véleménye, addig a vállalattal kapcsolatos kérdéskor már csak a szervezetek mintegy háromnegyede válaszolt a pozitív, negyede pedig a negatív tartalmú ítélettel.

Az egyes válaszolók többféle hatásról is beszámolhattak. A térségre vonatkozó pozitív értékelések száma ($n = 155$), már másfélszeresen haladja meg a vállalati hatás értékelését ($n = 98$). A negatív tartalmú válaszok esetében pedig már két és félszeres ez az arány ($n = 76$ és $n = 25$).

A jellemző pozitív válaszok szerkezetete a kétféle csoportban nagyjából megegyezik (19. sz. táblázat). A súlypontok azonban már lényegesen eltérnek. A térség/település fejlődésre gyakorolt pozitív hatások *felét a „kereskedelmi forgalom”, az „idegenforgalom”, a „vendéglátás” és a „turizmus” teszi ki*. Ezt követi a válaszok egynegyedével az *„általános gazdasági fejlődés”* (itt hálózat-, vagy kapacitás bővülés, termelési volumen növekedés) és a *„kapcsolatteremtés”* lehetőségeinek bővülése.

A vállalat fejlődésére gyakorolt hatások között ezen blokkok arányai nagyjából fölcserélődnek. Ennek az lehet az oka, hogy bár a mintában mintegy 20%-ot képviselnek a kereskedelmi és az idegenforgalmi cégek, az ipar viszont 50%-ot. Ezért természetes, hogy a vállalati hatások között a termelés, a kibocsátás növekedése, és a kapcsolatteremtés lehetőségeinek bővülése kerül az élre.

A más ágazatba tartozó vállalatok egyelőre kis számú érdekeltséggel rendelkeznek a vendéglátásban és az idegenforgalomban. A mintában pedig csak 5, a fő profilként idegenforgalommal vagy vendéglátással foglalkozó vállalat található. Ezért olyan látványos az idegenforgalom és vendéglátás visszaesése a térségi hatások közötti súlyához képest.

19. sz. táblázat: Az osztrák-magyar határ megnyitásának hatásai a térség és a vállalat fejlődésére a vállalatok megítélése szerint (a válaszok %-ában)

A válaszok típusai	Térségi/települési h a t á s	Vállalati
Pozitív értékelések	n = 155	n = 89
- Kereskedelmi forgalom növekedése	32,3	15,8
- Idegenforgalom, vendéglátás, turizmus fejlődése	18,1	5,6
- Általános gazdasági fejlődés	13,5	19,1
- Kapcsolatteremtés lehetőségeinek bővülése	11,6	24,7
- Térség- és településfejlődés	7,7	-
- Információk és ismeretek bővülése	7,1	10,1
- Értékrendek változása, igényesség növekedése	6,5	5,6
- Egyéb tényezők	-	11,2
- Nincs hatása, nem tudja megítélni	3,2	7,9
Negatív értékelések	n = 64	n = 25
- Hiányosan kiépült infrastruktúra	32,8	4,0
- Túlterhelt, zsúfolt települések	31,3	4,0
- Áruhiány	14,1	12,0
- Az osztrák bevásárló turizmus árfelhajtó hatása	9,4	-
- Egyéb problémák	12,4	8,0
- Munkaerővel kapcsolatos problémák	-	32,0
- Verseny, konkurrencia erősödése	-	28,0
- Nincs, nem érezhető	-	16,0

A vállalati hatások között *nem szerepel a „térség- és településfejlődés”*. Eszerint a vállalatok a saját fejlődésüket nem tartják térség- vagy településfejlesztő tényezőnek!

A vállalati pozitív hatások között viszonylag nagy súllyal szereplő (4. a rangsorban) „egyéb tényezők” csoport jellemző válaszai: „könnyebb lett az importanyag beszerzés”; „megnövekedett az érdeklődés irántunk”; „egyszerűsödtek a kiutazási lehetőségek”.

A *negatív hatások szerkezete* viszont teljesen eltér egymástól a kétféle megközelítéskor. A térségi/települési hatások a bevásárló turizmuson, az egyre hatalmasabb tranzitforgalmon keresztül a *magánembert nyomasztják elsősorban*: „hiányos infrastruktúra” (32,8%); „zsúfolt települések” (31,3%); „áruhiány” (14,1%); „bevásárló turizmus árfelhajtó szerepe” (9,4%). Csak az „egyéb problémák” (12,4%) között található néhány a gazdasági egységekre is ható tényező: „munkaerő elszívó hatás”, „iparcikk forgalom visszaesése” stb.

A *vállalati*, egyébként csekély számban jelölt *negatív hatás* között a *munkaerővel* kapcsolatos problémák a meghatározóak (32,0%), így pl.: „elszívja a jó szakembereket”, „romlik a munkafegyelem”, „a magasabb osztrák keresetek hatása”. Második helyen a verseny, a konkurrencia erősödése szerepel (28%): „nyomott árak”, „magánimport versenye”, „Ausztriában vásárol a magyar”, „nagy arányú külföldi termék behozatala”.

7. 2. Alapvető határmenti együttműködések

7. 2. 1. Infrastrukturális együttműködések

Az első kapcsolatok természetesen a határ mentén tudnak kialakulni két ország között. A zárt határok ellenére, egy szűk sávban már engedélyezett volt a *kishatármenti forgalom*. Bizonyos területeken már megindultak az együttműködések. Ebből a szempontból fontos lehet, hogy a vállalatok, az egyes térségek milyennek ítélik azokat, s azon belül is az infrastrukturális területeken történő együttműködést. A válaszok *bizonytalanságot* takarnak, amelyet a „Nem tudja” típusú válasz gyakorisága bizonyít:

Együttműködés területei	Jó	Rossz	Nem tudja
	a válaszadók százalékában		
Közlekedés (n=96)	33,3	50,0	16,7
Közműellátás (n=96)	12,5	26,0	61,5
Szolgáltatás (n=95)	32,6	26,3	41,1
Kultúra (n=95)	59,0	10,5	30,5
Környezetvédelem (n=96)	27,1	21,9	51,0

Ebben a kérdéskörben a *gazdasági egységek inkább csak külső értékelők*, mert a felsorolt területek közül csak a közlekedésben és a szolgáltatásban (valamint a kereskedelemben) van jelenleg érdekeltsége egyes vállalatoknak.

A kulturális együttműködés megítélése tűnik egyértelműnek. A vállalatok közel hat-tizede jónak ítéli azt, miközben az ellenkezőjére alig több mint tizedük szavazott. Ez érthető is, hiszen ennek a területnek van a legmesszebb visszanyúló (több mint húsz éves) hagyománya a Burgenland és Győr-Sopron megye közötti hivatalos, szerződéses kapcsolatokban.

A közlekedés területén a válaszolók fele rossznak, harmada jónak ítélte az együttműködést. Előbbiek feltehetőleg a határátkelő helyek számát keveslik, utóbbiaknak pedig valószínűleg van szállításhoz is kötődő kapcsolatuk burgenlandi partnerrel.

Még ellentmondásosabb a szolgáltatások területén lévő együttműködések értékelése. Kevés a különbség az egyes válaszfajták között. Nagyfokú bizonytalanságról tanúskodik a közműellátás, illetve a környezetvédelem területén a határmenti együttműködés megítélése. Az egyértelmű választ adók közül viszont kétszer annyian ítélték rossznak a közműellátás területének kapcsolatait, mint jónak.

7. 2. 2. Kishatárforgalom

Vajon a mintában szereplő cégeknek milyen *érdekeltségei* vannak a kishatármenti forgalomban? Ezen a területen korábban elsősorban a kereskedelemben nyíltak

meg a lehetőségek azáltal, hogy 1981-től kezdve egyre többen nyerhettek és nyertek is önálló külkereskedelmi jogot, megtörve a nagy külkereskedelmi vállalatok monopóliumát. Ezt később a szabadabb külföldi munkavállalás követte. A kapcsolatok még nagyobb arányú bővítésére pedig a határok nyitottabbá tétele és a Társasági Törvény hatályba lépése adott lehetőséget (mindkettő 1989-től).

A megkérdezettek egyötöde érdekelt valamilyen kishatármenti kapcsolatban. (Ezek 30%-a jelzett konkrétan működő kapcsolatot legalább egy burgenlandi céggel. (Bővebben a 7.3.1. alfejezetben!). A fa-, papír- és nyomdaipar kivételével *mindegyik ágazatnak vannak együttműködései*. A fönnt leírtaknak megfelelően a kereskedelem kiugrik a többi ágazat közül. A pozitívan válaszolók 30%-át adja, a szolgáltató szférával együtt pedig a felét. Ha a konkrét tevékenység típusokat tekintjük, akkor az árukereskedelem teszi ki a kapcsolatok felét. Ezen belül az árucsere, illetve a kizárólagos export kapcsolat aránya 2:1. Döntően élelmiszer kontra iparcikk forgalomról van szó:

A tevékenység típusa	aránya
Árukereskedelem	52%
Tevékenység-kereskedelem	32%
Más tevékenység	16%

A tevékenység-értékesítés, illetve a szolgáltatások a kapcsolatok harmadát adják. Ebbe a csoportba tartozik az idegenforgalom, a pénzügyi szolgáltatás (valuta eladása és vétele), a fuvarozás.

Az első két csoporttól eltérő, „egyedi” típusok a következők:

- vámszabad terület létesítése (építőipari vállalat);
- közös vállalkozás (szolgáltató vállalat);
- termelési kooperáció (gépipari vállalat);
- mintabolt létesítése (textilruházat ípari vállalat).

A tevékenységek fele Magyarország határmenti térségeiben realizálódik. (pl.: Burgenlandban beszerzett áruk, saját bolthálózatban történő értékesítése). Jellemző területek: Sopron és környéke, valamint az egyes, hálózattal rendelkező kereskedelmi vállalatok telephelyei. Az osztrák oldalon kialakított kapcsolatok működési területeként a válaszok felében magát Burgenlandot jelölték meg. Burgenlandi érdekeltségű még a Fertő-menti falvakkal (1 db) és Kismartonnal (2 db) kialakított kooperáció. Térségen kívüli az egy-egy bécsi (ruházati árucsere), bécsújhelyi (kereskedelem és szolgáltatás), stájerországi és alsó-ausztriai (közös vállalkozás, munkaerőcsere) kapcsolat.

7. 3. Az együttműködés létező és tervezett formái az osztrák-magyar kapcsolatokban

7. 3. 1. Üzleti kapcsolatok Burgenlandban működő gazdasági szervezetekkel

Meglévő üzleti kapcsolatok *csékély számban* fordulnak elő. Ágazatonként 1-3 kooperáció él jelenleg. Szembetűnő azonban, hogy bár a mintában csak 20%-ot képviselnek a *Vas megyei* vállalatok, mégis a burgenlandi kapcsolattal rendelkező cégek 42%-át adják. Majd minden második Vas megyei vállalat rendelkezik a határ túl oldalán együttműködéssel.

Még fontosabb azonban, hogy ezek a cégek az osztrák határhoz közel helyezkednek el, és közepes vagy annál nagyobb méretűek. (20. sz. táblázat)

20. sz. táblázat: Meglévő kapcsolatok és kapcsolatfejlesztési elképzelések a területi elhelyezkedés és a szervezeti nagyság szerint (db)

Települések	1-50		51-200		201-500		501-1000		1001-X		Összesen	
	M	E	M	E	M	E	M	E	M	E	M	E
főtt foglalkoztató vállalat												
<u>Győr-Sopron megye</u>												
Győr	-	5	1	8	-	1	-	7	-	9	1	30
Sopron	1	1	1	2	2	2	3	3	1	1	8	9
Mosonmagyaróvár	-	-	-	-	1	1	-	-	1	-	2	1
Bősárkány	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
<u>Vas megye</u>												
Szombathely	1	1	1	2	-	1	1	1	1	2	4	7
Sárvár	-	-	-	-	1	-	1	-	1	1	3	1
Szentgotthárd	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	1	2
Összesen:	2	7	4	14	4	6	5	11	4	13	19	51

M – Meglévő kapcsolattal rendelkező vállalatok száma

E – Kapcsolatok fejlesztését elképzelő vállalatok száma

Győr számára úgy látszik egyelőre *messze esik a határ*. Pontosabban távolabb helyezkednek el a hasonló nagyságrendű és szerkezetű gazdasági központok. Ugyanakkor a Vas megyei városokból viszonylag gyorsan elérhetők Dél-Burgenland kisvárosai és Graz, Sopronból pedig Bécsújhely és Kismarton. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a kapcsolatot kialakítók fele olyan iparvállalat, amely egy telephelyes önálló vállalat. A mintában szereplő győri székhelyű ipari szervezetek többsége viszont vagy megyei vállalat, vagy különböző településeken elhelyezkedő több telephelyes nagyüzemek.

A gazdasági szférában eddig (1989. szeptember) létrejött *burgenlandi együttműködések* azt mutatják, hogy azok *jellegét a vállalat nagysága határozza meg*. Szembetűnő, hogy a négy, már kapcsolattal rendelkező nagyvállalat közül a 3 ipari szervezet csak

egyféle viszonyt alakított ki burgenlandi partnerével, ez pedig valamennyiüknél az „export”. A csoport negyedik, a mezőgazdasági ágazatba tartozó tagja többoldalú együttműködést létesített a partner szervezettel. Igaz, azok egyike nála is az „export”.

A közepesnél nagyobb üzemek (501-1000 foglalkoztatott) közül két vállalat csak importál Burgenlandból, kettő pedig exportál is és importál is (midkettő iparvállalat). A csoportból kilógó cég itt is a mezőgazdasági ágazatba tartozik. Nekik négy egyiséggel is van kapcsolatuk Burgenlandban, s azok mindegyike „szakmai együttműködés”.

A közepes, vagy annál kisebb vállalatok kapcsolatai az előző csoportéhoz hasonlítanak, de ezekben már nem az ipar a domináns.

Tekintsük át részletesebben a *meglévő együttműködések típusait* (21. sz. táblázat).

21. sz. táblázat: **Meglévő burgenlandi üzleti kapcsolatok és jellegük ágazatok szerint (db)**

Ágazat	Kap- cso- latok száma	A kapcsolatok jellege az előfordulás gyakoriságával						
		Össze- sen	Export	Szakmai együtt- működés	Import	Vegyés- vállala- lat	Közös értéke- sítés	Licenc vásár- lás
Gépipar és elektronika	3	5	3	1	1	-	-	-
Építőanyag- és vegyipar	1	5	1	1	-	1	1	1
Fa-, papír- és nyomdaipar	1	3	1	-	1	1	-	-
Textil és textilruh. ipar	2	2	2	-	-	-	-	-
Élelmiszeripar	2	2	1	-	1	-	-	-
Építőipar	2	3	1	1	1	-	-	-
Mező- és erdőgazdaság	7	7	1	4	-	1	1	-
Közlekedés	1	1	-	1	-	-	-	-
Kereskedelem	3	5	1	1	1	1	1	-
Szolgáltatás	2	4	1	1	1	1	-	-
Összesen	24	37	12	10	6	5	3	1

A mintában szereplő vállalatok 18,6%-ának vannak üzleti kapcsolatai Burgenlandban, de mindössze két szervezetnek van egynél több. Mindkét cég határmenti területtel rendelkező mezőgazdasági nagyüzem. (Ez okozza az ágazatnak a többi ágazathoz képest kiugró értékét.) De míg a Sopron környéki nagyüzem valamennyi kapcsolata (4 db) „szakmai együttműködés”-re irányul, addig a Szombathely környékinek egy-egy kapcsolata „export”, illetve „közös értékesítés” jellegű, sőt van egy „közös vállalatuk” is. Tehát ez egy magasabb kapcsolati szint.

A csupán egyetlen burgenlandi kapcsolattal rendelkezők egyik fele (n=8) többoldalú együttműködést alakított ki. Van olyan cég is, amelynek a partnerrel való kapcsolatrendszer, a megjelölhető típusok közül csak az „import”-ra nem terjed ki. A csoport másik fele (n=9) már csak egyféle viszonyt hozott létre partnerével. Ezek

közül 5 az „export”-ra, 2-2 pedig az „import”-ra, illetve a „szakmai együttműködés”-re irányul.

A kapcsolatok típusainak rangsora önmagáért beszél. Meghatározó egyelőre az *értékesítéssel* („export”- „import”- „közös értékesítés”) összefüggő viszony, amelyen belül a közepesnél nagyobb vállalatok exportja a legnagyobb súlyú. A modernizációt, megújítást, szerkezet átalakítást segítő kapcsolatfajták közül csak a „*szakmai együttműködés*” fordul elő nagyobb számban (12-szer). „Licencvásárlás”-ról csak egy műanyag feldolgozó vállalat adott választ. Ennek oka részben a burgenlandi gazdaság szerkezete lehet. A „vegyesvállalat” sem igazán elterjedt forma még a csekély számú együttműködésen belül sem.

A működő gazdasági kapcsolattal rendelkező vállalatok száma (19), illetve a kapcsolatfajták száma (37) a jövőben akár a többszörösére bővíülhet. Míg a meglévő relációkra, a kérdőív által megadott lehetőségek esetében a vállalatok 18,6%-a az összes lehetőség (102*6=612 féle kapcsolat) 6%-ára adott igen választ, addig a kapcsolatok fejlesztésére a megkérdezettek fele az összes lehetőség (102*9=918 féle együttműködés) 15,9%-ára szavazott igennel. A vállalatok egyik kérdéskörnél sem jeleztek a felsoroltaktól eltérő létező vagy tervezett kapcsolatot. A *kapcsolatok fejlesztésére* törekvő 51 gazdasági egység összesen 146 relációt alakítana ki:

Kapcsolat típusok	A típus előfordulásának	
	száma (db)	aránya (%)
Vegyesvállalat alapítása	35	23,8
Közös gyártás és értékesítés	26	17,6
Termelési kooperáció	22	14,9
Harmadik piacon együttes fellépés	20	13,6
Munkaerőcsere, szakmai továbbképzés	13	8,8
A világkiállításon való közös részvétel	11	7,4
A világkiállítás rendezvényeihez közös akció	9	6,1
Közös termék/tevékenység fejlesztés (K+F)	7	4,7
Más tevékenységi területen együttes fellépés	3	3,1
Ö s s z e s e n :	147	100,0

A kapcsolattal rendelkezők közül nem tervezi további kooperációk kialakítását egyegy csak exportáló, illetve csak importáló iparvállalat, valamint egy olyan kereskedelmi vállalat, amelynek van burgenlandi céggel vegyesvállalata, szakmai együttműködése és közös értékesítése egyaránt.

A válaszok tanúsága szerint erős a vállalatok készsége a *vegyesvállalatok alapítására*. A Társasági Törvény hatályba lépése óta „közösvállalat” a hivatalos terminológia.) A meglévőkhöz képest számuk nyolcszorosára növekedne az elképzelések megvalósulása esetén.

Legerősebb mozgás azonban a *közös értékesítés*, illetve a *közös gyártás* területen várható, tekintve, hogy az egyes magas pontszámú kategóriák hasonló tartalmú kapcsolatokat takarnak („közös gyártás és értékesítés”, „termelési kooperáció”, „harmadik piacon együttes fellépés”).

A *világkiállítással* kapcsolatos lanyha érdeklődés abból következik, hogy a megkérdezés idején a nemzetközi bizottság még nem ítélte oda Bécs és Budapest javára a megrendezés jogát, valamint a magyar parlament sem döntött még a rendezés elvállalásáról. (Bővebben 7.4. fejezet)

A *szakmai együttműködés* csak kis mértékben bővülne, a közös K+F tevékenység iránt pedig meglehetősen kevés az érdeklődő.

A kapcsolat fejlesztési elképzelések teljesen megváltoztathatják az együttműködők területi elhelyezkedését, mivel az új kapcsolatot építő cégek szinte kizárólag győri székhelyűek. Vas megyén belül növekedne Szombathely súlya, és csökkenne Sárosváré. Sopronban csak egy kereskedelmi vállalattal bővülne az együttműködők köre. (20. sz. táblázat)

Lényegében egyforma a gyakoriság a közepesnél kisebb, és a közepesnél nagyobb méretű vállalatok csoportjaiban. Győrben a közepes vállalatok alacsony előfordulását elsősorban az okozza, hogy a mintában is csak 4, ebbe a nagyságrendi kategóriába tartozó gazdálkodó van. A 8 db közepesnél nagyobb győri cégből viszont 7 törekszik a kapcsolatok fejlesztésére.

Az egyes *vállalatok 1-6 fajta együttműködési formában* gondolkodnak. A 13 monolit kapcsolat fele kizárólagosan vegyesvállalat alapítására irányulna. A 12 két típusú kapcsolatra törekvő gazdasági egységnél 8 esetben az egyik együttműködési cél a vegyesvállalat alapítása lenne. Ez azt jelenti, hogy az e kérdéscsoportra választ adó szervezetek közel harmada szinte kizárólag vegyesvállalat alapítása céljából kezdeményezne együttműködést burgenlandi partnerrel. Viszont ezen vállalatok kétharmada közepesnél nagyobb méretű. Az erőteljesen eltérő gazdaságszerkezet miatt azonban ők valószínűleg nehezebben találnak Burgenlandban hasonló nagyságrendű társat.

7. 3. 2. A legfontosabb ismeretek az osztrák partnerrel kezdeményezett gazdasági kapcsolat esetén

A mintában szereplő gazdasági egységek jelentős része *tervezi kapcsolat kiépítését osztrák/burgenlandi üzemmel*. Ha egy cég külföldi partnerrel szeretne együttműködni, fontos, hogy pl. ismerje a másik országban érvényes játékszabályokat. Hiszen azok ismerete nélkül nehezen jöhetne létre kooperáció, üzlet. Vajon az osztrák érdekeltséggel működő közös vállalatokra áhítózó gazdasági szervezetek *milyen ismereteket tartanak fontosnak szomszédaikról, leendő partnereikről*.

Hat faktort kellett rangsorolnia a vállalatoknak: nyelvismeret, továbbá az osztrák gazdasági-, adó- és jogrendszer ismerete, valamint ismeretek az osztrák piacról és

az osztrák üzletemberek szokásairól. Ha ezektől eltérő szempontot is fontosnak tartottak, azt is jelölhették. Ezzel a lehetőséggel azonban csak két kereskedelmi vállalat élt.

A vállalatok 1-től 6-ig rangsorolták az ismérveket, ahol az első helyre sorolt tényezőt tartották a legfontosabbnak. Ezért a legkisebb összpontszámú faktor lesz az, amelyet a kollektív bölcsélet a legszükségesebbnek gondol az osztrák partnerrel létrehozandó együttműködés esetén:

A tényezők rangsora	Összpontszám
Nyelvismeret	155
Ismeretek az osztrák piacról	251
Az osztrák gazdasági rendszer ismerete	340
Az osztrák jogrendszer ismerete	348
Az osztrák adórendszer ismerete	375
Ismeret az osztrák üzletemberek szokásairól	473

Az első három helyre rangsorolt paraméterek, mind az ágazati, mind a szervezeti és mind a területi jelleg, valamint a szervezeti nagyságot figyelembe véve is erre a helyre kerültek. Vagyis a gazdálkodó egységek azokat a faktorokat sorolták előre, amelyek egy általánosabb ismereti keretet biztosítanak, s azokat hátrább, amelyek inkább egy-egy konkrét tevékenységnél kerülhetnek előtérbe.

A vállalatok szinte egyöntetűen a *nyelvismeretet* tartják a legfontosabbnak. (Egyedül a szolgáltatás ágazatnál cserélt helyet a „piaci ismeretek”-kel). Az ágazaton belül a bankok ez utóbbi tényezőt preferálták, sőt a nyelvismerttet csak a harmadik helyen jelölték meg. (A többi, ehhez a kategóriához tartozó szervezet a többségi véleményt képviselte.)

A teljes egyöntetűséget csak egy-egy kirívó „*anomália*” töri meg. Például: Három győri, nagy állami iparvállalat a „jogrendszer ismerete”-t tette az első helyre, s közülük ketten a nyelvismerttet a rangsor végére (pedig a 98 rangsort készítő cégből 74 az első helyen szerepeltette azt). Habár az „ismeretek az osztrák üzletemberek szokásairól” faktort összesen 51-szer utolsónak rangsorolták, egy építőanyagipari szervezet ezt tartja a legszükségesebb tudnivalónak az együttműködés kezdeményezésekor.

7. 3. 3. A kezdeményezett együttműködések főbb formái

Az előző alfejezet megismertetett bennünket azzal, hogy a magyar vállalatok milyen tényezők ismeretét tartják fontosnak egy osztrák üzletemberrel kezdeményezett kapcsolat létrehozásakor. De „*a gazdaság mely területén kezdeményeznének legszívesebben együttműködést?*” 19 féle tevékenységet teszteltünk, természetesen meghagyva a lehetőségét annak, hogy a vállalat a megadott lehetőségektől eltérőt is bejegyezhesen. A megjelölés gyakorisága szerint az együttműködési fajták három

egymástól élesen elváló csoportot alkotnak: *élénk* (összesen 171 „szavazat”), *mérsékelt* (101), valamint *gyenge* (19) érdeklődést kiváltó tényezők csoportja. A legnagyobb érdeklődést a kereskedelmi (76), illetve a textil- és textil ruházati ipar (63) egységei mutatták.

Az élénk érdeklődést kiváltó tényezők csoportjába kerültek azok a kapcsolatfajták, amelyek a gazdasági egységek legalább 20%-ának fantáziáját mozgatták meg:

Kapcsolat típusok	Előfordulás gyakorisága (db)
- Export kész és félkész termékek	48
- Együttes piaci fellépés	39
- Áruk eladása Ausztriába	36
- Közös üzlet nyitása itthon/Ausztriában	34
- Joint-ventures	27
- Kétoldalú és kölcsönös bemutatkozások és ismerkedések szervezése	24

Még ezen a csoporton belül is élesen, magas pontértékkel elválnak az értékesítéssel összefüggő faktorok. Öröndetes, hogy az innováció lehetőségét magában hordozó „*joint-ventures*” is ebben a csoportban található. A 27 „szavazat” nagyobbik hányada testvériesen megoszlik a textil- és textilruházati ipar, az élelmiszeripar, az építőipar és a kereskedelem szervezetei között.

Az „*export kész- és félkész termékek értékesítése*”, a kereskedelmi vállalatoktól eltekintve, minden második szervezetet érdekel. Elsősorban a textil- és textilruházati ipart (14 jelölés). A kereskedelmi cégek figyelmét csak kisebb mértékben kötötte le az előbbi tényező (6), viszont ők vitték el a pálmát az „*áruk eladása*” (11), a „*közös üzlet nyitása*” (9) és a „*kölcsönös bemutatkozások és ismerkedések szervezése*” (9) kapcsolatfajták esetében.

A *mérsékelt érdeklődést* kiváltó tényezők csoportjába a 10 és 20%-os gyakorisággal előforduló faktorok kerültek:

Kapcsolat típusok	Előfordulás gyakorisága (db)
Import kész- és félkész termékek	18
Turista létesítmények együttes kiépítése és üzemeltetése	18
Áruvásárlás Ausztriában	17
Együttes marketing munka az idegenforgalmi szervezetekkel	13
Munkaerőcsere	12
Szerződéses üzemeltetés	12
Licencvásárlás	11
Üzlet nyitása Ausztriában	10

Ebben a csoportban egyenletesen oszlanak meg az egyes tényezők az ágazatok között. Csak az „árúvásárlás”-nál ugrik meg a kereskedelem érdeklődése, amelynek intenzitása (8 jelölés) az élénk érdeklődéssel bíró csoportban is a magas pontszámok közé tartozik.

Sajnos az innováció közvetítést hordozó „licencvásárlás” épphogy ide tartozik még. Az alacsony érdeklődés valószínűleg annak tudható be, hogy legközelebbi szomszédaink szintén nem tartoznak a fejlett ipari struktúrájú térségek közé.

A gyenge érdeklődést kiváltó tényezők csoportjába az idegenforgalom és az üzemeltetési/áttelepítés faktorai kerültek. Ez utóbbira mindössze 3 cég vállalkozna: egy répcelaki állami vállalat, egy győri kisvállalkozás, valamint egy fertődi új társasági formában működő szervezet.

Érdekes lehet még az idegenforgalmi lehetőségekben fantáziát látó cégek területi elhelyezkedése. Nos a kérdőívben választható ötféle idegenforgalmi vállalkozás összesen 46 pontot kapott. (A „mérsékelt érdeklődést” kiváltó tényezők csoportjába tartozó lehetőségeken kívül ide tartozik még az együttműködés a „gyógyturizmus”-ban, közös „hotellánc kiépítés”-ben és „kulturális attrakciók együttes szervezése”-ben). Ez a kooperációs csokor a következőképpen oszlik meg az egyes települések között:

Települések	Állami vállalat	Szövetkezes	Kisvállalkozás	Új tulajdon formák (db)
Győr-Sopron megye	17	5	5	3
Győr	12	-	4	3
Sopron	4	5	1	-
Mosonmagyaróvár	1	-	-	-
Vas megye	5	2	3	-
Szombathely	4	1	3	-
Sárvár	1	-	-	-
Ö s s z e s e n :	22	7	8	3

Az eloszlás nagyjából a mintavétel arányait követi a települések szintjén. Csak Sopron és Szombathely cserélődött föl a rangsorban. Ennek ellenére a minta 4:1 aránya itt 3:1-re módosult Győr-Sopron és Vas megye között.

7. 3. 4. Készség osztrák munkaerő foglalkoztatására

A szervezeteknek csupán 10%-a vállalkozna *osztrák munkaerő foglalkoztatására*, meglehetősen szűk kínálati listával. A foglalkoztatás jellemző szakterületei a következők: termelés, szervezés és értékesítés. (22. sz. táblázat)

Egyes munkajánlatokat irreálissá teszik a magyarországi és az ausztriai keresetek közötti különbségek. A följánlott 77 munkahely több mint fele fakitermeléshez keres munkaeerőt, igen alacsony 6000 Ft-os havi bérért. A szakmunkát igénylő fonószövő gépmesteri igény (15 fő), a havi 15000 Ft-os kereseti lehetőség mellett, inkább csak a lengyel vendégmunkások számára lehet vonzó. A kvalifikáltabb munkaeerőt feltételező rendszerszervező (3 fő) számára is kevésnek tűnik osztrák szemüvegen át az ajánlott havi 18000 Ft.

22. sz. táblázat: Osztrák munkaeerő foglalkoztatásának készségei ágazatok és a foglalkoztatás jellege szerint

Ágazat	Termelés		Szervezés		Értékesítés		Összesen	
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
Gépipar és elektronika	-	-	-	-	-	-	-	-
Építőanyag- és vegyipar	-	-	-	-	-	-	-	-
Fa-, papír- és nyomdaipar	1	2	-	-	1	2	2	4
Textil- és textilruh.ipar	1	15	1	2	-	-	2	17
Élelmiszeripar	-	-	-	-	-	-	-	-
Építőipar	-	-	-	-	-	-	-	-
Mező- és erdőgazdaság	1	40	-	-	1	1	2	41
Közlekedés	-	-	-	-	-	-	-	-
Kereskedelem	-	-	-	-	1	10	1	10
Szolgáltatás	-	-	2	4	1	1	3	5
Összesen:	3	57	3	6	4	14	10	77

(1) Foglalkoztatási készséget mutató szervezetek száma (db)

(2) A készség szerint foglalkoztatottak száma (fő)

Az értékesítést ketté kell bontani. Az egyik kereskedelmi vállalat tulajdonképpen kiskereskedelmi hálózatába alkalmazna eladókat „magas bér”-ért. Három másik, de nem kereskedelmi szervezet marketing vagy üzletkötő munkakörben látna szívesen osztrák munkaeerőt, de épp a jelzett kereseti különbségek miatt nem tettek előzetesen fizetési ajánlatot.

Egy textilipari és egy szolgáltatás profilú cég szervező, vagy gazdasági-jogi szakembert foglalkoztatna „megegyezés szerint” vagy jutalékért.

Az ajánlattevők között túlsúlyban vannak a győri szervezetek (8 vállalat). Ezek zöme állami vállalat. A kis elemszám miatt nincs értelme a szervezeti nagyság szerinti értékelésnek. A közepes nagyságú vállalat (201-500 foglalkoztatott) kivételével, mindegyik csoportból érkezett ajánlat és mindegyik szaktevékenység előfordult az ajánlatok között.

Osztrák munkaeerő magyarországi foglalkoztatásakor a fentiek alapján valószínűleg csak olyan típusú munkára lehet reális a kereslet, ahol megegyezéssel vagy jutalékos keresetre van lehetőség. Másik út lehetne, hogy magyar cég Ausztriában foglalkoz-

latna osztrák munkaerőt. Ilyen jellegű válasz azonban ebben a kérdéskörben nem fordult elő. Igaz a nálunk éppen kibontakozó munkanélküliség, a kialakuló munkaerőpiaci túlkínálat inkább ösztönöz a magyar munkaerő kiközvetítésére, mint fordítva.

7. 3. 5. Készség munkaerő közvetítésére Ausztriába

Munkaerő közvetítésére a megkérdezett szervezetek egyötöde vállalkozna. (Érdekes, hogy az osztrák munkaerő foglalkoztatása is, illetve munkaerő Ausztriába közvetítése is, mindössze egy könnyűipari vállalatot érdekelt: szervezés, tevékenység koordinációval foglalkoztatna osztrák munkaerőt, illetve saját dolgozóit közvetítené ki, a szakmájuknak megfelelő munkára.)

Jellemző, hogy az ajánlkozók szinte kizárólag *saját profiljukba tartozó munkaerő közvetítésére vállalkoznának* és két kivételtől eltekintve valamennyi ágazatból akadna vállalkozó:

Ágazat	Közvetítésre vállalkozók		Közvetítettek
	száma	(db)	száma aránya (fő) (%)
Gépipar és elektronikai ipar	4		60 8,6
Építőanyagipar és vegyipar	-		- -
Fa-, papír- és nyomdaipar	1		15 2,1
Textil- és textilruházati ipar	3		80 11,5
Élelmiszeripar	2		45 6,5
Építőipar	4		160 23,0
Mező- és erdőgazdaság	-		- -
Közlekedés	1		20 2,9
Kereskedelem	4		20 2,9
Szolgáltatás	1		300 43,5
Ö S S Z E S E N :	20		700 101,0

Hogy milyen *feltételek* mellett végeznék ezt a tevékenységet, arról a vállalkozási hajlandóságot mutató szervezetek közül ötnek nincs elképzelése. A többi vállalat tipikus válaszai a következők:

- „bérmunka jelleggel” (8 válasz),
- „kölsönös előnyök mellett” (6 válasz).

Figyelmet érdemlő a „bérmunka jelleggel” típusú válaszok közül egy élelmiszeripari vállalat válasza. Itt feltételként a nyelvtanulási lehetőséget és a szakmai gyakorlat szerzést kívánnák érvényesíteni a munkaerő közvetítésekor. A gépipari és építőipari cégek elsősorban fölös kapacitásaiuk lekötése miatt vállalkoznának munkaerő közvetítésre. Természetesen „kölsönös előnyök mellett”.

Kilóg a sorból a szolgáltató ágazatba sorolt innovációk közvetítésére specializálódott közös vállalat. Nemcsak a többi ajánkozót lényegesen meghaladó létszám miatt – 300 fő közvetítésére vállalkoznának –, hanem azért is, mert ők tényleges közvetítő irodaként működve főleg építőipari, konfekcióipari és szolgáltatás munkakörben dolgozók közvetítésével foglalkoznának.

Az ajánlkozók között domináns az állami szektor (13 vállalat). A kisvállalkozók közül 2-2 gépipari, illetve építőipari cég folytatna közvetítő tevékenységet, elsősorban piacbővítő céllal. A két új típusú szervezeti egységnél pedig ez a tevékenység egyfajta profilbővítést és piac szerzést jelentene.

A területi jelleget tekintve e kérdéskörben is meghatározó Győr (15 vállalat). Ugyanakkor a 3 szombathelyi vállalat összesen 320 főt közvetítene Ausztriába. Egy-egy soproni, illetve mosonmagyaróvári üzem van még az ajánlattevők között.

A szervezeti nagyságot figyelembe véve megállapítható, hogy leginkább a nagy és a közepesnél kisebb vállalatok gondolnak ezzel a lehetőséggel:

Szervezeti nagyság (foglalkoztatottak száma főben)	Közvetítésre vállalkozók száma (db)	Közvetítettek száma (fő)	aránya (%)
- 50	2	310	44,3
51 - 200	7	55	7,9
201 - 500	2	60	8,5
501 - 1000	1	20	2,9
1001 -	8	255	36,4
Ö S S Z E S E N	20	700	100,0

A létszamarányt meglehetősen eltorzítja a kis létszámú közös vállalat 300 fős ajánlata, illetve az hogy az 51-200 főt foglalkoztató 7 vállalat közül 4 létszámot nem ajánlott. Számukra ez a tevékenység, ha előnyös megállapodást tudnának kötni, a piacuk bővítését tenné lehetővé.

A nagyvállalatok nagyobb előfordulása és a kérdésre adott válaszaik azt mutatják, hogy náluk elsősorban az élmunka többletkapacitásaik lekötését remélnék a lehetséges üzlettől. (Kivéve a már említett élelmiszeripari vállalatot.)

7. 3. 6. Együttműködések kiépítésének kezdeményezése az elkövetkező három évben osztrák szervezetekkel

Az előző két alfejezet a munkaerőcsere lehetőségeit vizsgálta. Ez a fejezetrész a következő három év együttműködési elképzeléseit igyekszik feltérképezni. A 102 megkérdezett szervezetből 83 felelt a kérdéscsoportra. Ebből 9 válasz nemleges volt, így értékelhető tervekről a vállalatok mintegy háromnegyede számolt be.

A tárgyalt kérdéskör a következő részkérdésekből tevődik össze: az együttműködés tevékenysége, a vállalkozás tervezett formája, a tőkerészesedés kívánt mértéke osztrák részről, a vállalkozás tervezett telephelye, valamint a magyar részről felajánlható vonzerő.

7. 3. 6. 1. Az együttműködés tervezett tevékenységei

A válaszok viszonylag széles tevékenységi kört fednek le. Igaz a 7.3.3. alfejezetben tárgyalt lehetőségek számát (19) nem érik el (14), de hozott néhány attól eltérő változatot is, pl.: közös tervezői tevékenység, termelés szervezés. Mégis sokkal szűkösebb ez a kínálati lista, mint az elvi lehetőségeké. A korábbi alfejezetben jelölt összesen 337 válasszal szemben itt csak 96 ajánlat van. Ott az „élénk érdeklődést kiváltó tényezők” csoportjába 6 féle tevékenység került. Itt a kezdeményező készség lényegében csak két kapcsolat fajtára szűkül:

Tervezett együttműködés típusa	száma (db)
Közös termelés	38
Közös értékesítés	24
Vendéglátás, idegenforgalom	5
Menedzsment	5
Eszköz-, technológia fejlesztés	4
Építőipari kivitelezés Ausztriában	3
Áruház, raktár építés	3
Szállítás, fuvarozás	3
Szolgáltatás	3
K+F tevékenység	2
Közös tervezői tevékenység	2
Termelés szervezés	2
Csomagolás	1
Szakmai tapasztalatsere	1
Ö s s z e s e n :	96

E tevékenységi listánál is apró *hiányérzetünk* támadhat. Ezek a kapcsolat teremtési elképzelések nem valamiféle megújítást, szerkezetváltást céloznak meg, hanem egyfajta extenzív kapacitásbővítést (Persze ez ma Magyarországon, mint munkahelyteremtő akció, nem megvetendő dolog!), vagy piac bővülést (A hosszú évtizedekig való raktárra termelés után, ezt a célt sem szabad lebecsülni!). Mégis a felsoroltak között *épphogy csak előfordulnak innovációs faktorok*: „menedzsment” (5 említés), „eszköz- és technológia fejlesztés” (4), „K + F tevékenység” (2), „szakmai tapasztalatsere” (1).

7. 3. 6. 2. Tervezett vállalkozások működési formái

Ha már a tevékenységekben nem törekedtek a vállalatok az újra, a szervezeti formánál mindenképpen az újjal találkozni, hiszen a Társasági Törvény szabályozza a külföldi cégekkel kezdeményezett vállalkozások lehetséges módozatait. Ezért túl sok választípusra nem számíhattunk. Inkább az lehetett érdekes, hogy az egyes társasági típusok milyen arányt képviselnek egymással szemben, illetve, hogy mennyire illeszkedik a választott forma a tervezett vállalkozáshoz.

Tekintsük át az elviekben választott működési formák listáját:

Társasági forma	száma (db)	A válaszok aránya (%)
KFT	57	64,0
Közös vállalat	17	19,1
Részvénytársaság	8	9,0
Egyéb	4	4,5
Még nem tudja	3	3,4
Összesen:	89	100,0

Mondhatni kiütéssel győzött a kft. Valószínű, hogy ez a legmegfelelőbb forma jelenleg a magyarországi szervezetek külföldi partnerrel indított vállalkozásai számára. Ez kiderül abból a kevés számú válaszból, amelyet a gazdálkodók az osztrák fél szükséges részesedéséről jelzett (ATS-ben).

7. 3. 6. 3. A tőkerészesedés kívánt mértéke az osztrák partnertől

Az ATS-ben megadott szükségletet mindössze 18-an írták le. Ezek az igények *nagyon széles skálán*, 300 ezer és 100 millió között *mozognak*. 5 millió ATS-nél azonban csak 4 szervezet jelzett többet. Ezek közül egy 100 milliós (vegyesbank alapítása 50-50%-os magyar, illetve osztrák részesedéssel), egy 30 milliós (söripari termelés és forgalmazás 30%-os osztrák részesedéssel), egy 10 milliós (baromfitermékek továbbfeldolgozása 20%-os osztrák részesedéssel) és egy 6,5 milliós (konzervipari fejlesztés) nagyságrendű osztrák tőkét szeretne a magyar fél bevonni.

A többi, az igényelt ATS-ből következtetve egy-egy néhány fős, vagy egyszemélyes kft. alapítását kezdeményezné, jellemző módon 50-50%-os részesedéssel. Az osztrák partnertől igényelt részvétel %-os mértékére 55 válasz érkezett. Ebből 31 gondolkodik fele-fele arányú részvételen. A maradék 24 ajánlatból 14 igyekszik megtartani a magyar többségű arányt.

7. 3. 6. 4. A vállalkozás tervezett telephelye

Az osztrák féllel közös termelési kapcsolatot kereső magyar vállalatok döntő többsége, a *tervezett telephelyként a jelenlegi saját telephelyét jelöli meg*. Ezért van az, hogy a „telephely kínálati lista” szinte teljesen megegyezik a minta település szerinti eloszlásával:

Települések	száma (db)	aránya (%)
Győr-Sopron megye	51	69,9
Győr	24	32,9
Sopron	12	16,4
Mosonmagyaróvár	6	8,2
Csorna	2	2,7
Fertőd	2	2,7
Más települések	5	6,8
Vas megye	12	16,4
Szombathely	6	8,2
Sárvár	2	2,7
Szentgotthard	2	2,7
Kőszeg	1	1,4
Vasvár	1	1,4
Nem konkrét település	6	8,2
Vas megye települései	2	2,7
Győr-Sopron megye települései	2	2,7
Magyarország	1	1,4
Határmenti települések	1	1,4
Külföld	4	5,5
Ausztria	2	2,7
Bécs	2	2,7
Ö s s z e s e n :	73	100,0

A két, telephelyként Ausztriát megjelölő cég, kihasználatlan építőipari kapacitásait szeretné a szomszéd országban hasznosítani. Egy fa- és egy bőripari vállalat Bécsben keres telephelyet. Előbbi műbútor termékeket értékesítene az osztrák fővárosban, utóbbi pedig műbőr termékeket értékesítene a harmadik piacon osztrák partnerrel társulva.

A megyéket általánosan megjelölő cégek megyei vagy térségi hálózati egységekből álló vállalatok. A határmenti településeken fejleszteni kívánó gépipari szervezet vámszabad terület kialakításában venne részt.

7. 3. 6. 5. A felajánlható üzleti, gazdasági vonzerő

A remélt együttműködések szempontjából rendkívül fontos, hogy a társat/társakat kereső magyar vállalat *mivel járulna hozzá az együttműködéshez, mit vinne az üzlet-be apportként*. Önmagáért beszél az adatsor, a 68 „gazdasági vonzerőt” kínáló szervezetek háromnegyedénél az egyik ajánlat a *telephely*:

Ajánlat típusok	száma (db)	aránya (%)
Telephely	52	34,7
Munkaerő	40	26,7
Piac	23	15,3
Tőke	14	9,3
Termelő eszközök	7	4,7
Épületek	6	4,0
Egyéb	8	5,3
Ö s s z e s e n :	150	100,0

A partnert keresők több mint a felénél a „munkaerő” és a „telephely” lépne apportként a vállalkozásba. Gyakran harmadikként a piacot jelölik meg. Tőkével viszont csak a vállalatok mintegy 10%-a tudna hozzájárulni valamely kooperációhoz. Vagyis a kapcsolatok keresésének elsődleges oka *tőkeszegénység*, amely gátolja a fejlesztéseket, s ezáltal a fejlődést is.

A fentiekől eltérő kínálatok közül az értékesebbek a következők: korszerű technológia, gyártói tapasztalat, képzett munkaerő.

7. 3. 7. Az osztrák gazdasági partnerek, üzletfelek megítélése magyar szemmel

A korábban tárgyalt kérdéskörök válaszaiból (7.2.; 7.3.1. alfejezetek) tudjuk a mintában szereplő szervezetek 80-90%-a valamilyen formában *kapcsolatba került már osztrák/burgenlandi cégekkel*. A velük folytatott tárgyalások, vagy már létező folyamatos kapcsolat nyomán kialakulhatott egyfajta kép a hazai vállalati szakemberekben. Tekintsük át, hogy magyar optikán keresztül milyen *fényképet* kaptunk, az együttműködésekben érdekelt vagy az iránt érdeklődő *szomszéd országbeli üzletberekről*. A fixír oldalból előbukkanó „idealizált” fénykép egy nagyrészt pozitív tulajdonságokkal fölrüházott partnert varázsol elő számunkra:

Vélemények típusa	száma (db)	aránya (%)
Pozitív vélemények	79	62,2
Korrekt, pontos	38	
Jó, megbízható	12	
Céltudatos, érdekorientált	10	
Szakmailag jó képzett, tájékozott	6	
Rugalmas, gyorsan reagáló	4	
Kultúrált, intelligens	4	
Egyéb	5	
Negatív vélemények	34	27,6
Egyedi vélemények	15	
Óvatos, bizalmatlan	9	
Merev, nehézkes	6	
Változó, szélsőséges	4	
Nem ismeri őket, nincs érdekeltsége	13	10,2
Ö s s z e s e n	127	100,0

Ideális üzletemberünk tehát legfőképpen *korrekt, megbízható és céltudatos*. Jellemzője még, hogy *rugalmas, gyorsan reagál a tárgyalás során* adódó helyzetekre, ugyanakkor óvatos is. Mindezen túl kulturált, kellemes partner.

Ezt a főleg pozitívumokból összeálló képet, elsősorban a kereskedelmi, az élelmiszeripari, az építőanyagipari és a gépipari vállalatok rögzítették (23. sz. táblázat), viszont a szervezeti nagyságtól kevésbé függött. Amennyivel több jót mondtak a partnerről a közepesnél nagyobb vállalatok, kb. annyival nagyobb a súlyuk a mintában is. Az egyes települések is arányosan tettek hozzá a kedvező képhez. Véleményeik apró eltérésekkel követték a minta eloszlását. A szektorokat is figyelembe véve viszont megállapítható, hogy a vélemények között domináns az állami vállalatoké.

Ennek a „figurának” a „negatív lenyomata” nem rajzolódik ki annyira élesen. Persze, szinte minden pozitív jelzőre volt ellenpélda („merev”, „nehézkes”, „nem mindig megbízható”, „nem teljesen korrekt” stb.). Ezek azonban sokkal kisebb gyakorisággal fordultak elő, mint a pozitívak. Míg a kedvező megítélésekből az adott szervezet gyakran többet is leírt egy csoportba, a negatívumok szinte kizárólag egyedileg fordultak elő. Ezt a darabkákból összeillesztett fényképet döntően a gépipari, a fa- és papíripari, az építőipari, valamint a mezőgazdasági üzemek „készítették”.

A szerencsére ritkább előfordulás ellenére tanulságos lehet, ha szó szerint lefrunk egy csoportra valót a *kedvezőten válaszokból*: „Könnyelműbbek, mint a nyugatnémetek.”; „A magyar munkaerőt nem kellően értékelik.”; „Lebecsülik a magyar partnert.”; „Megszaporodtak náluk a szerencselovagok.”; „Sok közöttük a komolytalan üzletember, aki visszaél helyzetével.”; „Nem a kölcsönös előnyök alapján kötik meg az üzletet.”; „Visszaélnék az ország nehéz piaci helyzetével.”

23. sz. táblázat: Az osztrák gazdasági partner megítélése
(a válaszok %-ában)

Ágazat	Összesen (n = 127)	Pozitív vélemény	Negatív vélemény	Nincs ismerete
Gépipar és elektronika	16,5	8,7	4,0	3,8
Építőanyag- és vegyipar	7,1	6,3	0,8	-
Fa-, papír- és nyomdaipar	5,5	2,4	3,1	-
Textil- és textilruh. ipar	10,2	5,5	3,1	1,6
Élelmiszeripar	13,4	11,8	-	1,6
Építőipar	13,4	6,3	5,5	1,6
Mező- és erdőgazdaság	7,1	2,4	3,9	0,8
Közlekedés	3,2	1,6	1,6	-
Kereskedelem	18,9	13,3	4,8	0,8
Szolgáltatás	4,7	3,9	0,8	-
Összesen:	100,0	62,2	27,6	10,2

7. 3. 8. Az osztrák-magyar kapcsolatok kialakítását akadályozó tényezők

Az osztrák gazdasági kapcsolatok alakulását a megfigyelt egységek szerint *számos tényező akadályozza*. Itt visszacsengenek azok a főbb faktorok, amiket a korábbi fejezetekben már ismertettünk, de számos konkrét, egyedi észrevétel is felbukkan, olyan megállapítások, amelyek csak az osztrák piacra érvényesek. A leggyakrabban említett akadályozó tényező a *tőkehiány, a pénzügyi lehetőségek korlátozott volta, illetve a konvertibilis deviza megmérésének nehézségei* (textil- és textilruházati ipar; fa- és nyomdaipar; élelmiszeripar; építőipar és szinte minden ágazatnál kimutatható).

A következő csoportba a *bürokratikus ügyintézés, az engedélyezési folyamatok lassúsága, a hatóságok tehetetlensége*, tartozik, sajnos megemlítve több esetben az osztrák oldalt is (idegenforgalom, építőipar, kereskedelem, élelmiszeripar, gépipar).

Az osztrák piacról kevés ismerettel rendelkeznek a vállalatok. Nincsenek kellő tapasztalataik az ottani elvárásokról, igényekről, így többen felvetik az osztrák partner magas elvárásait, számukra nem reális költség kondícióit. Ugyanezen csoportban kell megemlíteni azt is, hogy többen érzékelik a Magyarországon végbemenő rendszer-váltás miatti bizonytalanságot, a kivárást és a tartózkodást az osztrák partnerektől (gépipar, építőanyagipar, textilipar, közlekedés, kereskedelem, idegenforgalom).

Végezetül a negyedik csoportba azok a kisszámú említések tartoznak, amelyek szintén fontosak a kapcsolatok építésénél és hiányuk láthatólag komoly feszültségeket okoz. Így például a *nyelvismeret hiánya, az infrastrukturális felszereltség színvonala, osztrák illetékesek érdektelensége, emberi tényezők, lassú magyar reagálások* stb. (gépipar, textilipar, kereskedelem, szolgáltatás).

Az akadályozó tényezők *nem hozhatók egyértelmű kapcsolatba a szervezetek elhelyezkedésével, inkább az ágazati jelleg és a tulajdonforma mentén rendezhetők a fenti faktorok*. Itt is rendkívül vegyes az esetek előfordulása. A kisebb rugalmasabb szervezetek többsége a bürokráciát és a jogi akadályokat említi fel, míg a nagyobb, főleg állami vállalatok a tőkehiányban és az osztrák piacról alkotott gyér ismeretekben súlypontoszzák az akadályozó tényezőket.

7. 3. 9. A hivatalos (állami) szervek magatartása

A 7.3.7. alfejezetben a szervezetek a külső (osztrák) partnerekről kialakult véleményüket rögzítették. Ebben a kérdéscsoportban a *hazai hivatalos (állami) szervek magatartásáról készítettünk pillanatfelvételt*. Szembetűnő, hogy hivatalaink megítéléséppen az előző fénykép negatív tükörképét mutatja:

Vélemények típusa	száma (db)	aránya (%)
Pozitív vélemények	22	19,8
Támogató, segítő	9	
Jó, pozitív	6	
Kezdeményező	5	
Egyéb	2	
Negatív vélemények	72	64,9
Bürokratikus	23	
Lassú, merev, nehézkes	18	
Akadékoskodó, háráltató	13	
Konceptió nélküli, határozatlan	10	
Egyéb	8	
Semleges	15	13,5
Nem ismeri őket, nincs érdekeltsége	2	1,8
Ö s s z e s e n :	111	100,0

Ezt a negatív képet elsősorban a kereskedelmi és a gépipari vállalatok rögzítették. (24. sz. táblázat) Igaz, súlyuk a mintában lévő nagyobb előfordulásukból is adódik. Több ágazatnak viszont egy „jó szava sincs” a hatóságokhoz (szolgáltatás, építőanyagipar, közlekedés), legfeljebb egy-egy „semleges” megállapításuk: „nem akadékoskodók”, „nem kifogásolható”, „együttérző”.

Érdekes, hogy a többséggel szemben, a textil- és textilruházati iparnál, továbbá az élelmiszeriparnál a pozitív benyomások kerekedtek felül: „A kapcsolatok szélesítését tartják szem előtt.”; „Pozitív, de kár, hogy az elmúlt 40 évben más volt.”; „A háttér közelségének előnyeit igyekeznek kihasználni.”

A szervezeti nagyság és a szervezeti jelleg szerint azonos kép rajzolódott ki az egyes kategóriákban. Az eltérések a minta arányait követik.

24. sz. táblázat: A magyar hivatalos (állami) szervek magatartásának megítélése
(a válaszok %-ában)

Ágazat	Összesen (n = 111)	Pozitív vélemény	Negatív vélemény	Semleges vélemény	Nem tudja
Gépipar és elektronikai ipar	17,1	0,9	13,5	2,7	-
Építőanyag- és vegyipar	5,4	-	4,5	0,9	-
Fa-, papír- és nyomdaipar	4,5	1,9	2,7	-	-
Textil és textilruházati ipar	11,7	5,4	2,7	1,8	1,8
Élelmiszeripar	9,0	4,5	3,6	0,9	-
Építőipar	12,6	1,8	9,0	1,8	-
Mező- és erdőgazdaság	5,4	0,9	4,5	-	-
Közlekedés	1,8	-	1,8	-	-
Kereskedelem	24,3	4,4	17,1	2,7	-
Szolgáltatás	8,2	-	5,5	2,7	-
Összesen:	100,0	19,8	64,9	13,5	1,8

7. 3. 10. Tennivalók a kapcsolatok bővítése érdekében

Az akadályok (tőkehiány, merev, bürokratikus hatóságok) ellenére vannak módjai a *kapcsolatok bővítésének*. Ennek tényezőiről a következő rangsor alakult ki a vállalatok véleménye alapján:

Tennivalók	Említések	
	száma (db)	aránya (%)
Gazdasági kapcsolatok építése	33	28,2
Információhoz jutás elősegítése	32	27,4
Jogi szabályozás kedvezőbbé tétele	19	16,2
Szemléletbeli változások	14	12,0
Infrastrukturális fejlesztések	13	11,1
Egyéb	6	5,1
Ö s s z e s e n :	117	100,0

A gazdasági együttműködések bővítését főleg a *tőkét becsalogatni* áhító gépipari és kereskedelmi szervezetek szorgalmazzák. A *jobb információs csatornák kiépítését* pedig inkább a kapacitás feleslegét lekötő vágyó építőipari, illetve az új piacokat kereső szolgáltató egységek preferálják: „A kamarán belül egy osztrák tagozat létrehozása.”; „Koncentrált információs központ szervezése.”

Az építőipar kardoskodik legjobban a *jogi szabályozás* változtatásáért is: „csökkenteni kell a bürokratikus akadályokat”; „teret engedni a magánvállalkozásoknak”. A *szemléletmód változása* a fa-, papír- és nyomdaipari cégek szerint a legfontosabb

faktor: „megbízható teljesítés”, „vállalkozásbarát vezetők”. Az infrastruktúra fejlesztése leginkább a mező- és erdőgazdaság szívügye.

A szervezeti jelleg egyes kategóriáiban az összképhez képest némi hangsúly eltolódás van. Az állami vállalatok számára az információs hálózat bővülése lenne a legelőnyösebb. A kisvállalkozások számára pedig egyformán fontos az információ, a gazdasági kapcsolat és a jogrendszer kedvezőbbé válása.

Végül két kuriózum a javaslatok közül: „közös gazdasági kamara alakítása Sopronban”, „összeolvasztani Burgenlandot és Győr-Sopron megyét (!)”.

7. 4. A Bécs-Budapest Világkiállítás – EXPO 1995.

Az EXPO '95. nagy lehetőséget adhat az osztrák és magyar gazdasági egységeknek/szervezeteknek az egymás jobb megismerésére, a világ előtt az együttes szereplésre. Olyan időszakban kérdeztük meg a vállalatokat erről a témáról, amikor még nem volt meg a döntés a rendezés jogáról és Magyarország sem szavazott még a rendezés végleges vállalásáról.

7. 4. 1. Az EXPO '95. témakörei

Azt igyekeztünk felmérni, vajon ebben a helyzetben *mennyire tájékozottak* gazdasági szervezeteink a tervezett Bécs–Budapest világkiállításról. Mennyire élnek esetleg már együtt a kiállítás gondolatával.

Megkértük a vállalatokat, nevezzenek meg legalább két témakört, amely köré a világesemény rendezvényei csoportosulnak. A válaszok (1989. szeptemberében) *tájékozatlanságról tanúskodtak*. Mindössze három szervezet tudta valamennyi témakört megnevezni.

23 cég nem válaszolt a kérdésre, 54 pedig csak a „kötelező” két válasz lehetőséget használta ki. Összességében a beérkezett 186 tipp egyharmada tartalmazta a hivatalos témaköröket. Azok megoszlása a következő volt:

Témakör	Említések száma (db)
Kereskedelem	24
Otthon	15
Tudomány	9
Egészség világa	8
Ifjúság	6
Művészet	5

A „kereskedelem” és az „otthon” témakörök a helyükre kerültek, de a többi témakörnél akadtak népszerűbb jelöltek is. Így például az „idegenforgalom” (13 említé-

tés), a „technikai újdonások” (8), a „termékbemutató” (7) és a „kultúra” (7) – habár ez utóbbi akár a művészet szinonimjeként is elfogadható lenne itt. Szívesen látott téma lenne még a számítástechnikára épülő iparágak (elektronizáció, robot-technika, informatika, automatizálás(11) bemutatkozása is. Összesen 56féle szakterületre voksoltak a megkérdezettek.

7. 4. 2. Részvételi szándék a kiállítók között, a kiállítás helyszínei

A vállalatok *fele biztosan* vagy a körülményektől függően talán *résztenne kiállítóként* a rendezvényeken:

Részvételi szándék	száma (db)
Nem, egyáltalán nem	28
Még nem gondoltunk rá	24
Talán, a körülményektől függ	34
Igen, a terveink között szerepel	16

Talán a válaszok területi megoszlása lehet érdekes számunkra. A pozitív válaszok 60%-a győri székhelyű szervezetektől származik. Azok fele pedig kisvállalkozó, illetve új társasági formába tartozó gazdasági egység. Valamennyien saját szakterületük termékeivel, szolgáltatásával jelennének meg a kiállításon.

7. 4. 3. A viláckiállítás hatása a vállalatra és a térségre

Vizsgálataink idején még kevésbé volt tudatosítva Magyarországon, hogy országaink nagyszabású közös vállalkozásba vágnak. A vállalatok gondolkodásában, távlati föl-készülésében még alig jelentkezett a „Híd a jövőbe” eszméje.

A mintában szereplő *gazdasági szervezetek döntő többsége pozitív várakozással tekint a viláckiállítás elé*. Teljesen általánosnak mondható, hogy a piacuk bővülését (a válaszolók egyharmada) remélik az eseménytől. A választ adók egy másik harmada általában pozitívnak, kedvező hatásúnak tartja a rendezvényt vállalatuk szempontjából.

A települések számára az infrastrukturális ellátás ugrásszerű javulását, valamint az idegenforgalom jelentős fellendülését hozná ez a világméretű program. Úgy vélik, hogy jobban megismeri a világ a mi vidékünket is, és ez óriási mértékben fogja *bővíteni a térség gazdasági, kereskedelmi, kulturális és más kapcsolatait a világgal*.

II. RÉSZ

A GAZDASÁG ÉS A KÉPZÉS FEJLESZTÉSE BURGENLANDBAN

1. A MINTAVÉTEL ISMERTETÉSE

1989. szeptemberétől október közepéig 261 burgenlandi üzemet kerestünk fel a kérdőívvel. A válaszokat üzemi vagy személyzeti vezetők adták. Azoknál a kérdéseknél, amelyek nem konkrét szakmai információkra, hanem a várható fejlődés megítélésére, értékelésére, becslésére irányultak, elsősorban nem az interjúalanyok személyes véleményére voltunk kíváncsiak. Sokkal inkább az üzem, mint szubjektum, a gazdaság résztvevője helyzetére, mint a szervezeti egység a maga összes sokoldalú kötődésével, a döntéshozók véleményeinek konszenzus felé mutató sokszínűségével. Olyan információkat akartunk, amelyeket a válaszadók mint az üzemek „hivatalos” képviselői, szószólói adhatnak.

A tanulmányban a vizsgálat objektumait alapvetően üzemeknek nevezzük. Ezzel persze semmiképpen sem lehet törölni a „vállalat” és „üzem” fogalmak jelentése közötti különbségeket (a megkérdezéssel kapcsolatban pl. a vállalat a gazdasági szervezetek hierarchiájában magasabb fokot jelöl, mint az üzem). A két fogalom akkor ledí csak egymást, ha egy vállalat egyetlen üzemből áll (pl. kiskereskedelmi üzletek). Minden vállalat felfogható üzemmént, de ez fordítva nem igaz, nem minden üzem vállalat. Ez a különbség különösen a nagyvállalatok, régiók feletti konsernek (Burgenlandban viszonylag gyakoribb) fióküzemeinek, telephelyeinek tárgyalásakor fontos. „Vállalatról” tehát csak úgy lesz szó a továbbiakban, ha az üzem fölé rendelt szervezeti fokról, pl. „...a beruházási döntések a vállalati központ kezében vannak...” teszünk említést. Amennyiben a Burgenlandban működő (akár tartományon belüli, akár azon kívüli fiókkal, telepekkel rendelkező) törzsüzemeket, anyavállalatokat említjük, szigorúan véve vállalatokról van szó, de az egyszerűség kedvéért ilyen (egyébként eléggé ritka) esetekben mégis az „üzem” fogalmat használjuk, úgymond az egész egy részének jelölésére.

Az üzemi mintavétel a következő strukturális elemek szerint tagozódik, ill. került vizsgálatra:

- az üzemek tartományon belüli földrajzi elhelyezkedése
- az üzemek ágazati hovatartozása
- üzemméret (a foglalkoztatottak száma)

1. 1. Az üzemek földrajzi elhelyezkedése

A vizsgálat alapjául az OKSH ⁽¹⁾ 1981. évi munkahelyi statisztikája szolgált:

- az 5 vagy ennél több foglalkoztatottal dolgozó üzemek (vö. 1.3. fejezet)
- szektorok: kereskedelem, kisipar, ipar, építőipar, idegenforgalom-vendéglátás (továbbiakban idegenforgalom)

1/a sz. táblázat: A mintában szereplő és az összes üzemek száma területenként

Burgenland	Összes üzem százalékában	A minta üzemeinek száma	A minta üzemeinek százalékában
Észak	52,1	129	49,4
Közép	13,3	39	14,9
Dél	34,6	93	35,7
ÖSSZESEN 1472 db	100,0	261 db	100,0

A kiválasztott üzemek majdnem fele Észak-Burgenlandban működik (Eisenstadt és Rust városokban, Eisenstadt környékén, a mattersburgi és a neusiedl am see-i járásokban). Közép-Burgenland mindössze egy járást (az oberpullendorfit) jelent, ezért itt az üzemek aránya a legkisebb. Dél-Burgenland jelen esetben a güssingi, jennersdorfi és oberwarti járásokat jelenti.

1. 2. Ágazati struktúra

A tagolás alapjául ismét az OKSH 1981. évi munkahelyi statisztikája szolgált (4-nél több főt foglalkoztató üzemek, vö. 1.3 fejezet).

(1) Österreichisches Zentralamt für Statistik – Osztrák Központi Statisztikai Hivatal

1/b táblázat: A tartomány és a minta üzemének ágazati tagozódása

Ágazat megnevezése	A tartomány üzemének %-ában	A minta üzemének száma	A minta üzemének százalékában
Kereskedelem	24,2	49	18,8
Kisipar	-(2)	68	26,1
Ipar	39,7	52	19,9
Idegenforgalom	9,0	22	8,4
Építőipar	22,1	47	18,0
Gazd. szolg.	4,9	14	5,4
Közlekedés	-	9	3,4

A minta üzemének jó egynegyedét adja a kisipar a legmagasabb részesedéssel. Az ipar, kereskedelem, építőipar arányai kb. azonosak a mintában. A többi ágazatra jóval kisebb rész jut (a közlekedés itt külön kategóriában szerepel, jöllehet a tartomány üzemének csak elenyészően kis hányadát jelenti).

Ha az utolsó három ágazatot egy csoportba összevonjuk, így alakul az üzemek ágazati és területi tagozódása:

Gazdasági ágazat megnevezése	Észak- Közép- Dél- Egész B U R G E N L A N D a területi összegek a minta s z á z a l é k á b a n			
	Kereskedelem	20,9	15,4	17,2
Kisipar	23,3	23,1	31,2	26,1
Ipar	18,6	30,8	17,2	19,9
Építőipar	19,4	12,8	18,3	18,0
Idegenforgalom, közlekedés, gazdasági szolgált.	17,8	17,9	16,1	17,2
ÜZEMEK SZÁMA (db)	129	39	93	261

A minta észak-burgenlandi része kb. úgy struktúráldódik, mint a többi, de a kereskedelmi üzemek magasabb arányában a terciér szektor nagyobb szerepe tükröződik. Mindegyik régióban a második (termelő) szektorhoz tartozó ágazatok emelkednek ki, de míg a minta közép-burgenlandi részét főleg ipari, addig a délit jobbra kisipari üzemek jellemzik.

(2) Az ipar adatainál szerepel.

1. 3. A megfigyelt egységek a foglalkoztatottak száma alapján

Jelen kutatás egyik célja többek között az is, hogy a határmenti térség fejlesztési lehetőségeit az egyes üzemek, mint a gazdaság résztvevőinek szemszögéből is felvázolja. Feltételezhető, hogy a határon túl terjedő gazdasági tevékenységeket, csakúgy, mint az országon belüli innovációs fejlesztéseket, jobbára a közepes és nagyobb üzemek szorgalmazzák, míg a kisebbeknek kevésbé van lehetőségük az ezekben való részvétellel járó anyagi terheket vállalni. Éppen ezért a megkérdezésbe csak az 5 vagy ennél több dolgozóval rendelkező üzemeket vontuk be. Így természetesen a nagyobb (100 és annál is több főt foglalkoztató) üzemek részarányuk felett vannak képviselve a mintában, hiszen ebbe a nagyságkategóriába Burgenlandban csak kevés üzem (tartományi szinten az üzemek kevesebb mint 1%-a) tartozik.

A nagyobb üzemek számukhoz képest arányos szerepeltetése azt eredményezte volna, hogy ezek az üzemek épp a kutatás fő célja szempontjából csak igen kis mértékben jelentek volna meg a mintában. ⁽³⁾

2. táblázat: A 4 főnél többet foglalkoztató üzemek a kijelölt ágazatok ⁽⁴⁾ és üzemméret szerinti bontásban ⁽⁵⁾

Foglalkoztatottak száma (főben)	A tartomány f i z e m e i n e k		A minta	
	száma	%-ban	száma	%-ban
5 - 19	1157	78,6	121	46,4
20 - 99	269	18,3	98	37,5
100 vagy több	46	3,1	42	16,1
ÖSSZESEN	1472	100,0	261	100,0

A 2. sz. táblázatból látszik, hogy az 5-19 fős kategória üzemei alkotják a többséget, a nagyobb üzemek (a már fent említett okoknál fogva) jobban ki vannak emelve a mintában, mint az az összes üzemeken belüli arányukból következne. Ezt a következő tény is megerősíti: az 5-19 fős kategória üzemei közül csak kb. minden tizedik, míg a 20-99 fős értéktartományból majdnem minden harmadik szerepel a mintában. Még erősebben kidomborodik ez a 100 fő feletti üzemek esetén, ahol a 42 megfigyelt üzem az összes üzemek több mint 90%-a, azaz gyakorlatilag ezen értéktartománynak a vizsgálatba való teljes körű bevonását jelenti.

⁽³⁾ Az üzemméret szerinti vizsgálathoz az OKSII 1981. évi munkahelyi statisztikáját használtuk fel, mert ez az egyetlen forrás, amely a szükséges információkat a foglalkoztatottak számáról közigazgatási egységeknek (járások) megfelelően tartalmazza.

⁽⁴⁾ Kereskedelem, kisipar, ipar, építőipar, idegenforgalom, gazdasági szolgáltatások

⁽⁵⁾ Az 5 főnél kevesebbet foglalkoztató üzemek aránya az összes üzemeken (a statisztikai adatfelvétel idején 9176 db) belül 74,8 %.

Az üzemméret további vizsgálata érdekében a következő kategóriákat állítottuk fel:

Üzemméret (fő)	A minta üzemének %-ában
5 - 9	24,9
10 - 49	42,9
50 - 99	16,1
100 vagy több	16,1

A legnagyobb csoportot a 10-49 fős üzemek alkotják, a minta majdnem harmadát teszik ki az 50 fő feletti üzemek.

A várakozásoknak megfelelően az üzemméretet az ágazati hovatartozás is befolyásolja. Ha az egyszerűség kedvéért két kategóriát képezünk (50-nél kisebb, ill. 50 és annál több fős üzemek), a minta a következő ágazati-üzemméreti struktúrát mutatja:

Gazdasági ágazat megnevezése	Üzemméret főben		Üzemek száma (db)
	5-49	50 és több százalékban	
Kereskedelem	83,6	16,4	49
Kisipar	85,3	14,7	68
Ipar	28,8	71,2	52
Idegenforgalom	77,3	22,7	22
Építőipar	65,9	34,1	47
Gazdasági szolgáltatás	64,3	35,7	14
Közlekedés	66,7	33,3	9

Az ipari üzemek (átlagban) jóval több embert foglalkoztatnak, mint más szektorokban. Látható továbbá, hogy a közepes és nagyobb üzemek mintán belüli felülreprezentáltsága főleg az ipari üzemeknek köszönhető. Az a feltevés tehát, miszerint *a határon túli együttműködés, ill. az innovációs tevékenység a nagyobb gazdasági egységeken nyugszik, elsősorban az ipari üzemekre bizonyul igaznak.* Területileg csak kevés eltérés mutatkozik: Közép-Burgenlandban a megkérdezett üzemeken belül a 10-49 fős üzemek (35,9%) vannak legjobban az átlag alatt, míg a 100 fő feletti üzemek afölött vannak reprezentálva. Így a térségben viszonylag magas számú, munkaerő-igényes ipari üzemek hatása érvényesül.

2. A GAZDASÁGI HELYZET

2. 1. Az ágazatok és üzemek gazdasági helyzete és a jövő megítélése

A jelenlegi és jövőbeli gazdasági helyzet megítélését az üzemek az alábbiak szerint ítélik meg (%-ban):

Megnevezés	Igen J	Inkább Ó	Közepes	Inkább R O S S Z	Nagyon
Jelenleg:					
Üzemi szint	26,2	48,1	21,5	3,8	0,4
Ágazati sz.	20,8	43,6	27,0	7,7	0,9
Jövőbeli:					
Üzemi szint	19,4	52,0	21,4	7,2	-
Ágazati sz.	13,9	47,6	28,2	9,5	0,8

A kedvező megítélés mind a jelenre, mind a jövőre vonatkozóan 60%-ot meghaladó értékével messze a legmeghatározóbb a vélemények között, akár üzemi, akár ágazati szinten.

A jelenlegi helyzet az üzemek 74,3%-ában pozitív értékelést kapott, a negatív válaszok száma elenyésző. Ágazatonkénti elemzésnél a gazdasági szolgáltatás emelkedik ki: a vizsgált összes üzem jónak ítélte a helyzetét. Az ipari üzemek 85%-ában tartják jónak (pontosabban több mint 3/4-ük „igen jónak”) a gazdasági szituációt. Az idegenforgalom, építőipar, kisipar üzemeinél kerekén 75%-os a pozitív vélemény aránya. Messze az átlag alatt van azonban a kereskedelemben és a közlekedésben (alig több mint 50% „jó”, „igen jó”, kerekén egyharmad „közepes”).

Az ágazat jelenlegi gazdasági pozícióit már kevésbé kedvezően ítélték meg az üzemek, de még mindig messze pozitív az általános vélemény. A gazdasági szolgáltatások kivételével (csak „jó” és „igen jó” választ adtak az üzemek) minden ágazatban nőtt a közepes és a negatív megítélés aránya az üzemi szinthez képest. A kereskedelemben és a közlekedésben az optimista vélemények aránya 50% alatt van.

Az üzemek szintjén is óvatosabbak a jövőre vonatkozó becslések, de még mindig alapvetően bizakodóak. Ugyanez áll az egyes ágazatokra is. A gazdasági szolgáltatásban minden üzem, az iparban, idegenforgalomban több mint az üzemek 3/4-e kedvező változásokat a jövőtől, őket követi az építőipar és a kisipar. A kereskedelemben és a közlekedésben a legkevésbé optimista a hangulat a jövőt illetően (kerekén 50% a pozitív válaszok aránya).

Az ágazatok esetében 60% feletti a pozitív várakozások aránya, de összességében óvatosabbak a jövőt illetően a becslések, csak 14% volt az „igen jók” részesedése. A gazdasági szolgáltatásban majdnem minden üzem „jónak” ítéli a kilátásait, több

mint egyharmaduk „igen jónak”. Az iparban, építőiparban $\frac{2}{3}$, az idegenforgalomban, kisiparban 60% az optimista becslések aránya. Csupán a kereskedelemben uralkodik szkepszis az ágazat jövőjét illetően (a válaszok több mint fele „közepes” vagy „inkább rossz” volt).

Az üzemek általában jobban értékelik a saját helyzetüket, mint az ágazatét (több „jó” és „igen jó”, kevesebb „közepes” és „igen rossz”). A jövőt illetően is optimistábbak az üzemek saját helyzetük megítélésében, mint az ágazat esetén. Erre az eltérésre az adhat magyarázatot, hogy a kérdés („gazdasági helyzet”) többé-kevésbé tudatosan kétféle képpen is értelmezhető:

- egyrészt az üzemekre, mint a saját tevékenység, teljesítőképeség megítélése,
- másrészt az ágazatra vonatkozóan (tendenciózusan kevésbé optimistán), mint a gazdasági keretfeltételek megítélése.

2. 2. A kapacitások kihasználtsága

A jelenlegi és jövőbeli gazdasági helyzet többnyire pozitív megítélése az üzemek szempontjából nyilván összefüggésben van az üzemek kapacitása nagy részének megfelelő kihasználtságával.

Az adott kapacitások (gépek, berendezések, dolgozók, stb.):

- az üzemek 65,8%-ában teljesen,
- 26,2%-ában nagyrészt,
- 8,1%-ában csak részben vannak kihasználva.

A teljes kapacitással működő üzemek legmagasabb arányban a gazdasági szolgáltatásban és az építőiparban (az üzemek több mint 80%-a) tevékenykedik, ugyanakkor kb. fele ekkora ez az arány a megfigyelt idegenforgalmi egységekben (kivéve az egész évben nyitvatartókat). A kereskedelmi és kisipari üzemek között e téren alig vannak említésre méltó különbségek: 60% feletti a teljes kapacitással dolgozók aránya.

Tehát a kereskedelem „pesszimizmusának” máshol kell keresni az okát (pl. a kül- és belföldi konkurenciában), mert a kihasználtsággal ezek szerint nem magyarázható.

3. A TELEPHELYI TÉNYEZŐK ÉS AZ INFRASTRUKTÚRA

Burgenland gazdaságföldrajzi peremhelyzetéből és a viszonylag kedvezőtlen infrastruktúrális feltételekből adódóan a következő, az alább részletezendő telephelyi tényezők más és más jelentőséggel hatnak az egységek gazdasági eredményessége szempontjából.

A telephelyek közlekedési kapcsolatait különbözőképpen értékelték az üzemek: A megkérdezettek majdnem 3/4-e (73,9%) „igen jónak” tartaná az országos úthálózatba való szorosabb becsatlakozást. Csak kb. az ezen térségben lévő egységek fele (37,8%) tartja fontosnak („jó”, „igen jó”) a vasúti összeköttetés javítását, ill. egyes esetekben a megteremtését, míg az üzemek 45,6%-a kifejezetten negatív hatást tulajdonít a telephely vasúti becsatlakoztatásának.

Egészen máshogy alakul a tömegközlekedési eszközökkel (busz, vonat) való elérhetőség megítélése: az egységek majdnem fele „jó”, „igen jó” és csak negyede „közepes” értékelést adott a kérdést illetően. Itt is megmutatkoznak a területi különbségek: A vasúti elérhetőséget Észak-Burgenlandban jobbnak értékelik (50% feletti pozitív), mint Közép- és Dél-Burgenlandban (a válaszok 2/3-a „inkább rossz”, vagy „igen rossz” volt). A telephelyek tömegközlekedési eszközökkel való általános elérhetőségét (vasút, közút) is sokkal kevésbé ítélték fontosnak Közép-Burgenlandban.

Viszont az országos úthálózati kapcsolatokat Dél-és Közép-Burgenlandban messze kedvezőbben ítélték meg (több mint 80%-ban pozitív), mint északon („csak” 2/3-os arányban kedvező). Ebben az esetben egy tartományon belüli érdekellentét tör felszínre: az erősen forszírozott Észak-Dél kapcsolatteremtés (Déli Autópálya) nyilván a középső és déli területeken éreztetné kedvező hatását, míg az északi részt érintő tervezett, és eddig meg nem épült Keleti Autópálya igénye csapódik le az északi üzemek válaszaiból.

A közlekedési kapcsolatokon túli telephelyi adottságok javítására is tettek javaslatokat az üzemek.

Legelső helyen a regionális munkaerőkínálat javítását említik a konvertálhatóság, a képzettség fokozása szempontjából, valamint ezzel összefüggésben a /tovább/képző intézményekben folyó oktatás fokozott szakmai orientáltságát javasolják.

Az igények egy másik súlypontját az értékesítési lehetőségek javítása képezi, ami magába foglalja a jobb közlekedést (az országhatáron túli agglomerációkkal való kapcsolatot), valamint a településeken belüli gazdálkodó egységek közötti szorosabb együttműködést is.

Figyelemre méltó, hogy az üzemek gazdálkodását nem közvetlenül befolyásoló tényezők közül a szabadidős létesítmények kiépítése milyen előkelő helyet foglal el az intézkedések gyakorisági rangsorában míg a kulturális, szociális- és egészségügyi intézmények, a gazdasági szolgáltatások, a telekommunikáció, a hulladékkezelés és az energiaellátás a háttérbe szorulnak.

Az indoklások és a kiegészítő javaslatok ágazati és területi elemzése az egyes javasolt intézkedéseknél, azok támogatásának sorrendjében a következő eredményt hozta (zárójelben a válaszok száma):

a. A regionális munkaerőpotenciál növelése (igen = 66,7%)

Ezt a javaslatot az üzemek mind a három térségben támogatták, mindenek előtt Észak-Burgenlandban.

Ágazati szinten a közlekedés, az ipar, az idegenforgalom és a gazdasági szolgáltatások átlagon felüli érdeklődést mutattak. Néhány konkrét példa:

- a tanoncok és munkások képzésének javítása,
- a munkaerő elvándorlásának lassítása,
- a munkavállalók fokozott motiválása, magasabb bérszínvonal.

b. Az értékesítési lehetőségek gyarapítása (igen = 54,6%)

A gazdasági szolgáltatásokban és a kereskedelemben hangzott el leggyakrabban ez az érv, ezen belül az új piacok szerzése, továbbá „több reklám”, a magyar piacra történő értékesítés.

c. A tanulók és dolgozók számára szakmai orientációjú képző- továbbképző intézmények felállítása (igen = 54,5%)

Ebben a tekintetben főleg a gazdasági szolgáltatások területéről jeleztek sok hiányosságot. Leginkább (általánosságokban megfogalmazva) „jobb szakképzést” akarnak az üzemek, majd a jobb képzés adta kedvezőbb szakmai lehetőségek, végül az elvándorlás fékezése szerepel.

d. A más üzemekkel való együttműködés lehetőségeinek bővítése (igen = 54,5%)

Mindenek előtt:

- az információáramlást,
- az üzemek összehasonlító vizsgálatát, elemzését,
- végül a közös propaganda tevékenységet említették a válaszadók.

e. Javítani a közlekedési utak (vasút, közút) állapotát (igen = 27,6%)

A válaszok kissé ellentmondásos képet mutatnak, amikor a közlekedési utak (beleértve a bécsi fő irányt is) fejlesztésénél az ÖBB mellékvonalainak kiépítéséről van szó. Ugyanis az érintettek számára ezek semmi esetre sem „mellékvonalak” a szó eredeti jelentésében, hanem igen valós, talán életbevágó fontosságú vonalak. A *mellékvonalak építésének indokai* jól rávilágítanak erre a problémára:

- az üzemekbe/ből történő szállítás lebonyolítása,
- a kereskedelem fellendülése,
- Bécs könnyebb (gyorsabb) megközelíthetősége,
- „a vágányok megvannak, de használaton kívül...”,
- a magyar piac bekapcsolásának lehetősége,

- Dél-Burgenland számára nemcsak üzemi, hanem térségi szinten is fontos a vasút,
- a környezetvédelmi intézkedések korlátozzák a közúti forgalmat.

A mellékvonalak kiépítését a válaszok többségében mégis *elutasítónak* ítélték meg:

- nincs rá szükség, a meglévő kapacitások megfelelnek az igényeknek,
- a megkérdezett üzemeknek „személy szerint” semmilyen haszna nem származna belőle,
- a közúti fuvarozás rugalmasabb,
- a dolgozók szállítását a buszközlekedés is képes megoldani,
- a mellékvonalak gazdaságtalanok, nem fedeznék saját fenntartási költségeiket.

Az utolsó érv bizonyítja, hogy egyes üzemek a mellékvonalak fogalmát eleve a veszteséggel kötik össze, ezért azok (további) kiépítését szükségtelennek tartják. Térségi vetületben sincsenek jelentős különbségek a „közlekedés fejlesztésének általános kérdései” megítélésében. A gondolatot egyébként a kereskedelmi, az ipari és az idegenforgalmi üzemek támogatják leginkább.

f. Szabadidős létesítmények kiépítése (igen = 43,4%)

A fejlesztés ezen irányát leginkább az idegenforgalmi üzemek, illetve térségi szinten Dél-Burgenlandban támogatták. Nyilván fontos szerepet játszik ebben a kérdésben a (minőségi) *gyógyturizmus* felfuttatásának igénye is. A szabadidős infrastruktúra azt a célt szolgálhatná, hogy a szakemberek elvándorlása lassuljon és ez az idegenforgalomra is jótékony hatással lenne.

g. Ipari parkok létesítése, illetve a már meglévő üzemtelepítésre alkalmas területek bővítése (igen = 39,4%)

A válaszok gyakorisága tekintetében az építőipari üzemek állnak az élen (megrendelések reményében szorgalmazzák az ilyen elképzeléseket), valamint a szállítási vállalatok (az új üzemek létesítése, működése növelné a forgalmat), továbbá a gazdasági szolgáltatásban tevékenykedők (finanszírozás, biztosítás, tanácsadás) támogatják az ötletet. Új üzemek telepítése az ingavándor-mozgalmi mérséklése miatt is fontos lenne, valamint a térség községségeinek gazdasági erőforrásait is növelhetne.

h. A telekommunikáció új formáinak (telefax, teletext, stb.) elterjesztése (igen = 36,6%)

Az üzemek érdeke itt elsősorban a piac jobb áttekinthetőségében rejlik, de fontos „tartományi szempontból” is, valamint megkönnyíti az üzemek munkáját.

i. A kulturális intézmények hálózatának bővítése (igen = 33,9%)

A területet fejlesztő programban mindenek előtt az idegenforgalmi üzemek érdekeltek. Az idegenforgalom fellendülése és a „személyiségfejlődés jobb távtatar” mellett a munkaerő elvándorlásának csökkentését is elősegíthetné a kulturális intézmények további kiépítése.

j. A szociális- és egészségügyi intézmények kibővítése (igen = 32,5%)

Az idegenforgalmi üzemek most is átlagon felüli érdeklődést mutatnak (gyógyturizmus). Konkrét intézkedésként a szakorvosi hálózat fejlesztése merült fel.

k. Jobb információáramlás a beszállító üzemekről (igen = 27,5%)

Ez a terület igen fontos lenne az üzemek közötti együttműködés szempontjából, de a községek támogatását, gazdasági pozícióik erősítését is szolgálhatná.

l. A hulladékkezelés (víztisztítás, szemet- és veszélyes hulladékok tárolás, megsemmisítés) (igen = 26,8%)

Mindenek előtt az üzem- és veszélyes hulladékot illetően (pl. láradt olaj) merül fel fokozott igény a hulladéktárolás- és megsemmisítés iránt.

m. A telefonhálózat javítása, az állomások számának gyarapítása (igen = 26,0%)

Sok üzem panaszkodott a túlzásfolt vonalakra.

n. Az ipari, gazdasági szolgáltatások körének bővítése (igen = 21,5%)

Elsősorban a kínálat szélesítése kívánatos a szállításban, a gazdasági tanácsadásban, valamint a propaganda területén.

o. Az energiaellátás (villany, gáz, szén) javítása (igen = 12,6%)

Itt főleg a gázszolgáltatás területén lenne javítani való az üzemek véleménye szerint.

4. A FOGLALKOZTATÁSI ÉS SZAKKÉPZETTSÉGI STRUKTÚRA

4. 1. Szakképzettség

Szakképzetleneket (akik csak a kötelező elemi iskolát végezték el) az üzemek 71,7%-ában foglalkoztatnak. A képzetlen munkaerő alkalmazásának gyakorisága az üzemmérettel nő: a 10 főnél kevesebbet foglalkoztató üzemeknek csak a felében dolgoznak elemi iskolai végzettségűek, míg a 10-49 fős üzemek majdnem háromnegyedében, az ötvennél több dolgozóval rendelkező üzemeknek pedig csaknem 90%-ában.

Területi különbségek nincsenek, illetve nem jelentősek. Legfeljebb Közép-és Dél-Burgenland emelhető ki, ahol egyes nagyobb (ipari) üzemek miatt a szakképzetlen munkaerő aránya magasabb. Az idegenforgalmi és ipari gazdálkodó egységek 96%-ában foglalkoztatnak szakképzetleneket, a kereskedelmi és az építőipari üzemek 2/3-ában, míg a gazdasági szolgáltatásban és a kisiparban ez az arány 50-60% között van.

A 244 válaszadó üzem 58,6%-ában dolgoznak *tanoncok*. Dél- és Közép-Burgenlandban magasabb az arányuk, mint északon, ahol egyébként a mintában szereplő két legtöbb tanulót foglalkoztató üzem található. Mindkettő ipari üzem, összesen egyébként csak a kiválasztott ipari üzemek felében vannak tanoncok. Közel 50% feletti ez az arány a kereskedelem és az építőipar területén. A legmagasabb tanoncarányt az idegenforgalomban és a kisiparban, a legalacsonyabbat pedig a gazdasági szolgáltatásban és a közlekedésben találjuk.

Igen jelentős a különbség üzemméret szerint: a 10 fő alatti üzemek 41,3%-ában, a 10 fő felettié 64,6%-ában képeznek tanoncokat.

A *tanfolyamot végzettek*⁽⁶⁾ olyan személyek, akik az elemi iskola után valamilyen kvázi-szakképzettséget szereztek, de nem iskolai, hanem üzemi keretek között a munkahely szervezésében. A későbbiekben a tanoncok és a tanfolyamot végzettek gyakran szerepelnek egy kategóriában, így inkább abban fogható meg a különbség, hogy a tanoncoknak még nincs meg a vizsgájuk, míg az említett csoportnak igen. Tanfolyamot végzetteket foglalkoztatnak a minta legtöbb üzemében (a 244 üzem 79,9%-ában) és kiemelten a kisiparban (90% felett), az idegenforgalomban, az építőiparban és az iparban (80% felett), továbbá a kereskedelemben (75%). Ezzel szemben a gazdasági szolgáltatások területén 30% alatt van az arányuk. Az összes képzettségi szint összehasonlításában a vizsgával rendelkezőket foglalkoztató üzemek részesedése minden üzemméretben a legnagyobb. Természetesen ezen belül vannak különbségek: majdnem minden 100 főnél többet foglalkoztató üzemben dol-

⁽⁶⁾ Az osztrák iskolarendszer egyetlen eleme felel csak meg a magyarnak tartalmában és elnevezésében is, ez a felsőoktatás. A többi fokozat esetében vannak kisebb-nagyobb pontossággal megfelelések, ezért először részletes körülírás, majd a magyarral való megfeleltetés következik.

goznak csak vizsgával rendelkezők, ugyanakkor 10 kisüzemből (10 fő alatt) csak hétben. A kisüzemekben végzettséget szerzettek számára nyilvánvalóan a nagyüzemekben nyílik jobb lehetőség a szakmai előrelépésre, a felemelkedésre, a társadalmi előrelépésre.

Az érettségivel nem rendelkező szakiskolát végzettek⁽⁷⁾ az üzemek 54,5%-ában dolgoznak, elsősorban az ipar és a gazdasági szolgáltatások területén, valamint a kereskedelmi, kisipari és építőipari üzemek felében. Sokkal inkább figyelemre méltó, hogy a kiválasztott idegenforgalmi és közlekedési üzemeknek több mint fele nem alkalmaz ilyen iskolát végzetteket, de legkevésbé az idegenforgalomban dolgoznak az ebbe a kategóriába tartozók.

Érettségivel rendelkező szakiskolát végzettek⁽⁸⁾ az üzemek 49,6%-ában kerülnek alkalmazásra. Közép-Burgenland a maga 61%-ával a tartományi átlag felett, Dél-Burgenland 43%-kal az átlag alatt foglal helyet. Szakközépiszkolai érettségivel rendelkezők elsősorban a gazdasági szolgáltatást végző és az ipari üzemekben (az üzemek 85%-ában) dolgoznak, míg az idegenforgalomban a legkisebb (20%) ez az arány. A képet itt is módosítja az üzem nagyság: a kisüzemek 1/4-ében, míg az 50 főnél nagyobbak 3/4-ében dolgoznak szakközépiszkolában érettségizettek.

Általános képzést adó felsőbb iskolákban érettségizettek⁽⁹⁾ csak az üzemek 26,6%-ában dolgoznak. Közép-Burgenland itt is a tartományi átlag felett van 44%-kal. Mint az előző kategóriába tartozóknál, itt is az iparban és a gazdasági szolgáltatásban veszik fel többségüket (a megnevezett ágazatokba tartozó üzemek több mint 50%-ában dolgoznak gimnáziumi végzettségűek). Jelentős különbségek mutatkoznak e téren az üzemek nagyságát is figyelembe véve: a kisüzemek 10%-ában, a nagyüzemek (100 fő felett) 3/4-ében találunk gimnáziumi érettségivel rendelkezőket.

Diplomások⁽¹⁰⁾ csak 40 üzemben dolgoznak (a minta 16,4%-a), főleg az iparban (az ipari üzemek 40%-ában) és a gazdasági szolgáltatásban (majdnem az üzemek 2/3-ában). Területileg igen kicsik a különbségek, alig van eltérés a tartományi átlagtól. Alapvetően az 50 főnél többet foglalkoztató üzemekben dolgoznak diplomások.

(7) Több mint a tanonc, talán a leginkább megfelel a magyar szakmunkásképzőben végzetteknek. Egyébként a hivatalos osztrák megnevezése az iskoláknak így hangzik: *szakmai képzést adó középiskola*.

(8) Azonosítható a magyar szakközépiszkolával, de a hivatalos osztrák megnevezése ezeknek az iskoláknak *szakmai képzést adó felsőbb iskolák*. Az egyszerűség kedvéért szakközépiszkolaként szerepelnek.

(9) Azonos a magyar gimnáziummal, de az elnevezésben zavaró a "felsőbb" szó. Az előző kategóriánál is az indokolja használatát, hogy az elemi követő fokozattól, - a középszinttől - elhatárolják, ugyanakkor a "felsőoktatás" szó használatánál gondot okoz, hogy név szerint ezek is "felsőbb" iskolák.)

(10) Főiskolát, egyetemet végzettek.

4. 2. A foglalkoztatottság szintjének változásai

A foglalkoztatottsági szint változásának kérdése két dimenzióban érdekes a mintában szereplő üzemeknél, vagyis minden olyan változás, ami

- 1986 óta ténylegesen végbe ment, illetve
- a következő három évben 1992-ig várható.

Az adatok nem üzemenkénti prognózisokra épülnek, hanem a létszám-tendenciák pusztán becslésére a vállalatvezetés szempontjából, a foglalkoztatást leginkább befolyásoló tényezők figyelembe vételével. Ennek megfelelően a múlt és a jövő a következők szerint jellemezhető:

Megnevezés	A foglalkoztatottság változása	
	1986 óta az üzemek százalékában	1992-ig
Növekedés	42,3	32,5
Stagnálás	40,8	58,4
Csökkenés	16,9	9,1
Válaszadók száma (db)	260	255

Ez az eredmény (az üzemek egy jó részénél a létszámnövekedés fázisa után) a foglalkoztatottság *konzolidálódására* enged következtetni. Abból kiindulva, hogy a létszámot előreláthatólag növelők aránya továbbra is viszonylag magas marad (30% felett), és hogy az üzemek nagy csoportját jelentő stagnálók számaránya az „óvatos becslés, szerénység” miatt magasabb a várhatónál, nagy a valószínűsége annak, hogy a jövőben a foglalkoztatottság még javítható lesz. A létszámukat leépítők részesedésének csökkenése is ebbe az irányba mutat.

Átlagon felüli lesz az *iparban* a létszámnövekedés (az üzemek 42,3%-ában várható), de mindennek előtt a *gazdasági szolgáltatások* terén (az ebben az ágazatban tevékenykedő üzemek több mint kétharmadánál). Itt arról van szó (mint azt a korábbiakban már említettük), hogy ebben a két ágazatban a legkisebb a magasan képzettek aránya. Az idegenforgalmi üzemek 2/3-a és az építőipari üzemek 80%-a azzal számol, hogy a létszám változatlan marad, a kereskedelemben is (63,8%) inkább a foglalkoztatottak számának állandósulása várható, sőt a kereskedelmi üzletek 10%-a csökkenti dolgozóinak számát. Itt nyilvánvaló a fentiekben ismertetett eredménnyel való összefüggés, miszerint a kereskedelmi üzletekben a legkevésbé optimista a gazdasági helyzet megítélése. Minden esetre figyelemre méltó, hogy a közlekedés kivételével a létszámcsökkentést tervezők aránya egyik gazdasági ágazatban sem haladja meg említésre méltóan a tartományi átlagot.

A vállalatok adatot szolgáltatottak továbbá arról is, hogy 1986 óta, illetve 1992-ig *hogyan változott/változik a foglalkoztatottság számszerűen*. A válaszadóktól általában

egy érték megjelölése történt, nem pedig „től-ig” becslés. A lezajlott és jövőbeli változásokra utaló kérdés a következő eredményt hozta:

1986 óta 81 üzem növelte létszámát 5 és 100 fő között. Ezek közül 40-ben 25-tel, 4 üzemben pedig (egy-egy kereskedelmi, ipari, kisipari, idegenforgalmi üzem) 100-zal nőtt a dolgozók száma. Harminchárom esetben csökkent a létszám 5 és 120 között. Az üzemek felében 20-szal, egy esetben pedig (egy észak-burgenlandi idegenforgalmi vállalatnál) 120-szal csökkent a vállalati létszám.

Ebből az összevetésből látszik, hogy nemcsak a létszámot növelő üzemek száma a nagyobb, hanem abszolút értékben a foglalkoztatottak számának növekedése is meghaladja a csökkenések számát.

Az 1992-ig növekedést prognosztizáló üzemek (56 db) 1 és 49 fő között adták meg a várható felvételek számát. Felük 20 fős növekedéssel számol, továbbá 7 üzem (ebből 6 kisipari) 40 fős gyarapodást becsült. Ellenben 18 üzem tervez létszámcsökkenést 7 és 40 fő között. Ezek fele 14-ig, három kisipari üzem pedig 30-40 főben adta meg az előreláthatóan szükséges leépítést.

Az 1992-ig várható változások szemszögéből is úgy látszik, sőt még jobban kidomborodik, mint az elmúlt három évben, hogy a létszámnövelést tervező üzemek száma lényegesen nagyobb, mint a leépítést váróké, de a foglalkoztatottak abszolút száma is növekedni fog, mert a felvételek ellensúlyozzák az elbocsátásokat.

4. 2. 1. A foglalkoztatottság változása a munkavállalók végzettsége szerint

A munkaerő minőségi változása szempontjából egy peremhelyzetben lévő régióban, mint amilyen Burgenland is, különösen érdekes annak a vizsgálata, hogy az üzemek dolgozóinak létszáma miként változik végzettségi (a legmagasabb befejezett iskolai végzettség) csoportok szerint.

3/a. sz. táblázat: A foglalkoztatottság változása 1986 óta a dolgozók legmagasabb befejezett iskolai végzettsége szerint

Megnevezés	Növekedés az üzemek százalékában	Stagnálás	Csökkenés	N ⁽¹¹⁾
Szakképzetlenek	23,6	62,0	14,4	195
Tanoncok	22,7	68,1	9,2	163
Tanfolyamot végzettek	28,8	59,9	11,3	212
Szakkunaképzőt végzettek	22,7	74,7	2,6	154
Szakközépiskolát végzettek	31,2	67,4	1,4	141
Gimnáziumi érettségi	9,2	89,5	1,3	76
Diplomások	26,7	71,7	1,6	45

(11) N Azon üzemek száma, amelyekben a megnevezett végzettségűeket foglalkoztatják.

Majdnem minden ágazatban és végzettségi csoportban *magasabb a létszámot növelő egységek száma, mint a leépítést folytatóké.*

A szakképzetlenek és a tanfolyamot végzettek esetében átlagon felüli dinamizmus mutatkozott a foglalkoztatottság növekedésében, mindenek előtt az iparban, de a kereskedelemben és az idegenforgalomban is. Ugyanakkor az ezekben a kategóriákban csökkenést felmutató üzemek legtöbbje is az iparban tevékenykedik. A tanfolyamot végzettek átlagon felüli arányban növelték számukat az iparban, a kereskedelemben és az idegenforgalomban, míg a kisiparban, az építőiparban kifejezetten sok üzem leépítést folytatott ebben a kategóriában. A *tanoncok* átlagon felüli növekedése az iparban volt megfigyelhető, míg a kisiparban, az építőiparban és az idegenforgalomban csak viszonylag kevés üzem növelte tanonccainak létszámát.

Minél magasabb a képzettségi szint, annál kevesebb a létszámot csökkentő üzemek száma (eltekintve a tanoncok kategóriájától). Kiemelkedően magas a szakközépis-kolások arányának növekedése a gazdasági szolgáltatásokban.

Ezekben az eredményekben a *munkaerőpiac* említett *sajátosságai* tükröződnek:

- a szakképzetlen munkaerő magas fluktuációja az iparban,
- a szakképzetlenek csökkenő „érdeklődése” bizonyos szakmák iránt (pl. az építőiparban, idegenforgalomban),
- a tanfolyamot végzett munkaerő elvándorlása a regionális irányítású ipari és kereskedelmi üzemekbe (jobb előrejutási lehetőségek, jobb szociális körülmények) vagy a tartományon kívüli agglomerációs térségekbe,
- a burgenlandi gazdaság széles területein megmutatkozik a szakemberhiány: csak igen kevés üzem hajtott végre leépítést ebben a kategóriában, az üzemek többségében a magasabban képzettek aránya stagnált

Megfelelő szakemberkínálat esetén kétségtelenül nagyobb lenne azon üzemek száma, amelyek *növelnék* a magasabban képzett munkaerő arányát.

3/b táblázat: A foglalkoztatottság várható alakulása 1992-ig szakképzettségi csoportok szerint (a legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerint)

Megnevezés	Nő	Stagnál	Csökken	Válaszok
		százalékban		száma*
Szakképzetlenek	14,8	73,5	11,7	196
Tanoncok	18,2	76,5	5,3	170
Tanfolyamot végzettek	24,4	67,8	7,8	205
Szakközépszintű végzettek	10,4	85,7	3,9	154
Szakközépis-kolát végzettek	22,8	75,7	1,5	136
Gimn. érettségi	16,0	80,2	3,8	81
Diplomások	32,1	62,5	5,4	56

* Lásd a 3/a táblázat megjegyzését!

Minden csoportban magasabb a létszámot növelni szándékozó üzemek száma a leépítést tervezőkénél. Mint az utóbbi három évben, úgy a közeljövőben is erőteljesen *növekedni fog a kereslet a tanfolyamot* (az idegenforgalomban, a közlekedésben) és a *szakközépiskolát végzettek* iránt az iparban, valamint a gazdasági szolgáltatásokban.

A kisiparban várható a tanoncok növekvő létszáma (kb. az üzemek 1/3-ában). Nyitott marad az a kérdés, hogy az érintett üzemeknél a várható növekedés mennyiben hat vissza a szakképzetlenek e szakmák iránti érdeklődésére.

Létszámleépítés leginkább az *elemi iskolai* végzettségűek körében várható, még-hozzá mindenek előtt a kereskedelemben és az iparban, mégis az ipari üzemek negyede számol a szakképzetlenek számának további növekedésével, valamint a kisipari üzemek egyötöde is (valószínűleg a szakképzetlenek egyes szakmák iránti csökkenő érdeklődésének ellensúlyozására).

4. 3. A foglalkoztatottak képzettségével kapcsolatos elvárások

Mint már említettük, az üzemek sokszor utaltak a dolgozók hiányos szakképzettségére, azonbelül a *nyelvismeret* fogyatékoságaira. Az egyes nyelvek fontossági sorrendje a megkérdezett üzemek szerint a következően alakult (%-ban)⁽¹²⁾:

Idegennyelv	"Inkább fontos"
Angol	50,8
Magyar	50,0
Olasz	17,6
Szerbhorvát	15,4
Francia	14,7
Orosz	3,6
Cseh	3,2
Román	2,4
Bolgár	1,2

A nyelvek fontosságának megítélése természetesen függ az üzemek jellegétől is (pl. piaci kapcsolatok milyensége). Különösen markáns és a kutatások célja szempontjából igen öröndetes is, hogy a *magyar nyelv fontossága majdnem azonos az angoléval*. Ebből az következik, hogy a megkérdezettek az osztrák-magyar együttműködés nyelvi előfeltételcét hasonlóan magasra értékelik, mint pl. a nemzetközi piaci kapcsolatok szempontjából meghatározó fontosságú angol nyelvtudást.

(12) Lehetséges válaszok az "inkább fontos" és a "kevésbé fontos" voltak, a táblázat a pozitív válaszokat tartalmazza a válaszok százalékában.)

4/a. sz. táblázat: Az iskolai képzés hiányosságai a munkaadók jelenlegi igényei szempontjából

Tantárgyak, megnevezése	Hiányosságok az iskolatípusok, képzési formák szerint a válaszok százalékában					
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
Általános képzés	14,4	10,4	6,8	6,2	2,8	1,3
Helyesírás	22,9	12,1	8,1	6,2	5,5	2,6
Matematika	15,6	10,2	5,4	2,7	4,1	1,3
Üzemgazdaságtan	2,3	7,0	6,1	5,3	5,0	2,0
Szám.technika	5,5	9,5	10,2	9,3	14,2	6,0
Műszaki ism.	3,3	7,0	4,4	2,2	2,8	2,0
Korszerű szakism.	6,3	13,6	11,9	8,9	6,9	3,3
Idegennyelvek	8,8	9,3	12,2	10,2	7,8	2,0
"Nincs gond"	20,9	20,9	34,9	48,9	50,9	79,5
Válaszok összesen	397	412	295	225	218	151

I. Elemi iskola	IV. Szakközépiskola
II. Szakmát is adó elemi iskola	V. Gimnázium
III. Szakmunkásképző	VI. Főiskola, egyetem

Elsősorban (a válaszok gyakoriságának megfelelően) azokat a csoportokat érte kritika, amelyek a legtöbb üzemben előfordulnak (pl. szakképzetlenek csak elemi iskolai végzettséggel). Minél magasabb a képzettségi szint, annál kevésbé erősen jelennek meg a képzési hiányosságok. Itt kell megjegyezni, hogy a gimnáziumi érettségivel és a diplomával rendelkezők csak viszonylag kis részben dolgoznak a mintában szereplő üzemek (főleg az iparban és gazdasági szolgáltatásban), ezért az üzemi tapasztalatokra alapozott állásfoglalásokra csak a megkérdezettek töredékének volt lehetősége.

Az elemi és a szakmát is adó elemi iskolákat érte a legtöbb bírálat a helyesírási, matematikai és általános műveltségi képzést illetően. A szakmát is adó elemi iskolákban több gondot kell fordítani az aktuális szakismeretek, szaktudás átadására.

A magasabb szinteken az ún. elemi ismeretek bírálata enyhül (anélkül, hogy teljesen eltűnne). Gyakoribb a képzés gyakorlati oldalának kritikája. A szakmai képzést nyújtó középiskolákban (szakmunkásképzők) legelőször is az idegennyelvi és a számítástechnikai ismereteket, valamint a korszerű szakmai tudást kellene előtérbe helyezni. A szakközépiskolákban és a gimnáziumokban is kevés számítástechnikai, idegennyelvi és aktuális szakismeretet oktatnak a megkérdezettek véleménye szerint. Amennyiben a felsőfokú képzést bírálat érte, leginkább a számítástechnikai ismeretekre vonatkoztak a panaszok.

4/b sz. táblázat: Az iskolai képzés hiányosságai kiszélesedő gazdasági tevékenység (pl. osztrák-magyar együttműködés) esetén

Tantárgyak, megnevezése	Hiányosságok az iskolatípusok, képzési formák szerint a válaszok százalékában					
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
Általános képzés	13,2	9,8	5,4	5,5	4,5	2,6
Helyesírás	19,2	10,1	6,9	5,9	7,5	2,0
Matematika	13,8	9,0	5,4	3,7	5,5	1,3
Üzemgazdaságtan	1,5	4,6	3,1	3,9	4,5	0,7
Szám.technika	5,1	9,6	10,4	7,7	5,5	2,0
Műszaki ism.	2,7	6,0	3,9	1,9	2,5	0,7
Korszerű szakism.	4,8	12,6	10,4	7,6	5,8	2,0
Idegennyelv	11,6	12,3	15,4	13,9	9,7	4,6
"Nincs gond"	28,1	26,0	39,1	49,9	54,5	80,8
Válaszok összesen	334	366	259	217	200	151

A számok jelentését lásd az 3/a táblázat végén!

A jövőben várható követelmények tekintetében a kritika jellege nem sokban különbözik a jelenlegi értékítéllettől. (Az elemiben továbbra is a helyesírás, a matematika, az általános képzés szorul javítására, az idegen nyelvek oktatása ebben a kategóriában is fokozottabb jelentőségre tesz szert. Hasonlóan érvényes ez a közép-és felsőbb iskolákkal szembeni jövőorientált elvárásokra is. Mindenek előtt az idegennyelvi és a számítástechnikai ismeretek oktatását lenne szükséges fejleszteni.)

4. 4. Munkaerőfelvétel

4. 4. 1. A munkaerőfelvétel problémái

A vállalati létszám és annak összetételének lezajlott, illetve várható változásaival, valamint a dolgozók szakképzettségével szembeni elvárásokkal összefüggésben az egységek előtt nyitva áll az a kérdés, hogy vajon nem ütközött-e, ill. nem ütközik-e majd nehézségekbe új munkatársak felvétele.

Ezzel kapcsolatban az üzemeknél felmértük, hogy milyen szakmai-képzettségi területeken okoz(ott) nehézséget

- a munkaerőfelvétel az elmúlt három évben, ill.
- a következő három évben?

5. sz. táblázat: A munkaerőfelvétellel küzdő üzemek (az elmúlt, ill. a következő három év során) csoportosítása a dolgozók szakképzettsége szerint

Képzési formák, iskolatípusok megnevezése	A felvétel nehéz volt az elmúlt, ill. lesz a következő 3 évben az alábbi szakterületeken			
	N ⁽¹³⁾	N %-ában	N	N %-ában
Elemi iskolát végzettek, szakképzettelenek	169	19,5	161	21,1
Tanfolyamot végzettek	198	56,6	187	55,6
Szakmunkások	134	22,4	131	22,9
Műszaki szak- középiskola	74	32,4	78	24,4
Közgazdasági, igazgatási, adminisztratív irányú szakköz- zépiskola	99	13,1	93	10,8
Gimnázium	55	9,1	57	7,0
Diplomások	32	25,0	32	25,0

Tanfolyamot végzetteket a legtöbb üzem felvenne, az ő hiányuk okozza a legtöbb problémát. A már eddig is leginkább munkaerőhiánnyal küszködő textilruházati ipar mellé felzárkózik az építőipar, a fafeldolgozás és az idegenforgalom.

Szakképzetteleneket ugyan minden üzemben keresnek, de a szakmunkásokhoz képest könnyebben lehet kielégíteni az irántuk megnyilvánuló keresletet. Legnehezebben az építőiparban és az idegenforgalomban tudják biztosítani a megfelelő számú segédmunkást, segédcserőt.

(13) N = Azon üzemek száma, amelyek a megnevezett szakképzettségi csoportokba tartozó munkaerőt a megkérdezés időpontjában keresték, ill. a jövőben felvenni szándékoznak. A megfigyelések száma jelen esetben nem tartalmazza azoknak az üzemeknek a számát, amelyek nem alkalmaztak, ill. nem szándékoznak alkalmazni a nevezett kategóriába tartozókat.

Hasonló a helyzet a *szakmunkásképzőt végzettek*nél, a válaszadók szerint eddig a *műszerész szakmával* voltak gondok, és a jövőben az *idegenforgalom* is nehezebben talál majd megfelelő munkaerőt.

Szakközépiskolát végzetteket sok üzemben keresnek. Nehézségek voltak eddig az *építőiparban, a gépjárműjavításban és az elektronikában*, a jövőben viszont kevesebb problémára számítanak a megkérdezettek a szakközépiskolások számát illetően.

Gimnáziumot végzetteket eddig is (és ezután is) sokkal kisebb számban kerestek, mint szakközépiskolásokat, ezért az irántuk megmutatkozó szerényebb igényt könnyebb volt kielégíteni. (Csak olyan esetekben okozott gondot a megfelelő munkakörök betöltése, ha az iskolában nem oktatott ismeretek is szükségesek voltak, pl. egyes adminisztratív-irányítói pozíciókban.)

A *diplomásokat* kereső, alkalmazni szándékozó üzemek egynegyede gondokkal küzdött, illetve a jövőben nehézségek elé néz. Az ágazatok közül leginkább az *építőiparban* súlyos a helyzet.

4. 4. 2. A munkaerő-szükséglet és a munkakörülmények összefüggése

Növekvő nehézségekkel kell szembe néznie a munkaerőgazdálkodásban az *építőiparnak, az idegenforgalomnak*, valamint *néhány műszaki szakágnak*. A munkaerő gondokkal küszködő üzemek szerint az említett ágazatokban tapasztalható néhány szakma iránt megmutatkozó gyenge érdeklődés, gyakran az üzem jellegéből adódó munkakörülményekre (pl. különleges munkaidő-beosztás) vagy a szakmák alacsony presztízsére (mint több építőipari szakma esetében is) vezethető vissza.

A megkérdezett üzemek 43%-a keresett ez idő szerint munkásokat, mindenképp előtti az *ipari, építőipari, közlekedési ágazatokba tartozó egységek*. A kereskedelmi, kisipari, idegenforgalmi és gazdasági szolgáltató vállalatok viszont többségükben nem hirdettek felvételt.

A 112 munkaerőgondokkal küzdő üzem

- 57,1%-a keres szakmunkásokat, tanfolyamot végzetteket,
- 29,5%-a keres több szakmával rendelkezőket,
- 8,9%-a keres segédmunkásokat, betanított munkásokat (általában elemi iskolai végzettségűeket),
- 3,6%-a venne fel tanoncokat,
- 0,9%-a alkalmazna diplomásokat azonnal.

A leggyakrabban keresett szakmák (a válaszok %-ában):

Építőipari szakmák	21,0
Kereskedelmi, közlekedési szakmák	11,9
Gépészet, vegyész-, elektronikai és egyéb műszaki technikus	9,1
Lakatos, szerszámkészítő és egyéb fémipari szakmák	8,4
Könyvelő, igazgatási- és adminisztratív szakmák	6,3
Villanyszerelő	5,6
Fafeldolgozó, fagegmunkáló	5,6
Textilruházati szakmák	5,6
Szálloda- és vendéglátóipari szakmák	4,9
Műszerész	4,2

Ez az áttekintés a mintában szereplő üzemek jelenlegi munkaerő-szükségletét mutatja be. Az eltérések arra vezethetők vissza, hogy a megnevezésekben több szakma összevontan szerepel, ezért nem adnak elég plasztikus képet az adatok a szakmák keresettségének rangsoráról.

Kitűnik, hogy az építőiparban, a fémfeldolgozásban és a műszaki szakmákban jelenleg viszonylag nagy feszültség van, különösen a szakmunkások terén. A kereskedői szakmákban tapasztalható erős hiány nyilvánvalóan nemcsak a kereskedelmi ágazatra (a kereskedelmi vállalatok 30%-a jelezte csupán, hogy munkaerőgondjai vannak), hanem más gazdasági ágakra, pl. a termelő vállalatok beszerzői és kereskedői, üzletkötői munkakörreire vezethető vissza.

A munkát keresők számára az üzemekben tapasztalható munkakörülmények, elsősorban a munkaidő szabályozása és a bérezés, továbbá az előbbre jutás lehetőségei eltérő jelentőséggel bírnak.

a. Munkaidőszabályozás

A 112 munkaerőgondokkal küzdő üzemben a következő munkaidőtípusok fordulnak elő (%-ban):

Normál munkaidő	94,4
Váltott (több) műszak	21,5
Lépcsőzetes munkakezdés	11,7
Részmunkaidős foglalkoztatás	10,8
Idénymunka	4,4
Gyakori túlórázás	20,8
Éjszakai munka	12,8
Vasár-és ünnepnap munká	10,6
Szabad munkaidőbeosztás (vagy nincs beosztás)	14,1

Az eltérő munkaidő-formák nem zárják ki egymást, mivel egy üzemen belül a részlegek, ill. munkacsoportok más-más munkaidőbeosztás szerint is tevékenykedhetnek. A felvételt hirdető üzemek több mint 90%-ában az összes ágazatban átlagos, normál munkaidő érvényes. Ettől eltérő szabályozások a következő üzemekben, ill. ágazatokban vannak. Több műszak az ipari üzemek felében található, továbbá az idegenforgalomban, a kisiparban és a közlekedésben.

Lépcsőzetes munkakezdés sokkal ritkábban fordul elő, leggyakrabban az irodai munkakörökben az ipari, kereskedelmi és a kisipari ágazatokon belül.

Részmunkaidőt csak kevés üzem tud lehetővé tenni dolgozói számára, leggyakrabban a kereskedelemben, az iparban, a közlekedésben és a gazdasági szolgáltatásokban (könyvelés, szabás-varrás, stb.).

Idénymunka 4 üzemben fordult elő, egy-egy a kisiparban, az iparban (mezőgazdasági termékek feldolgozása), az építőiparban és a közlekedésben, ugyanakkor az idegenforgalomban egyáltalán nem, mert a mintavételben csak az egész évben üzemelő vállalatok szerepelnek.

A *túlórázás* igen gyakori, ezen belül a közlekedésben, az építőiparban (a vállalatok 1/3-ánál) és a kereskedelmi üzletek 1/4-énél, továbbá az iparban és a kisiparban.

Éjszakai munka a kereskedelem és a gazdasági szolgáltatások kivételével minden szektorban előfordul, különösen az idegenforgalomban és a szállításban (pl. pék, cukrász, teherautó sofőr, stb.), de alapjában véve nem gyakori.

Vasár-és ünnepnapokon az építőipart és a gazdasági szolgáltatásokat kivéve minden ágazatban van munkavégzés, ha nem is gyakran, az idegenforgalomban viszont szinte magától értetődő módon rendszeresen (az üzemek 2/3-ánál jelentették).

Kötetlen, nem szabályozott, ill. rendszertelen munkaidő (pl. külszolgálat, egyes ágazatban akár hónapokon keresztül is) lehetséges, a leggyakrabban persze az idegenforgalomban és a közlekedésben, illetve a gazdasági szolgáltatások területén.

b. Bérezés

A dolgozók átlagos bruttó fizetését (belcérte az esetleges pótlékokat is) befolyásolta a dolgozók szakképzettsége és az üzemben eltöltött évek száma is.

A leggyakoribb fizetési kategóriák (ATS-ben):

A dolgozók csoportosítása	Kezdő fizetés	Fizetés több, egyazon üzemben eltöltött év után
Vezetők, irányítók	19501 - 25000	19501 - 25000
Szakmunkások	10001 - 13000	13001 - 16000
Betanított, ill. szakképzetlen m.	7001 - 10000	10001 - 13000

A hűség értékelése (az üzemben eltöltött évek száma szerint) minden szintnél módosítja a béreket: a vezetőknel a 25001–30000, 30001–40000, 40000 ATS feletti kategóriákon belül magas a hosszú évek óta azonos munkahelyen dolgozók aránya, míg a 19001–25000 Schillinges kategóriában nem lehet ilyen határozott elkülönülést felismerni. A vezetők fizetése az iparban, az építőiparban és a gazdasági szolgáltatásban magasabb, de ezekben az ágazatokban az esetek többségében a középvezetők, a közép szintű végzettségűek bérei is meghaladják a megfelelő szakképzettségi kategóriák átlagát.

A szakképzetlen dolgozók az építőiparban kapják a relatíve legmagasabb béreket, de a többéves munkaviszony után a gazdasági szolgáltatásokban is az átlagosnál magasabb fizetésekkel honorálják a dolgozók hűségét.

4. 4. 3. A munkaerőállomány bővítésének stratégiái

A mintában szereplő üzemek mindegyikét megkérdezték a munkaerő-toborzás mikéntjére vonatkozóan, azokat is, ahol a megkérdezés idején éppen nem kerestek munkatársakat.

6. sz. táblázat: A válaszadók által használt leggyakoribb toborzási formák

A toborzási forma megnevezése	Gyakran a válaszolók (N)	Ritkán % -ában	Nem	N (db)
A munkaerőgazdálkodási hivatal útján	49,4	22,4	28,2	259
Hírdetések útján (szaklapokban, napilapokban)	20,8	20,0	59,2	255
Iskolai pályázatok kiírásával	9,0	14,5	76,5	255
A konkurenciától átcsábítás	5,9	14,3	79,8	253
Munkaközvetítő cégek útján	3,2	5,2	99,6	258
Nem intézményesült formában, "szóbeli propaganda"	84,5	10,5	5,0	258

Egyáltalán nem meglepő, hogy egy olyan régióban, ahol a nagy agglomerációk hiányoznak és az emberek ismerik egymást, az informális csatorna a felvételeknél, az álláshirdetéseknél, úgyszintén mint garancia az állást kereső számára döntő jelentőségű. Ez a tény független az üzemek nagyságától, ágazati besorolásától, egyúttal jelzi az ilyen módon fedezett munkaerő-szükséglet szerkezetét is. Amint az korábbi kutatásból kitétni, ⁽¹⁴⁾ elsősorban az alacsonyabb képzettségűek találhatnak így munkát. Vezető beosztásokba viszont gyakrabban a hirdetések, a munkaerőgazdálkodási hivatal, a közvetítő irodák útján toboroznak embereket, különösen a nagyobb üzemeknél. Ez arra vezethető vissza, hogy a térségben csak korlátozott számban áll rendelkezésre magasan képzett munkaerő, ezért tartományon kívülről kell pótolni a hiányokat. Ezt az összefüggést a szóban forgó megkérdezés eredményei is alátámasztják! Ha egyáltalán igénybe veszik a közvetítő irodák szolgáltatásait az üzemek, akkor azt általában a 100 főnél többet foglalkoztató üzemek teszik, mert ezekben fokozott mértékben van szükség a magasabban képzett szakemberekre.

(14) "Munkaerőközvetítés az idegenforgalomban" ÖIBF

A felvételt hirdető üzemek szempontjából megfelelő helyi munkaerő hiánya esetén a közvetítői megbízatások költségei leginkább a vezető beosztású és más magasán kvalifikált szakemberek esetében indokoltak.

Hírdetéseket (is) általában a nagyobb üzemek adnak fel, mindenképp az iparban, legkevésbé pedig a közlekedésben és a kereskedelmi vállalatoknál, ahol viszont a leggyakoribb a nem intézményszerű út, a szóbeli propaganda.

Csak ritkán fordul elő, hogy másik, ágazaton belüli üzemtől csábítanak át munkaerőt. Feltételezhető, hogy ilyesmi inkább csak a magasabb végzettségűek esetén fordul elő. A jelenség ritka voltát az magyarázza, hogy a tartományon belül a *konkurrencia is hasonló munkaerőgondokkal küzd*, másrészt a területi ágazati-gazdasági struktúra túl heterogén ahhoz, hogy a speciálisan képzett munkaerőt minden nehézség nélkül ki lehessen „cserélni” két munkahely, üzem között. Nyilvánvaló, hogy itt is éreztetni hatását *Burgenland gazdaságának alacsony integrációs foka*, még hozzá a munkaerőtoborzás problémáiról folytatott kommunikáció és együttműködés hiányzó vagy gyenge formájában.

Figyelemre méltó még, hogy kevesebb mint az üzemek egynegyede írt ki *pályázatot az iskolákban*. Legkevésbé a gazdasági szolgáltatások terén élnek ezzel a lehetőséggel (kereskedelmi iskolákban, kereskedelmi akadémiákon), mert gyakran a munkahelyükön iskolázzák be az új munkaerőt üzemben belüli vagy kívüli tanfolyamokra, továbbképzésekre (pl. a bankok esetében). Ezzel szemben a többi ágazatban inkább a szakmai gyakorlattal rendelkező munkaerőt részesítik előnyben, így a felvettek között viszonylag kevés a frissen végzettek száma. A toborzás nem intézményszerű formáinak fontossága itt is nagy, szóbeli propagandát alkalmaznak akár már az iskolákban is.

4. 4. 4. Az elvándorolt, ill. ingázó munkaerő „visszaszerzése”

Már szó volt arról, hogyan hat Burgenland gazdaságára a *gyenge munkahely-kínálat, különösen a magasabban képzettek számára, valamint az, hogy a szakképzett munkaerő kiingázik az agglomerációs térségekbe*. Az elvándorlás oka továbbá a kulturális és szabadidős tevékenységek területén a rosszul kiépített vagy hiányzó infrastruktúra, ami szintén taszítja a jobban képzett szakembereket. Leginkább a szűkebb pátriához való vonzódás (rokonsági, családi, társas kapcsolatok, ház-, földbirtok, stb.) tarthatja meg a munkaerőt, de így is gyakori a *heti ingázás*.

Ezek a megfontolások adták az alapot azon kérdéshez, hogyan lehetne legalább a Burgenlandból elvándorolt magasán képzett szakembereket „visszacsbítani”, ezzel csökkentve a *tartomány munkaerő-deficitjét*. A legtöbb (86) üzem semmilyen stratégiával sem rendelkezik erre vonatkozóan, 3 üzem ezt azzal indokolja, hogy eleve kilátástalan lenne megpróbálni. 22 üzemben „*eddig még nem volt rá szükség*” volt a válasz, a többiek viszont megkísérik a szociális juttatások, a munkakörülmények jobbításával visszacsábítani a szakembereket:

- magasabb fizetés, jobb munkakörülmények, teljesítménybér,
- munkásjáratok, üzemi konyha, lakástámogatások felajánlása,
- a munkahelyi légkör javítása,
- új munkahelyek teremtése, az üzem propagálása, image.

4. 5. Munkahelyi továbbképzés

Az üzemeket a továbbképzések gyakorisága szerint az alábbiak szerint lehet csoportosítani:

- 34,9% rendszeresen,
- 36,8% esetenként,
- 8,0% ritkán,
- 20,3% sosem indít tanfolyamokat dolgozói részére.

A tanfolyamokat szervező üzemek 42,2%-a egyaránt él az üzemen belüli és kívüli lehetőségekkel, az esetek 35,0%-ában kizárólag az üzemen kívüli, 22,8%-ában pedig csak üzemen belüli tanfolyamok indulnak. Minél nagyobb a létszám, annál több üzem indít rendszeresen tanfolyamokat, mint azt az alábbiak igazolják:

A dolgozók létszáma főben	A kategóriába tartozó üzem indít-e tanfolyamokat?		Üzemek száma (db)
	Rendszeresen (%)	Soha (%)	
10 fő alatt	21,5	30,8	65
10 - 49	27,7	23,2	112
50 - 99	42,9	11,9	42
100 fő felett	66,7	4,8	42

Megjegyzés: A táblázatban nem szerepelnek a „ritkán” és „esetenként” válaszok.

A nagyobb üzemekben gyakran külön keret áll rendelkezésre a továbbképzéshez. A fejlettebb munkamegosztással dolgozó üzemekben sokkal több lehetősége van a dolgozóknak a szakosodásra, a szakmai továbblépésre, ugyanakkor arra is inkább adódik lehetőség, hogy akár a munkaidő terhére is részt vegyenek továbbképzéseken, mint pl. a kisiparban dolgozóknak.

Az üzemek továbbképzési aktivitása *vállalati formák* szerint a következő:

- többnyire a nagyobb, tartományon kívüli vállalatok fiókjainak,
- egyes, nagyvállalatokkal szorosan együttműködő önálló üzemeknek,
- több telephellyel, fiókkal rendelkező anyavállalatoknak sokkal jobb a lehetőségei e téren, ezért gyakrabban iskoláztathatják be dolgozóikat, mint az önálló kisebb üzemek. A foglalkoztatottak száma itt is (közvetett) szerepet játszik. Azok az üzemek, amelyek egy régiók feletti konszernhez tartoznak (mindegy, hogy

milyen jogi, gazdasági státuszban) a vállalati központok káderpolitikai döntéseinek megfelelően bekapcsolódhatnak a konzern-szintű továbbképzési programokba. Ugyanez érvényes a másik irányba is a kevés burgenlandi törzsüzemre, illetve azok telepeire.

Az *üzemméret* azonban mégsem magyarázza egymagában az üzemek aktivitásában mutatkozó eltéréseket.

Mint már a mintavétel eredményeinek ismertetésénél szó volt róla, a minta legnagyobb üzemci főként az ipari ágazatba tartoznak. *Átlagon felüli aktivitást azonban mindenek előtt a gazdasági szolgáltatások terén tapasztalunk (14 üzemből 10 rendszeresen indít tanfolyamokat) és csak utána az iparban és a kereskedelemben (40% felett). A kisipari és építőipari üzemek viszont csak ritkán szerveznek továbbképzéseket.*

4. 5. 1. A továbbképzésekben részt vevők végzettség szerinti csoportosítása

Abból kiindulva, hogy az ipari üzemek továbbképzési aktivitása, valamint az iparban foglalkoztatottak száma nagyobb a többi szektorénál arra lehet következtetni, hogy az iparban foglalkoztatottak részesedése a tanfolyamok résztvevői között is magas. Az ipari foglalkoztatottak nagy aktivitása a továbbképzésben a szakképzetlenek viszonylag magasabb számával áll szoros összefüggésben.

Az üzemek általában nem minden képzettségi csoportnak biztosítják a továbbtanulás lehetőségét. A résztvevők végzettségére adott *többes*⁽¹⁵⁾ *válaszokból a következő kép hontakozik ki (a válaszok %-ában):*

Vizsgával rendelkezők	64,8
Szaktanulmányokat végzettek	45,7
Elemi iskolai végzettségűek	30,7
Általános szakközépiskolai végzettek	21,1
Műszaki szakközépiskolai végzettek	20,6
Gimnáziumot végzettek	14,1
Diplomások	9,5
Égycél	2,0

A legtöbb továbbképzést biztosító üzemben a vizsgával rendelkezők vesznek részt a tanfolyamokon (függetlenül attól, hogy milyen gyakorisággal teszik azt), őket követik a szaktanulmányokat végzettek, majd a szakképzetlenek.

Ebben az áttekintésben megfigyelhető, hogy az említett dolgozói csoportokat nem minden üzemben foglalkoztatják, ill. nem minden ágazatban dolgoznak egyforma arányban. Figyelembe véve az *üzemek eltérő arányát is, a továbbképzésben részt vevők megoszlása az alábbiak szerint alakul:*

– *a szakképzetlenek és vizsgával rendelkezők csoportja a legnépesebb kategória, a mintában szereplő üzemek kerekén 3/4-ében dolgoznak,*

(15) A válaszok többes jellegéből adódóan a százalékszámok összege nagyobb 100-nál.

- a továbbképzést lehetővé tevő üzemek majdnem 2/3-ában a vizsgával rendelkezők vesznek részt a tanfolyamokon,
- szakképzetlenek az üzemek 30%-ában (főleg az iparban) vesznek részt továbbképzésben,
- szakmunkások az üzemek 60,0%-ában dolgoznak, részvételi arányuk 45,7%.

A számok összehasonlításánál figyelembe kell venni a vonatkoztatási alapok eltéréseit is (továbbképzést indító, ill. összes üzemek). Az állomány végzettségi, szakképesítési struktúrája kihat a tanfolyamok gyakoriságára is egy-egy üzemen belül, még hozzá úgy, hogy a magasabban képzett munkaerőt foglalkoztató üzemek inkább, illetve gyakrabban szerveznek továbbképzést, mint mások (ipar, gazdasági szolgáltatások – általában aktívabbak e téren). Ebből az a következtetés vonható le, hogy többnyire a magasabban képzettek számára indítanak tanfolyamokat (illetve ajánlják ezeket), nem pedig a szakképzetlenek, betanított munkások számára.

4. 5. 2. A továbbképzések időtartama

A továbbképzések éves átlagos időtartamára vonatkozó kérdés a dolgozók végzettségi csoportjai szerinti bontásban információkat szolgáltat a továbbképzési aktivitás súlypontjairól, amelyek egyes szakképzettségi kategóriák szerint a mintában az alábbiak:

Végzettségi csoportok	Évi átlagos időtartam napokban
Elemi iskolai végzettségűek	3 napnál rövidebb
Tanfolyamot végzettek	4 - 7
Szakmunkásképzőt végzettek	4 - 7
Műszaki szakközépiskolát végzettek	8 - 14
Általános szakközépiskolát végzettek	8 - 14
Gimnáziumot végzettek	8 - 14
Diplomások	8 - 14

Két kivétellel (tanfolyamot végzettek számára indított 60 napos tanfolyam) egy üzem sem nevezett meg 30 napnál hosszabb évi átlagos időtartamot. Ezek az eredmények az üzemi továbbképzési aktivitás súlypontjainak indikátorai lehetnek:

- az *alacsony* képesítéssel rendelkezők nemcsak ritkábban, hanem *rövidebb* ideig is vesznek részt továbbképzésben,
- a *magasabban* kvalifikáltaknál a gyakoriság és az átlagos időtartam is *nagyobb*, ill. *hosszabb*.

Még ha a részvétel az esetek többségében önkéntes jelentkezés alapján történik is (lásd alább), feltételezhető, hogy a jobban képzett szakembereket foglalkoztató üze-

mek erőteljesebben figyelik az induló tanfolyamokat. Egyébként a magasabb végzettségűek számára a kínálat is nagyobb.

A *szakképzetlenek* viszonylag alacsonyabb (legalábbis ami az egy főre jutó költséget illeti) továbbképzési befektetéseinek az az alapja, hogy ennek a csoportnak (főleg az iparban) *relative magasabb a fluktuációja* (részben a női munkaerő nagyobb aránya, részben a mezőgazdasági melléktevékenység miatt). Továbbá az alacsony végzettségűek *előbbre jutási lehetőségei* különösen az iparvállalatoknál elég *gyengék*. Feltételezhető még az is, hogy ennek a csoportnak az érdeklődése azért lanyhább, mert *családi, lakóhelyi helyzetük*, a lakó- és munkahely közötti távolság miatt *nehézségekbe* ütközne a tanfolyamokon való részvétel.

4. 5. 3. A továbbképzések szervezése és tartalma

Az esetek többségében, az üzemek kereken 70%-ában a dolgozók önként (persze több-kevesebb biztatásra) jelentkezhetnek továbbképzésre. Az üzemek adta lehetőségeket igen eltérő mértékben veszik igénybe a dolgozók:

- az üzemek több mint felében legfeljebb a dolgozók fele vesz részt tanfolyamokon. (Itt különösen az *épitőipar* érdemel említést, ahol egyébként is a legalacsonyabb a részvétel foka.)
- az üzemek több mint 40%-ában az állomány több mint 3/4-e él a lehetőséggel, elsősorban a *gazdasági szolgáltatásokban*,
- csak az üzemek 30%-a válaszolta azt, hogy a részvétel kötelező.

Ezek között sok a gazdasági szolgáltató üzem. Nyilvánvalóan olyan üzemekről van szó, ahol a részvétel a munkaerőhiány és/vagy a tanfolyamok magas költségei (pl. a vezetők, magasan képzett szakemberek tanfolyamainak esetében) miatt az üzemre nagy teher hárul.

A külső tanfolyamokon való részvételt az esetek többségében a *költségek részleges vagy teljes átvállalásával* segíti a munkahely (az üzemek több mint 2/3-ában), de mindenek előtt az 50 főnél nagyobb egységeknél. Az ennél is nagyobb üzemekben gyakran *elkülönített pénzalap* áll rendelkezésre a továbbképzés finanszírozására.

A *munka alóli mentesítést* az üzemek 8,5%-a alkalmazza a külső tanfolyamokon való részvétel támogatásaként. Az üzemen belül megtartott továbbképzéseken alapvetően a *szakmai-technikai ismeretek* dominálnak (az üzemek 87,2%-ában). Jogi-gazdasági jellegű tanfolyamokról 16, kommunikációs, általános képzéssel összefüggő vagy társadalompolitikai tanfolyamokról 10 üzem számolt be.

5. SZERVEZETI- ÉS TERMELÉSI STRUKTÚRA

5. 1. Vállalati formák

A minta üzemének majdnem 3/4-ét helyi magánvállalkozás alkotja, kereken egytizede csak a Burgenlandon kívüli cégek leányvállalata, telepe. Szintén valamely nagyvállalattal van kapcsolatban, de nagyobb önállóságot élvez még 16 üzem (6,1%). *Mindössze 12 (4,6%) a burgenlandi törzsüzemek száma, további 16 üzem pedig egyik felsorolt kategóriába sem tartozik.*

Az üzemméret szoros korrelációban van azok jogi-gazdasági helyzetével. A 10 főnél kisebb üzemek több mint 90%-a helyi magánvállalkozás. A növekvő alkalmazotti létszámmal csökken a valamilyen önállósággal bíró egységek száma és nő a funkcionális vagy szervezeti függésben lévők aránya.

A 100 vagy annál több foglalkoztatottal dolgozó üzemeknek egyharmada „vidéki” telephely, de a nagyvállalatokkal szerződött egységekkel együtt már 50% ez az arány, míg a teljesen önálló (helyi) üzemek aránya ebben a kategóriában csak 41%.

Önálló helyi üzemek minden szektorban találhatóak, de több mint 30%-uk kisipari üzem (kisvállalkozás). A minta leányvállalatainak nagyobb része (11 db, 44%) termelő üzem. A nagyvállalatokhoz kapcsolódó üzemek főleg a kereskedelemben és az iparban tevékenykednek.

A burgenlandi központú üzemek részben a kereskedelmi, részben az ipari ágazatban működnek.

5. 2. Tevékenységi- és termelési struktúra

A harmadik szektor nagy szerepét Burgenland gazdaságában a szolgáltatást végző üzemek magas részesedése is jellemzi (a minta üzemének 45,9%-a), de a javító műhelyekkel eléri a megfigyelt egységek több mint felét.

Részben vagy főleg ipari termeléssel kereken 30,0% foglalkozik, az egyedi gyártó üzemekre csak 8,1% jut. A minta üzemének egy további csoportja (11, 7%) alapvetően a kereskedelemben tevékenykedik.

5. 2. 1. A tevékenységi- és termelési struktúra változásai

Egy üzem termék-, szolgáltatási- vagy kínálati szerkezetében azzal jelezhető a változás, hogy a régi termékek, szolgáltatások, áruk, stb. helyére újak léptek-e vagy a megfigyelt időszakban változatlan maradt-e az üzem tevékenységének összetétele.

Arra a kérdésre, hogy az elmúlt három évben történt-e változás vagy a következő 3 év során várható-e ilyen, az üzemek az alábbiak szerint válaszoltak:

Változások	Igen százalékban	Nem	Válaszok száma (db)
Az elmúlt 3 évben	38,6	61,4	251
A következő 3 évben	34,7	65,3	248

Az elmúlt három évben minden tíz üzemből 4-ben változott jelentősen a tevékenység szerkezete. Az átlagosnál nagyobb aktivitást felmutató üzemek ágazatonként így követik egymást:

- gazdasági szolgáltatás,
- idegenforgalom,
- közlekedés,
- ipar.

A szerkezetváltásra irányuló nyitott kérdésre például a következő válaszok érkeztek:

- élelmiszer- és élvezeticikk ipar-új termékek bevezetése („könnyű”, kalóriaszegény termékek arányának növelése),
- építőipar-rekonstrukciók, felújítások, alternatív építkezés,
- gazdasági szolgáltatások-fokozódó megbízotti tevékenység,
- bútorgyártás-az irodabútor arányának növelése.

Csak viszonylag kevés üzem tervez változtatásokat. Ezek szintén a fent említett ágazatokban tevékenykednek, de már eltérő sorrendben:

- közlekedés,
- ipar,
- gazdasági szolgáltatás,
- idegenforgalom.

A tervezett intézkedések közül kiemelhető:

- bútorgyártásban egyedi bútorok, több irodabútor gyártása,
- az építőiparban az alternatív építkezés,
- általában pedig az új termékek bevezetése, szakosodás.

Ebben a felsorolásban nem szerepelnek azok a végbement vagy tervezett tevékenység módosítások, illetve racionalizálások, amelyek nem okoztak struktúraváltást, csupán „ugyanabból többet” eredményeztek például jobb munka, több megbízatás vagy a kapacitás mérséklését jelentik (a személyzet leépítése).

A felsorolt ágazatok nemcsak a múltban voltak aktívabbak, hanem a *jövőben is tőlük várható* a legnagyobb dinamizmus az átalakításban. Ugyanakkor a kisipar és az építőipar esetében az egyedi kivitelezés túlsúlya miatt csak viszonylag kevés változással számolhatunk a jövőben.

5. 2. 2. Az üzemek termék-, és szolgáltatási választékának bővülése

A tevékenység strukturális változása nem azonos az üzem termelési-, szolgáltatási-, kínálati választékának bővülésével. A tevékenység *kiterjesztésére* a minta üzemeinek 54,8%-ában került sor az utóbbi három év folyamán, legnagyobb mértékben a következő ágazatokban:

- gazdasági szolgáltatás,
- kereskedelem, közlekedés,
- idegenforgalom,
- ipar.

Általánosságban tehát az 5.2.1. fejezetben leírt eredményt erősítik az adatok. A vevőorientált egyedi termelésben (például kisipar, építőipar) kevésbé érintett üzemek működését sokkal inkább a piaciigényes sorozatgyártás jellemzi, és így termelési/tevékenységi struktúrájukat és annak volumenét gyakrabban változtatják. Ez a kijelentés érvényesül a kereskedelemben, hiszen a tevékenység bővítésének kérdésére adott válaszok alapján az ágazatok sorrendjében elfoglalt helye kimagasló. Nevezett ágazat azért nem szerepel a 5.2.1. fejezetben felsoroltak között, mert a kérdés ott *strukturális*, illetve *termelési orientált*ságú volt.

A tevékenységi kör *szélesítésére* az üzemek által felhozott példákat a következőképpen csoportosíthatjuk:

- nagyobb kínálat,
- több minőségi termék,
- a megváltozott vásárlói igényekhez fokozott alkalmazkodás (például „alternatív” termékek /foszfátmentes mosószerek/, „reformkonyha”, stb).

Azok az üzemek (a minta 45,2%-a), amelyek nem terveznek módosításokat tevékenységükben, vagy szükségtelennek ítélték azt, indoklasként jelezték, hogy:

- „a kínálat eddig megfelelő volt”,
- vagy az üzem kapacitása nincs kellően kihasználva.

Az önállóan telephelyek, illetve szerződések által kötött kisebb üzemek esetében a tevékenység megváltoztatását célzó beruházási döntések általában a vállalati központok kezében vannak, így a termék/tevékenység fejlesztésről nyilatkozni nem tudtak.

5. 2. 3. Az innováció a termelő üzemekben

Ha a strukturális változások és a tevékenység bővítésének vizsgálatát az ipari és kisipari gyártásra, *termelésre* korlátozzuk, akkor folyamat- illetve termékinnovációról beszélhetünk.

A megkérdezett 73 termelő üzem viszonya az innovációhoz (a válaszadó üzemek abszolút számában):

Mégnevezés	Igen	Nem	Összesen
Termékinnováció (új termék, régi technológia)	30	23	53
Folyamatinnováció (régis termék, új technológia)	16	33	49
Termék- és folyamat innováció	25	26	51
Licenz alapján folyó termelés	7	40	47

Az innovációs tevékenység súlypontját az *új termékek gyártása* képezi. A burgenlandi ipar „tipikus” termékei jobbra *termelési ciklusuk érett, utolsó fázisában vannak*, ezért az új termékek bevezetése sok üzemben gazdasági szükségszerűség.

A telephelyeken és a nagyvállalatoktól többé-kevésbé függő, szerződött üzemekben sokkal hangsúlyosabb az új technológiával gyártott termékek szerepe, mint az (önálló) egyedi üzemekben. *Termék-és folyamat innovációs* programok ezzel együtt inkább a nagyobb (50 vagy több főt foglalkoztató) *üzemekben* folynak.

A strukturális vagy gyártmány szerkezeti változtatásokat végrehajtó üzemek több mint fele használt fel *számítástechnikát* is. Ez mindennek előtt az 50 főnél nagyobb ipari üzemekre érvényes, a kis termelő üzemek (10 fő alatt) kb. egyötöde támogatta számítógéppel is a termelés szerkezetének, volumenének megváltoztatását.

A megkérdezett üzemek kereken egynegyede jelezte, hogy valamilyen megújítási, innovációs projekt kialakítása különböző akadályok miatt nem valósulhatott meg.

5. 2. 4. Az automatizáltság foka

Az üzemek arra vonatkozó válasza, hogy az *ágazathoz képest* milyen automatizáltsággal dolgoznak, egy öt fokozatú skálán mérhetők fel (N = 251 alapján %-ban):

Sokkal jobb	1	2	3	4	Sokkal rosszabb	5
	13,9	29,1	49,4	6,4		1,2

Majdnem az üzemek fele azonosnak ítéli a saját és az ágazat automatizáltságát (itt nyilván azok az üzemek vannak nagy számmal, ahol az automatizáltság sem üzemi, sem ágazati szinten nem jelentős, pl. építőipar, kisüzemek). Az üzemek nem várt magas százaléka (43%) *jobbnak* ítélte a *saját automatizáltságát az ágazaténál*. Ez általában a *gazdasági szolgáltatás* üzeimeire jellemző.

A tartomány *északi* részében 52%-ban jobbnak, ill. sokkal jobbnak vélik automatizáltságukat, míg Közép- és Dél-Burgenlandban ez az arány csak 35%. Az automatizáltság foka szorosan összefügg az *üzemmérettel*:

Foglalkoztatottak (főben)	A "sokkal jobb" választ adó üzemek aránya százalékban.
10 alatt	18,9
10 - 49	40,6
50 - 99	62,5
100 felett	68,3

A nagyüzemekben az automatizáltság mértéke jobban érvényesül, mint a kisebbekben. Mivel egy ágazaton belül csak ritkán található több nagyobb üzem, ezért az összehasonlításban rendszerint nem a hasonlóan nagy méretű, hanem a kisebb, a kevésbé automatizált üzemek szerepelnek. Ez a magyarázata a különböző kategóriák közötti jelentős eltéréseknek. Az sem szorul különösebb magyarázatra, hogy a kisüzemek (10 fő alatt) csoportja miért olyan homogén (64-ből 50 a harmadik fokozatba sorolta magát), hiszen ilyen nagyságú üzemekben az automatizálás szinte egyáltalán nem játszik szerepet.

5.3. A szervezeti struktúra változásai

A tevékenység megváltozása gyakran összefügg a szervezeti struktúra átalakulásával is, például új technológiák bevezetése, a szolgáltatások körének bővítése, az egyes részlegek közötti munkamegosztás változása, a vállalati vagy a tulajdonforma változása esetén.

Az üzemek az elmúlt, illetve elkövetkező 3 év során ilyen jellegű, a szervezet strukturális változásaira vonatkozó kérdésünkre így válaszoltak:

Változások	A válaszok száma és minősítése		
	Igen "N" %-ában	Nem	"N" a válaszok száma (db)
Az elmúlt 3 évben	34,1	65,9	258
A jövő 3 évben	29,5	70,5	254

Az üzemméret ez esetben is jelentősen befolyásolja a válaszok alakulását: míg a 10 főnél kisebb üzemek mindössze egyötöde határozta el a szervezet átalakítását, az 50 fő feletti kategóriában kb. minden második. A jövőt illetően ugyanaz a tendencia figyelhető meg.

Ágazati szinten az *ipar, a közlekedés és a gazdasági szolgáltatások* átlagon felüli hajlamot mutatnak a *változtatásokra*, mind az elmúlt, mind a következő 3 évet tekintve, de a kereskedelemben is nagyobb változások várhatók.

A szervezeti struktúra átalakítását foganatosító vagy tervező üzemek a következő területeket jelölték meg:

7. sz. táblázat: A végrehajtott, illetve tervezett szervezeti változtatások főbb irányai

Terület	Végrehajtott v á l t o z t a t á s o k a válaszok százalékában	Tervezett
Termelés	11,2	9,4
Tervezés, előkészítés	13,5	10,4
Szervezés, konstrukció	6,9	6,4
Kutatás, fejlesztés	4,3	3,5
Reklám, marketing	9,9	11,9
Beszerezés	8,6	7,9
Értékesítés	8,3	9,4
Raktározás	4,3	10,9
Ellenőrzés	4,6	9,4
Személyzeti ügyek	8,6	6,9
Irányítás	10,2	5,9
Könyvelés, számvitel	6,6	5,9

Amennyiben ilyen változtatások történtek, többnyire a *termelés, munkaelőkészítés, tervezés, irányítás, reklám, marketing* területére vonatkoztak. Az adatsorból az is kitűnik, hogy az utóbbi 3 év során a személyzeti, irányítási, számviteli szférában jelentős hiánypótlások történtek.

A következő 3 évben a *raktározást és az ellenőrzést* jobban érintik majd a változtatások. A burgenlandi ipar számára fontos piacokon erősödik a nemzetközi verseny, sok üzemben, így valószínűleg az olyanokban is, amelyek eddig a formai-szervezeti változtatások szükségességét nem érezték elég komolyan, a reklám, a marketing és az értékesítés területén alapvető szervezeti változásokat kell bevezetni.

A tervezést és előkészítést érintő jelentős technológiai változások szempontjából a megfelelő szervezeti változások messze kimagasló fontossága egyértelmű.

Említést érdemel ugyanakkor az, hogy a *kutatás-fejlesztést* illetően *alacsony* számban terveztek változtatásokat. Ez azzal magyarázható, hogy a kérdéses területek az üzemek belül jobbra csekély jelentőséggel bírnak (de egybevág ez az eredmény a tar-

tományi szintű hiánnyal a saját, „benszülött” K+F intézmények és az azokhoz szükséges személyi feltételek vonatkozásában).

Egyébként az új termékek és technológiák fejlesztése általában nem a nagyvállalatok burgenlandi fióküzemeiben, hanem rendszerint a tartományon kívüli vállalati központok kutató-fejlesztő intézményeiben zajlik.

5. 4. Innovatív technológiák felhasználása

Az üzemméret strukturális változásainak alapját főleg az új technológiák (például számítástechnika) képezik. Innovációterjedés alatt azt a folyamatot (és állapotot) értjük, amikor az egyes üzemeket és tevékenységi köröket áthatják a megújítási törekvések. A gyakorlat azt mutatja, hogy a perifériális helyzetű térségek az agglomerációkhoz és az agglomerálódó területekhez képest lassabban, később veszik át az innovációkat.

5. 4. 1. A számítástechnika alkalmazása

Az innovációterjedés folyamatának eredményei lemérhetők azon is, hogy *mióta és milyen területeken* alkalmaznak számítástechnikát a vizsgált egységek.

Az irányításban a megkérdezettek 60%-a használ számítógépet, főleg a gazdasági szolgáltatásokban, az iparban, a kereskedelemben. 1985-86 évben az ipari- és kereskedelmi üzemek több mint fele (a gazdasági szolgáltatásban több mint 3/4-e), sőt nagy részük már 1982 óta vagy még előbb rendelkezett számítógéppel. Figyelemre méltó az „átstrukturálódó” üzemek száma: 1988-ban kerekén 13% (21 a 157-ből) használ ettől az évtől komputereket az irányításban (köztük túlnyomórészt ipari, kereskedelmi üzemek). Szoros az üzemmérettel való összefüggés is.

Üzemméret (főben)	Számítógép az irányításban		Üzemek száma (db)
	Jelenleg az üzemek számának %-ában	1982-ben vagy előbb	
10 alatt	37,9	10,3	58
10 - 49	59,0	15,2	105
50 - 99	80,5	31,7	41
100 felett	95,2	33,3	42

Minél nagyobb az üzem, annál gyakrabban és régebb óta használ számítástechnikát az irányításban. A kisiparban, idegenforgalomban, közlekedésben, építőiparban kevesebb üzem alkalmaz számítógépeket az irányításban. Ezek azok az ágazatok, amelyekben általában ritkábban történnek változások a szervezeti struktúrában. A fő üzemi tevékenységre és a kis méretekre, valamint a pénzügyi háttérre tekintettel sok

egység (jelenleg még) nem tartja szükségesnek és kifizetődőnek a számítástechnika alkalmazását.

A *termelés* területét illetően hasonló a helyzet, de természetesen itt főleg az ipari üzemek az érintettek. Számítástechnikával „támogatott” termelést a

- a kisipari üzemek csupán 17,5%-a,
- az ipari üzemek 63,8%-a folytat.

Mivel az ipari üzemek általában a nagyobbak közé tartoznak, nyilvánvaló, hogy a nagyobb üzemek a termelésben is gyakrabban alkalmaznak számítástechnikát. Az ipari üzemek kereken egyötöde használt számítógépeket a termelésben 1982-ben vagy még korábban, míg a kisipari üzemek közül csak minden huszadik. Különösen az iparban és a termelő kisipari üzemekben gyakori az alábbi területeken a számítástechnika alkalmazása:

Megnevezés	Számítástechnikát alkalmazó üzemek az összes üzem százalékában
Kutatás, fejlesztés	6,6
Formatervezés	8,5
Tervezés (az építőiparban is)	11,4

Ez megfelel a kutatás-fejlesztés viszonylag kisebb jelentőségéről és főleg az ilyen tevékenységet folytató üzemek abszolút számáról, illetve a számítástechnika felhasználásáról korábban mondottaknak. Számítástechnikát is alkalmazó K + F tevékenység főként az ipari üzemekben folyik, a vállalati forma (pl. önálló üzem vagy nagy konszernnek telephelyei) tekintetében jelentéktelen különbségekkel.

Számítástechnikával dolgozó *raktározási-készletezési* tevékenységet az üzemek majd 1/3-ában folytatnak, ebből minden ötödikben már 1982 óta. A kereskedelmi üzemek kereken egyharmada, az ipari üzemek több mint 2/3-a használ számítástechnikát a raktározásban. Nem sokkal magasabb azon üzemek aránya (42%), amelyek az *értékesítés* területén alkalmaznak számítástechnikát. Átlagon felüli értékek az iparban és a kereskedelemben gyakoribbak, valamint a gazdasági szolgáltatásban.

5. 4. 2. A modern kommunikációs technológiák

Az előzőekben tárgyalt tevékenységi területek nincsenek minden egységben, illetve ágazatban képviselve, de *korszerű kommunikációs technológiákat* (telekommunikáció, telefax, stb.) *alapvetően minden üzemben találhatunk:*

- az üzemek 60,8%-ában már most is léteznek,
- az üzemek 12,2%-ában még csak tervezik bevezetésüket,
- az üzemek 27,1%-ában pedig nem használják őket.

Legjobban a közlekedésben, az iparban, a gazdasági szolgáltatásban elterjedtek az új formák, legkevésbé az idegenforgalomban (19 üzemből 12-ben egyáltalán nem található). A modern kommunikációs rendszerek használata természetesen elsősorban az üzemi tevékenységtől függ és csak közvetve annak nagyságától.

8. sz. táblázat: A modern kommunikációs technológiák felhasználása az üzemek nagysága szerint

Üzemméret kategória (főben)	Modern kommunikációs technikát használ?			
	Igen "N"	Használatát tervezi "N"	Nem használ "N"	"N" (db)
10 alatt	33,3	18,3	48,3	60
10 - 49	51,8	14,3	33,9	112
50 - 99	90,2	7,3	2,4	41
100 felett	95,2	2,4	2,4	42

Az *üzemméret kétszeresen fejt ki hatását! Közvetlenül* – a „nagyüzemekben” a több foglalkoztatott magasabb követelményeket támaszt a technológiai szinttel, valamint az üzemen belüli és kívüli telekommunikáció fejlettségével szemben. *Közvetve* – a „magasabb” kategóriákban átlagon felüli az olyan ipari egységek aránya, amelyek az üzemen kívüli telekommunikáció (piaci-, ügyfél-, beszállítói kapcsolatok) gyakorisága tekintetében jelentősen különböznek más gazdasági ágazat (pl. a kisipar) vállalataitól.

A modern kommunikációs technikák 1986-87 óta vannak jelen nagyobb mértékben a megfigyelt szervezeti egységeknél (telefax, stb.). Azóta az újonnan alkalmazó üzemek aránya folyton nő, és így az évek során az új technikákat bevezető üzemek aránya is a következők szerint alakult:

- 1985-ig 8,8%
- 1986-ban 10,9%
- 1987-ben 18,8%
- 1988-ban 25,5%
- 1989-ben 30,7%
- 1990-ban 5,8%.

Az üzemek főleg a következő már létező vagy a tervezett alkalmazási területeket említették, míg a kérdés nyitott jellege miatt természetesen vannak átfedések is:

- minden területen általában (26 említés),
- irányítás, adminisztráció (23 említés),
- rendelések, költségelőirányzatok készítése (18 említés),
- ügyfélkapcsolatok (14 említés),
- beszerzés, értékesítés (11 említés).

6. A MEGÚJÍTÁS VÁRHATÓ IRÁNYAI

6. 1. Az innovációs magatartás feltételei

Az innováció fontosságát az üzem, az ágazat és a térség szempontjából a megkérdezettek az alábbiak szerint értékelték:

Megnevezés	1. nagyon fontos	2.	3.	4.	5. egyáltalán nem fontos
Üzem	65,4	25,0	6,5	1,9	1,2
Ágazat	63,8	26,2	6,2	2,3	1,5
Térség	64,9	25,5	6,2	1,5	1,7

Látható, hogy a kérdés megítélésében nincsenek nagy különbségek. Az üzemek szerint az *innovációs intézkedések pozitív hatása* nemcsak a saját működési területen, hanem az egész ágazatban, ill. a régióban érvényesül:

- 60% feletti a „nagyon fontos” válaszok aránya,
- kereken egynegyed a „fontos” válaszoké,
- csak a válaszadók 6%-a értékeli az innovációs magatartást „inkább fontosnak” (a táblázatban a 3. fokozat),
- említésre is alig méltó azon üzemek aránya, amelyek „kevésbé fontos”, „egyáltalán nem fontos” válaszokat adtak.

Az *értékeléseket* többnyire így indokolták:

- leggyakrabban a vállalat *konkurrenciával szembeni ellenállóképességének* növelésével érvelnek,
- *szükség szerű, „haladni kell a korrall”,*
- *emelni kell az egység ismertségét,*
- *növelni kell az üzem rugalmasságát, alkalmazkodóképességét.*

Már rámutattunk azokra a társadalmi-gazdasági tényezőkre, amelyek a burgenlandi üzemek további fejlődési lehetőségeit (pl. a termék- és szervezeti struktúra átalakítása, új feladatok, működési területek kialakításával a tevékenységi kör bővítése) jelentősen módosítják. A következőkből kitűnik, hogy a felsorolt *fejlesztést befolyásoló tényezők* közül melyeket ítélték nagyon hátrányosnak, melyeket „egyáltalán nem akadályozónak” a megkérdezettek (a sorrendet a válaszok gyakorisága alakította ki):

Befolyásoló tényezők megnevezése	"Nagyon hátrányos" válasz a 261 üzem %-ában
-hiányos szakképzettség	39,4
-tőkehiány (önfinanszírozás)	34,9
-a munkavállalók alacsony rugalmassága és továbbtanulási hajlama	28,9
-helyi konkurrencia	28,3
-a piaci-, keresleti változásokat illetően nagy a bizonytalanság	27,4
-a beruházások kedvező finanszírozási lehetőségeinek hiánya	26,5
-igen gyenge helyi vagy térségi piaci kapcsolatok ("nagy" ügyfelek hiánya)	24,1
-kedvezőtlen exportlehetőségek	22,9
-az átállás túl nagy rizikóval jár	20,7
-környezetvédelmi korlátozások	20,3
-telephelyi (kedvezőtlen) adottságok	19,9
-az új technika, eljárások ismeretének hiánya	18,4
-az üzemi termelés és tevékenység átalakításának hiányzó feltételei	15,5
-a hulladékkezelési szolgáltatások alacsony színvonala (szennyvíz, veszélyes hulladék tárolása)	15,5
-más üzemektől, vállalatoktól való függés	14,3
-a magyar piac közelsége	6,0
-a tanácsadás gyengeségei a támogatás, fejlesztés	21,2
finanszírozás	8,8
új technológiák	7,7
új üzemi- szervezeti formák	6,8
új termékek, szolgáltatások területén	6,0

Megállapítható tehát, hogy a felsorolt tényezők közül abszolút többséggel egyiket sem értékelték „nagyon hátrányosnak”. Persze hiba lenne azt gondolni, hogy akkor az üzemek fejlődésére sincsenek hátráltató hatással. Közelebb járunk az igazsághoz, ha azt feltételezzük, hogy nem egyes tényezők, hanem *több feltétel együttes érvényesülése korlátozza az üzemek átstrukturálódását, tevékenységük kibővítését.*

A válaszok gyakoriságának elemzése lehetővé teszi, hogy a *burgenlandi üzemek továbbfejlődését leginkább akadályozó tényezőkre értékeljük.*

- *A munkavállalók szakképzettségének nem megfelelő volta*

Ez a faktor az *ipari és gazdasági szolgáltatási egységek* válaszaiban fordul elő gyakrabban. Természetesen olyan ágazatokról van szó, amelyek átlagon felül érdekelték

- az innovációkban (üzemi átstrukturálódások, bővítések, stb.) és azokat az adott lehetőségeken belül a gyakorlatban is végre kívánják hajtani

- vagy szakképzetlen munkaerőt (elemi iskolai végzettségűeket) foglalkoztatnak és/vagy hiányt szenvednek a jól képzett szakemberekben.

Az ipari szervezetek esetében felmerül a kérdés, hogy vajon az alacsony képzettségű dolgozók viszonylag magasabb aránya (ami a 60-as, 70-es évek jelentős ipartelepítéscível van összefüggésben) nem hat-e hátrányosan az ágazat innovációs képességére?

Az építőiparban és az idegenforgalomban is sok szakképzetlen és betanított munkaerőt alkalmaznak, de a *dolgozók gyengébb képzettsége inkább az építőiparban képez akadályt* az üzemek fejlesztési törekvései számára.

A szakképzettségi problémák összefüggésbe hozhatók a dolgozók rugalmatlanságával, a továbbképzés, továbbtanulás iránti alacsony hajlandóságukkal is. Ezekre a problémákra leginkább a kereskedelemben mutattak rá. (Itt kell megjegyezni, hogy a kereskedelemben foglalkoztatottak rugalmatlanságán nemcsak a tudás és a képességek hiányát kell érteni, hanem azt is, hogy a munkaidő beosztásához mennyire tud alkalmazkodni a munkaerő.

– Tőkehiány

Általában a *saját források hiányára és a külső finanszírozási lehetőségekre* utalnak az üzemek. Kifejezetten komoly problémát jelent a saját tőke hiánya az *idegenforgalomban* (22 üzemből 16 hivatkozott rá) és a *kisiparban*. Legkevésbé az iparban és a gazdasági szolgáltatásban tartják a tőkehiányt hátráltató tényezőnek. A *külső erőforrások bevonásának nehézségeit* általában minden ágazatban egyformán ítélik meg, legkedvezőbben természetesen a gazdasági szolgáltatásokban.

Az üzemi fejlesztések finanszírozásának központi problémáját a *tanácsadási szolgáltatások hiányára utaló válaszok megerősítik, részben még jobban aláhúzzák, az üzemek fő információs és tanácsadási igényei a támogatás és finanszírozás kérdéséhez tartoznak. Az üzemek számára egy kielégítő információs és tanácsadási kínálat megkönnyítené a fejlesztés finanszírozási oldaláról felmerülő akadályok leküzdését.*

Végül legkevésbé szorosan kötődik a finanszírozás problémájához az a kérdés, hogy mennyiben nehezíti meg az üzemek helyzetét e tekintetben *önállóságuk* korlátozott volta. A vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a telepek és a szorosabb szerződéses viszonyban lévő egyedi üzemek (még ha csak egynegyedükről is van szó) jobban rámutatnak erre az összefüggésre, mint a többi vállalati forma.

– Piaci helyzet

A termelési-, ill. kínálati struktúra változásai végtére is csak akkor lehetnek eredményesek, ha megfelelően piacorientáltak. *A bizonytalan piaci- és keresleti helyzet számos vállalat esetében éppen olyan hátráltatóan hat a fejlődésre, mint a helyi konkurrencia a kereskedelemben és az építőiparban. Ide tartoznak még a kedvezőtlen exportlehetőségek (kisipar) és a regionális piaci kapcsolatok hiánya a gazdasági szolgáltatásban. Az „átállás túl nagy rizikója” egyrészt a piaci lehetőségeken alapul, másrészt finanszírozási problémákra is visszavezethető.*

Mindazonáltal figyelemre méltó, hogy (az idegenforgalom kivételével) nem tartották hátrányosnak a magyar piac közelségét, a várakozással ellentétben még a kereskedelmi üzemek is csak kisebb mértékben említették fejlődést hátráltató tényezőként. ⁽¹⁶⁾

⁽¹⁶⁾ Megjegyzendő, hogy az egyes élelmiszerek kivételére vonatkozó magyar korlátozások a megkérdezés időpontjában még nem voltak érvényben, sőt nem is voltak várhatóak.

Az üzemek továbbfejlődését befolyásoló fenti tényezőkön túl még megemlítésre kerültek:

- a kizárólagosan vagy főleg technológiai jellegű szűk keresztmetszetek az új technológiában való gyakorlati jártasság hiánya,
- az infrastrukturális (telephelyi, környezetvédelmi) hátrányok,
- és az üzemeket terhelő környezetvédelmi korlátozások.

6. 2. Támogatás és finanszírozás

Az üzemek fejlődésének akadályaként a legtöbbször a tőkehiányt, a finanszírozási nehézségeket említették. Ezt a problémát tovább súlyosbítja az, hogy a *meglévő tanácsadási- és információs kínálatot* főleg a támogatást és a finanszírozást illetően nem tartják megfelelőnek a megfigyelt egységek.

A következő táblázat azt mutatja, hogy az üzemek előtt *milyen támogatási lehetőségek ismeretesek* és eddig *melyeket vették igénybe*, ill. a jövőben melyekre számítanak.

9. sz. táblázat: Az üzemek rendelkezésére álló, illetve tervezett támogatási lehetőségek felhasználása és ismerete

Támogatási lehetőségek	Jelenleg		A jövőben			
	Használja Igen	Nem tudja a	Nem tudja	Tervezik Igen	Nem tudja	Nem tudja
	261	üzem	százalékában			
Új termelési eljárások, gépek, berendezések felhasználása	15,8	67,6	16,6	18,3	70,3	11,4
Új termékek, ill. szolgáltatások	8,4	76,7	14,9	9,5	79,6	10,9
Kapacitások bővítése, a jó kilátásokkal bíró ágazatokba való bekapcsolódás	14,3	69,8	15,9	13,7	72,6	13,7
Új üzemépületek	22,5	70,7	6,8	20,3	70,7	9,0
Energiatakarékosság (takarékos technológiák, energianyerő technikák)	13,0	77,2	9,8	10,3	78,5	11,2
Reciklizálás (másodlagos nyersanyagok kinyerése, értékesítése)	6,4	79,1	14,5	10,4	81,0	8,6
Kutatási intézmények (K+F)	5,6	81,5	12,9	8,0	81,7	10,3
Exportbővítés	10,7	78,2	11,1	13,3	76,0	10,7
A munkaerőgazdálkodás támogatása a jobb továbbképzés érdekében	9,8	90,2	----	12,2	87,8	----

A felsorolt létező támogatási, fejlesztési lehetőségeket többnyire nem alkalmazzák, vagy egyáltalán nem ismerik.

Leggyakrabban a kapacitás bővítésének (mindenek előtt az iparban) és az új üzem-épületek építésének támogatása adta lehetőségeivel élnek a megfigyelt szervezetek (közlekedés, kisipar, ipar). A kapacitás növelését a 100 vagy annál több főt foglalkoztatók említették, ezek panaszkodtak a leginkább a fejlesztések finanszírozásbeli nehézségeire. A 10 főnél kisebb vállalkozások viszont szinte alig használnak fel támogatást fejlesztési beruházásaikhoz. Ez a megállapítás mind a jelenlegi, mind a jövőben várható helyzetre érvényes. Az a feltételezés, hogy a kisvállalkozások talán kevésbé ismerik a rendelkezésre álló támogatási lehetőségeket, ezért nem veszik őket igénybe, nem helytálló. A kisüzemek nem említették gyakrabban a pénzügyi tanácsadás hiányosságait, mint a nagyobbak. Sokkal inkább magyarázatul szolgálhatnak a *finansziális gondok és a kisüzemek gyengébb gazdasági pozíciói*, amelyek ritkán teszik lehetővé a különböző bővítő, fejlesztő beruházásokat. Az új üzemépületek és tevékenységek kialakítására igénybe vehető támogatások lesznek előreláthatóan a jövőben is a „legnépszerűbbek”, ismertségi fokuk az üzemek körében a legmagasabb. A leginkább támogatott beruházások jelenleg és valószínűleg a jövőben is a *folyamatinnovációk közé tartoznak, ami új termelési eljárások bevezetését jelenti*. A legtöbb támogatást felhasználó üzem az iparban és a kisiparban találjuk (és a következő években is így lesz). A folyamatinnováció támogatását is a nagyobb (ipari) szervezetek igénylik inkább. A *termékinnovációk* támogatása (új termékek, szolgáltatások) sokkal ritkábbak (az iparban, a gazdasági szolgáltatásban, a közlekedésben valamivel gyakoribbak).

Az ökológiai orientáltságú támogatott beruházások között a fő súly eddig az *energiatakarékossági* intézkedéseken volt, minden ágazatban szinte egyforma mértékben. Az ipar általában nagyobb támogatás felhasználó, valamint az üzemméret szerinti különbségek ezen a téren nem jutnak kifejeződésre. A *hulladékok újra felhasználása* területén lemaradásban vannak az egységek az energiatakarékossági beruházásokhoz képest.

A *K + F beruházások támogatásai* szinte csak az ipari üzemekre jellemző, ezen belül is az 50 fő felettiekben említésre méltó mértékben. A jövőben a támogatás iránti igény növekedése várható.

Az *exportbővítő* támogatásokra is az áll, hogy ez ideig az ipari üzemek vették igénybe azokat az átlagosnál magasabb arányban, mindenek előtt a 100 főnél nagyobb üzemek csoportjában, ahol jelenleg 1/3, a jövőben 40% lesz a támogatásokkal élő, ill. azt tervezők aránya.

6. 3. Kutatás és fejlesztés

A 7. táblázatból is látszik, hogy a *K + F tevékenység csak igen kis szerepet játszik az üzemek életében*. Ezt a *finanszírozás* adatai is alátámasztják:

- az üzemek 9,2%-ában utalnak ki évente keretet a K+F számára (a volumen bizonyos százalékában),
- az üzemek 18,8%-ában alig kimutathatók a K+F költségek,
- az üzemek majdnem 3/4-ében (72,0%) egyáltalán nem folyik kutatás-fejlesztés.

A K+F az ipari üzemekre korlátozódik, mindenek előtt Észak-Burgenlandra. Azokban az üzemekben, amelyek egy nagyvállalat részei, alacsonyabbak a kutatási kiadások, méghozzá tekintet nélkül jogi-gazdasági helyzetükre (törzsüzem vagy telephely). A telephelyek egyébként alig különítenek el K+F keretet (az ellenőrzés a vállalati központok kezében van). A következő táblázat jól kiemeli az üzemmérettel való összefüggést (nem szerepelnek azok az üzemek, ahol a K+F költségek nem jelennek meg):

Méret- kategóriák (főben)	A KUTATÁS ÉS Megjelenik a költségvetésben a kategória üzemeinek	ÉS Nem folyik az üzemben százalékában	Üzemek száma (db)
10 alatt	1,5	86,2	65
10 - 49	2,7	75,9	112
50 - 99	14,3	66,7	42
100 felett	33,3	45,2	42

A nagyobb üzemek tehát nemcsak gyakrabban folytatnak K+F tevékenységet, hanem erre *gyakrabban különítenek el eszközöket*, sőt akár külön költségvetést is. A 24 üzem 2/3-a, ahol a K+F költségek kimutathatók, átlagosan a volumen 25%-ában adták meg a kutatásra fordított összegek arányát, egy üzem (Észak-Burgenlandban) a gazdasági szolgáltatásban évente 26-50% között költ fejlesztésre. A költségkeret mellett a *személyzeti mutatók* is jól jelzik a K+F üzemen belüli fontosságát. Az adatok 1 és 22 fő között mozognak. A kérdésre választ adott 13 üzemből 5 átlagosan 10-20 főt alkalmaz egy évben a K+F területén (4 ipari, egy építőipari üzem). Az üzemek 26,9%-a (70 db, köztük 30 ipari) válaszolta azt, hogy *kutató intézményekkel kapcsolatban áll*. A közép-burgenlandi üzemek esetében ez az arány 50 százalékponttal jóval magasabb, mint a tartományi átlag (északon 28,1, délen 16,1%-a a kiválasztott üzemeknek).

6. 4. Az információ, mint az üzemi fejlesztések előfeltétele

A megfelelő információszerzési lehetőségek (a piaci helyzetről, új technológiákról) fontos előfeltételei az innovációkészségnek (és képességnek). Az *információszerzési lehetőségeiről* túlnyomórészt pozitív véleménnyel voltak az üzemek.

Az üzemek a következő *információszerzési módokat* sorolták fel (csak a leggyakoribbak szerepelnek):

Információs csatornák megnevezése	"Inkább megfelelő" a 261 válasz %-ában
Tanulmányok, szaklapok	92,1
Kiállítások, szakvásárok	78,7
Információcsere, kapcsolatok, kooperáció	
-Burgenlandon kívüli (transzregionális) üzemekkel	64,9
-helyi üzemekkel	56,2
-egyéb burgenlandi üzemekkel	52,2
Együttműködés a piackutató intézetekkel	22,5
Együttműködés a főiskolákkal, egyetemekkel	15,7
Egyéb információforrások	53,8

Figyelemre méltó az üzemek közötti információ- és tapasztalatcsere magas aránya, amely a helyi és regionális szinten a gazdasági szolgáltató, a kereskedelmi, az idegenforgalmi, a közlekedési üzemek számára nagyon fontos. Az ipari üzemek viszont inkább a *tartományon kívüli szervezetekkel* fenntartott kapcsolatokat emelik ki. Itt az északi- és középső térség vállalatai Bécs közelségénél fogva előnyben vannak dél-burgenlandi társaikkal szemben. A tartományon kívüli kapcsolatok magas aránya egybeesik a tartomány gazdaságának alacsony *integrációs fokával*.

A *piackutató intézetekkel* leginkább a gazdasági szolgáltatási, a kereskedelmi és az ipari üzemek működnek együtt. Az északi és középső részek ⁽¹⁷⁾ előnye itt is megmutatkozik (Bécs közelsége).

Aligha meglepő az *egyetemekkel* ápoltság (amiket egyébként főleg az ipari üzemek szorgalmaznának) alacsony gyakorisága. Ezen a területen is nyilvánvaló Dél-Burgenland hátránya, továbbá az egyetemi kutató intézetekkel a kooperációk a meglévő (még ha minimális is) K + F tevékenységekhez kapcsolódnak, ami viszont az együttműködő üzemek részéről ismét a megfelelően képzett szakemberek meglétét feltételezi.

Az információszerzés „szokásos” formáihoz (szaksajtó, vásárok, üzemek közötti kapcsolatok) képest a piackutató és a felsőoktatási intézményekkel való együttműködés kisebb szerepet tölt be. Ez arra enged következtetni, hogy az üzemek a döntéshozatalban inkább a sokszor intuitív, de a gyakorlatban már igazolt *tudományos-empirikus információszerzési módszereket részesítik előnyben*. Természetesen nem hagyható figyelmen kívül a költségkérdés és a szükséges szolgáltatások „helybeni” (regionális) kínálata sem.

(17) Az, hogy ez a területi különbség a telephelytől független információszerzés területén (szakirodalom, stb.) nem mutatható ki, megerősíti az előbb elmondottakat.

6. 5. A kül- és belpiaci kapcsolatok

Mivel az üzemek átstrukturálódása, ill. fejlődése jelentős mértékben a piaci folyamatoktól is függ, igen érdekes a *termelő-és kereskedelmi* üzemek véleménye az aktuális és a jövőbeni piaci kapcsolatokról.

10. sz. táblázat: A termelő-és kereskedelmi egységek kül- és belpiaci kapcsolatai

PIAC megnevezése	K A P C S O L A T			Üzemek száma (db)
	Van az üzemek százalékában	Tervezi	Nincs	
Tartományi	83,9	0,9	15,2	124
Országos	94,4	0,8	4,8	126
Magyar	34,7	14,4	50,8	118
Egyéb KGST	28,2	6,8	65,0	117
Közös Piac	44,2	10,0	45,8	120
Egyéb Európa	28,1	5,3	66,6	114
Tengerentúl	19,1	3,6	77,3	110

A meglévő és tervezett piacok terén is jóval meghaladja a magyar piac a KGST-átlagot. Az üzemek fele azonban még mindig nem áll kapcsolatban magyar partnerral. Észak-Burgenlandban valamivel az átlag felett van a piaci kapcsolatot kiépített üzemek aránya (40%). A kereskedelmi és ipari üzemek kereken 40%-ának van kapcsolata Magyarországgal, míg a 24 kisipari üzemből csak kettőnek, de a kisipar növekvő érdeklődése figyelhető meg: a kontaktust teremteni szándékozó kisipari üzemek aránya 25%!

A többi KGST-országgal főleg az ipari üzemeknek (amelyek egyébként az EGK és egyéb nyugat-európai országok piacaihoz is leginkább kötődnek) vannak kapcsolataik.

A tartományi és egyéb belföldi piacokat kb. egyformán értékelték Burgenland mindhárom régiójában, viszont a külső piaci kapcsolatok terén már jelentős különbségek mutatkoznak. *Észak-Burgenland* üzemei a (nyugat- és kelet-) *európai és a tengerentúli területekkel is szorosabb kontaktust* tartanak fenn, Burgenland másik két térségével szemben, ahol valamelyest jobban hangsúlyozták a belföldi piac szerepét. A magyar piacot illetően is fennáll ez a különbség a tartományrészek között, mégha sokkal árnyaltabban is.

A *termelő és kereskedelmi* üzemek importpiacainál az alábbi relációk érvényesülnek:

PIAC megnevezése	Termelő üzemek százalékában	Kereskedelmi üzemek százalékában
Burgenland	42,4	34,1
Ausztria	79,7	93,2
EGK	54,2	72,7
EFTA	20,3	25,0
Magyarország	6,8	25,0
KGST (többi)	8,5	13,6
Tengerentúl	11,9	29,5
ÜZEMEK SZÁMA	59	44

Megjegyzés: A kérdés jellegénél fogva a százalékok összege nem 100%.

A termelő üzemek több mint 3/4-e belföldről szerzi be a szükséges anyagokat, berendezéseket, de majdnem ilyen magas az EGK + EFTA (azaz Nyugat-Európa) aránya. Látható, hogy a nyugati országok túlsúlyban vannak a KGST-vel (most beleértve Magyarországot is) szemben. A „keleti piac” egyébként a termelő üzemek számára inkább felvevő piacként fontos.

A kereskedelem a belföldi és a nyugati piachoz még jobban kötődik, mint azt a termelő üzemeknél láttuk, jóllehet a belső piac jelentősége mérsékeltebb. (A termelésnél sokat nyomtak a latba azok az iparágak, amelyek tartományon belül szerzik be a nyersanyagaikat.) Ugyanakkor *beszerzési helyként a kelet-európai országok fontosak a kereskedelem számára. Figyelemre méltó, hogy e tekintetben Magyarország kb. olyan arányt képvisel, mint az EFTA-országok együttvéve!* A kereskedelmi üzemek fele kooperál más üzemekkel, főleg tartományi szinten, de részben bel-és külföldi vállalatokkal is. Példaként lehetne említeni a különböző munkaközösségeket, magánjogi szerződéseket, közös beszerzést, együttes reklámtevékenységet (divatbemutatók, stb.). Az ilyen együttműködésekben részt vevők saját elmondásuk szerint „nagyon jó” tapasztalatokat szereztek.

Természetesen szóba került *Ausztria csatlakozásának lehetősége a Közös Piac*hoz. A többségnek (még) nem volt határozott véleménye, *illetve nem vár jelentős változásokat, hatásokat a belépéstől, egyébként a pozitív várakozások gyakoriak az alábbiak szerint:*

- több külföldi kapcsolat,
- alacsonyabb importárak,
- több megrendelés (forgalomnövekedés),
- egyszerűbb (kevésbé bürokratikus) export,
- olcsóbb szolgáltatások.

Voltak szkeptikus, sőt negatív kicsengésű válaszok is, ahol a növekvő konkurrenciát, és a fokozódó árversenyt hangsúlyozták.

6. 6. Értékesítési és forgalmazási formák

A gazdasági hovatartozás alapján más és más feladatok elé állítja az üzemeket az értékesítés és a forgalmazás. A legmegfelelőbb értékesítési és forgalmazási formákra, azok használatára utaló kérdést nem minden üzemre egyformán tették fel, hanem a kereskedelmi- és idegenforgalmi üzemekre külön is megfogalmazták. A válaszok értékelése (*a kereskedelem és az idegenforgalom nélkül*) a következő képet mutatja (az „igen” válaszok a 190 válaszadó üzem százalékában):

Forma megnevezése	Alapvetően megfelelő	Az üzem használja is
Közvetlen forgalmazás	87,8	85,1
Közvetett forgalmazás	50,9	44,3
Vásárok, kiállítások	48,3	33,1
Kereskedelmi ügynökségek	23,0	9,2
Saját értékesítő szervezet	58,3	48,3
Marketingirodák	24,9	12,1

A közvetlen forgalmazás a leginkább megfelelő és a leggyakrabban alkalmazott forma. Indoklásul azokat az előnyöket sorolták fel, amelyeket a termékspecifikus forgalmazási lehetőségek, a jobb ügyfélkapcsolatok nyújtanak.

Közvetve értékesítik termékeiket mindenekelőtt a termelő ágazatok (ipar, kisipar) üzemei, de csak az iparban átlagon felüli e forma gyakorisága.

Hasonló a helyzet a *vásárok*, stb. esetében is, a viszonylag alacsony részesedés (elsősorban Dél-Burgenlandban) valószínűleg a megfelelő rendezvények hiányára és az üzemek gyenge részvételi lehetőségeire vezethető vissza.

A *saját szervezeteket* is leginkább az iparban tartják alkalmas formának, s ennek megfelelően gyakrabban élnek is vele. A legnagyobb előnye abban rejlik, hogy közvetlen áttekintést nyújt a piacról és a termékeket gyorsabban lehet elhelyezni.

A *kereskedelmi ügynökségek és a marketing irodák* aránya mind a megfelelő, mind az alkalmazott formák között alacsony. Kereskedelmi ügynökségekkel leginkább az ipari üzemek állnak kapcsolatban, marketing irodákkal pedig a gazdasági szolgáltatást végzők. E formák előnye a jobb piacismeretben és a tartományon túli kapcsolatokban van.

Minden ágazatban a közvetlen értékesítést tartják a legmegfelelőbb formának. A legnagyobb változatosságot a formák használatában az ipari üzemek mutatják. Ez összefügg az üzemméretnek az értékesítésre és a forgalmazásra gyakorolt hatásával: minél nagyobb az üzem, annál sokszínűbbek az értékesítési módszerek. Míg a kisüzemek inkább a közvetlen forgalmazást alkalmazzák, a nagyobbak „átengedik” ezt a külső szervezeteknek.

– *Kereskedelem*

Az alfejezet alapkérdésével 49 kereskedelmi üzemet kerestek meg (az értékek abszolút számokat jelölnek):

Forma megnevezése	Alapvetően megfelelő	Az üzem használja is
Szaküzlet	36	30
Fióközletek	35	18
Diszkont boltok	11	6

A *szaküzletek* előnye elsősorban a jobb tanácsadási lehetőségekben fogható meg (a vevő számára). Azonkívül a viszonylag kisebb, de a vevők kívánságaihoz könnyebben igazodó választékkal jobb pozíciókat tudnak elérni az üzemek az árversenyben is. A fióközleteket főleg a forgalom növelésére „használják”. A *diszkontüzleteket* viszont többnyire elutasították. A két mellettük szavazó üzem így fogalmazott: „lehetőség a konkurrencia kikapcsolására”.

– *Idegenforgalom*

A megkérdezett 22 vállalkozás így válaszolt a feltett kérdésre (a táblázatban abszolút számok szerepelnek):

Forma megnevezése	Alapvetően megfelelő	Az üzem használja is
Utazási irodák	18	12
Idegenforgalmi szövetségek	19	14
Szobák bérlése, nyilvántartása (fizetővendég-szobák)	12	10

A felsorolt formák előnyeit az egységek a fokozott és tartományon kívüli propagandában (mindenek előtt a külföldiek számára) látják. Azok az szervezetek, amelyek az említett formákat nem tartják megfelelőnek, nem alkalmazzák, részben a túl kicsi méretre, részben a (főleg a fizetővendég-szobák területén) kínálat hiányára hivatkoznak. Csupán egy egység számolt be „saját” reklámtevékenységről.

6. 7. EXPO '95. (18)

A világiállítás megítélésében alapvetően két táborra oszlik a 261 megkérdezett üzem:

- a többség (52,0%) pozitívan értékeli,
- 40,0% még nem alkotott véleményt,
- 5,2% elutasítja,
- 2,8% pedig pozitív és negatív hatásokat egyaránt tulajdonít a világiállításnak.

A kedvező fogadtatást általában így indokolták:

- fellendülés a beruházásokban,
- a gazdaság általános megélénkülése,
- az idegenforgalom fellendülése,
- megsokszorozódó külföldi kapcsolatok,
- forgalomnövekedés,
- a keleti és a nyugati piacok közeledése,
- tartományon túl ható reklám,
- a rendező országok nemzetközi elismerésének növekedése.

Az elutasítást leginkább a túl nagy költségekkel indokolták. Természetesen itt találjuk azoknak az ágazatoknak az egységeit, amelyekben „nem szokás” vásárokon szerepelni, illetve amelyek úgy vélik, hogy ezáltal nem tudnák szélesíteni vevőkörüket. Ráadásul a világiállítás mellett „voksolók” reményei, hogy a tartomány infrastruktúráját a világiállítás előkészületei javítani fogják (pl. az A4 Keleti Autópálya megépítése) sem találtak támogatásra a megkérdezettek között.

A kisiparban a pozitív megítélések aránya 50% alatt van, míg a gazdasági szolgáltatásokban döntően kedvező fogadtatásra talált az EXPO '95. Az idegenforgalomban és a közlekedésben egyetlen üzem sem nyilatkozott kifejezetten a világiállítás ellen.

A 250 egység válaszainak területi szóródása az alábbi:

Burgenland	Pozitív az üzemek százalékában	Még nem foglalkozott vele százalékában	Üzemek (db)
Észak	63,5	28,6	126
Közép	48,5	48,5	33
Dél	37,4	52,7	91

(18) A megkérdezés, de még a tanulmány írása idején sem volt ismert a végleges döntés a magyar részvételről. Feltételezhető, hogy egy újabb interjú során még többen nyilatkoznának bizakodóan a biztos magyar részvétel tudatában. Továbbá azzal is lehet számolni, hogy a prominens burgenlandi üzemek példája az egyre konkrétabb formát öltő előkészületekkel együtt a többi üzem részvételi kedvét is növeli.

A kiállítás helyétől távolodva csökken az érdeklődés. A táblázat megerősíti azt a hipotézist, hogy a világkiállításnak elsősorban Észak-Burgenland üzemei látnák hasznát, míg a középső és déli tartományrészekben nem túlnyomó mértékben, de az elutasítás jelentkezik. Persze a pozitív megítélés nem jelenti automatikusan a részvételi szándékot. A 150 „*témával foglalkozó*” üzem 85,5%-a (legalábbis most) nem tervez aktív részvételt. Így az EXPO 95 iránti érdeklődés inkább a kiállítás információértékének szól. Az érdeklődés és a részvételi szándék közötti jelentős eltérés az üzemek szerint azzal magyarázható, hogy:

- túl kicsi az üzem,
- túl magasak a részvétel költségei,
- (várhatóan) nem kifizetődő a részvétel,
- a vásárok, kiállítások ritkák az ágazatban,
- a termék/kínálati paletta nem alkalmas kiállításra.

A részvétel strukturális és/vagy finansziális nehézségeinek leküzdésére (méret, kínálat, költségek) két üzem azt javasolta, ne csak egyes üzemek, hanem régiók, mint a gazdaság színterei is részt vehessenek a kiállításon. Így üzemekre lebontva kisebbek lennének a terhek és fokozódna a tartományi összetartozás tudata.

Az, hogy a túl kicsiny üzemméretet olyan gyakran hozzák fel érvnek a részvétel ellen, megfelel a részvételi készség és az üzemméret kölcsönhatás vizsgálatának. A világkiállításban „igen” vagy „inkább érdekelt”

- az 50 fő alatti üzemek 8,6%-a,
- az 50 fő feletti üzemek 25,0%-a.

Összesen 21 üzem tervezi, hogy önálló standdal kiállít az EXPO-n (ez a minta üzemeinek 8%-a, illetve a kifejezetten a kiállítás ellen megnyilvánuló üzemek 14%-a). A 21-ből 6 válaszolta azt, hogy „igen érdeklődik”, de csak 4 akar Budapesten is kiállítani. Ez azt jelenti, hogy a kisipar kivételével minden iparág képviselve lenne mindkét kiállítási helyen legalább egy standdal.

A résztvenni szándékozók abból profitálhatnak, hogy:

- növekedne a forgalom (megrendelések),
- felélénkülne a gazdaság,
- több vendég érkezne Magyarországról.

A települések számára a következő előnyöket említették az EXPO-val kapcsolatban:

- serkentő hatás az idegenforgalomra,
- az infrastruktúra javítása (pl. közlekedés),
- általános gazdasági fellendülés.

Az EXPO 95 gondolatával foglalkozó üzemek közül 7 (a kereskedelemben, építőiparban, közlekedésben) érdeklődik magán *alapító- és üzemtársulás* létrehozása iránt. Egy ilyen szervezetnek a következő feladatai lennének véleményük szerint:

- fővállalkozóként a megrendelések továbbítása,
- új együttműködési lehetőségek keresése,
- infrastruktúra javító intézkedések.

7. AZ OSZTRÁK-MAGYAR EGYÜTTMŰKÖDÉS

A kutatás egyik súlypontja a határon túli együttműködés lehetőségeinek, üzemekre gyakorolt hatásának, ill. már létező formáinak vizsgálata.

Kiindulópontunk az egyes gazdasági ágazatok e kérdésről alkotott véleménye volt. Természetesen az is befolyásolja a határ két oldalán fekvő térségek kapcsolatait, hogy a gazdaság résztvevői milyen jelentőséget tulajdonítanak a határok megnyitásának és milyen lehetőségeket látnak benne.

7. 1. A határok megnyitásának megítélése az üzemek szemszögéből

A megkérdezett üzemek nagy többsége a térség fejlődésére *pozitív hatásokat* vár a határ megnyitásától (150 állásfoglalás). Ez a vélemény mindenképp előtti a gazdasági fejlődés és a magyar piaccal fenntartott kapcsolatok összefüggésén alapul:

- a vásárlóerő növekedése, volumenbővülés (a válaszok több mint harmada),
- általános gazdasági fellendülés,
- a kereskedelem megélénkülése,
- az idegenforgalom felfutása, a magyarok, mint újabb devizatorrás.
- a magyar piac bekapcsolása,
- olcsó bevásárlási lehetőségek Magyarországon, szabad tőkek mozgás, exportnövekedés.

Egyes üzemek *szubjektív gazdasági előnyöket* is várnak a határ nyitottabbá válásától. Ezek főleg az olcsó magyar munkaerőkínálaton alapulnak, ami lehetővé teszi az üzemeknek, hogy az egyes szakterületeken megmutatkozó szakemberhiányt enyhítsék.

A tisztán gazdasági hatásokon túl egyéb területeken is jótékony hatást várnak a határ megnyitásától:

- további könnyítések a határátlépésben,
- kulturális kapcsolatok kiszélesítése.

A válaszok számához mérten *kisebbségűek a negatív vélemények (94)*. Itt első sorban nem üzemi és térgazdasági dimenziókban, hanem a *társadalmi és környezeti ártalmak terén mozognak a válaszok*:

- fokozódó környezetterhelés, (többlét)forgalom, kevés parkolóhely,
- mint *kuriózum* szerepel itt a válaszok egy csoportja (9 db), amely egyáltalán nem jellemző a véleményekre, de mint az együttműködés elképzelhető legrosszabb következményeinek megjelenítője mégis figyelemre méltó: „...növekvő bűnözés, lopások, csempészkedés...”. Ehhez nem szükséges kommentárt fűzni.

Komolyabban kell értékelni a megkérdezett üzemek *szubjektív véleményét* a lehetséges negatívumokról:

- növekvő konkurrencia,
- növekvő versenyköltségek, kisebb nyereség,
- devizakiáramlás, vásárlóerő-vesztés (kiskereskedelem, kisipar, idegenforgalom területén).

A határ megnyitásának kedvező hatásait az üzemek szempontjából lényegében ugyanúgy ítélik meg a válaszadók, mint a tartomány egésze szempontjából. A leggyakrabban a következő gazdasági előnyöket várják:

- volumennövekedés, több munka, megrendelés (a válaszok több mint 40%-a),
- új piacok, import-, exportkönnyítések,
- a munkaerőgondok enyhülése (magyar munkaerő foglalkoztatása – a válaszok 5%-a),
- a termelési szerkezet átalakítása – tömegtermelés, az olcsóbb termékek Magyarországon való előállítás.

A válaszok számához mérten ismét csak kis jelentőségű a *negatívumok* felsorolása (a válaszadók több mint 3/4-e egyáltalán nem vár kedvezőtlen hatásokat). Főként az alábbi érvek hangzottak el:

- növekvő konkurrencia minden ágazat, a mezőgazdaság számára is, ezáltal
- fokozódó árverseny, áresés, mert Magyarországon alacsonyabbak a termelés költségei.

7. 2. Infrastruktúra, kishatárforgalom

A pusztán gazdasági kapcsolatokon túl, ill. mint ezek előfeltételei léteznek az infrastruktúra terén megnyilvánuló együttműködés lehetőségei is, pl. a határátkelőhelyek számának gyarapítása.

11. sz. táblázat: Az egységek becslései az infrastrukturális együttműködés lehetőségeiről

Terület	A lehetőségek megítélése		
	Jók A	Gyengék 261 ü z e m	Nem tudja %-á b a n
Közlekedés	52,9	25,7	21,4
Ellátás	49,0	17,9	33,1
Hulladék kezelése	32,0	30,1	37,9
Kultúra	61,1	12,1	26,8
Rendezvények	60,8	11,7	27,5
Környezetvédelem	47,0	20,6	32,4

Kulturális területen (beleértve a rendezvényeket, stb.) ítélik meg legoptimistábban a lehetőségeket. (A már meglévő kapcsolatok bizonyára befolyásolják ezt.) Ezt támasztja alá az a tény is, hogy éppen a gazdasági szolgáltatásban dolgozó üzemek, amelyek alkalmanként részt vesznek kulturális rendezvények szervezésében, lebonyolításában gyakrabban nevezik meg az említett területet az együttműködés lehetséges színtereként, mint más ágazatok.

Természetesen a közlekedési együttműködést leggyakrabban a közlekedési üzemekben és a gazdasági szolgáltatásban említették. Az ellátással összefüggésben minden ágazatra vonatkozóan területi különbségek mutatkoznak. Észak-Burgenlandban a megkérdezett üzemek 60%-a (bevásárlóközpontok megléte), míg Közép- és Dél-Burgenlandban csak a 40%-a lát jó lehetőségeket az együttműködésre.

Hasonló területi eltérések vannak a környezetvédelem megítélésében is. Észak-Burgenland üzeleinek több mint fele, míg Dél-Burgenlandban csak több mint egyharmada lát jó lehetőséget az együttműködésre ezen a területen. A megkérdezés során említett nemzeti park példája sokkal inkább volt befolyással a tartomány északi üzeimeire. Érdekes, hogy az e téren megvalósítható együttműködést nem az idegenforgalmi, hanem az építőipari és a közlekedési üzemek hangsúlyozták jobban.

Ugyancsak az építőipari és közlekedési üzemek voltak azok, akik a hulladékok kezelése terén várnak javulást az együttműködéstől, méghozzá Észak-Burgenlandban inkább, mint a tartomány többi részén. Nyitva marad azonban az a kérdés, hogy milyen formában, mely irányokban képzelik ezt el.

Az együttműködés és a határvitális összefüggésében döntő jelentősége van a további határátkelőhelyek létesítésének mind a köz-, mind az egyéni forgalom számára. Az egyes potenciális határátkelőhelyek támogatottsága a következőképpen alakult a tartományi átlag és az üzemek telephelye szerint (%-ban):

Átkelőhely, ill. községek megnevezése	"Igen" válaszok a 261 üzem százalékában			
	Burgenland	Észak	Közép	Dél
Andau	11,7	13,0	13,9	9,0
Eberau	15,1	6,1	13,9	27,0
Eisenberg	21,2	6,0	13,9	41,9
Halbturn	14,5	17,1	13,9	11,2
Lutzmannsburg	13,1	8,7	28,9	10,1
Mogersdorf	14,9	7,2	16,7	25,9
Moschendorf	11,7	7,0	11,1	16,0
Mörbisch	14,8	17,8	19,4	9,0
Neckenmarkt	11,7	7,9	30,6	9,0
Nikitsch	13,0	7,9	36,1	10,1
Pamnagen	16,5	22,9	11,1	10,1
Rechnitz	24,8	7,0	19,4	48,9
Reinersdorf	12,1	6,1	11,1	20,2
Schattendorf	14,2	15,7	13,9	12,4

Tartományi szinten a *rechnitzi* és *eisenbergi* határátkelőket tartják leginkább szükségesnek. Területi bontásban ez a kép alakul ki a válaszok értékelése után:

- Észak-Burgenlandban leginkább Pamhagen,
- Közép-Burgenlandban Lutzmannsburg, Nikitsch, Neckenmarkt,
- Dél-Burgenlandban pedig az üzemek majdnem fele által megnevezett Rechnitz és Eisenberg lenne a legalkalmasabb hely új határátkelők létesítésére.

A százalékos értékek szórása Dél-Burgenlandban nagyobb, ami azzal magyarázható, hogy az üzemek feltehetően a többi területhez képest mutatkozó lemaradásuk miatt fokozottan érdekeltek a „saját”, azaz szűkebb térségen belüli határátkelők számának növelésében.

Az egyes határátkelők jelentőségének megítélése területenként eltérő, természetesen a földrajzi távolsággal csökken azon üzemek száma, amelyek a megnevezett határállomások kiépítését a maguk számára közvetlenül is hasznosnak ítélik. Néhány esetben viszont (pl. Halbturn, Andau, Schattendorf, részben Mörbisch) nem térnek el jelentősen az arányok, ami azt jelenti, hogy ezen leendő határállomásoknak nemcsak a legközelebbi települések üzemci látnák hasznát.

7. 3. A megkérdezett üzemek motiváltsága az osztrák-magyar együttműködésben

A határok megnyitásának gazdasági hatásait és a fokozódó együttműködést (pl. világiállítás) szinte kizárólag pozitívan ítélték meg az üzemek, alapjában a kooperációkészség különbözősége nélkül. Az ehhez kapcsolódó várakozások egyedi példákön alapulnak és túlnyomó többségükben pozitív állásfoglalásokat tartalmaznak. Ezeken túlmenően felmerül a kérdés, hogy az osztrák üzemek együttműködési készségére mennyire hatnak az egyes motiváló tényezők. Ezt a hatást egy öt fokozatú skálára felmérve (1 – nincs befolyással, 5 – igen erős befolyással van) a következő kép bontakozik ki:

Motiváló tényezők	1	2	3	4	5
	a 261 üzem százalékában				
Alacsony termelési költségek	4,7	1,6	7,5	33,6	52,6
Új piacok bekapcsolása	3,2	8,3	18,6	31,6	38,3
A magyar partner jó hírve	17,9	27,2	34,6	12,2	8,1
Kedvező áron nagyobb kapacitás megteremtése	5,6	9,3	31,5	30,6	23,0
Az országban zajló demokratizálódás	2,8	5,6	17,6	33,6	40,4
Korábbi jó üzleti kapcsolatok	19,7	18,5	27,0	22,3	12,5
Kedvezőbb adózás	7,0	10,1	33,6	28,8	20,5
A magyar üzemek specialitásai, kapcsolódás a különleges magyar igényekhez	14,3	17,0	35,3	21,7	11,7

Első helyen az alacsony bérszínvonal eredményezte kedvezőbb *termelési költségek* állnak, itt természetesen főleg az ipari üzemek válasza dominálnak (60% feletti az 5-ös fokozat), méghozzá az üzemméret szerint csak jelentéktelen eltérésekkel. A kisipar számára ez a szempont nem igazán hangsúlyos. Sok ipari üzem úgy képzei el a termelési költségek alacsony voltából származó előnyök realizálását, hogy a termelés egy részét, pl. a félkésztermékek gyártását Magyarországra helyezik vagy magyar beszállítókkal dolgoznak. Az alacsonyabb magyar bérszínvonal fontosabb a termelési költségek szempontjából, mint a *kedvezőbb adózás*, az utóbbi főleg a gazdasági szolgáltatásoknál jelentős tényező.

A nagyobb *kapacitások bevonása* az ipari üzemek számára ugyancsak fontos motívuma az együttműködésnek. Ez jelentheti akár az olcsóbb munkaerő, akár az olcsóbb nyersanyagok felhasználását.

Az osztrák oldalon egy további érv *új piacok szerzése*, méghozzá olyanoké, amelyek eddig viszonylag nehezen voltak megdolgozhatók. Itt főleg az építőipari és a gazdasági szolgáltató üzemek érdeklődése nagy. Különösen az építőipar részéről, tekintettel a *belföldi piac beszűkülésére az ország keleti felében, pl. a környezetvédő mozgalmak nagyberuházásokkal szembeni ellenállása miatt érhető ez az érv*. Az építőipari kereslet ellenére a demokratizálódás eredményeként Magyarországon is fokozott *kritika éri a nagy építkezéseket* (lásd Nagymaros).

A meglévő és tervezett *kapcsolatok minősége* úgy anyagi, mint személyi szempontból csak marginális jelentőségűnek tűnik, vagy mert az eddigi kapcsolatok alapján *nincsenek elégedetlenségre, vagy mert a hiányzó/gyenge üzleti kapcsolatok nem tesznek lehetővé egy ilyen megítélést*. Az új piacok szerzése, mint a kooperáció fő motívuma nélkülözhetetlenné teszi a magyar szokások, viszonyok ismeretét (pl. az adó- és jogrendszer, tőkemozgások). A jól képzett magyar partnerekkel fenntartott jó kapcsolatok különösen a gazdasági szolgáltatásokban kiemelkedően fontosak.

7. 4. Az osztrák-magyar együttműködés létező formáira vonatkozó alapvető készség

A megkérdezett üzemek kereken *60%-a kész gazdaságilag együttműködni magyar partnerral, különösen az iparban és a közlekedésben az üzemek több mint 70%-ára érvényes ez a törekvés*. Legkevésbé az idegenforgalomban és a kereskedelemben mutatkozik erre hajlandóság, ami a meglévő konkurrencia (burgenlandiak bevásárlásai, növekvő idegenforgalmi beruházások Magyarországon gyakran osztrák tőke bevonásával) hatásának tudható be. Az ágazatonkénti elemzés eredményei bemutatják az üzemméret és az együttműködési készség összefüggéseit (nagy ipari vállalatok kontra kiskereskedelmi üzletek).

Az *együttműködési készség* okaiként sok tényező sorolható fel, amelyek a következő súlypontok köré csoportosíthatók:

– *volumennövekedés, piaccsatolás, új vevőkör* (pl. autók kereskedelem),

- a saját kapacitások növelése, az üzem kibővítése,
- olcsó import (kedvezőbb nyersanyagárak),
- exportlehetőségek, alkalom a keleti piac megdolgozására,
- termelőhelyek, üzemek telepítése Magyarországon, magyar beszállító üzemek,
- a munkaerő cseréje (személyzet Magyarországról, ill. munkavégzés Magyarországon).

Az együttműködni nem kívánó üzemek által felhozott ellenérvék:

- „nincs rá szükség”, nem érdekeltek a kooperációban,
- strukturális akadályok: az üzem „túl kicsi”, „nem megy a dolog”,
- pénzügyi gondok,
- a minőségi megszorítások: „a nyersanyagoknak meg kell felelniük az osztrák szabványoknak”, a magyar „minőségi szabvány sokkal engedékenyebb” (ágazati megjelölés nélküli kijelentés),
- szervezési-strukturális akadályok: „túl nagy a távolság”, „nehézség a kapcsolat fenntartása”,
- a nem önálló üzemek, fiókok, telephelyek válasza: „A döntés joga a vállalati központnál van”,
- a magyar munkaerő problémái – nyelvismeret, szakmai képzettség.

Az együttműködni szándékozó (155) üzem 28,3%-a már ma is kapcsolatban áll magyar partnerral, még hozzá leginkább az iparban, a közlekedésben, a gazdasági szolgáltatásban, legkevésbé pedig a kereskedelemben.

7. 4. 1. Magyar munkaerő foglalkoztatása

Az alacsonyabb magyar bérszínvonal és az azzal összefüggő mérsékelt termelési költségek főleg az ipari üzemek számára igen nagy vonzerőt jelentenek arra, hogy a termelésüket Magyarországra helyezték át, ill. magyar beszállítókkal szerződjenek. Másrészt egyre nő a burgenlandi üzemek magyar munkaerő iránti érdeklődése, amint azt a következő adatok is illusztrálják:

Magyar munkaerő	A 261 üzem %-ában
Jelenleg is dolgozik	16,3
Foglalkoztatása tervezett	5,0
Még nincs konkrét terv, ill. kapcsolat	28,7
Nem akarják foglalkoztatni	50,0

Bár a vizsgálat (mint keresztmetszet) csak pillanatfelvétel jellegű lehet a vállalkozások helyzetéről, a várható fejlődés irányaira is enged következtetni. A magyar munkaerő foglalkoztatását tervező, és a gondolatlanul foglalkozó üzemek aránya kb. kétszer akkora, mint a már most is magyarokat alkalmazóké. Feltehető, hogy ezen üze-

mek példája kihat a gazdaság többi területére is, és *gyakoribb* lesz a magyar munkaerő felhasználása.

A magyar munkaerő alkalmazására a leginkább mérvadó érvek a következők:

- munkaerőhiány, különösen a *szakemberek* terén: „nincs rendelkezésre álló osztrák szakember...”,
- *magyar nyelvtudással rendelkező alkalmazottakra van szükség*,
- *eddig jó tapasztalatokat szereztek a magyar dolgozókkal kapcsolatban*,
- *a joint-ventures üzletek feltétele magyarok alkalmazása.*

Az olcsó munkaerő mint érv csak marginális jelentőségű volt a válaszokban.

A magyarokat *nem dolgoztató* üzemek a következő okokat jelölik meg alapul:

- elsősorban „*nincs rá szükség*”,
- továbbá: nyelvi-megértésbeli nehézségek,
- hiányos szakképzettség,
- alacsony munkakedv,
- szolidaritás a hazai munkanélküliekkel: „Van nekünk azok nélkül is elég munkanélkülink.”.

Jelenleg átlagon felüli a magyarok foglalkoztatása az iparban, a közlekedésben. *Átlagon felüli érdeklődést tanúsítanak az építőipari üzemek a fokozódó munkaerőhiány miatt.* Alig mutatnak érdeklődést a gazdasági szolgáltatások, ahol sok esetben az „*ügyfélorientált*” tevékenység miatt biztos nyelvismeretre van szükség.

Észak- és Közép-Burgenlandban a magyarokat foglalkoztató, ill. az azt tervező üzemek aránya (57%) jóval magasabb, *mint délen.* A munkaerőpiac hatása érvényesül itt oly módon, hogy Dél-Burgenlandban a magyarok számára is kevesebb munkaalkalom kínálkozik. Ez tisztán a munkaerőszükséglet területi különbségeiből adódik, de érdemes megjegyezni, hogy a dél-burgenlandi üzemek az átlagon felüli munkanélküliség miatt, egy bizonyos szolidaritástól vezéreltetve a térség potenciális munkaerőjét, a munkanélkülieket részesítik előnyben.

Magyar munkaerőt mindenek előtt a *következő tevékenységekre, ill. munkakörökbe vennének fel* (129 üzem válasza alapján):

- 80,9% *segédmunkást* (pl. varrónő) alkalmazna,
- 90,7% *mint szakmunkást foglalkoztatna* (leginkább a *kőműves, a lakatos, az ács, az asztalos, az eladó, az idegenforgalmi-vendéglátó szakmák [a szakács, a pincér], a teherautósófőr szakmák keresettek*),
- 18,9%-a *pedig vezető beosztásba keres* magyar munkavállalókat.

A megnevezett szakmák legtöbbször megfelel (ill. néhány esetben éppen ellentmond) a magyar munkaerő alkalmazása imént felsorolt okainak. Magyarországon megszerzett szakképzettség és szakismeret mindenek előtt kézműves és építőipari szakmák esetén használható fel hosszabb betanítási, átképzési folyamat nélkül. A viszonylag

• kevésbé *vevőorientált szakmák* (a felsoroltak közül csak az eladó kivétel ezalól) általában csak alacsony *nyelvvismeretet igényelnek*.

7.4.2. Az együttműködés létező és tervezett formái a termelés, a gyártás területén

Valószínű, hogy az alacsony ár- és bérszínvonal mindenek előtt az ipari üzemeket csábítja magyarországi befektetésekre. A kérdés az, hogy mely formák a legelterjedtebbek jelenleg, ill. melyek lesznek a leggyakoribbak a jövőbeni kooperáció kapcsolatrendszerében, ezeket foglalták össze az alábbiakban:

Az együttműködés formái	Megvalósult a válaszok %-ában	Tervezett
Kész- és félkész termékek exportja	20,9	15,9
Magyar félkész termékek importja	27,9	19,7
Licensz alapján folyó Magyarországi gyártás	11,6	7,6
Joint-ventures	14,0	16,7
Közös fellépés	7,0	10,6
Munkaerőcsere	4,7	14,4
Üzem áttelepítése	2,3	2,3
Üzem alapítása Magyarországon	9,3	11,4
VÁLASZOK ÖSSZESEN	43	123

Már pusztán az abszolút számok összehasonlításából látszik, hogy a *termelés területén növekedni fog az együttműködés volumene, mértéke*. Ezen kívül a kooperáció különböző fajtáinak sokfélesége is megfigyelhető. A mostanáig domináló árucserre, a licensz alapján történő gyártás vesztének jelentőségükből, ezzel szemben a *joint-ventures, a harmadik piacon történő közös fellépés és főleg a munkaerőcsere szerepe a kapcsolatokon belül növekedni fog*.

A termelés áthelyzése, ha egyáltalán szóba kerül, a legritkábban említett formája a várható magyarországi üzemalapításoknak. A telephelyileg mozgékony termelés jelentős részének áttelepítésével nem nagyon lehet számolni (ez érvényes a munkaerőmunkabér-orientált iparágakra is). A tervezett új üzemalapításokra csak kevés konkrét javaslat van még, különösen a határhoz közeli telephelyek tekintetében. Mindössze két telephely megjelölés történt, mindkettő Budapesten.

7.4.3. Az együttműködés létező és tervezett formái a kereskedelemben

Az e téren megnyilvánuló együttműködés sokkal *kisebb hangsúlyt* kap, mint a termelésben, mindez következik a burgenlandi kereskedelmi vállalatok kooperációkészségéből is. Mindazonáltal a kereskedelemben, még ha sokkal szerényebb mértékben

is, mint a termelés területén, ki kell alakulnia a határon túli gazdasági kapcsolatok készségének, de mindenek előtt a következő formákban:

- Áruszállítás magyar kereskedelmi és kisipari üzemek részére (a válaszok több mint fele). Itt főleg azok a területek jönnek számításba, amelyek iránt a magyar ügyfelek eddig is nagy érdeklődést mutattak Ausztria iránt, mégpedig az elektromos berendezések és az új- és használt autók eladása,
- magyar termékek importja (pl. magyar bútor forgalmazása),
- magyarországi leányvállalatok, fiókok, üzletek alapítása,

A legcélszerűbb telephelyek és vállalati formák vonatkozásában még semmilyen tendencia nem ismerhető fel az üzemalapításokban.

7. 4. 4. Az együttműködés létező és tervezett formái az idegenforgalom területén

Az idegenforgalomban is feltételezhető az együttműködési készség növekedése és a közös vállalkozások sokfajta megnyilvánulási formájának megjelenése.

A 22 megkérdezett üzemből mindössze 4 jelezte *kapcsolat meglétét magyar partnerrel*:

- közös turisztikai vállalkozás
- együttműködés a gyógyturizmusban
- a szolgáltatások köztelenös reklámja, propagandája, ill. bemutatkozások).

Hat üzem adatai szerint a jövőbeni térségi-területi kooperáció súlypontjait a következő tevékenységek jelentik:

- közös *idegenforgalmi projektek*, egy természetvédelmi terület (a nemzeti park terveinek egyeztetése) vagy turista- és kerékpárút formájában,
- *gyógyturizmus* (pl. termálfürdők),
- együttműködés a *reklám, propaganda, menedzselés területén* (pl. az osztrák/burgenlandi/magyar konyha specialitásainak bemutatása gasztronómiai hetek keretében a vendéglátó üzletekben),
- *szakemberek, szakmunkások (szakácsok) eszerjének lehetősége*,
- *kulturális megállapodások*.

Az együttműködés egyetlen említett formája sem érinti az üzemek gazdasági-jogi önállóságát. Közös burgenlandi-magyar vállalatok (pl. szállodalánc) alapítása (jelenleg) szóba sem került a megkérdezés során.

7. 4. 5. Az együttműködés létező és tervezett formái a szolgáltatások területén

A szolgáltató üzemek a következő már létező kooperációs tevékenységekre hoztak példákat:

- *szállítás* – magyar fuvarosok dolgoznak egy burgenlandi üzemekben,
- *biztosítások* (élet- és járműbiztosítás),
- *magyar munkaerő alkalmazása*,
- *know-how átadása*.

A készség növekedése ebben az ágazatban is az együttműködés szaporodó formáit hozhatná létre:

- *magyar munkaerő alkalmazása a munkaerőhiány által leginkább sújtott ágazatokban,*
- *a biztosítók a magyar ügyfélkapcsolatok szélesítését fontolgatják működésük minden területén,*
- *gazdasági tanácsadás, gazdasági vizsgálatok, „átvilágítás” magyar üzemek részére,*
- *a kooperáció kiszélesítése a szállítás terén.*

A lehetséges üzemalapításoknál *Nyugat-Magyarország* némi előnyt élvez. A nagyobb szolgáltató vállalatok *magyarországi fiókok létesítését tervezik* (pl. a biztosítók).

7. 5. A Magyarországgal folytatott együttműködéstől várt gazdasági előnyök

Az a kérdés, hogy milyen kihatásai lehetnek a gazdasági együttműködésnek, három területre terjed ki.

A *munkaerőpiacon* a megkérdezettek véleménye szerint a következő változások várhatók: A legtöbb üzem (32 válasz) többek között pótlólagos munkaerő-, mindenek előtt *szakképzett munkaerő kínálatra számít*, ami az ő szempontjukból nézve a munkaerőgondok enyhülését eredményezhetné (17 válasz). Az olcsóbb munkaerő megjelenése nyomást gyakorolna a bérekre, ezáltal fokozva a versenyt a munkavállalók között (6 válasz). Ezzel együtt a munkanélküliség növekedésével kell számolni (15 válasz).

Sokkal hangsúlyosabbak a *határ megnyitásával* kapcsolatos várakozások. A legtöbb üzem (100 válasz) vagy *nem lát semmilyen jelentőséget* ebben magára nézve, vagy *nem alkotott még határozott véleményt* a kérdésről. A többiek főleg pozitív, a következőkben részletezett hatásokat várnak:

- kereskedelmi könnyítések,
- a térség gazdasági fellendülése,
- az üzemi tevékenységek kibővítésének lehetősége,
- a rövidebb szállítási útvonalak révén időmegtakarítás elérése.

Csak kevés üzem említett negatív hatásokat is, pl. a megsokszorozódó forgalom növekvő környezetterhelését. Az új növekvő *konkurrencia* hatásait csak néhány ágazat érzékeli meg, azok, amelyeknél növekvő árverseny és a minőségjavulás trendje fokozottan érvényesül.

7. 5. 1. A munkavállalókkal szemben támasztott szakmai igények az osztrák-magyar együttműködésben

Az osztrák-magyar együttműködés a dolgozókkal szemben is új ismereteket követel meg, ezeket az egységek az alábbiak szerint súlyozták (az 570 db válasz %-ában):

- Magyar nyelvtudás	28,1
- A magyar piac kereslet-kínálati viszonyainak ismerete	13,8
- Tapasztalatok a magyar hatóságokkal való érintkezésben	13,3
- A magyar gazdasági-,	12,6
- adó-,	10,2
- és jogrendszer ismerete	9,5
- Egyéb	0,4
- Semmilyen különleges ismeret sem szükséges	12,1

A magyar nyelv fontosságára korábban már utaltunk. Itt most inkább egy határon túli együttműködés elemi feltételeiről van szó, tekintet nélkül az ágazatra és a kooperáció formáira. Újra kell gondolni a magyar nyelv oktatásának eddig meglehetősen szerény „helyezését” úgy a regionális iskolai, mint a szakmai (tovább)képző intézményekben, jóllehet a potenciális magyar ügyfeleknél a német tudás jobban elterjedt, mint a határ másik oldalán a magyar.

A magyar nyelven túl szükségesek speciális szakismeretek (pl. bizonyos jogi előírások, szabályok ismereténck), amelyek kétségtől az üzemek jellegétől is függnnek. A gyakorlati tapasztalatok összegyűjtése (pl. a magyar hatóságokkal való érintkezésről) feltételezi a magyar nyelv alapfokú ismeretét.

7. 5. 2. A tervezett vámszabad területtel kapcsolatos várakozások

A vámszabad területtől túlnyomóan kedvező hatásokat várnak az üzemek, 70,9%-uk „inkább pozitív”, 29,1%-uk „inkább negatív” választ adott arra a kérdésre, hogy milyen irányba alakítaná a térség gazdaságát.

A kishatár forgalmat (lőleg a bevásárlóturizmust szem előtt tartva) a válaszok 3/4-ében forgalomnövelő, devizatermelő tevékenységként értékelték. Az üzemek többsége semmiféle konkurenciát nem lát a magyarokban, a többiek pedig vagy az ársversenytől félnek, vagy egy „egészséges verseny” kialakulását várják a gazdaságban.

Ágazati bontásban már sokkal árnyaltabb a kép:

- leginkább a közlekedés (minden üzem) és az ipar (majdnem az üzemek 90%-a) üdvözlí a vámszabad terület tervét,
- hevesen tiltakozik viszont a kereskedelem (az üzemek majdnem 2/3-a).

Míg a közlekedési vállalatok számára a vámszabad terület kétségtől a formaságok egyszerűsítése miatt fontos, az ipar (mint a lehetséges együttműködés legfontosabb területe) lő érdeke a magyarországi termelés és beszállítás lehetőségében rejlik.

A kereskedelemben, kiváltképp az élelmiszer-kiskereskedelemben a legjobban érződött eddig is a magyarországi konkurencia (a lakossági ellátás biztosítása érdekében a

magán importban bevezetett élelmiszer-kiviteli korlátozások a felmérés idején még nem voltak érvényben).

7. 5. 3. A határon túli együttműködés kibővülésétől várt gazdasági változások

Az üzemek vezetőinek személyes véleménye alapján a Burgenland és a szomszédos magyar megyék együttműködésének kiszélesedésétől várható gazdasági hatások általában *kedvezőnek* mondhatók, de valamivel átlag alatti a kereskedelmi üzemek „lelkesedése”.

Természetesen gazdasági ágazatonként, más és más módon hat az üzemekre az osztrák-magyar együttműködés.

A 261 üzem több mint 80%-a nevezett meg első és második helyen ágazatokat, amelyekben főként kedvező változásokra számítanak. Harmadik helyen még mindig a megkérdezett üzemek 2/3-a számol pozitív hatásokkal (zárójelben a 9-nél több említés):

Első helyen említve:

– gazdaság általánosan (45 említés), idegenforgalom, kereskedelem (19-19 említés), kultúra (14).

Második helyen:

– kultúra (37), idegenforgalom (14), gazdaság (13).

Harmadik helyen:

– kultúra (15), gazdaság (11).

A megkérdezettek szerint tehát *a változások leginkább a gazdaságra hatnak majd, másodsorban a kulturális kapcsolatokra. A közös kulturális rendezvényekkel szembeni ilyen magasan kiemelkedő pozitív elvárások tulajdonképpen megfelelnek a korábbi megállapításoknak, ahol az üzemek többsége a kultúrát és a rendezvényeket tartotta a legreményteljesebb területnek az együttműködés szempontjából.*

Már az eddigi pozitív válaszok abszolút számából is látszik, hogy a *pesszimista* vélemények jóval kisebb arányt érnek el. A 4-nél többször előforduló említések gyakoriságából (zárójelben a válaszok száma) a következő ágazatok emelkednek ki:

Első helyen: közlekedés (9).

Második helyen: közlekedés (7), környezetvédelem (7).

Harmadik helyen: környezetvédelem (8), közlekedés (7).

Amint az a 7.1. fejezetben is szerepel, az üzemek szerint a *fokozódó közlekedési forgalomból eredő környezetterhelés növekedése (még ha csak viszonylag kevés üzem említette is) a határon túli együttműködés bővülésének legfontosabb negatív hatása.*

III. RÉSZ

AJÁNLÁSOK A GAZDASÁG ÉS A SZELLEMI ERŐFORRÁSOK EGYÜTTES FEJLESZTÉSÉRE AZ OSZTRÁK-MAGYAR HATÁRMENTI RÉGIÓKBAN

1. MUNKAERŐPOTENCIÁL ÉS SZAKKÉPZETTSÉG

Minden olyan intézkedésnél, amelyik a határmenti térségek munkaerőállományának jobb kihasználását érinti, figyelembe kell venni a gazdasági- és településszerkezeti struktúrák eltéréseit, amelyeket röviden így lehet jellemezni:

A kiinduló helyzet a magyar oldalon:

- alacsonyabb bérszínvonal,
- az ipari foglalkoztatottak magasabb aránya.
- nagyobb átlagos üzemméret, olyan vállalatok megléte, amelyek több gazdasági ágazatban is tevékenykednek,
- az osztrák tartományi székhelyek nagyságrendjébe tartozó nagyvárosok megléte (Győr 130 ezer, Szombathely 90 ezer, Sopron 60 ezer lakos),
- a magasabban képzett munkaerő elvándorlása a térség agglomerációs központjai felé.

A nyugat-európai tőkeerős, csúcstechnológiáival rendelkező gazdaságok felé történő kapcsolódásban Magyarország számára a munkaerőtartalék a legjelentősebb rendelkezésre álló innovációhordozó. A munkaerőpotenciál szerkezete, iskolázottsága, aktivitása és rugalmassága határozza meg döntően a térség fejlődési lehetőségeit, és ezáltal gazdasági potenciáljának modernizálását is.

A jelentős bérszínvonalbeli eltérések már ma is azt eredményezik, hogy a magyarok szívesen vállalnak munkát Ausztriában, Burgenlandban, ugyanakkor éppen ez a különbség jelenti a legnagyobb vonzerőt a külföldi termelő tőke számára is.

A magyar gazdaság átmeneti szakaszban van. A mindennek előtt az állami- és szövetkezeti vállalatok által szorgalmazott szerkezetváltási folyamatok racionalizálási intézkedésekhez vezetnek, többek között azt eredményezve, hogy a „túlfoglalkoztatás” ezekben az üzemekben megszűnik, ezáltal az eddig (hivatalosan) ismeretlen munkanélküliség megjelenik. A leépítések főleg az alacsonyabb szakképzettségű gép- és építőipari dolgozókat érintik majd, ugyanakkor diplomásokból (főként gazdasági szakemberekből) és szakmunkásokból hiány mutatkozik.

Kiinduló feltételek burgenlandi oldalon:

- az ipari foglalkoztatottak viszonylag alacsonyabb aránya,
- a kisüzemek túlsúlya, ami azt eredményezi, hogy a magasabban képzett munkaerő számára gyenge a munkahelykínálat,
- a nagyobb városok hiánya, és ennek következtében a magasabban képzett munkaerő elvándorlása a tartományon kívüli agglomerációs övezetek, központok felé.

Burgenlandban a jól képzett szakemberek (pl. szakközépiskolát végzettek) számára túl kevés a végzettségüknek minőségben és mennyiségben megfelelő munkalehetőség. Ez a viszonylag alacsony átlagbérekkel együtt a tartományból való elvándorláshoz, elköltözéshez vezet.

A burgenlandi ipartelepítés korábban leghangsúlyosabb tényezőjének számító olcsó, szabad munkaerő egyre veszít jelentőségéből:

- először is az (osztrák átlag feletti) „képzési expanzió” következtében, ami az elmúlt években az alacsonyabb szakképzettségű munkaerő arányának csökkenésében mutatható ki,
- másodszer azért, mert az ipari (és kisipari) foglalkoztatottak fokozatosan a magasabb bérszínvonalú ágazatokban csoportosulnak át, ott koncentrálnak,
- harmadszor a szomszédos országok részéről túlkínálat van olcsó munkaerőből.

Néhány burgenlandi gazdasági ágban (pl. textilipar, építőipar, idegenforgalom) a fent említett változások a munkaerőhiány fokozódását idézik elő. Mindenek előtt a szakmunkásokra igaz ez, és a jövőben a helyzet még éleződni fog (időszaki munka, csökkenő bérszínvonal, nehéz testi munka, stb.).

1. 1. A munkaerő cseréje

Mindkét régióban tapasztalható a jól képzett szakmunkások iránti fokozott kereslet. A munkaerőhiánnyal küzdő ágazatokban a szakmai képzés és a munkakorülmények egyaránt sok kívánnivalót hagynak maguk után.

Az érvek és ellenérvek mentén rendeződő érdekek a következőképpen foglalhatók össze:

- A magyar üzemek, ill. munkaerőgazdálkodási hivatalok érdeke, hogy
o az állami, szövetkezeti vállalatok átstrukturálódása miatt felszabaduló felesleges munkaerő keltette feszültségek enyhüljenek a térség munkaerőpiacán,
- o Győr-Sopron megyében az állami építőiparban várható leépítések miatt fokozódó munkanélküliségre kell számítani. Ugyanakkor erre a felszabaduló munkaerőre (a burgenlandi építőipari üzemekben munkaerőhiány tapasztalható) szükség van, tehát a foglalkoztatásra lehetőség kínálkozik

- *Az osztrák üzemek érdeke, hogy:*

- o az alacsonyabb bérek által javítsák a versenyképességüket,
- o az osztrákok által nem eléggé „attraktívnak” ítélt munkakörök ellátását megoldják,
- o a munkavállalóknak tartózkodási engedélyre nincs szüksége napi ingázás esetén,
- o a határátlépés könnyítését további határállomások megnyitása segítse, illetve a munkahelyek jobb elérhetőségére olyan járatok szerveződjenek, amelyek a határon átlépve érik el céljukat, a munkahelyeket.

- *A községek, települések potenciális érdekei (rövid távú érdekei), hogy*

- o az egyes üzemek bezárásának veszélyét csökkentsék, a nem megfelelő munkaerő-ellátás miatt,
- o az üzemek ily módon biztosított fennmaradása, továbbfejlesztése megőrizhetővé tegye a helyi (magasabban képzett és jobban fizetett) munkaerő munkalehetőségeit.

- *A burgenlandi munkaerőgazdálkodási és érdekvédelmi szervezetek elutasító magatartását magyarázza*

- o a tartományi átlagos bérszínvonalra gyakorolt negatív hatás,
- o a munkakörülmények romlása pl. textilipar, idegenforgalom, építőipar, élelmiszer- és élvezetiipar miatt,
- o a magyar oldalon való foglalkoztatási lehetőségek hiánya.

Magyar részről a munkaerőcsere felszabadítása azzal az eredménnyel járna, hogy a fokozódó leketemunkát jelentősen vissza lehetne szorítani. A burgenlandi munkalehetőségek ismerete a magyar régió számára nagy jelentőségű lenne. Ugyanakkor osztrák részről a burgenlandi és a bécsi üzemek számára is előnyösnek ígérkezik a határmenti térségből olcsó magyar napi ingázók alkalmazása.

Az érintett hatóságok (tartományi kormány, megyei tanácsok) az említett foglalkoztatási módokat (napi ingázás) hosszú távon sem pozitív, sem kívánatos fejleménnyek nem tekintik, mivel az a véleményük, hogy a térségben megfelelő foglalkoztatási lehetőségek biztosítása lenne az igazi megoldás, ami átgondolt, sokoldalú preferenciákra épülő területi politikák kialakítását követeli meg.

Jelenleg a munkaerő cseréje egyoldalú gyakorlatot mutat: magyarok vállalnak munkát Burgenlandban. A vállalatok növekvő érdeklődését az ilyen formák iránt az magyarázza, hogy a munkaerőhiányt másként nem tudják megoldani, ha a fokozódó racionalizálási (eszköz és felszerelés modernizációs) törekvések nem képesek enyhíteni a feszültségeken. Amennyiben az osztrák munkaerőpiacon nem találnak munkaerőt a létszám gondokkal küzdő üzemek, marad alapvetően a külföldiek foglalkoztatásának lehetősége (a hatályos jogi szabályozások alapján kiegészítő- illetve pótmunkaerő státuszban).

A magyarországi átlagos bérszínvonal alacsony volta miatt az osztrák munkaerő számára jelenleg nem éri meg, de a bérszabályozások szokványos keretein kívül, pl.

prémiumokkal csábítóbbá lehetne tenni a magyarországi munkavégzést. A magyar gazdasági rendszer és a vállalatok átalakulása megköveteli az üzemi könyvvitel (számvitel, költségszámítások), a marketing, az eladás, az értékesítés területén a nyugati normák bevezetését. Ehhez üzemgazdasági szakemberek kellenek. Hasonlóan érvényes ez a technológiatranszferekre, pl. a teljesítőképes kommunikációs infrastruktúra kiépítésére.

Ezzel összefüggésben érdemes lenne megvizsgálni Burgenlandban, hogy:

- a különböző végzettségű szakemberek milyen érdeklődést mutatnak a vegyesvállalatoknál történő foglalkoztatás iránt,
- a munkaerőszolgáltató hivatalok milyen segítséget adhatnak a szakemberek kapcsolatainak szervezésében, tapasztalatcserék bonyolításában és ezzel munkahelyek kialakításában,
- milyen módon lehetne a munkaerőközvetítő irodák működését, szervezetét kölcsönösen megismerni (pl. információk átadása a munkanélküliség-enyhítő programokról, szakemberek tapasztalatcseréje, foglalkoztatást szervező intézmények megismertetése).

Ezeken túlmenően a (részben már létező formában is) lehetőségek kínálkoznak *szakemberek (és szakmunkások) cseréjére*:

- o az *idegenforgalomban* – szakács, pincér, konyhai kisegítő különböző gasztronómiai rendezvények, bemutatók szervezésénél,
- o közös *környezetvédelmi tervek*, programok kidolgozásánál,
- o az *EXPO '95* előkészítése során.
- o közös *környezetvédelmi projektek*: osztrák biokémia, stb.
- o *osztrák szaktanácsadók* (elsősorban műszaki területeken) alkalmazása a magyar üzemekben,
- o az *osztrák management* és szervezési know-how-t, valamint a menedzserképző *intézményeket* a magyarok számára is hozzáférhetővé tenni:
 - a munkatársak kiválasztását,
 - a munkaerő motiválását,
 - a munkahatékonyságot,
 - a bérstruktúrát,
 - a könyvelést,
 - a tervezést, az ár kalkulációt, pénz -és hitelügyeket,
 - a piaci orientációt,
 - a K + F kapacitás fokozását,
 - különböző technológiák beszerzését,
 - modern kommunikációs eszközök felhasználását,
 - a pénzügyi források bővítését illetően.

o nyelvtanfolyamok: magyar nyelvtanárok osztrákok számára,
o kulturális együttműködések: különböző művészeti ágak képviselői.

1. 2. Kooperáció a munkaerőpiacokon, a munkaerőközvetítő hivatalok együttműködése

A „szociális piacgazdaság” reformideológiájának támogatása gyakran szolgáltat ürügyet a szociális és az oktatási területeken az államháztartás kiadásainak lefaragására, ami a gazdasági fejlődéstől várható hatásokhoz fűzött várakozásokkal éppen ellentétes. A gazdasági átalakulás és fejlődés csak akkor mehet végbe, ha a munkaerőpiac személyzeti feltételei is megteremtődnek. A jövőbeli és a jelenlegi munkaerőnek a végzettség megszerzésére fordított kiadásai a technikai haladást segítik, de legalábbis lehetővé teszik.

1. 2. 1. Együttműködés a munkahelyek teremtésében, a foglalkoztatás növelésében

A határon túli együttműködés szempontjából nagyon hasznos lenne egy olyan *magyar munkaerőhivatal* felállítása, amelynek *hatásköre és feladatai* is megfelelnek a hasonló osztrák szervezeteknek, továbbá, hogy a magyar és az osztrák munkaerő-gazdálkodási szervezetek *közvetlen*, a kormányok, területi igazgatási szervek *közvetítése nélküli kapcsolatban* álljanak egymással.

Az NSZK és Magyarország között már létezik egy keretegyezmény, a két országnak a munka- és szociális téren folytatandó együttműködését teszi lehetővé. Ez a Szövetségi Munkaügyi és Szociális Minisztérium szellemi és anyagi támogatását jelenti a legfontosabb magyar munkaügyi problémák megoldásában.

Az Ausztria által meghozandó intézkedések:

– A *munkahelyteremtés és foglalkoztatási kezdeményezések tapasztalatainak és eszközeinek hozzáférhetővé tétele:*

- o Aktion 8000 (a fiatal és kezdő, valamint a hosszabb idő óta munkanélküliek számára),*
- o diplomások továbbképzése,*
- o szociális segély,*
- o a csökkent munkaképességűek számára is munkalehetőségek teremtése,*
- o a munkaerőpiac irányítása,*
- o a munkavállalók védelme,*
- o szakmai információs központok felállítása,*
- o szakmai információs rendszer kiépítése,*
- o szakmai előkészítő- és továbbképző tanfolyamok,*

- o a munkaerőpiacon különösen hátrányos helyzetben lévő fiatalok támogatása,
- o a nők munkavállalásának szorgalmazása a nem hagyományosan női szakmákban,
- o a földrajzi mobilitás támogatása,
- o üzemen belüli munkahelyteremtő intézkedések.
- *Közös projektek* a nehezen elhelyezhető *munkanélküliek* foglalkoztatására.
- *A határmenti térség* munkaerőhivatalainak szoros kapcsolattartása kívánatos, akár egy munkaközvetítő szervezet *regionális irodáinak* felállításával mindenek előtt a határon túli munkavállalási lehetőségek szempontjából.
- Ennek érdekében az osztrák munkaerőhivatalokat *megfelelő információkkal* kellene ellátni a *magyar munkahelykínálatról* (pl. egy „Tapasztalat” akció keretében az új foglalkoztatási lehetőségeket keresők részére) valamint több gondot kellene fordítani a (közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkező) *vezető beosztású szakemberek* közvetítésére.
- *Magyar munkaerőgazdálkodási szakemberek képzése*, főleg a munkanélküliség és a szakmai továbbképzés kérdéskörében.
- Meg kell teremteni annak a lehetőségeit, hogy *magyar speciálisan képzett szakemberek* (pl. programozók, szoftverspecialisták) *Ausztriában tanulhassanak*, hogy a hiányzó know-how így megszerezhető legyen.
- Meghatározott számú *ausztriai munkavállalási engedély* biztosítása annak érdekében, hogy a szakemberek szakmai és főleg nyelvi ismereteiket elmélyíthessék.
- *Tanfolyamok és szakmai gyakorlatok szervezése* (maximum egy éves időtartammal) a kisipari (kézműves) *szakmákban* és a *vállalatalapítási* és irányítási ismeretek el-sajátítására.
- *A munkaerőhivataloknak* szoros kapcsolatban kell állniuk, ami az *információs rendszerek számítógépes összekötésén* alapulna, különösen a szakmai továbbképzésekre vonatkozó információs bázis tekintetében.

A szociálpolitikai és munkaerőpiaci intézkedések megvalósításához nagyban hozzájárulhatna egy *koordináló központ*, szervezet, amelyik (hasonlóan a vállalkozások területén többnyire informálisan meglévő gyakorlathoz) *az információáramlást segítené*. Erre annál is nagyobb szükség lenne, mert a jövőben egyre fokozódó együttműködés mellett a *magyarországi munkanélküliség növekedése* (de a többi kelet-európai országban lezajló változások) is *éreztetni fogja hatását az osztrák munkaerőpiacon*.

1. 3. Együttműködés az oktatásban és a képzésben

Az átstrukturálódással összefüggésben fokozott igény jelentkezik Magyarországon a tovább- és átképzési tevékenységek, főleg a *nyelvi ismeretek* bővítésének lehetőségei iránt.

1. 3. 1. Nyelvismeret

A nyelvtudás alapvető feltétele az eredményes együttműködésnek. Ezen a területen az osztrák fél jóval nagyobb lemaradásban van. Ez megmutatkozott a kutatási együttműködésben is (az ÖIBF és az MTA RKK között). A tárgyalások rendszerint német nyelven folytak, tekintettel a két fél eltérő nyelvtudására. Ehhez tartozik még az is (nem bocsánatkérésként), hogy az egyik oldalon megmutatkozó nyelvtudás nem motiválja a másik oldalt arra, hogy a partner nyelvét megtanulja. Gyakran hangzott el ilyen kijelentés: „A magyarok úgyis tudnak németül.”

A megkérdezett üzemek, de bizonyára a lakosság is úgy véli, hogy a magyar nyelvismeret nagyon fontos a kapcsolatok intenzifikálása szempontjából. Az oktatási/képzési intézményekkel szemben ez a helyzet az alábbi követelményeket támasztja.

1. 3. 1. 1. Az alsó-, közép- és felsőfokú iskolák nyelvi képzésének támogatása

– *A nyelvi akadályok leépítése minden szakmában*

o magyar nyelvtanárok osztrák tanulók, tanfolyamok számára,

o a magyar, mint választható tárgy az alsó- és középfokú oktatásban,

o a magyar, mint kötelező tárgy a határmenti térség egyes iskoláiban,

o a magyar, mint felvehető tárgy a szakmai képzést adó iskolákban, valamint a felsőoktatásban,

– *több lehetőség hallgatók cseréjére (akár Grác, Bécs egyetemén is),*

– *vendéghallgatók, „vendéggyerekek” fogadására kész családok kiközvetítése.*

1. 3. 1. 2. A nyelvi ismeretek oktatása a szakmai (tovább)képzésben

Az idegen nyelvet legkönnyebben és legjobban abban az országban lehet elsajátítani, ahol azt beszélik. Az, hogy Burgenland közel fekszik Magyarországhoz, igen nagy előny. Ezzel kapcsolatban a következőket javasoljuk:

– *Magyarországi nyelvtanfolyamok,*

o a határhoz közeli térségben rendszeres tanfolyamok burgenlandiak számára,

o többcélú rendszeres rendezvények Budapesten vagy más tájképi szépségekben bővelkedő helyeken (pl. Balaton).

– *A magyar nyelv oktatásának egyre nagyobb szerepet kell szánni az át- és továbbképzésben, együttműködésre kell törekedni magyar intézményekkel a magyar anyanyelvű tanfolyamvezetők fogadása érdekében.*

A magyar egyre inkább az üzemi továbbképzésekben is helyet kell hogy kapjon, mindenek előtt a közszolgálatban dolgozók részére, ahol az angol és a francia mellett a magyar nyelv ismerete is fontos. Az üzemen belüli tanfolyamokon (a nagyobb részvételi arányból következően) jobb kihasználtság várható.

Az üzemi keretek között zajló nyelvi továbbképzésekre a következő lehetőségek adódnak:

- üzemi szervezésben nyelvtanfolyamok (hasznosabb lenne magyar előadókkal), mindenek előtt azokban az üzemekben, amelyek magyar partnerrel terveznek együttműködést. Természetesen a nagyobb üzemekben könnyebben biztosítható az ehhez minimálisan szükséges jelentkezők száma,
- főleg magyar szervezők által indított nyelvtanfolyamok a magyar üzleti partnerral való együttműködés megkönnyítésére,
- a kisebb üzemek pedig az egyes községek (járásközpontok, különböző szintű központi helyek) által szervezett tanfolyamokra jelentkezhetnének.

1. 3. 2. Az együttműködés lehetőségei a középfokú és felsőoktatásban

1. 3. 2. 1. Az iskolák kooperációja

Az iskolák együttműködésének hasznosságát nem kell bizonyítani. Ez még a gimnáziumokban is vitán felüli, pedig ezen iskolatípus esetében a szakmai képzésben résztvevők cseréjének fontossága nem szerepelhet az érvek között, de a tananyagok és a tapasztalatok cseréjének jelentősége fontos lehet.

A burgenlandi üzemek többször említették, hogy egyes szakmunkásképző- és szakközépfiskolák tanulói számára nincs megfelelő lehetőség a nyári üzemi gyakorlat elvégzésére. Nagy segítség lenne tehát, ha ezek a diákok magyar üzemekben végezhethetnék a nyári gyakorlatukat. Természetesen főként azok az üzemek jönnek számításba, amelyeknek már vannak osztrák kapcsolataik, valamint a nyugati normákhoz közelálló termelést folytatnak.

- Azokban az iskolákban, ahol az ilyen tanulócsere szóba jöhet, célszerű lenne a terveket, a tantárgyak körét, stb. hosszú távon tartalmilag összehangolni. Ezáltal megteremtődne a feltételei a jelenlegi központi állami rendszerben szerzett iskolai vég bizonyítványok kölcsönös elismerésére, illetve átszámítására.
- Egy jövőbeni kutatás tárgya lehetne a két állam iskolarendszerének összehasonlító vizsgálata, valamint a szakmai és iskolai bizonyítványok kölcsönös átszámításának, elismerésének aktuális helyzetfelmérése.
- A szakképzést folytató iskolák kapcsolattartásának intenzifikálása elengedhetetlen (főleg a mikroelektronika, a számítástechnika, a biotechnológia és a környezetvédelem területén).

- Mindkét térségben kiemelték a *számítástechnikai ismeretek* fontosságát a nyelvi- és szaktudás mellett már az iskolai és az üzemi képzésben is. Országos segélyprogram keretében a magyar iskolák számára ingyenessé kellene tenni az osztrák számítástechnikai oktatóprogramok beszerzését.
- A *magyar és az osztrák tantervek cseréje*, illetve új tantervek kidolgozása (a magyar iskolarendszer átstrukturálása).
- Ajánlatos lenne kb. *egy-egy félévre tanárok* cseréje is (mezőgazdaság, vendéglátás, kereskedelem, textilipar, idegennyelv, számítástechnika, környezetismeret-környezetvédelem, stb.) főleg az eredményes információcsere érdekében.
- *Ösztöndíjakkal és más támogatási formákkal* lehetővé kellene tenni, hogy mindkét régióban és a különböző képzési formákban *osztrák, ill. magyar diákok minél nagyobb számban tanulhassanak a másik országban.*
- A párhuzamos iskolatípusok osztályainak cseréje a nyelvi, szociális és tananyagi akadályok leépítése érdekében:
 - o oktatás (egy-egy hétre),
 - o iskolai hetek, rendezvények,
 - o szakmai gyakorlatok,
 - o közös iskolai ünnepélyek, sportversenyek rendezése, stb.
- A diákok és hallgatók cseréjének támogatása a határtérségben szükségessé teszi a *kollégiumi szálláshelyek megfelelő kínálatának megteremtését* is. Az újonnan építendő szálláshelyek költségeit azzal is lehetne csökkenteni, hogy a nyári szünetben olesó turista- és diákszállásként hasznosíthatók lennének. Ugyanakkor a világkiállítás idején fellépő óriási szálláshely igények megoldásához is hozzájárulhatnának ezek a kollégiumok, továbbá a nyugat-magyarországi, ill. burgenlandi rövidebb kirándulások tervezésénél is számításba jöhetnek, mint kedvező árú szálláshelyek.
- *Az oktatási formák kölcsönös igénybevételéhez, valamint az át- és továbbképzési rendszerek együttes felhasználásához elengedhetetlen a végzettséget igazoló bizonyítványok (diplomák) kölcsönös elismerése.*

1. 3. 2. 2. Az egyetemek, főiskolák együttműködése

Az információcserével párhuzamosan a mostaninál szorosabb kapcsolatokat kell kiépíteniük egymással a felsőfokú képzést folytató intézményeknek.

A manapság oly sokszor emlegetett „gazdasági szerkezet átalakítás” nemcsak új üzemek építését jelenti, hanem a magyar oktatás és kutatási rendszer átalakítását is, különben a gazdasági fejlődést nem lehetne hosszú távú, sokoldalú koncepciókra alapozni

Lehetőségek:

- *Ausztriában élő magyar tudósok bevonása a magyar felsőoktatásba,*

- osztrák vendégprofesszorok magyarországi munkavállalásának motiválása,
 - a lehetőségek teremtése arra, hogy vendégoktatók Bécsben és Budapesten párhuzamosan oktathassanak,
 - oktatók és hallgatók cseréje
- o ösztöndíjak felajánlásával,*
- o bürokrácia mentes lehetőségek teremtése egy-két szemeszter idejére tanárok cseréjének lebonyolítására,*
- közös kutatások szervezése, végzése osztrák és magyar kutatók, illetve intézmények között, hogy az információk cseréjével megteremtődjenek a rendszeres kooperáció alapjai,
 - a Nyugat-Dunántúlon számos speciális képzést adó intézmény működik (mezőgazdasági, erdő- és fagazdálkodási, textilipari, valamint közlekedésgépészeti képzés). Ezekben mind az alap-, mind a tanfolyami képzésnél a burgenlandi tanulók akár csoportos részvételét is biztosítani lehetne. A nyugat-dunántúli régió néhány felsőoktatási intézményében (erdő- és fagazdálkodás, agrárképzés, műszaki-informatikai képzés, esetleg tanárképzés) a graduális képzést német nyelven is célszerű lenne beindítani, ezzel hozzájárulhatnának a burgenlandi felsőfokú szakértelmiség képzéséhez, és az intézmények működési körének bővítéséhez. Ugyancsak bekapcsolódhatnának a burgenlandi szakemberek a felsőfokú intézményekben folyó posztgraduális képzésbe, illetve kezdeményezésükre speciális tanfolyamok is indulhatnak német nyelven.

Az intézmény szintű együttműködés mellett meggondolandó egy, a régiók különböző szervezetei által közösen működtetett szervezet felállítása. Ez a szervezet az oktatás területén a szabad kapacitások feltárásával, valamint a gyors és hatékony tanár-, illetve diákcsere szervezeti kereteinek kialakításával foglalkozna.

1. 3. 2. 3. Javaslatok az üzemi továbbképzések területén a kooperációra

Mint már szó volt róla, a magyar gazdaság átalakulása a szakmai tovább- és átképzések rendszerének, szervezeteinek, módszereinek korszerűsítését is megköveteli (növekvő munkanélküliség).

- A burgenlandi tapasztalatok ezeken a területeken kiválóan alkalmazhatók a magyar régiókban, illetve az itteni intézmények kialakításánál, a meglévők továbbfejlesztésénél figyelembe kell venni egymás adottságait, az intézmények jellegét, sajátosságait. Az intézmény szintű együttműködés mellett meggondolandó egy a régiók különböző szervezetei által közösen működtetett intézmény felállítása az át- és továbbképzésre.
- Itt lehetőség kínálkozna az egyes szakmai ismeretek bővítésén túl nemcsak a nyelvismeret megszerzésére, hanem egymás régióinak megismerésére, az ottani

gazdasági, jogi, *intézményi feltételek* tanulmányozására is (ezen utóbbi tényezők ismerete iránt is széles körű igény jelentkezett a felmérés során mindkét régióban).

- Magyar oldalon különös jelentőségű már ma is, de a jövőben kiemelten a kis- és *középvállalkozások* szervezése, működtetése, üzleti és piaci rendszereinek a tanulmányozására. Ehhez a burgenlandi gyakorlati tapasztalatok sok segítséget adhatnak, nem beszélve a közvetlen együttműködések kialakításáról.

A fokozódó magyarországi munkanélküliség (a veszteséges gyárak bezárásának következményeként) szükségessé teszi a *szociális védőháló megeremtését*, illetve átalakítását, továbbá a továbbképzési lehetőségek széles választékának kialakításának támogatását:

- a magyar szakmai *továbbképző központok technikai berendezésének* szellemi és anyagi támogatása,
- o tan- és információs anyagok cseréje,
- o szemináriumok az oktatók számára is.

A továbbképzési és átképzési intézkedések iránti igények főleg a következő területeken jelentkeznek:

- *know-how* biztosítása azon üzemek számára, amelyek a termelésben, az irányításban új technológiákat (pl. számítástechnikát) akarnak alkalmazni, ill. a nyugati üzemgazdasági normákat akarják átvenni (pl. a könyvelés, a marketing, a menedzselés terén),
- illetve azon *személyek* részéről, akik az átstrukturálódás folytán elvesztették korábbi munkahelyeiket.

Osztrák részről a következő oktatási know-how-transzfer kezdeményezések merültek fel:

- *Képzési/továbbképzési lehetőségek* biztosítása a magyar munkacső számára is (pl. könyvelés, költségszámítás, számítástechnika), főleg a BFI, WIFI, népfőiskolák burgenlandi szervezeteinél.

- Ennek megfelelően a *tanfolyamok tartalmát*, irányát össze kell *hangolni* a magyar oldalon kialakult munkaerőpiaci helyzettel, az érintett magyar üzemek szakképzettségi szükségleteivel:

- o könyvelés,
- o árkalkuláció,
- o számítástechnika,
- o marketing,
- o pénzügyek,
- o telephelykiválasztás,
- o vállalkozások, kisvállalkozások.

– Az új üzemek, vállalatok magyarországi telepítéséhez (termelő üzemek, szolgáltató vállalatok fiókjai, stb.) *Burgenland tartomány, de különösen a BIBAG sok éves tapasztalatai* is rendelkezésre állnak:

- o gazdasági szolgáltatások,
- o telephelyi tanácsadás,
- o finanszírozási tanácsok,
- o szakemberek kiközvetítése,
- o piaci ismeretek.

Megvizsgálandó, hogy a tervezett *Burgenlandi Technológiai Központ* mennyire lenne hozzáférhető magyar üzemek számára is, mint know-how-transzfert bonyolító-szervező intézmény (pl. a telephelyhez kevésbé kötődő szolgáltatások, mint a technológiai, üzemgazdasági tanácsadás területén).

2. A GAZDASÁG ÉS TELEPÜLÉSHÁLÓZAT, MINT INNOVÁCIÓHORDOZÓ

Mindkét térségben elsősorú fontosságú a közlekedési- és hírközlési infrastruktúra javítása, mindenek előtt a kelet-nyugati irányú összeköttetések kiépítése a közforgalom számára.

A határmenti térségekben léteznek olyan mikrotérségek, amelyek a múltban szerves együttélést alakítottak ki. Ezeket a falvakat a vasfüggöny elválasztotta egymástól és egyben felszámolta, pontosabban megszüntette a települések lakosságának természetes gazdasági és emberi kapcsolatait. A határok megnyitásával egy-egy mikrotérség korábbi együttélése biztosítható lehetne, amelyhez néhány esetben csak újabb határátkelők megnyitására lenne szükség. Ezzel a határmenti térségek tradicionális kooperációi aktivizálhatók és új dimenziók nyílnak a régiók együttműködéséhez.

2. 1. A térségek együttműködésének strukturális feltételei

Az 1995-ös Bécs-Budapest világkiállítás a két régió fejlődésére alapvető hatással lehet, ill. jelentősen átformálhatja a régiók egyes térségeinek szerkezetét, infrastrukturális ellátottságát. A területfejlesztési koordinációk megindultak a régiók között, a gazdasági egységek azonban még passzívak, nem ismerték fel a világgattrakcióban már most rejlő lehetőségeket.

A két határmenti térség együttműködése példaértékű lehet a *regionális integrációk* számára. Az ilyen *integrálódási folyamatok* pedig elvezethetnek a határok megszüntetéséhez, legalábbis az élet számos területén.

2. 1. 1. A közlekedési infrastruktúra javítása

A közforgalmi (mindenek előtt a vasúti) összeköttetéseket reaktiválni, modernizálni kell. A vasútvonalak kiépítésének jelentősége nem korlátozódik a lakosság életminőségének javulására és az áruszállítás közutakról vasutakra való terelésére, hanem a nyugat-magyarországi és burgenlandi gazdasági egységek is „közelebb kerülnek” az európai piacokhoz. Természetesen a közúthálózat javítása sem tűr halasztást.

A *Bécs-Eisenstadt autótutat* célszerű lenne meghosszabbítani *Sopron irányába*, persze egy Sopront elkerülő nyomvonallal. Ez az út jelentősen javítaná Burgenland és Északnyugat-Magyarország közlekedési kapcsolatát.

Az *osztrák észak-dél autópálya* továbbépítése esetén is hasznos lenne egy *Kőszeg-Szombathely* irányú *leágazást* építeni, akár autótút minőségben is, mert ezzel Burgenland középső területeiről a szombathelyi agglomeráció könnyen elérhető lenne.

A 8-as főút, ami a határtól Graz irányába jelent kapcsolatot, *korszerűtlen* és a követelményeknek nem felel meg. Lassítja a két régió déli területeinek kapcsolatait.

A vasúthálózat fejlesztésére a következő javaslatok merültek fel:

- A *Bécs-Eisenstadt* autópálya kiépítése mellett a vasúti összeköttetés is fontos Sopron irányába,
- a *Wiener Neustadt-Mattersburg-Sopron-Győr* vonal modernizálása, villamosítása,
- a Bécs-Budapest gyorsvasúti összeköttetés megteremtése mellett elengedhetetlen, hogy ezek a vonatok *Győrben* is megálljanak,
- a *Sopron-Oberpullendorf-Kőszeg-Szombathely* vonal modernizálása,
- az *Oberwart-Rechnitz-Szombathely* vonal kiépítésével sokat javulna Közép-Burgenland és Nyugat-Magyarország vasúti összeköttetése,
- a határon túli együttműködés szempontjából nagy jelentőségű a *Budapest-Graz* vonal (jennersdorfi megállóval) modernizálása.

A mikrotérségek aktivizálása és a határmenti kapcsolatok fejlődése alapvetően a *közlekedési infrastruktúra és a határátkelőhelyek függvénye*. Éppen ezért várható, hogy a megfelelő intézkedések új fejlődési impulzust adnak az említett térségeknek.

2. 2. A gazdasági együttműködések

2. 2. 1. Az általános és az innovációorientált gazdasági kapcsolatok támogatása és közvetítése

Mindkét régióban igényként jelentkezett, hogy a másik térséggel intenzív gazdasági együttműködés alakuljon ki szinte minden ágazatban. Az egyre fokozódó érdeklődésnek azonban nincs megfelelő koordinálása, nem, vagy csak véletlenszerűen valósul meg az igények összekapcsolása és egyben a térségi szempontok érvényesítése.

Ennek érdekében a térségek kormányai és gazdasági, érdekvédelmi szervezetei együttes támogatásával jöjjön létre *Eisenstadt-Győr-Szombathely* székhellyel egy *Információs és Vállalkozás Közvetítő Intézet*. A szervezet működési területei és feladatai a következők lehetnének:

- o *piaci igények* felmérése és közvetítése, termelési kapacitások feltárása és kooperációk szervezése,
- o *befektetési szaktanácsadás*, vállalkozások szervezéséhez információ nyújtása a másik régió, ország adózási, jogi rendszerének ismertetésével,
- o a szervezetek gazdasági és piaci kapcsolatainak *átvilágítása*, tanácsok, ötletek a tevékenység fejlesztésére, vagyoneértékelés,
- o új termékek, tevékenységek bemutatása, *szakkiallítások szervezése*, kölcsönös szakmaközi ismerkedések szervezése,

o reklám- és marketing tanácsadás, közös reklám- és piackutatási akciók lebonyolítása,

o a térségek adottságainak, fejlődési pályáinak tanulmányozása, azok széles körben való ismertetése, ajánlások kidolgozása a további kétoldalú és multiregionális együttműködésre.

Az innovációorientált helyi politika alátámasztásához jelentős közösségi (tartományi-helyi) anyagi eszközök szükségesek:

- az innovációk támogatásának fokozása,
- az innováció- és technológiatranszfer erősítése,
- speciális projektek támogatása az említett területeken.

Tekintettel a régiók gazdasági egységeiben az innovációk mérsékelt voltára, a műszaki fejlesztés visszafogott jellegére, továbbá ezen megújítási módok iránti azonos igényre, célszerű lenne az *innovációs és képzési központok együttműködése*. Ezek az intézmények a központi, a helyi kormányok és a gazdasági egységek (üzemek, hitelintézetek) támogatásával működnének.

Az ilyen intézmények kooperációja a következőképpen segítené a térségek gazdasági fejlődését:

- *műszaki, technikai információk gyűjtése*, feldolgozása és rendszeres eljuttatása a térség gazdasági szervezeteihez,
- termék, technológia és tevékenység fejlesztéshez partnerek közvetítése,
- külső, régiókon kívüli *K + F intézmények* bevonása a gazdasági szervezetek fejlesztésébe, ill. azok eredményeinek közvetítése a régiók felé,
- egyéni vagy kiscsoportos *innovátorok* számára munkafeltételek biztosítása, termékekhez gyártási kapacitások feltárása,
- műszaki és fejlesztési *tanácsadás* szervezése,
- üzemek *átvilágítása* a műszaki színvonal alapján,
- speciális *szakmai tanfolyamok* szervezése.

A Régióközi Innovációs Centrum és az Információs és Vállalkozás Közvetítő Intézet természetesen szoros kapcsolatban állhatna egymással, pl. ugyanazon szervezetben történő működtetésük is elképzelhető. Tevékenységükben azonban a különbség az, hogy míg az első szervezet az *innovációk közvetítésére*, új termékek és technológiák kialakítására vállalkozik, addig a másik intézmény a *meglévő erőforrások aktivizálására*, koordinálására és a térségi közös *fejlesztési pályák* kimunkálására koncentrálja tevékenységét.

2. 2. 2. 1. Információcsere és a terciér funkciók bővítése

A határtérségek közös gazdasági fejlődése nem jelentheti osztrák vállalatok áttelepülését csupán. Ez a (mindkét oldalról támogatott) politika a mindenkori gazdasági

és szabályozó (ösztönző) rendszerre vezethető vissza. A tervezés horizontja azonban nem korlátozódhat rövid távon hasznot ígérő telepítésekre, hanem csak a kölcsönös előnyökön alapuló hosszú távú együttműködésen.

Ennek érdekében a következő tennivalók adódnak:

- gazdasági kapcsolatokat közvetítő *vállalkozás* vagy *iroda* létrehozása *Ausztriában*,
- az *infrastrukturális befektetések* pénzügyi támogatása,
- magyar vállalkozók, vezetők számára *tanfolyamok* szervezése,
- *számítógépes hálózatok* információcsere,
- magyarok külföldi *munkavállalásának lehetővé tétele* (szakmunkások és vezető beosztásúak),
- az *illegális* munkavállalást felderítő és megakadályozó szervezet létrehozása *Ausztriában*,
- a *fekete munka visszaszorítása*, a külföldi munkások jogi biztonságának megteremtése,
- a *joint-ventures* és más közös üzletek esetében fel kell számolni az *információhiány* és a *jogi hézagok* kihasználására épülő vállalkozásokat,
- azon vállalkozók szankcionálása, akik a magyarországi átstrukturálódási folyamatok és a joghézagok kihasználásával a *magyar partner kárára* tevékenykednek.

2. 2. 2. Együttműködés a környezetvédelemben

A térségek környezeti állapotának javítására a következő intézkedések javasolhatók:

- kétoldalú egyezmény a *környezetszennyezés visszaszorítására*,
- közösen kidolgozott normák a *víz, a levegő és a talaj szennyezettségének* mérésére,
- *nemzetközi figyelő-észlelő rendszer felállítása* az előbb felsorolt értékek mérésére (a jelenlegi magyar szervezet nem felel meg a követelményeknek, a mérési adatok nem kompatibilisek,
- a *Fertő-tavi Nemzeti Park* létrehozása,
- *környezetvédelmi akadémia* felállítása:
 - o az új nemzeti park kutatása céljából,
 - o a környezeti kérdések kétoldalú megközelítésére,
- a *kis szériájú* termékek *gazdaságosságának és bevezethetőségének* vizsgálata, ha azok környezetkímélő technológiával készülnek. Az európai belső piac szempontjából sem elhanyagolható ez a szempont!
- a *környezetkárosító technológiák átadásának* kontrollálása (kétütemű motorok, bizonyos vegyszerek, stb.),
- *környezetkímélő technológiák* és termelési módok átadása,

- a *takarékos technológiákra* való áttérés megkönnyítése a megfelelő transzferok biztosításával, hogy a magyar energia és nyersanyagimport csökkenthető legyen.

Fontos lenne egy *regionális és régió feletti koordinációs központ* létrehozása a környezetvédelem problémáinak megoldására, illetve annak támogatására, hiszen a környezetvédelem mindkét államnak közös érdeke.

2. 2. 3. Az innovációs aktivitás feltételei és akadályozó tényezői

A két régió gazdaságában és településhálózatában számos endogén erőforrás halmozódott fel, amelyek együttes és kölcsönös kiaknázásával tovább serkenthető az innovációorientált határmenti térségfejlesztés.

A térségek gazdaságának eltérő szervezeti és tulajdonformái ellenére az ágazati szerkezetben azonosságok, kompetitív egységek találhatóak a:

- textil- és textilruházati iparban,
- az élelmiszer-és élvezetecikk iparban,
- a vas- és fémtermékek iparban,
- az építőiparban.
- az idegenforgalomban.

Ezek az ágazatok a versenyhelyzetet éppen úgy fokozzák a régiók gazdaságában, mint a kooperációt, az együttműködést. Ezen utóbbi kapcsolat a jövőben azért kerül inkább előtérbe, mert a két régió gazdaságának piaci kötődései, kapcsolatai alapvetően eltérnek egymástól. Míg a magyar régióban az egyre intenzívebb EGK-kapcsolatok mellett is jelentős a KGST ki-és beszállítás, addig az osztrák tartományban döntően az EGK-val és más fejlett gazdaságokkal alakultak ki a piaci együttműködések.

A két gazdaság szervezeti rendszerében, az üzemek méretében lényeges különbségek vannak. A burgenlandi kis- és közép üzemek túlsúlya mellett a nyugat-dunántúli régióban meg a közép- és nagyüzemek dominálnak, azonban egyre jobban terjednek a kisüzemek, vagy a nagyüzemek felbomlásával a kisebb, rugalmasabb egységek.

Magyar oldalon eddig a következő faktorok hátráltatták az innovációkat:

- tőke- és devizahiány,
- *magas állami jövedelem központosítás, bonyolult szabályozás, bürokratikus gazdaságirányítás,*
- *a termelés területén:*
 - o nehezen beszerezhető *innovatív technológiák,*
 - o a piaci *versenyhelyzet hiánya,*
 - o a *termelékenység alacsony* színvonala,

- a *K + F* intézmények hiánya,
- fejletlen kommunikációs- és közlekedési infrastruktúra,
- gyengén fejlett terciér szektor,
- az idegenforgalmi infrastruktúra hiánya.

A burgenlandi üzemek innovációképességét az alábbi tényezők csökkentik:

- mennyiségi és minőségi munkaerőproblémák (szakmunkások hiánya, a jól képzett munkaerő elvándorlása),
- saját tőke hiánya,
- gyenge piaci kapcsolatok,
- a *K + F* tevékenység alacsony vállalati aránya.
- gyenge piaci kapcsolatok,
- az idegenforgalmi infrastruktúra mennyiségi és minőségi problémái (kevés minőségi turizmus kiszolgálására alkalmas egység, stb.).

2. 2. 4. Motiváció és érdekeltség a gazdasági egységek együttműködésében

A magyar gazdaság egy *privatizációs* hullám előtt áll. Mind a kormány, mind a vállalatok nagy jelentőséget tulajdonítanak a külföldi tőkének. Mivel Burgenland üzemei sokszor maguk is tőkehiánnyal bajlódnak, ezért kooperációs partnerként inkább csak a *magyar kis- és középvállalatok jöhetnek számításba*. Ilyen közös vállalatok, vállalkozások már léteznek az építőiparban, az élelmiszeriparban, a fa- és fafeldolgozó iparban, továbbá a kereskedelemben, az idegenforgalomban és a különböző szolgáltatásokban.

Magyar részről az osztrák (és más külföldi) együttműködés a következő *előnyöket* rejti magában:

- új termelési, irányítási, kommunikációs technológiák megszerzése,
- új piacok feltárása,
- deviza- és tőkehiány mérséklése,
- a külföldi vállalkozó (általában a korábbi partner) részvételével olyan közös vállalatok alapítása (joint-ventures), amelyekbe a magyar fél csak a munkaerővel, a telephellyel, az infrastruktúrával és/vagy megfelelő piacismerettel léphetne be.

A külföldi partnerek kiválasztásánál némi előnyt élveznek az *osztrák vállalatok*. Jelenleg a külföldi vegyesvállalatok egynegyede osztrák tőkével működik Magyarországon.

Magyar oldalon (a történelmi okokon túl) a következő megfontolásokkal indokolják az együttműködést:

- Ausztriát tőkeerős, de egyben elég „kicsi” országnak tartják, az „ország kiárusításának” veszélye nem jut kifejeződésre a kapcsolatokban.

- a magyar üzemek megkérdezésének eredményei alapján túlnyomóan *pozitív kép* alakult ki az osztrák partnerekről (megbízható, korrekt, stb.),
- Ausztria földrajzi közelsége.

Ausztria és különösen Burgenland negatív megítélésénél, az együttműködés *akadályainak* felsorolásánál a következő érvek merültek fel:

- Az osztrák vállalatok készsége a külföldi vállalkozások iránt egyre nő (pl. az állami vállalatok nemzetközivé válásának törekvései), mindazonáltal *mértéke* (a behozott tőke nagysága) jelenleg még igen szerény. Ez különösen a burgenlandi üzemekre igaz.
- A magyar vállalatok a partnerek ismeretének, és általában külföldi tapasztalatok hiányában úgy gondolják, hogy azok a vállalatok, amelyek *Ausztriában* (főleg Burgenlandban) telephelyeket, fiókokat működtetnek, *szívesen létesítenének* vegyesvállalatot Magyarországon is.

Mindent összevetve Ausztria számára igen pozitívan ítéltethető meg a kiinduló helyzet, hogy a magyar kapcsolatokon keresztül megindulhat a *keleti piacok* meghódítása.

Az osztrák üzemek számára a következő közvetlen *előnyök* származhatnak a magyar együttműködésből:

- *alacsonyabb termelési költségek,*
- *új piacok meghódítása,*
- *kapacitások bővítésének alacsony áron való kialakítása,*
- *kedvezőbb adózás.*

2. 2. 5. A gazdasági együttműködés előfeltételei és lehetőségei

A feltárt, de országspecifikus adottságok a gazdasági egységek együttes innovációorientált tevékenységét megnehezíthetik. Ezen a helyzeten javíthatnának a következő javaslatok:

- *A magyar nemzeti valuta konvertibilissé tétele.*
- *A joint-ventures szervezetek alapításánál a bürokrácia egyszerűsítése.*
- A külföldi vállalkozók fokozott *jogi biztonsága*, mindenek előtt az állami vállalatokkal szemben (a magyar partner tulajdonjogi, döntéshozói, megbízási jogosítványainak, jogköreinek tisztázása).
- *Kedvezőbb adózás* a vegyesvállalatok számára, különösen azokban a *térségekben*, ahol a *területfejlesztési tervek* üzemtelepítéseket tartalmaznak, illetve javasolnak (elmaradott térségek).
- *A kommunikációs infrastruktúra javítása* (a telefonvonalak számának és minőségének növelése, stb.).

- A közlekedési infrastruktúra további kiépítése, mindennek előtt a kelet-nyugati kapcsolatok élénkítésére, az országok és a régiók közötti összeköttetések minden formájának átfogó javítása
- A kishatárforgalom elősegítése újabb határátkelők megnyitásával.
- A K + F tevékenységek támogatása, K + F közös vállalatok alapítása.
- A területfejlesztési és rendezési tervek összehangolása.
- Jobb piaci áttekintés az osztrák/magyar partnert kereső vállalatok számára, pl. egy kétoldalú információs központ (vállalkozás) a közös vállalkozások alapításának megkönnyítésére.
- A közlekedési infrastruktúra további kiépítése, különös tekintettel a tömegközlekedésre.
- A kishatármenti forgalom bővítése.

A hagyományos gazdasági együttműködések élénkítését remélhetjük a magyar oldalon az új szervezetektől, a kormány liberalizált külkereskedelmi politikájától és nem utolsósorban a KGST-ben a dollár elszámolásra való áttéréstől. Ezen utóbbi új helyzetbe hozza a magyar vállalatokat, hiszen versennyel kell szembenéznük a keleti piacokon, ehhez pedig korszerű termékekre, minőségre és megfelelő áru megjelentetésre van szükségük. A térség könnyű- és élelmiszeripara ehhez kooperációs partnereket találhat Burgenlandban, akár bedolgozás (kész- és félkész termékek), akár licencek, know-how-k vásárlásával.

Új, az eddigiektől alapvetően eltérő kereslet várható Magyarországon a mezőgazdasági gépek, eszközök, berendezések, felszerelési tárgyak iránt. A farmergazdaságok mindenképpen elszaporodnak az országban, várhatóan ebben a régióban is, így jelentős kereslet lép fel ezen eszközök iránt. Ebben a régióban lerakatok, ügynökségek, bemutatóhelyek létesítésével szinte az országos kereslet elébe is lehet menni.

Az osztrák biotechnológia és a mezőgazdasági gépgyártás számára is új lehetőséget jelent ez a robbanásszerű piacbővülés, így szervíz, javító és szolgáltató szervezeteket is célszerű lesz ezen régiókban telepíteni.

A modernizáció elengedhetetlen követelménye a fejlett infrastruktúra, illetve annak minden ágazatának korszerűsítése. Ma még nem egyértelmű, hogy miként, milyen forrásból indul meg az infrastrukturális hálózatok megújítása, de az sem címéletileg, sem gyakorlatilag nem kerülhető ki. Várható tehát, hogy a burgenlandi építőipar munkalehetőséget kaphat a nagy volumenű infrastrukturális beruházásokban, korszerűsítésekben (útépítés, vasút korszerűsítés, egészségügyi, oktatási intézmények felújítása) a Nyugat-Dunántúlon.

Ugyancsak említést érdemelnek a lakásépítések iránti változatlan igények a Nyugat-Dunántúlon is. Új technológiáknak, előregyártott, jó hőszigetelésű és gyorsan felépíthető családi házaknak a piaca nemesak a régióban, hanem az ország más területein is számottevő. A régióban lévő kapacitások, termelési ismeretek és üzemi

feltételek, de *több anyag-, részegység-szállító is kedvező lehetőséget teremt ezen vállalkozások kialakításához.*

A települési önkormányzati rendszer kiépülésével megnő az igény a települések megújítására, rekonstrukciójára. Az ehhez szükséges technológiák, anyagok, és tervezési, valamint kivitelezési rendszerek területén is jelentős igények várhatók a magyar régiókban.

2. 2. 5. 1. Együttműködés a kereskedelemben

A kereskedelemben véleményünk szerint *nem várható jelentős javulás az együttműködésben.* Miközben a burgenlandi üzemek egy része panaszkodik a határnyitás következtében jelentősen megnövekedett konkurrenciára, ami sok árucikk tekintetében az árverseny miatt komoly veszteségeket okozott, addig mások az együttműködés különböző lehetőségeit keresik a magyar partnerral, illetve leányvállalatok nyitását tervezik a nyugat-magyarországi nagyvárosokban.

- *A tartós fogyasztási cikkek iránti kereslet várhatóan csökkenni fog, mert a magyarországi inflációt egy-két évig az új kormány sem tudja megfékezni, így várható, hogy*

o növekednek a megélhetési költségek,

o csökken a megtakarítási hajlandóság,

ami a magyar bevásárlóturizmus részleges kifulladásához vezethet.

- *Várható, hogy rövid távon a vámrendeletek nem változnak (hosszabb időszakot – két-három év – tekintve valószínűleg már igen), így a határon túlra nyúló magyar kereslet az autók, elektronikai cikkek és más fogyasztási eszközök iránt jelentősen nem módosul.*

- *Viszont a vagyonos rétegek fogyasztása a luxus termékek iránt erőteljesebb lesz, azonban szükségleteiket továbbra is külföldön elégítik ki.*

- *A kisvállalkozások terjedésével növekszik az igény termelési eszközök, berendezési tárgyak, felszeretések iránt. Erzékkelhetően bővülni fog a használt eszközök értékesítése is.*

- *A mezőgazdaság reprivatizálása ugyanesak fokozza a keresletet anyagok, felszerelési tárgyak, gépek iránt. Új értékesítési és áru ismertetési formák alkalmazásával a magyar piacon jelentős értékesítési lehetőségek kínálkoznak.*

2. 2. 5. 2. A szolgáltató szektorban adódó kooperációs lehetőségek

A lakossági és a gazdasági szolgáltatások területén jelentős kereslet várható, hiszen egy modernizációra éhes társadalomban és gazdaságban egyre sokoldalúbb igényekkel kell számolni.

A pénzügyi szolgáltatások fejlesztése mindkét régióban elengedhetetlen, így válhatnak fogadókésszé a külső térségekből várható tőke, illetve szolgáltató szervezetek számára. Sokat lendítene a térség fejlődésén, ha létrejönne egy osztrák-magyar vegyesbank, hiszen így nemcsak a finanszírozási formák bővíülhetnek, hanem elterjednének a gazdálkodók között az osztrák pénzügyi- és hitelélet normái, elvárásai is.

Az üzleti és gazdasági szolgáltatásoknál már felbukkanhatnak burgenlandi vállalkozók, azonban a nyugat-dunántúli egységek megjelenése is várható a szomszédban, főleg a következő területeken:

- reklám, piackutatás,
- adó-, vagyron- és beruházási tanácsadás.
- üzemi tanácsadás,
- o könyvelés,
- o marketing, terítés, árusítás,
- o pénzügyek,
- o telephelyválasztás,
- o vezetés, irányítás, menedzselés,
- o üzemszervezés.
- jogi tanácsadás.

2. 2. 5. 3. Együtműködés az idegenforgalomban

A határok megnyitása és a liberalizálódás drasztikusan megnövelte a határátlépések számát. A magyar idegenforgalmi központok attraktivitása így jelentősen emelkedett a nyugati turisták szemében. A határtérségek további idegenforgalmi fejlődése előtt a következő lehetőségek állnak:

- a fokozódó városi turizmushoz (Bécs, Budapest) való kötődés,
- a sajátos kulturális és természeti kincsek (pl. gyógyvíz) célirányos értékesítése, különös tekintettel a táj- és természetvédelemre:
- o minőségi turizmus a Fertő-tó környékén (kerékpárosút, turistautak, vízisportok, stb.),
- közös kulturális rendezvények,
- o a közös múlt hangsúlyozása,
- a rendezvények időpontjának összehangolása.
- közös reklámtevékenység, pl. a gasztronómiai hetek szervezése,
- szakmunkások cseréje (pl. szakácsok).
- folyamatos tapasztalat- és információcsere az idegenforgalmi intézmények, üzemek között.

Az idegenforgalmi beruházások a *minőség* irányába mutatnak *mindkét* térségben. Ezek a létesítmények (szálláshelyek, szabadidős létesítmények) igen nagy jelentőséggel bírnak a további fejlődés szempontjából. A hasonlóságok, illetve történelmi azonosságok a kulturális és a természeti látványosságok terén is egyelőre inkább *konkurrenciát jelentenek* a határ két oldalán, de mindkét oldalon vannak olyan lehetőségek, amelyek igazán *nyereséges kihasználása csakis közös munkával lehetséges*.

2. 3. EXPO '95

Az EXPO '95 egyszeri és megismételhetetlen alkalmat jelent a felek számára. Nemcsak mint az első kettős kiállítás, hanem (a „Hidak a jövőbe” jelszó alatt) egy kísérletet két eltérő gazdasági rendszerű ország határainak áthidalására.

Az *osztrák keleti térség* számára elméletileg a következő gazdasági hatások állnak az érdeklődés középpontjában, amelyek a korábbi világkiállítások tapasztalataiból valószínűsíthetők:

- a *fizetési mérleg javulása* (bevételek a turistaforgalomból),
- az *export növekedése*,
- a *térség jelentős lendületet kap a fejlődésben*.

A megrendezés esetén óriási igény jelentkezik a szolgáltatások és termékek iránt. A legnagyobb hatása az idegenforgalmi beruházásokon keresztül a *magántőkére*, az infrastrukturális beruházásokon keresztül az *állami*, illetve *közösségi tőkére* lesz. A gazdasági hatások az input-output vizsgálatok segítségével követhetők.

A probléma az, hogy a közvetlen volumeneken felül sok esetben a továbbgyűrűző hatás is erős, sőt ez a *multiplikátor* hatás még jelentősebb is lehet, ami egy önfenntartó keresletnövekedést eredményezhet. Az pedig szintén közvetve és közvetlenül is a bevételek és a foglalkoztatottság növekedését idézi elő. A belföldi hatékonyság a GDP növekedésén mérhető le. A leginkább érintett építőiparban például minden 1000 ATS beruházásra 800 ATS értékteremtés jut, Bécs körzetére ez 50%-os nemzetijövedelem-termelés növekedést jelent. A turizmusban is hasonló ez az arány (0,8) és Bécs környékére is 50% jut. Ugyanakkor az idegenforgalmi foglalkoztatottság növekedése várhatóan nagyobb lesz, mint az építőiparban vagy a gazdaság egészében. Az idegenforgalom magas foglalkoztatottsági multiplikátora ráadásul viszonylag alacsony import mellett realizálódik, de egyúttal alacsonyabb hatékonysággal is, mert a racionalizálhatóság csekélyebb, az igényingadozás miatti kihasználtság alacsonyabb lesz.

A következő ágazatokban kell *közvetlen foglalkoztatottság* növekedéssel számolni:

- építőipar	- idegenforgalom
o magasépítés,	o szálláshelyek,
o útépítés	o utazási irodák,
o mélyépítés,	o reklám

- kereskedelem
- o fogyasztási javak,
- o beruházási javak, termelőeszközök
- szolgáltatások
- o tervezés, irányítás, szervezés,
- o előkészítés,
- o marketing, reklám,
- o üzemeltetés.

Közvetett hatások az előkészületi fázisban:

- fémipar (gépgyártás, stb.),
- építőanyagipar,
- felfeldolgozás,
- olajipar,
- élelmiszeripar,
- textil- és ruházati ipar,
- nagykereskedelem,
- közlekedés, hírközlés,
- ingatlankezelés,

A világkiállítás remek alkalmat kínál az együttműködés elmélyítésére, az integrálódás meggyorsítására.

A pozitív elvárások mindkét oldalon igen nagyok:

- a gazdaság felélénkülése (építőipar), az előkészületekkel összefüggésben az *infrastruktúra javulása,*
- a *közlekedési kapcsolatok javulása,* különösen a kelet-nyugati irányban:
- o Bécs-Budapest autópálya,
- o a Bécs-Budapest vasúti összeköttetés meggyorsítása,
- a *gazdaság fellendülése,* új piacok felderítése az EXPO-val összefüggésben.
- a rendező országok *nemzetközi presztízsének emelkedése.*

A világkiállítás ellen leggyakrabban elhangzott érv a rendezés magas költségei. Az EXPO magyar ellenzői az ország gazdasági helyzetére való tekintettel a kiállítás kivitelezését és egyáltalán az egész terv értelmét megkérdőjelezzik. Burgenlandban az EXPO-val szembeni ellenállás a tervezett kiállítási helyektől távolodva egyre nő (észak-dél ellentét). A kiállítás rendezvényeinek gazdasági haszna főleg azokon a helyeken jelentkezik majd, amelyek fejlettebbek, és a városi- és kiállítási turizmushoz jobban tudnak kapcsolódni. Bécs és Budapest közelsége tehát jelentős tényező. A területi politika feladata lenne, hogy olyan intézkedéseket hozzon, amelyekkel a kiállítási helyszínektől távolabb fekvő települések számára is kedvező helyzet alakuljon ki, és lehetővé teszi a Világkiállítás rendezvényeibe való bekapcsolódást. Ezek pl. az alábbiak:

- A vállalatokra vagy településekre jutó részvételi költségeket például úgy lehetne mérsékelni, hogy egyes *közszövetségek* vagy *társégek* azonos gazdasági ágazatai, szervezetei stb. *közös pavilonban* szerepelnének.
- A *céltzott reklám* és a *megfelelő turisztikai kínálat* (szabadidős- és kulturális létesítmények, a kiállítási helyekhez/től való szállítás, minőségi szálláshelyek) azt szolgálhatná, hogy Bécs és Budapest *városi-és kiállítási turistaforgalmát* részben a *délebbre fekvő országrészekre* terelje.

3. A TÁRSADALMI KAPCSOLATOK DIMENZIÓI

A két térség integrációs folyamatait nemcsak a gazdaságban, a területi kapcsolatokban kell élnkíteni, hanem az emberek között is.

Magyarország egy új társadalmi berendezkedés formáit keresi. Elveszték az elmúlt rendszerben a civil társadalom hagyományai, a kisebb közösségekhez való tartozás tudata, a tolerancia, az egymás megbecsülése és mindazok az értékek, amelyek éppen a polgári társadalomban előremutatók lehetnek. Ennek az új társadalmi-politikai felépítésének a mintái nyugatról, azon belül is elérhetően Auszriából vehetők át, így nem lényegtelen, hogy ezen innovációk közvetítése miként valósul meg a régiók között. Ennek területei az alábbiak lehetnek:

- A települések, az *önkormányzatok közvetlen kapcsolatait* minden eszközzel támogatni kell, hiszen a közösségek egymásra találása fontos közvetítője a további együttműködéseknek.
- *Szakmai szervezetek*, egyesülések, különböző érdekvédelmi szervezetek, de regionális, tartományi szintű *politikai pártok* találkozóinak, véleménycseréinek nagy jelentősége van az innovációk és az információk kicserélésében.
- A *kulturális kapcsolatok* területeit tovább lehet tágítani, hiszen az *közös attrakciókon* és az egyes művészeti ágak megismertetésén túl a *tömegtájékoztatási eszközökben* rejlő lehetőségeket (pl. időszaki közös rádió- és tévéműsorok, közös újság, kulturális vagy szakmai folyóirat, stb.) is ki kell használni.
- Egymás jobb megismerése érdekében, valamint a folyamatos tájékoztatás és jelenlét miatt célszerű lenne *Eisenstadtban* egy *Pannónia-házat*, *Győrben* pedig egy *Burgenland-házat* működtetni.
- További közös *kutatási programokkal* kell bővíteni az egymásról alkotott ismereteket és kezdeményezni az együttműködések újabb és újabb formáit.

Fontos lehet a *következő területeken* is a tapasztalatcsere:

- „pártkultúra” Ausztriában,
- új érdekcsoportok születése,
- a parlamenti pártok helyi politikája,
- a polgári kezdeményezések szerepe az integrációs folyamatok előremozdításában,
- az érdekvédelmi szervezetek helye a regionális integrációs folyamatokban,
- a szakszervezeti érdekképviselő tapasztalatai, a reform-szakszervezetek funkcionáriusai számára szemináriumok,
- a joint-ventures üzletek foglalkoztatási problémáiról adott információk,
- segítség a nem állami, független szakszervezetek kiépítésénél,
- a munkavállalók és a munkáltatók közötti konszenzus megteremtésének tradíciói,
- a kormányzati alkotmányosan is garantált határon túli együttműködései,
- a tartományok, mint törvényhozó hatalom tapasztalatai a magyar megyék számára,
- a kommunális, önkormányzati intézmények, vállalatok működtetésének tapasztalatai.

4. EGY KÖZPONTI KOORDINÁCIÓS SZERVEZET ALAPÍTÁSA AZ OSZTRÁK- MAGYAR EGYÜTTMŰKÖDÉS ELŐMOZDÍTÁSÁRA

A kelet-nyugati kapcsolatok normalizálódása megköveteli a folyamatos információ-cserét. Ausztria itt fontos közvetítő szerepet játszhat. A már most is igen sokrétű határon túli együttműködés szükségessé teszi egy koordináló központ létét.

Ez a szervezet közvetlenül a tartományi főnök, a megyei vezetés, illetve a szövetségi kancellári hivatal, magyar oldalon a minisztertanács alárendeltségébe tartozna.

Feladatai a következők lennének:

- A tervezés *összehangolásának* kezdeményezése;
- Egy jól működő *információs rendszer* kiépítése;
- Kétoldalú *szerveződések szorgalmazása* az illetékes hatóságok között;
- *A munkaerőpiac közös irányítása:*
 - o területi munkaerő hivatalok együttműködése,
 - o információcsere, segélyprogramok;
- *A képzés területén:*
 - o a helyi iskolai hatóságok kooperációja,
 - o a nyelvismeret megszerzésének támogatása;
 - o diákok, hallgatók, tanárok, professzorok, cseréjének szorgalmazása, tananyagok, tantervek egyeztetése;
- Tervezés és együttműködés a *gazdaság és az innovációk terén:*
 - o határon túlnyúló gazdasági programok készítése,
 - o az illetékes minisztériumok együttműködése,
 - o regionális innovációs és képzési központok együttműködése, illetve létrehozása,
 - o a közlekedési problémák megoldásával biztosítani a zavartalan együttműködést,
 - o közös gazdasági projektek támogatása,
 - o kapcsolatok közvetítése a különböző gazdasági szervezetek között,
 - o közös vállalatok alapításának támogatása;
- *A környezetvédelem problémáinak közös tisztázása.*
 - o a regionális környezetvédelmi szervezetek, minisztériumok együttműködése;
- *Az EXPO '95 közös előkészítése;*
- *A társadalmi kapcsolatok terén:*
 - o Európa Fórum, Pannónia-ház, Burgenland-ház;
 - o tartományi és szövetségi szinten meglévő *politikai, kulturális* kapcsolatok ápolása.

IV. RÉSZ

WIRTSCHAFTS- UND QUALIFIKATIONSENTWICKLUNG DER GRENZ-REGIONEN IN ÖSTERREICH UND UNGARN

Wachstums- und Innovationsorientiertheit der Wirtschaft ist von den finanziellen Ressourcen und vom Vorhandensein qualifizierten Fachkräfte abhängig. Die vom ÖIBF und von der Akademie der Wissenschaften in Ungarn gemeinsam erarbeitete Studie analysiert die Möglichkeiten der Zusammenarbeit der grenznahen Regionen, gemeint ist das Burgenland auf österreichischer Seite und die Komitaten Győr-Sopron und Vas auf ungarischer Seite.

Befragt wurden 211 Betriebsleiter im Burgenland/Österreich und 102 Betriebsleiter in Győr-Sopron und Vas/Ungarn.

Der Österreichische Teil der Studie wurde im Auftrag der Landesregierung Burgenland und des Bundeskanzleramtes/Koordinationssektion erstellt.

1. BESCHÄFTIGUNGSSTRUKTUR UND -ENTWICKLUNG

o Steigende Beschäftigtenzahlen werden überdurchschnittlich häufig von den Wirtschaftsdiensten und in der Industrie erwartet—dabei handelt sich um jene Wirtschaftsbereiche, in denen hochqualifizierte Mitarbeiter am ehesten eingesetzt werden. Am wenigsten erwarten Handelsbetriebe eine Zunahme der Mitarbeiterzahlen—in diesem Bereich ist „Wirtschaftsoptimismus“ auch am schwächsten ausgeprägt (Hinweise der befragten Betriebe auf „Konkurrenzdruck“).

o Überdurchschnittlich stark ausgeprägt ist die vorgangene und erwartete Zunahme bei Lehrabsolventen, Fachschulabsolventen mit Matura und Akademikern: die Beschäftigung ungelernter Arbeitskräfte wird dagegen gleichbleiben oder leicht zurückgehen.

2. QUALIFIKATIONSANFORDERUNGEN AUS DER SICHT DER BETRIEBE

o Kritik an der schulischen Berufsbildung wird in erster Linie in bezug auf jene Mitarbeitergruppen vorgebracht, die in den Betrieben hauptsächlich beschäftigt sind. Folgende Mängel bzw. Verbesserungsvorschläge werden genannt:

- Allgemeinbildung, Rechtschreibung und (elementare) mathematische Kenntnisse in den allgemein- und berufsbildenden Pflichtschulen
- aktuelles Fachwissen in den Berufsschulen

– Fremdsprachen- und EDV-Kenntnisse in den berufsbildenden mittleren und höheren Fachschulen

– EDV-Kenntnisse auch im Bereich der universitären Berufsbildung.

o Im Zusammenhang mit der Bewertung verschiedener Fremdsprachenkenntnisse (auf deren Mängel seitens der Wirtschaft immer wieder hingewiesen wird) zeigt sich folgendes bemerkenswerte Ergebnis: englische und ungarische Sprachkenntnisse werden von den befragten Betrieben zu gleichen Anteilen (jeweils die Hälfte der Betriebe) als „eher wichtig“ bezeichnet. Dies bedeutet, daß den sprachlichen Voraussetzungen für erfolgreiche grenzüberschreitende Zusammenarbeit der gleiche Stellenwert beigemessen wird wie für jene ausländischen Marktkontakte, die hauptsächlich Englischkenntnisse erfordern.

3. PERSONALREKRUTIERUNG

o Bei der künftigen Suche nach Mitarbeitern werden am häufigsten (d. h. von mehr als der Hälfte der personalsuchenden Betriebe) Schwierigkeiten in bezug auf Lehrabsolventen (Facharbeiter) erwartet, vor allem in Bau- und Fremdenverkehrsberufen. In diesen beiden Wirtschaftsbereichen wird auch mit Personalproblemen auf höheren Qualifikationsebenen gerechnet (z. B. Hotel- und Gaststättenberufe, Techniker für Bauwesen). Es handelt sich hierbei um Branchen mit vergleichsweise schlechten Arbeitsbedingungen (Saisonarbeit, schwere körperliche Arbeit, unregelmäßige Arbeitszeit etc.), geringen Aufstiegschancen und geringer Entlohnung.

o Überdurchschnittliche Anteile personalsuchender Betriebe finden sich in der Industrie und im Bauwesen.

4. INFRASTRUKTUR UND STANDORTFAKTOREN

o Die verkehrsmäßige Erschließung des Betriebsstandortes durch das Straßen- und Bahnnetz wird unterschiedlich beurteilt:

– Fast drei Viertel der Betriebe halten die Anbindung ihres Standortes an das Überregionale Straßennetz für „sehr gut“, oder „gut“:

– nur etwa halb so viele Betriebe beurteilen die Anbindung an das Schienennetz der ÖBB positiv:

– nur knapp die Hälfte der ausgewählten Betriebe bezeichnet die Erreichbarkeit ihres Standortes durch das gesammte öffentliche Verkehrsangebot (Bahn und Bus) als positiv.

5. TÄTIGKEITS- UND PRODUKTIONSSTRUKTUR

o Mehr als ein Drittel der Betriebe hat in den vergangenen drei Jahren eine Veränderung der Tätigkeits- oder Produktionsstruktur vorgenommen bzw. plant eine solche für die kommenden drei Jahre. Dabei sind die Wirtschaftsdienste, die Industrie, der Fremdenverkehr und der Verkehr hervorzuheben.

o Mehr als die Hälfte der Betriebe hat in den vergangenen drei Jahren eine Erweiterung der Produkt-, Dienstleistungs- oder Angebotspalette vorgenommen – und zwar ebenfalls vorwiegend in den oben genannten Wirtschaftsbereichen einschließlich des Handels. Strukturelle Änderungen kamen (kommen) demnach hauptsächlich für jene Betrieb in Betracht, deren Tätigkeitsgebiet in marktorientierter Serienproduktion bzw, Angebotsgestaltung besteht und weniger in kundenorientierter Einzelfertigung.

o „Innovative“ Betriebe, die seit 1986 Veränderungen der Tätigkeits- oder Produktionsstruktur vorgenommen haben, planen solche Aktivitäten mehrheitlich auch für die kommenden drei Jahre. Dies Gilt in umgekehrten Sinne auch für die „nicht-innovativen“ Betriebe, von denen die meisten auch mittelfristig keine Änderungen der Tätigkeitsstruktur planen. Betriebe mit strukturellen Innovationen haben mehrheitlich zugleich auch eine Erweiterung ihrer Produkt-, Dienstleistungs- oder Angebotspalette vorgenommen.

o Der Schwerpunkt der angegebenen Innovationen im Produktionsbereich (Industrie, Gewerbe) liegt auf der Herstellung neuer Produkte, und zwar sowohl mit „alter“ als auch mit neuer Technologie: seltener ist hingegen reine Prozeßinnovation (Herstellung „alter“ Produkte mit neuer Technologie). Mehr als die Hälfte der Produktionsbetriebe setzte im Zuge dieser Umstrukturierungsmaßnahmen auch EDV ein, vor allem große Industriebetriebe.

6. RAHMENBEDINGUNGEN FÜR INNOVATIVES VERHALTEN

o Fast alle ausgewählten Betriebe erachten innovatives Verhalten als „sehr wichtig“ bzw. „wichtig“, und zwar sowohl für den Betrieb, als auch für die Branche und für die Region. Als Begründung wird zumeist die Erhaltung oder Steigerung der „betrieblichen Konkurrenzfähigkeit“ vorgebracht.

o Unter den sozio-ökonomischen Rahmenbedingungen wurden folgende als besonders hinderlich für eine Weiterentwicklung der Betriebe eingestuft:

- Arbeitsmarktorientierte Faktoren: mangelnde Qualifikation, Flexibilität und Weiterbildungsbereitschaft des Personals (Industrie, Wirtschaftsdienste),
- Mangel an Kapital (Eigenfinanzierung): vor allem im Fremdenverkehr und im Gewerbe,

– Marktsituation: Die örtliche Konkurrenz wird vor allem von Handelsbetrieben sowie von Baubetrieben als hinderlich bezeichnet: dazu kommen weiters mangelhafte Marktkontakte, Exportmöglichkeiten und die Unsicherheit bezüglich der Nachfrageentwicklung, wodurch sich das Risiko von Umstellung erhöht,

– Mangel an Beratung und Information, vor allem zu Fragen der Förderungs- und Finanzierungsmöglichkeiten. An diesem Ergebnis bestätigt sich einerseits die zentrale Problematik der Finanzierung betrieblicher Weiterentwicklung, andererseits ist daraus zu schließen, daß mit Hilfe von quantitativ ausreichender Beratung finanzierungsbedingte Entwicklungshindernisse leichter zu bewältigen wären.

o Der größte aktuelle Beratungsbedarf (neben Fragen der Förderung und Finanzierung) besteht hinsichtlich

– EDV-Einsatz, Rationalisierungsmaßnahmen

– (Weiter-)Qualifikation der Mitarbeiter

– Marketing, Absatz, Verkauf.

o In fast drei Viertel der Betriebe gibt es keine Forschungs- und Entwicklungsaktivitäten. Diese beschränken sich im wesentlichen auf Industriebetriebe. Industriebetriebe verfügen auch am häufigsten über Kontakte zu Forschungsinstitutionen. Größere Betriebe (50 und mehr Beschäftigte) weisen nicht nur überdurchschnittlich häufig F+E-Aktivitäten auf, sondern verfügen auch eher über ein eigenes F+E-Budget.

o Nur rund ein Zehntel der befragten Betriebe hat Pläne für eine etwaige Zusammenarbeit mit dem „Burgenländischen Technologiezentrum“, vor allem Industriebetriebe und Wirtschaftsdienste. Einem Anteil von mehr als 60% der Betriebe ist jedoch die Anregung zur Errichtung einer solchen Institution (bisher) unbekannt.

7. MARKTKONTAKTE

o Unter den bestehenden ausländischen Marktkontakten der befragten Betriebe steht der EG-Raum an erster Stelle. Die Beziehungen zum ungarischen Markt sind nicht nur stärker ausgeprägt als jene zu den anderen COMECON-Staaten, sondern es ist diesbezüglich die stärkste Zunahme zu erwarten.

o Marktbeziehungen zu Ungarn haben vor allem Handels- und Industriebetrieb (Importe bzw. Vorleistungen): im Gewerbe zeigt sich überdurchschnittliches Interesse an künftigen Kontakten. Die nordburgenländischen Betriebe haben im Durchschnitt häufiger ausländische Marktkontakte als die mittel- und südburgenländischen Betriebe. Dies gilt ebenso – wenn auch in abgeschwächter Form – für die Marktbeziehungen zu Ungarn.

o Unter den Vermarktungs- und Vertriebsformen zeigt sich der Direktvertrieb als die (vom Standpunkt der Betrieb) am besten geeignete Methode, die auch am häufigsten benutzt wird.

o Die Industriebetriebe weisen die größte Vielfalt an Vermarktungs- und Vertriebsmethoden auf: außerdem ist das Spektrum der gewählten Absatzformen umso breiter, je größer der Betrieb ist. Von den meisten befragten Handelsbetrieben werden Diskontläden am wenigsten als geeignete Vertriebsform angesehen („Ausschaltung der Konkurrenz“).

o Messen, Ausstellungen und Märkte zählen zu den wichtigsten Wegen der Informationsbeschaffung. Während drei Viertel der Betriebe angeben, regionale bzw. sonstige in- und ausländische Messen etc. zu besuchen, nehmen nur etwa halb so viele auch aktiv teil (Gründe für Nichtteilnahme: „zu hohe Kosten“, Betrieb zu klein, „nicht branchenüblich“). Die Bedeutung von Messen und ähnlichen Veranstaltungen liegt also eher in deren Informationswert als in deren Werbe- und Absatzfunktion.

o Überbetriebliche Zusammenarbeit bei Werbeaktivitäten (Branchenwerbung) geben nur rund 30% der Betriebe an, vor allem

– in Gewerbe (z. B. gegen „Pfuscherwesen“, Konkurrenz durch Großbetrieb),

– im Fremdenverkehr (z. B. für Fremdenverkehrsregionen),

– im Verkehr (z. B. LKW-Imagewerbung).

8. WELTAUSSTELLUNG-EXPO '95

o Mehr als die Hälfte der Betriebe (52%) ist zur geplanten EXPO '95 positiv eingestellt, ausschließliche Ablehnung ist nur selten anzutreffen (das Verhältnis positiver zu negativer Stellungnahmen beträgt 10:1). Immerhin 40% der Betriebe haben sich jedoch noch nicht mit diesem Thema befaßt (im Zeitraum der Befragung war auf ungarischer Seite die Frage des Mittragens der EXPO '95 allerdings noch nicht endgültig geklärt).

o Befürwortung wird vor allem mit der erhofften Belebung der Wirtschaft und des Fremdenverkehrs, mit der Erwartung von „Investitionsschüben“ und vermehrten Auslandskontakten bei steigender internationaler Reputation der Veranstalterländer begründet. Als Argument für ablehnende oder skeptische Haltung werden vor allem „zu hohe Kosten für die Veranstalterländer“ genannt.

o Im regionalen Vergleich der Einstellungen zur EXPO zeigt sich ein gewisses „Nord-Süd-Gefälle“: Zustimmung zur EXPO ist unter den nordburgenländischen Betrieben überdurchschnittlich stark ausgeprägt. Mit zunehmender Entfernung von den Veranstaltungsorten nimmt Indifferenz, d. h. bisher mangelnde Beschäftigung mit diesem Thema, zu. Während offenbar im Nordburgenland eher mit wirtschaftlichen Vorteilen aus der EXPO gerechnet wird, nimmt man in den südlicher

gelegenen Landesteilen eine eher abwartende, wenn auch nicht ausdrücklich ablehnende Haltung ein.

o Die überwiegend positive Einstellung zur EXPO bedeutet allerdings bei weitem nicht entsprechendes Teilnahmeinteresse: 85% der Betriebe, die sich „mit dem Thema bereits befaßt“ haben, denken (derzeit) nicht an eine aktive EXPO-Teilnahme! Dies wird am häufigsten mit den zu hohen Teilnahmekosten pro Betrieb, mit der mangelnden Eignung der Branche, der Produkt- oder Angebotspalette für Ausstellungen sowie mit der zu geringen Betriebsgröße begründet. Überdurchschnittlich hoch ist folglich auch der Anteil der teilnahmeinteressierten Betriebe mit 50 oder mehr Beschäftigten.

o Hervorzuheben ist in diesem Zusammenhang der von betrieblicher Seite stammende Vorschlag, daß nicht nur einzelne Betrieb, sondern auch Regionen (in ihrer Funktion als wirtschaftlicher Lebensraum) an der EXPO teilnehmen sollten. Dadurch könnten die Vorteile geringer Teilnahmekosten pro Betrieb, der Werbewirksamkeit sowie insbesondere der Stärkung des Regionalbewußtseins in idealer Weise miteinander verknüpft werden.

9. ÖSTERREICHISCH-UNGARISCHE ZUSAMMENARBEIT

o Im Hinblick auf die Entwicklung der Regionen und der Betrieb überwiegt eindeutig die Erwartung positiver Auswirkungen grenzüberschreitender Zusammenarbeit. Diese lassen sich folgendermaßen zusammenfassen:

- Belebung der Wirtschaft, Umsatzsteigerung in allen Bereichen
- Erschließung des ungarischen Marktes, Exporterleichterungen
- bessere Auftragslage der Betriebe
- Lohnkostenvorteil für burgenländische Fertigungsbetrieb durch „billigere“ Produktion (Betriebsniederlassungen) in Ungarn
- Minderung von Personalproblemen aus betrieblicher Sicht durch den Einsatz ungarischer Arbeitskräfte
- Belebung der Region über wirtschaftliche Dimensionen, Kulturaustausch etc.

o Mit diesem Ergebnis stimmen auch die genannten wichtigsten Motive für die Kooperationsbereitschaft österreichischer Betriebe überein:

- niedrigere Produktionskosten (z. B. durch Betriebsgründung) in Ungarn, niedrigere Preise von Rohstoffen etc. (vor allem für Industriebetriebe)
- Erschließung neuer Märkte, Zugang zu den Ostmärkten (Bauwirtschaft, Wirtschaftsdienste)
- günstigere Besteuerung österreichischer (ausländischer) Betriebe in Ungarn.

o Darüber hinaus wirkt sich auch die in Ungarn vor sich gehende Demokratisierung und wirtschaftliche Liberalisierung stark positiv auf die Zusammenarbeitsbereitschaft einheimischer Betriebe aus (z. B. im Hinblick auf die Möglichkeit ferien Kapitalverkehrs).

o Vorbehalte einzelner Wirtschaftsbereiche (vor allem des Handels) zu verstärkter Kooperation mit Ungarn beziehen sich in erster Linie auf

– zusätzliche, neue Konkurrenz, mehr Wettbewerbskosten für einheimische Betrieb, Preisdruck, Preisverfall bei relativen höheren Kosten als in Ungarn.

– Kaufkraft- und Devisenabfluß (Einzelhandel, Gewerbe, Fremdenverkehr),

o Darüber hinaus wird häufig die zu erwartende zusätzliche Verkehrsbelastung (Schwerverkehr) sowie auf die damit verbundenen Umweltbelastungen hingewiesen.

o Betriebe, die keine Kooperation anstreben, begründen dies hauptsächlich allgemein mit „fehlender Notwendigkeit“, konkret vor allem mit strukturellen oder organisatorischen Hindernissen („Betrieb zu klein“, sprachliche oder qualifikationsbedingte Hindernisse, „zu große Entfernung“). Außerdem werden finanzielle Probleme oder Schwierigkeiten bezüglich unterschiedlicher Qualitätsstandards von Waren und Leistungen in beiden Ländern ins Treffen geführt.

o Am besten werden die Kooperationsmöglichkeiten in den Bereichen Kultur und gemeinsame Veranstaltungen beurteilt.

o Überdurchschnittliches Interesse der befragten Betriebe an der Errichtung des kleinen Grenzverkehrs zeigt sich im Südburgenland – vor allem an den Grenzübergängen Rechnitz und Eisenberg (im Fall Rechnitz sogar von fast Hälfte der ausgewählten Betriebe der Region).

o Rund 16% der befragten Betriebe beschäftigen derzeit bereits ungarische Arbeitskräfte, ein Drittel hat bereits mehr oder weniger konkrete Pläne für deren Einsatz oder zeigt sich zumindest daran interessiert. Als wichtiges Motiv für diese Methode der Personalrekrutierung wird der Mangel an Hilfs- und Fachkräften in bestimmten Bereichen der Wirtschaft (z. B. Textilindustrie, Bau- und Baunebengewerbe) angegeben.

o Die hauptsächlichsten Gründe, keine ungarischen Arbeitskräfte einzusetzen, sind fehlende Arbeitsbewilligungen, Sprach- und Verständigungsprobleme sowie Mangel an spezifischer Qualifikation. In südburgenländischen Betrieben werden ungarische Arbeitskräfte derzeit weniger häufig beschäftigt, als im Landesdurchschnitt (Überangebot einheimischer Arbeitskräfte, „wir haben selbst genug Arbeitslose“).

o Im Bereich Produktion/Fertigung sind der Export von Halb- und Fertigprodukten nach Ungarn sowie der Import von ungarischem Halbzeug derzeit am weitesten verbreitet. Die Zusammenarbeit in diesem Wirtschaftsbereichen wird den Angaben

der Betriebe zufolge voraussichtlich einen bedeutenden Aufschwung nehmen, vor allem auf dem Gebiet des Austausches von Arbeitskräfte und von joint-ventures.

o Bedeutend schwächer ausgeprägt sind die Wirtschaftsbeziehungen des Handels mit Ungarn. Dies gilt auch für die Kooperationsbereitschaft burgenländischer Handelsbetriebe. Allerdings ist auch im Handel–wenn auch in geringerem Umfang als bei den Produktionsbetrieben–steigende Bereitschaft zu grenzüberschreitender Zusammenarbeit zu erwarten.

o Im Fremdenverkehr besteht derzeit noch wenig grenzüberschreitende Kooperation. Als Schwerpunkte künftiger Zusammenarbeit wurden genannt: gemeinsame Fremdenverkehrsprojekte (z. B. Rad- und Wanderwege), Abstimmung von Werbung und Marketing, Arbeitskräfteaustausch. Gemeinsame Unternehmensgründungen (z. B. Hotelketten) werden derzeit eher nicht in Erwägung gezogen.

o Auch im Dienstleistungssektor sind die wirtschaftlichen Beziehungen gegenwärtig noch schwach ausgeprägt. Beispiele für bestehende bzw. geplante Kontakte wurden im Zusammenhang mit dem Transfer von „know-how“, aus den Bereichen Verkehr und Wirtschaftsdienste genannt (z. B. Betriebsberatung, Filialgründungen in Ungarn): hier zeichnet sich am ehesten eine Ausweitung grenzüberschreitender Wirtschaftsbeziehungen ab. Folgewirkungen verstärkter wirtschaftlicher Kooperation mit Ungarn werden von den befragten Betrieben vor allem auf folgenden Gebieten erwartet:

– Arbeitsmarkt: zusätzliche Arbeits- und Fachkräfteangebot, „Entspannung“ in Arbeitsmarktsegmenten mit Arbeitskräftemangel, Druck auf die Löhne durch Angebot „billiger“ Arbeitskräfte, steigender Wettbewerb unter den Arbeitskräften bzw. Arbeitssuchenden

– Ausbau der Grenzen: Handelserleichterungen, wirtschaftliche Belebung, jedoch auch zunehmende Verkehrsbelastung

– zunehmende wirtschaftliche Konkurrenz, erhöhter Preisdruck, dadurch „Zwang“ zur Qualitätsverbesserung der Leistungen einheimischer Betriebe.

o Grenzüberschreitende Kooperation stellt auch an die Mitarbeiter der Betriebe erhöhte Qualifikationsanforderungen, vor allem hinsichtlich ungarischer Sprachkenntnisse als Voraussetzung für die Gewinnung wichtiger praktischer Erfahrungen im Umgang Betrieben und Wirtschaftsinstitutionen.

o Die Auswirkungen der geplanten Zollfreizone werden von rund 70% der Betriebe positiv eingeschätzt, vor allem von Industrie- und Verkehrsbetriebe. Ablehnung findet sich am häufigsten im Handel (fast zwei Drittel der Betriebe: hauptsächliche Begründung: „Konkurrenzdruck“).

o Vom geplanten Shopping-Center in Parndorf erwarten sich die meisten befragten Betriebe keine besondere wirtschaftlichen Auswirkungen keine konkrete Meinung

zu diesem Thema. Die restlichen Stellungnahmen geben offenbar die gesamte Bandbreite der Diskussion wider, wobei ablehnende Stellungnahmen überwiegen:

- wirtschaftliche Belebung der Region, mehr Arbeitsplätze, „Kaufkraft bleibt im Lande“, Einkaufsvorteile
- Ruin von kleinen Betrieben des Lebensmittel Einzelhandels („Greißlersterben“), Beeinträchtigung der Nahversorgungsqualität, „für Region schlecht“.

10. MASSNAHMEN

Schaffung einer zentralen Koordinationsstelle für die österreichisch- ungarische Zusammenarbeit

Die Normalisierung der Beziehungen zwischen den west- und osteuropäischen Ländern erfordert einen wachsenden Bedarf an Informationen über die westlichen bzw. östlichen Nachbarländer. Österreich hat dabei eine wichtige Rolle als Vermittler zwischen West und Ost.

Um die neu entstehenden vielfältigen Aufgaben der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit zu bewältigen ist in beiden Ländern die rasche Einrichtung einer zentralen Koordinationsstelle anzuraten.

Diese zentrale Koordinationsstelle für die österreichisch-ungarische Zusammenarbeit sollte auf regionaler Ebene die Funktion einer Stabstelle haben, die direkt dem Landeshauptmann/Komitatsratsvorsitzenden zugeordnet ist und mit den jeweiligen zentralen Koordinationsstellen im Bundeskanzleramt/ungarischen Ministerrat eng kooperiert.

Aufgaben der zentralen Koordinationsstelle, im Allgemeinen

Diese Stabstelle ist zuständig für

- o die Initiierung und Planung der verschiedenen Maßnahmen zur grenzüberschreitenden Zusammenarbeit
- o den Aufbau einer gut funktionierenden Kommunikationsstruktur (Kontakte, Informationen etc.) zu den jeweiligen Kooperationspartnern des Nachbarlandes
- o die Entwicklung bilateraler Verträge mit den zuständigen Landes- und Bundesbehörden.

Aufgaben der zentralen Koordinationsstelle im Einzelnen

- o Planung und Koordinierung der Arbeitsmarkt Kooperation
 - Zusammenarbeit mit der Arbeitsmarktverwaltung und den regionalen Arbeitsmarktbehörden
 - Informationssaustausch, grenzüberschreitende Hilfsprogramme
- o Planung und Kooperation im Bildungsbereich

- Zusammenarbeit mit den lokalen Schulbehörden und den jeweiligen Ministerialstellen
- Förderung der Sprachkenntnisse
- Förderung des Austausches von Schülern, Studenten, Lehrpersonal, Austausch von Lehrplänen und Unterrichtsmaterialien, Förderung der Nostrifizierungen
- o Planung und Kooperation im Bereich Wirtschaft und Innovation
- Erstellung grenzüberschreitender Wirtschaftsprogramme
- Zusammenarbeit mit den zuständigen Landes- und Ministerialstellen
- Grenzüberschreitende Zusammenarbeit der (aufzubauenden) regionalen Innovations- und Qualifikationszentren
- Sicherstellung von grenzüberschreitenden Kontakten bezüglich zu lösender Verkehrsprobleme
- Förderung grenzüberschreitender Wirtschaftskontakte, Informationsaustausch, gemeinsame Projekte
- Förderung von Betriebsabsiedlungen an der Ostgrenze
- Förderung von gemeinsame Projekten österreichischer und ungarischer Unternehmen
- Exportförderung
- Vermittlung und Förderung von grenzüberschreitenden Unternehmenskontakten
 - Landwirtschaft, Produktion, Handel, Fremdenverkehr, wirtschaftliche Dienstleistungen
- Förderung der Gründung von Gemeinschaftsunternehmen
- Förderung neuer Finanzierungsformen
- o Grenzüberschreitende Klärung von Umweltschutzfragen
- Zusammenarbeit mit regionalen Umweltschutzinstitutionen und den jeweiligen Ministerialstellen
- o Zusammenarbeit in gesellschaftlichen Bereichen
- Förderung der politischen und kulturellen Beziehungen in Zusammenarbeit mit den jeweiligen Landes- und Bundesstellen
- o Zusammenarbeit mit den Koordinationsstellen für die EXPO '95